

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ VE HADİS
İLMİNDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vildan ÖZMEN

**Enstitü Anabilim Dalı :Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı :Hadis**

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Ayhan TEKİNEŞ

MAYIS - 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ VE HADİS
İLMİNDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vildan ÖZMEN

**Enstitü Anabilim Dalı :Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı :Hadis**

Bu tez 08/05/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Ayhan TEKİNEŞ Yard.Doç.Dr. Erdiñç AHATLI Yard.Doç.Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Vildan ÖZMEN

08/05/2008

ÖNSÖZ

Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olarak kabul edilen sünnet ve bunun yazıya geçirilmiş şekli olan hadis, hem Kur'an'ın anlaşılması hem de İslâmi ilimlerin kaynağı olması bakımından son derece önemlidir. Bu sebeple gerek sahâbîler gerekse tâbiîn ve etbâu't-tâbiîn, hadislerin tesbit edilmesinde ve sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasında son derece gayret göstermiştir.

Hadis rivayetinin tarihi gelişimini anlamak için sahâbîlerden başlamak üzere hadis ilmine katkıda bulunan tâbiîn ve etbâu't-tâbiîn'in biyografilerini incelemenin gerekli olduğu izahıta varestedir. Bu sebeple biz bu çalışmada tâbiîn'den Sâbit b. Eslem el-Bünânî ve hadis ilmindeki yerini inceleme konusu yapmış bulunmaktayız.

Çalışma esnasında tabâkât eserleri temel kaynak olarak kullanılmış, yer yer muhtelif kaynaklara da müracaat edilmiştir. Özellikle Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin rivayetlerini incelerken *Mevsûatü'l-kütübi't-tis'a* adlı cd'den faydalandığımızı da belirtmek isteriz.

Çalışma, girişle beraber üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde H. 1. ve 2. Asırda Hadis ilmi, sahâbe ve tâbiîn döneminde teşekkül eden hadis merkezleri, Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin yaşadığı coğrafî, sosyal ve ilmî çevre ele alınacaktır. İkinci bölümde Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin hayatı, doğumu, yaşadığı dönem, ismi, nesebi, künyesi, vefâtı, manevi kişiliği ve ilmî kişiliği; üçüncü ve son bölümde ise Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin rivayetlerinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Çalışmam süresince kıymetli zamanlarını ayıran, yardımlarını ve birikimini esirgemeyen pek değerli Hocam Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ Bey'e sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Vildan ÖZMEN

08 Mayıs 2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: H. 1. VE 2. ASIRDA HADİS İLMİ VE SAHÂBE-TÂBİİN DÖNEMİNDE TEŞEKKÜL EDEN HADİS MERKEZLERİ, SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ'NİN COĞRAFÎ, SOSYAL VE İLMÎ ÇEVRESİ.....	3
1.1. H. 1. ve 2. Asırda Hadis İlmî ve Sahâbe-Tâbiîn Döneminde Teşekkül Eden Hadis Merkezleri.....	3
1.2. Sâbit b. Eslem el-Bünânî' nin Yaşadığı Coğrafî Çevre	4
1.3. Sâbit b. Eslem el-Bünânî' nin Yaşadığı Sosyal ve İlmî Çevre	6
BÖLÜM 2: SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ'NİN HAYATI VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ	7
2.1. Hayatı.....	7
2.1.1. Doğumu ve Yaşadığı Dönem	7
2.1.2. İsmi, Nesebi ve Künyesi.....	8
2.1.3. Vefâtı	9
2.2. Kişiliği.....	9
2.2.1. İlmî Kişiliği	9
2.2.2. Manevi Kişiliği.....	11
2.3. Hadis Öğrenimi	19
2.3.1. Hocaları	19
2.3.1.1. Enes b. Mâlik.....	19
2.3.1.2. Ebû Râfi'	21
2.3.1.3. Abdullah b. Rebâh	21
2.3.1.4. Abdurrahman b. Ebû Leylâ	22
2.3.1.5. Mutarrif b. Abdullah.....	23
2.4. Hadis Öğretimi.....	24
2.4.1. Öğrencileri.....	24
2.4.1.1. Hammâd b. Seleme b. Dînâr.....	25

2.4.1.2. Hammâd b. Zeyd	27
2.4.1.3. Süleyman b. el-Muğîre	29
2.4.1.4. Humeyd b. Ebû Humeyd	30
2.4.1.5. Ma' mer b. Râşid	31

BÖLÜM 3: SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ'NİN KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 35

3.1. Buhârî'nin Sahîh'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi	35
3.1.1. Hadislerin Tahrîci	35
3.1.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi	46
3.1.3. Edâ Sîkâları	46
3.1.4. Bablarına Göre Dağılımı	47
3.2. Müslim'in Sahîh'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi	49
3.2.1. Hadislerin Tahrîci	49
3.2.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi	79
3.2.3. Edâ Sîkâları	80
3.2.4. Bablarına Göre Dağılımı	81
3.3. Ebû Dâvûd'un Sünen'indeki Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi	82
3.3.1. Hadislerin Tahrîci	82
3.3.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi	95
3.3.3. Edâ Sîkâları	96
3.3.4. Bablarına Göre Dağılımı	97
3.4. Tirmizî'nin Sünen'indeki Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi	98
3.4.1. Hadislerin Tahrîci	98
3.4.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi	112
3.4.3. Edâ Sîkâları	113
3.4.4. Bablarına Göre Dağılımı	113
3.5. Nesâî'nin Sünen'indeki Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi	114
3.5.1. Hadislerin Tahrîci	114
3.5.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi	124
3.5.3. Edâ Sîkâları	124
3.5.4. Bablarına Göre Dağılımı	125
3.6. İbn Mâce'nin Sünen'indeki Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi	126
3.6.1. Hadislerin Tahrîci	126

3.6.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi	132
3.6.3. Edâ Sîkâları	133
3.6.4. Bablarına Göre Dağılımı	134
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	137
EKLER	142
ÖZGEÇMİŞ.....	147

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.mlf.	:Adı geçen müellef
b.	: Bin, ibn
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâlühû
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
mad.	: Maddesi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkîk
trc.	: Tercüme
t.y.	: Tarih Yok
vb.	: Ve benzeri
y.y	: Yayın yeri yok

Tezin Başlığı: “Sâbit b. Eslem el-Bünânî ve Hadis İlmindeki Yeri”	
Tezin Yazarı: Vildan ÖZMEN	Danışman: Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ
Kabul Tarihi: 08 Mayıs 2008	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 147 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimdalı: Hadis
Sünnetin İslam dinindeki konumu, onun sonraki nesillere intikalini önemli kılmış ve bu nakil işinin kimler tarafından ve nasıl yapıldığı merak konusu olmuştur. Sünneti sonraki nesillere intikal ettiren ravilerin hayatları ve nakil işlemi ortaya koydukları tavırlar ve bu işi nasıl yaptıkları, hangi hususlara dikkat ettikleri vb. konular başta hadis ilmi olmak üzere İslami ilimlerde mühim sayılan konulardandır. Biz bu çalışmamızda Tâbiûn’dan olan Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin hayatı ve özellikle de hadis ilmi açısından ifade etmiş olduğu önemi incelemeye çalışacağız. Çalışma, girişle beraber üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde H. 1. ve 2. Asırda Hadis ilmi ve teşekkül eden hadis merkezleri, Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin yaşadığı coğrafi çevre ile Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin yaşadığı sosyal ve ilmî çevre ele alınacaktır. İkinci bölümde Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin hayatı, doğumu, yaşadığı dönem, ismi, nesebi, künyesi, vefâtı, kişiliği, manevi kişiliği, ilmî kişiliği, tâbiûnler arasındaki yeri ve fazîleti hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü ve son bölümde ise Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin hadis ilmindeki yeri, bölüm başlığı altında güvenilirlik durumu, hadis bilgisi, öğrencileri, hocaları ve rivayetlerinin değerlendirilmesi gibi hususlar incelenecektir. Çalışmanın sonunda ise sonuç ve kaynakça bölümü yer almaktadır	
Anahtar kelimeler: Hadis, rivâyet, tâbiîn	

Title of the Thesis: Sâbit b. Eslem el-Bünânî and his position in Hadith literature	
Author: Vildan ÖZMEN	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ayhan TEKİNEŞ
Date: 08 May 2008	Nu. of pages: VI (pre text) + 147 (main body)
Department: Basic İslamic Sciences	Subfield: Hadith
The position of sunna in Islam makes the inheritance of this to next generations important and it has been a issue of great interest who transited this inheritance and how. The important points in Islamic Sciences especially in Hadith are the lives of ravi shankar who transit inheritance to the next generations, their attitudes during inheritance and how they managed this, which points they emphasized. In our study, we try to study the life of Sâbit b. Eslem el-Bünânî from Tabiun and his importance in Hadith. The study consists of three chapters. In the first chapter, Hadith in A.H 1 and 2 century and Hadith centers established, geographical environment in which Sabit b. Eslem el-Bunani lived and social and scientific society in which Sabit b. Eslem el-Bunani lived will be discussed. In the second chapter, the information about life and birth of Sabit b. Eslem el-Bunani, the period when he lived, his name, his ancestry, his death, his personality and moral personality, his scientific career, his position and virtue among tabiuns will be presented. The position of Sabit b. Eslem el-Bunani in Hadith, his situation of confidence under the title of the chapter, his Hadith knowledge, his students, his teachers and evaluation of his rumors will be studied in the third chapter. At the end of the study, there are conclusion and bibliography parts.	
Keywords: Hadith, rumor, tabiun.	

GİRİŞ

Konunun Önemi ve Amacı

Sünnetin ve yazıya geçirilmiş şekli olan hadislerin, İslamın temel kaynaklarından biri olması dolayısıyla önemi âşikardır. Kur'an'ı anlamının da en önemli yolunun sünneti bilmekten geçtiği düşünülürse bu kaynağın ifade ettiği anlam daha da bir önem kazanır. Sünnetin ya da hadislerin önemi bu kadar açık iken bu temel kaynağı kendilerinden sonraki nesillere aktaran zevâtın önemi de ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber'le (sallallâhü aleyhi ve selem)olan sohbetleri neticesinde sahâbe olarak tanınan bu değerli insanları takiben, tâbiîn olarak adlandırılan bir kutlu nesil daha gelmektedir. Bunlar hadislerin bu günlere taşınmasında büyük rol oynamışlardır. Bu sebeple hadis rivayetinin tarihi gelişimini anlamak için sahâbîlerden başlamak üzere hadis ilmine katkıda bulunan tâbiîn ve etbau't-tâbiîn'in biyografilerini ve hadis ilmine katkılarını incelemenin gerekli olduğu muhakkaktır. Bu çalışmada *Kütüb-i sitte*'de rivayetleri bulunan tâbiîn'den Sâbit b. Eslem el-Bünânî ve hadis ilmindeki yerini incelemeyi amaçlamış bulunmaktayız.

Konunun bu derece önem arzemesi bizi böyle bir çalışma yapmaya sevketmiştir.

Araştırma Metod ve Yöntemi

Bu çalışmada hicri ilk iki asır esas alınarak hadis rivayetinin sahâbe ve tâbiîn dönemi gelişimi ele alınacak; bu sahada önemli bir şahsiyet olan Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin hayatı ve *Kütüb-i sitte*'deki rivayetleri incelenecektir.

Bu dönem başta hadis ilmi olmak üzere İslami ilimlerin temellerinin atıldığı mühim bir zaman dilimidir. Ayrıca sünnetin İslam dinindeki konumu, onun sonraki nesillere intikalini önemli kılmış ve bu nakil işinin kimler tarafından ve nasıl yapıldığı da merak konusu olmuştur. Sünneti sonraki nesillere intikal ettiren ravilerin hayatları ve nakil işleminde ortaya koymuş oldukları titizlik, bu işi nasıl yaptıkları, hangi hususlara dikkat ettikleri vb. konular başta hadis ilmi olmak üzere İslami ilimlerde mühim sayılan konulardandır.

Bu yüzden hadislerin sonraki nesillere intikal etmesinde önemli görevler üstlenen tâbiîn ulemâsından biri olan Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin hayatı ve hadis ilmindeki yeri, diğer muhaddisler arasındaki konumunu, o dönemde ifa ettiği görevi anlamak için öncelikle

onun hayatı incelenmiş, ilmi ve dini kişiliği hakkında da bilgi verilmiştir. Hakkında cerh ve ta'dîl imamlarının değerlendirmeleri de ayrıca zikredilmiştir.

Rivayetlerini değerlendirirken *Kütüb-i Sitte*'deki rivayetleri esas alınmış ve çalışma bu şekilde sınırlı tutulmuştur. Rivayetlerini incelerken hocalarının ve öğrencilerinin kimler olduğu ve kendisinin hangi hocasından ne kadar rivayette bulunduğu; öğrencilerinin de kendisinden ne kadar rivayette buldukları tesbit edilmiştir. Keza rivayet etmiş olduğu hadislerin *Kütüb-i sitte*'deki dağılımı da tesbit edilmiştir. Rivayetlerinin hangi tahammül ve eda sikalarıyla yapıldığı da tesbit edilmiş ve değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: H. 1. VE 2. ASIRDA HADİS İLMİ VE SAHÂBE-TÂBİİN DÖNEMİNDE TEŞEKKÜL EDEN HADİS MERKEZLERİ, SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ'NİN COĞRAFÎ, SOSYAL VE İLMÎ ÇEVRESİ

1.1. H. 1. ve 2. Asırda Hadis İlimi ve Sahâbe-Tâbiîn Döneminde Teşekkül Eden Hadis Merkezleri

Hicri birinci asır sahâbenin ve kibâr-ı tâbiîn'in yaşadığı dönemdir. Hadis ilmi bu dönemden itibaren gelişen ve önem kazanan bir ilim olmuştur. Bu ilim öyle kıymetli bir hale gelmiştir ki, insanın itibarı, Kur'an hıfzından sonra ezberlediği hadis miktarıyla ölçülmüştür.

Hadislerin gerek başlangıçta gerekse sonraki dönemlerde ezberlenmesinin sebebi dini koruma ve yayma şuurunun o günün müslümanlarının kalplerine yerleşmiş olmasıdır. Zira tebliğ vazifesi peygamber vazifesidir; Hz. Peygamber de ashabına; “Sözümü dinleyip belleyen ve bellediklerini aynı şekilde başkalarına tebliğ edenlerin Allah yüzlerini ağartsın.¹” buyurarak bu görevin ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur.

İslamın uzak beldelerde yayılmış olması sahâbenin de bu bölgelerde yerleşmelerine sebep olmuştur. Fethedilen ülkelere dağılan ve buralarda vali ve kadı gibi vazifeler üstlenen sahabiler Hz. Peygamber'den almış oldukları ahlak eğitimini en güzel şekliyle buralarda sergilemişlerdir. Bir yüce mefkûre uğruna bu hiç bilmedikleri yerlere hicret etmişler ve oraları ilim merkezleri haline getirmişlerdir. Zamanla bu ilim merkezlerinde, tefsir, hadis, fıkıh, siyer ve megâzî gibi ilim dallarında her biri kendi sahasında uzman âlimler yetişmiştir.

Bu meyanda Medine medresesinin teşekkülünde Abdullah b. Ömer; (ö.74/693) Mekke'de Hz. Peygamber'in amcası Abdullah b. Abbâs; (ö.68/687) Kûfe'de Abdullah b. Mes'ûd; (ö.32/652) Mısır'da Abdullah b. Amr b. el-As; (ö.65/684) Basra'da Ebû Musa el-Eşarî (ö.41/662) ve Enes b. Mâlik; (93/711) Şam'da ise Muaz b. Cebel, (ö. 18/639) Ebû'd-Derdâ (ö.32/652) ve Übâde b. Sâmit gibi sahabiler başı çekmişlerdir.²

¹ Ebû Dâvûd, *İlim*, 10; Tirmizî, *İlim*, 7

² Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, s. 97

Fetihlerin hızlanmasıyla sahâbîlerin fethedilen yerlere gitmeleri ve o bölgelere yerleşmeleri neticesinde hadisleri bilenler İslam coğrafyasının dört bir yanına dağılmış, İslamın yeni bölgelerde hızla yayılmasıyla da hadis uydurma faaliyetleri artmıştır. Bu sebeple hadislerin kaybolmasından endişe edilerek hadislerin tedvinine ihtiyaç duyulmuştur. Ömer b. Abdülaziz'in (ö.99-101/717-720) talimatıyla başlayan tedvin hareketi tabîîn hadisçilerinin gayretleriyle netice vermiştir. Bu dönemde hadislerin hafızadan nakliyle yetinilmemiş tamamı yazıya geçirilerek kayıt altına alınmıştır. Hadislerin sahîhini sahih olmayanından ayırmak üzere geliştirilmiş olan isnad sistemi de geliştirilmiş ve hadis ıstılahlarının kullanılması yerleşmiştir. Ayrıca hadisle ilgili ilimler ortaya çıkmaya başlamış; fıkıh, kelam, siyer ve tarih gibi ilimler de yine bu asırda teşekkül etmeye başlamıştır

Hicri ikinci asır özellikle hadis ilmi açısından son derece önemlidir. Hadis ilmindeki isnad sistemi ile râvîlerle alakalı ıstılahlar bu asırda sistemleşmiştir. Yine bu asır hadisin şifahi kaynağı yanında yazının da oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı bir asırdır.

Hicri ikinci asırda “rihle” adı verilen hadis yolculukları da yaygınlık kazanmıştır. Bu yolculuklar o kadar yaygın bir hale gelmiştir ki hadiste meşhur olup da rihlesi olmayan bir muhaddis bulmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Hicri ikinci asrın ortalarına doğru muhaddisler topladıkları hadisleri tasnif etme gayretine girmişlerdir. Birinci asrın sonlarında başlayan tedvin dönemini takiben başlayan bu yeni dönemde, hadis müellefâtının ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

1.2. Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Yaşadığı Coğrafi Çevre

Basrî olarak nitelenen ve Basra'da yaşayıp Basra'da vefât eden Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin nasıl bir coğrafi çevrede yaşadığını anlamak için Müslümanların bizzat kendilerinin inşa ettikleri ilk şehir³ olarak bilinen Basra'nın incelenmesi gerekmektedir.

Kubbetü'l-İslâm, Hizânetü'l-Arab⁴ olarak nitelendirilen Basra, Arapça bir ifadeyle Arzu'l-galîza⁵ olarak tanımlanmıştır. Hicri 16 senesinde Utbe b. Gazvân (ö.17/638) tarafından kurulmuştur.⁶ Basra, Irak kıtasının iskelesi ve Şam, İran kıtaları arasında

³ Can, Yılmaz, *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı*, s. 49-50

⁴ Nevevî, *Tehzîbü'-esmâ ve'-lugât*, I, 37-38; Hizâne, hazine anlamına gelmektedir.

⁵ Yâkut, *Mu'cemü'l-Büldân*, I, 430; Arzu'l-galîza, sert, kaba ve dağlı yer anlamlarına gelmektedir.

⁶ Corci Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, II, 298

mütevassıt bir şehir olduğundan dolayı ticari açıdan önemine binaen az bir zaman zarfında imar edilmiş ve Emeviler zamanında Irak'ın idare merkezi olarak kullanılmıştır.⁷ Emeviler döneminde gelişmesini sürdüren Basra, Abbasiler döneminde önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti. Bu şehrin ticareti doğuda Hindistan ve Çin'e, Batı'da Merakeş ve Endülüs'e, güneyde ise Habeşistan'a kadar uzanıyordu.⁸

İslam tarihinde önemli siyasi olaylara da ev sahipliği yapan Basra, Hz. Osman'ın (ö.35/656) hilâfetinin son dönemlerinde siyâsî çalkantılara sahne oldu. Halifenin Zilhicce 35'te Medine'de öldürülmesi olayına Basra'dan bir grup isyancı da katılmıştı. Buna benzer siyasi hareketler Hz. Ali (ö.40/661) döneminde de devam etti. Basra, Cemâziyelâhir 36'da Hz. Ali ile Hz. Zübeyr, Talha ve Âişe üçlüsü arasında meydana gelen Cemel Vâk'ası'na da şahit oldu.⁹

Zikredilen olaylarla İslam tarihindeki yerini alan Basra şehri, ilmî olarak da gelişmeler göstermiş ve İslam âlemine değerli ilim adamları hediye etmiştir. Hz. Ali döneminde hükümet merkezinin Medîne'den Kûfe'ye nakledilmesiyle birlikte bu bölge, İslam'ın ikinci ana merkezi haline gelmiş ve dikkatleri üzerine çekmiştir.¹⁰

Bilindiği üzere İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte birçok sahabi muhtelif bölgelere hicret etmişlerdi. Bu meyanda Basra'ya yerleşen en meşhur sahabiler, Ebû Musa el-Eş'ari, Abdullah b. Abbas ve Hz. Peygamber'in hâdimi olan Enes b. Mâlik'tir. Bunlar dışında başka sahabiler de Basra'ya gelmişlerdir; İmran b. Husayn, Ma'kıl b. Yesâr, Utbe b. Gazvân, Ebû Berze el-Eslemî, Abdurrahmân b. Semure ve Ebû Zeyd el-Ensârî belli başlılarıdır.¹¹

Sahabilerden Basra'yı ihya eden isimlerden bir kısmını zikrettikten sonra Basra'da yaşayan tâbiîn'in önde gelenlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Akla gelen ilk isim şüphesiz ki Hasan Basrî olacaktır. Ardından Muhammed b. Sîrîn ve Katâde gibi simalar, Basra mektebinde yetişmiş olan ölümsüz simalardır. Özellikle Enes b. Mâlik gibi Hz. Peygamber'in hayatını yakından izleyebilme fırsatını bulmuş bir sahibinin, uzun yıllar

⁷ Corci Zeydan, *a.g.e.*, II, 299

⁸ Corci Zeydan, *a.g.e.*, II, 300

⁹ Bâkır, Abdülhâlık, "Basra", *DİA*, V, 109

¹⁰ Yardım, Ali, *Hadis*, I, 140

¹¹ Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, s. 94; Yardım, Ali, *a.g.e.*, I, 140

burada bulunmuş olması Basra açısından büyük lütuf olmuş ve Basra'da yüzlerce muhaddisin yetişmesini sağlamıştır.¹²

1.3. Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Yaşadığı Sosyal ve İlmî Çevre

Yukarıda verilen bilgiler Basra'nın hem siyasi hem de ilmî açıdan ifade ettiği anlamı ortaya koymaktadır. Basra, zamanla ilmin merkezi haline geldiğinden Hz. Peygamber (sallâllâhü aleyhi ve sellem)'in hadislerini öğrenmek isteyenlerin akınına uğramış ve önemli âlimler yetişmesine vesile olmuştur. Başta Enes b. Mâlik olmak üzere sahâbenin önde gelenleri buraya gelip yerleşmişlerdir. Sâbit b. Eslem el-Bünânî işte böyle bir ortamda, böyle bir zenginlik içerisinde yetişmiştir. Özellikle Enes b. Mâlik'le tam 40 sene birlikte bulunduğu rivayet edilmiştir. Rivayet etmiş olduğu hadisler dikkate alındığında, rivayetlerinin üçte ikisinin Enes b. Mâlik'ten aldığı görülmektedir. Sâbit b. Eslem tâbiînin önde gelen âlimlerinin sohbetlerinde de bulunmuş ve onlardan faydalanmıştır. Bunların en başta gelenlerinden biri de Hasan-ı Basrî'dir.

---

¹² Yardım, Ali, *Hadis, a.g.e.*, I, s. 140

BÖLÜM 2. SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ'NİN HAYATI VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Bu bölümde Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin hayatı, kişiliği, hadis öğrenimi ve öğretimi, doğumu, yaşadığı dönemi, ismi, nesebi, vefâtı, manevî ve ilmî kişiliği, hocaları ve öğrencileri hakkında bilgiler verilecektir.

2.1. Hayatı

2.1.1. Doğumu ve Yaşadığı Dönem

Tâbiînin önde gelen simalarından¹³ olan Sâbit b. Eslem el-Bünânî el-Basrî, Muâviye'nin hilafeti döneminde¹⁴ dünyaya gelmiştir.¹⁵ Kaynaklar onun doğum tarihini vermemekle beraber vefat tarihi ve yaşadığı süre hakkında bilgi vermişlerdir. Vefat tarihinin¹⁶ ve yaşadığı sürenin¹⁷ bilinmesi h. 41 yılında doğduğunu göstermektedir. Bilindiği üzere bu yıllar Emevi iktidarının (41-132/661-750) başladığı yıllardır. Aynı zamanda bu yıllar sahâbe, tabiîn ve etbâu't-tâbiîn'in beraber yaşadığı yıllardır. Dolayısıyla sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan İslami eserlerin kaynaklarının bu yıllarda tedvin edilmeye başlanması bu dönemin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bilindiği üzere tâbiîler görüşükleri sahâbîler esas alınarak tabakalara ayrılırlar. Sâbit b. Eslem'in de bu sistemde dördüncü tabaka¹⁸dan¹⁹ olduğu zikredilmiştir.

¹³ İclî, *Târîhu's-sikât*, s. 89; *Ma'rifetü's-sikât*, I, 259; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 54; Huî, *Mu'cemü ricâli'l-hadîs*, III, 384

¹⁴ Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilâfeti h. 41-60 yılları arasındır. Bkz., Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, III, 11

¹⁵ Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*, V, 220

¹⁶ Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 307; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fî tehzîbi'l-Ensâb*, I, 178; Zehebî, *Siyer*, V, 223-224

¹⁷ Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 201

¹⁸ Tabaka; Yaş ve öğrenimde (isnadda) veya sadece öğrenimde birbirine yakın olan kimselerden oluşan küme, grup. Bkz., Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, "Tabaka", s. 301; Tabakâtu'r-ruvât; Tabakâtu'r-ruvât ta'bîri genel anlamı itibariyle Hz. Peygamber'in hadislerini rivayet eden sahâbeden sonraki devirlere kadar geçen zaman içinde yaşamış birbirlerine yakın yaşlarda bulunan râvîlerin teşkil ettikleri gruplara denir. Râvîlerin ilk üç tabakasını sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn oluşturur. Bunlar da kendi aralarında tabakalara ayrılırlar. Sahâbenin tabakalara ayrılışı kronolojik sıra itibariyledir. Tâbiîler ise görüşükleri sahâbîler esas alınarak tabakalara ayrılırlar. Etbâu't-tâbiîn ise bazı hususlar göz önünde bulundurularak tabakalara ayrılmışlardır. Sahâbe hariç hadis râvîleri umumiyetle altı tabaka olarak kabul edilmişlerdir. Bunun dışında hadis râvîleri değişik esaslar dikkate alınarak başka tabakalara da ayrılmışlardır. Bunlar içinde Hz. Peygamber'in sallallâhü aleyhi ve sellem vefatını takip eden asırlar itibariyle yapılan tabaka ayrımı en çok tutulan ve itibar edileni olmuştur. Bkz., Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, "Tabakâtu'r-ruvât", s. 380-381

¹⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 259

Nisbelerinden de anlaşılacağı üzere Sâbit b. Eslem'in yaşadığı yer Basra olarak ifade edilmektedir. İncelediğimiz bütün kaynaklar, muhtelif sebeplerle seyahatleri olmuş olsa bile hayatının büyük bölümünü Basra'da geçirdiği neticesini vermektedir. Özellikle kendilerinden hadis rivayetinde bulunmuş olduğu hocalarının Basra'da bulunmuş olması bu değerlendirmemizi kuvvetli kılmaktadır.

2.1.2. İsmi, Nesebi ve Künyesi

Sâbit b. Eslem,²⁰ Basra'ya nisbeten el-Basrî, Basra'nın bir mahallesi olan olan Bünâne'ye nisbeten de el-Bünânî nisbeleriyle anılmıştır.²¹

Bünâne'nin kim ve ne olduğuna dair kaynaklar muhtelif bilgiler vermektedir. Bu bilgileri sıralayacak olursak; Bünâne, Benî Sa'd b. Lüeyy b. Gâlib²²,e denilmiştir²³; onlara Benî Sa'd b. Dubey'a b. Nizâr da denilir²⁴; Bünâne, Kureyş'ten olup Benî Sa'd b. Lüeyy'in sülalesidir. Bünâne ise onların annelerinin ismi olup ona nisbet edilirler.²⁵; Bünâne, Sa'd b. Lüeyy b. Gâlib'in annesinin adıdır. Fakat bu görüş, zayıf bir görüş olarak zikredilmiştir.²⁶; Bünâne'nin Sa'd b. Lüeyy'in cariyesi olduğu ve annelerinden sonra çocuklarını onun yetiştirip büyüüttüğü ve bu adı aldığı da rivayet edilmiştir.²⁷ Bünâne, Bünâne b. Sa'd b. Lüeyy b. Gâlib'in Basra'ya yerleşmesinden sonra zamanla Basra'nın bir mahallesinin adı olmuştur. İşte Sâbit b. Eslem Basra'nın bu mahallesinde yaşadığı için el-Bünânî nisbesiyle meşhur olmuştur.

²⁰ İbn Adıyy, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, II, 526; Zehebî, *Siyer*, V, 220; *Kâşif*, I, 115; Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, s. 56-57; Irâkî, *el-Beyân ve't-tavdîh*, s. 75

²¹ Buhârî, *Kitâbü't-Târîhi'l-kebîr*, II, 160; İbn Hibbân, *Kitâbü Meşâhîri'l-ulemâ*, s. 89; *Kitâbü's-sikât*, IV, 89; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 306; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fî tehzîbi'l-Ensâb*, I, 178; Zehebî, *Siyer*, V, 220; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, IV, 349

²² Sa'd b. Lüeyy'in dört çocuğunun olduğundan bahsedilir; Bünâne, Ammâr, Ammârî ve Mahzûm, Bkz., Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, XI, 4611

²³ İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 89; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 306; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 178; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 342

²⁴ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, II, 160; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 306; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 178; Zehebî, *Siyer*, V, 220; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 348; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 201

²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 231; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, I, 161

²⁶ Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 306; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 178; Zehebî, *Siyer*, V, 222

²⁷ Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 307; İbn Makûlâ, *el-İkmâl*, I, 360; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 178

Verilen bu bilgilerle beraber Bünâne'nin, Bünâne b. Sa'd b. Lüeyy b. Gâlib'in Basra'ya yerleşmesinden dolayı zamanla Basra'da bir bölgenin adı olarak da söylenmiş²⁸ olduğu da rivayet edilmiştir.

Nesebiyle ilgili verdiğimiz bu bilgilerden sonra Sâbit b. Eslem'in künyesiyle ilgili değerlendirmelere değineceğiz. İncelemiş olduğumuz bütün kaynaklar Sâbit b. Eslem el-Bünânî el-Basrî'nin künyesinin Ebû Muhammed²⁹ olduğunu ve onun bu künyeyle meşhur olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat ulaşabildiğimiz kaynaklarda bu künyenin kendisine kim tarafından verildiği hususunda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak aynı zamanda kendisinden rivayette bulunanlardan bir tanesi de oğlu Muhammed b. Sâbit'tir. Muhtemeldir ki oğlu Muhammed b. Sâbit'ten dolayı kendisine "Ebû Muhammed" künyesi verilmiştir.

2.1.3. Vefâtı

H. 41'de dünyaya gelen Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin vefatı hakkında kaynaklar muhtelif bilgiler vermektedir.

Vefatı hakkındaki tartışmaları iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi Sâbit b. Eslem'in h. 123'de vefât ettiğine dair ortaya konan düşüncelerdir.³⁰ Bu görüş ikinci görüşe göre daha zayıf kalmaktadır.

Sâbit'in vefatıyla ilgili olarak ortaya konulan ikinci görüş ise h. 127 tarihidir.³¹ Genel kanaat de bu yöndedir. Özellikle Sâbit b. Eslem'in oğlu Muhammed b. Sâbit'in

²⁸ İbn Ma'în, *Târih*, IV, 107; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, IV, 89; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 306; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 178

²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 231; Ahmed b. Hanbel, *İlel*, I, 71; Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, II, 159; *Târîhu's-sağîr*, I, 219; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 476; İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, IV, 89; *Kitâbü Meşâhîri'l-ulemâ*, s. 89; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 526; Kelâbazî, *Ricâlü Sahîhi'l-Buhârî*, I, 130; İbn Mencûye, *Ricâlü sahîhi Müslim*, I, 109; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 318-333; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 260; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 178; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 342; Zehebî, *Siyer*, V, 220-225; a.mlf., *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 125; a.mlf., *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, II, 81-82; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm*, h.121-140; a.mlf., *Kâşif*, I, 115; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 2-4; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 121; İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 82; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 56-57; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 200-201; Huî, *Mu'cemü ricâli'l-hadîs*, III, 384; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fî Ahbâri men zeheb*, I, 161; Ebû Lübabe Hüseyin, *Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef el-Baci ve Kitâbuhü'et-ta'dil ve't-tecrîh*, I, 445;

³⁰ Kelâbazî, *Ricâlü Sahîhi'l-Buhârî*, I, 130; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125; *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 56; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 201; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, I, 161

³¹ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, II, 160; a.mlf., *Târîhu's-sağîr*, I, 318; a.mlf., *Târîhu'l-evsat*, I, 461; İbn Hibbân, *Kitâbü meşâhîri'l-ulemâ*, s. 89; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 347-348; Zehebî, *Siyer*, V, 223; a.mlf., *Mîzân*, II, 82; a.mlf., *Kâşif*, I, 115; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 56-57; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 201; Azamî, *Dirâsât fî hadîsi'n-nebî*, I, 171

babasının vefatı hakkında h. 127 tarihini vermiş olması ve vefatında 86 yaşında olduğunu belirtmesi³², İbn Hibbân'ın da onun vefatıyla ilgili h.127 senesi ile 86 yaşını vermesi³³, diğer bazı bilgilerin de bu görüşü kuvvetli kılması³⁴, araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz verilerin de bu tarihi ön plana çıkarması Sâbit'in vefatının h. 127 olduğunu muhtemel kılmaktadır.

Yukarıdaki görüşler ve yapılan değerlendirmeler gösteriyor ki Sâbit b. Eslem el-Bünânî, h. 127'de 86 yaşındayken Basra'da vefât etmiştir.

İncelemiş olduğumuz kaynaklarda onun ailesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Yalnızca künyesinin “Ebû Muhammed” olması dolayısıyla bu isimde bir oğlunun olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Zira Muhammed b. Sâbit aynı zamanda babası Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunmuştur. Hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır; Muhammed b. Sâbit b. Eslem el-Bünânî el-Basrî, rivayetleri Tirmizî'nin *Sünen*'inde geçmektedir.³⁵ Babası Sâbit b. Eslem, Muhammed b. el-Münkedir, Amr b. Dînâr ve Abdurrahman b. Ebu Leylâ gibi kimselerden rivayette bulunmuştur.³⁶ Kendisinden ise Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'î, Ebu Dâvûd et-Tayâlîsî ve ebu Ubeyde el-Haddâd gibi kimseler rivayette bulunmuşlardır.³⁷ Hakkında yapılan değerlendirmeler Muhammed'in hadis ilminde çok ehliyetli olmadığını ortaya koymaktadır.³⁸

Kendisinden rivayette bulunan öğrencileri arasında zikredilen bir başka oğlu daha vardır ki onun adı da Abdullah b. Sâbit'tir.³⁹ Bu iki oğlundan başka bir de kızının olduğu rivayet edilmiş fakat kimliği hakkında herhangi bilgi verilmemiştir.

³² Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, II, 160; *Târîhu's-sağîr*, I, 318; İbn Hibbân, *Kitâbü Meşâhîri'l-Ulemâ*, s. 89; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 347; Zehebî, *Siyer*, V, 223; Dîmeşkî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, I, 201

³³ İbn Hibbân, *Kitâbü meşâhîri'l-ulemâ*, s. 89

³⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 232; Huî, *Mu'cemü ricâli'l-hadîs*, I, 130; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 263; Kelâbazî, *Ricâli Sahîhi'l-Buhârî*, I, 130

³⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 82

³⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 82

³⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 83

³⁸ Hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz., İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 83; İbn Hacer, İbn Ma'în'in onun hakkında “leyse bi şey”; Ebu Hâtim'in ise “münkeru'l-hadîs”dir, hadisi yazılır fakat ihticac edilmez değerlendirmelerini nakletmiştir. Buhârî “fihi nazar”; Ebu Dâvûd ve Nesâî “za'îff”; İbn Adıyy ise hadislerinin çoğu kendisiyle mütâbaat edilmeyen hadislerdir değerlendirmelerini nakletmiştir. Keza Affân ise onun recul Salih bir insan olduğu halde zaifül hadis olarak nitelemiştir. Ebu Zür'a da leyyin, darekutnî zaif, ezdi ise sakıt değerlendirmelerini nakletmiştir.

³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 343-346

2.2. Kişiliği

Bu bölümde Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin ilmî ve manevi kişiliği incelenecek ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2.2.1. İlmî Kişiliği

Sâbit b. Eslem el-Bünânî, hem ilmî hem de dînî yaşantısıyla temayüz etmiş, tâbiîn'in önde gelen hadisçilerindendir.

Örnek bir imam⁴⁰ ve şeyhü'l-İslam⁴¹ olarak tanınan⁴² Sâbit b. Eslem el-Bünânî, ilim ve yaşantı hususunda⁴³ Basra'nın önde gelen zâhid ve muhaddislerindendir.⁴⁴ Kendisinden, güvenilir ve sika râvîler rivayette bulunmuşlardır.⁴⁵

Sâbit b. Eslem'in, Hz. Peygamber'in çok yakınında yetişmiş olan Enes b. Mâlik'le kırk sene beraber bulunmuş olması⁴⁶ ilmî açıdan da büyük zenginlik içerisinde olmasına vesile olmuştur.

Hadisçilerin -ileriki bölümlerde açıklanacağı üzere birkaç istisna hariç- genelde sika olarak kabul ettikleri Sâbit b. Eslem el-Bünânî,⁴⁷ ilimde ve yaşantıda önder⁴⁸, sika⁴⁹, sebt⁵⁰ ve derecesi âlf bir râvî olarak değerlendirilmiştir.

İlmî açıdan hakkında yapılan değerlendirmeleri şöylece özetleyebiliriz; Cumhuru ulemâ onu tevsîk⁵¹ etmiş, Zehebî ise onun ismi gibi sâbit olduğunu söylemiştir.⁵² Ahmed b.

⁴⁰ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 200; İmâm; Hadis ilminde en üst mertebelere ulaşmış hoca. Buna göre bu ıstılah, hâkim, huccet ve hâfız ünvanlarıyla, bunlarla aynı manada kullanılan muhaddis unvanı yerine kullanılır. Bkz., Aydınlı, *a.g.e.*, "İmâm", s. 152

⁴¹ Şeyh; 1. Kendisinden hadis alınan kimse, hoca; 2. Üstad-ı Kâmil/tam, mükemmel hoca mertebesine ulaşan zât. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Şeyh", s. 298

⁴² Zehebî, *Siyer*, V, 220

⁴³ Zehebî, *a.g.e.*, V, 221

⁴⁴ İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 527; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 347; Zehebî, *a.g.e.*, V, 222

⁴⁵ İbn Adıyy, *a.g.e.*, II, 527

⁴⁶ İclî, *Târîhu's-sikât*, s. 89; İbn Hibbân, *Kitâbü meşâhîri'l-ulemâ*, s. 89; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 307; İbnü'l-Esrîr, *el-Lübâb*, I, 178; İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 82; Azamî, *Dirâsât fî hadîsi'n-nebî*, I, 171

⁴⁷ İclî, *a.g.e.*, s. 89; İbn Şâhîn, *a.g.e.*, s. 82

⁴⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VIII, 54; a.mlf., *Siyer*, V, 221

⁴⁹ Sika; 1. Adâlet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivayetinde güvenilir bir râvî; 2. Zabıt niteliği tam olmasa da adil, dolayısıyla makbul olan râvî demektir. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.* "Sika", s. 281

⁵⁰ Sebt; Adâlet ve zabt sahibi, güvenilir kimse. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Sebt", s. 277

⁵¹ Tevsîk; Bir kimsenin/bir râvînin adalet ve zabıt niteliklerini taşıdığını, güvenilir biri (sika) olduğunu söylemek, buna hükmetmek. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Tevsîk", s. 322

⁵² Zehebî, *Mizân*, II, 82

Abdullah el-İclî onu “sika ve sâlih⁵³” bir ravi olarak değerlendirmiş ve sikalığ hususunda ittifak edildiğini söylemiştir.⁵⁴ Ebû Hatim er-Râzî, Enes b. Mâlik’ten rivayette bulunanların en sağlamının Zührî sonra Sâbit ve sonra da Katâde olduğunu söyleyerek⁵⁵ onun değerini ortaya koymuştur. Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel’den onun sika ve sebt bir râvî olduğu değerlendirilmeleri nakledilmiştir.⁵⁶ Zehebî, Sâbit’in sikalığ hususunda herhangi bir savunmaya gerek olmadığını; zira onun bu hususta savunulmaya gerek olmadığı kadar sika ve değerli bir insan olduğunu söylemiştir.⁵⁷ Keza İbn Adiy’de onun sika ve sadûk⁵⁸; rivayetlerinin de salih⁵⁹ rivayetler olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Mizzî’ de onun hakkında Ebû Tâlib’in Ahmed b. Hanbel’e, Katâde’nin mi yoksa Sâbit’in mi daha sebt olduğunu sorduğunu; İbn Hanbel’in de cevaben, “Sâbit, hadiste tesebbüt⁶¹ ehli ve kussâs⁶² bir kişidir; Katâde ise kussâslardandır⁶³” dediğini nakletmiştir.⁶⁴ Yine Mizzî, Ebû Hâtim’in onun hakkında “sika ve sadûk” değerlendirmelerini naklederken Sâbit’in, Enes b. Mâlik’ten rivayette bulunanların Zührî’den sonra en sâbiti⁶⁵ olduğu değerlendirmesini nakletmiştir.⁶⁶ İbn Sa’d ise onun, hadiste “sika ve me’ mûn⁶⁷” olduğu şeklindeki değerlendirmeleri nakletmiştir.⁶⁸ Humeyd de aynı şekilde onun, hadiste sika ve me’ mûn bir kişi olduğunu belirtmiştir.⁶⁹ Ali b. el-Medîni, Hammâd b. Seleme kanalıyla gelen bir rivayette Hammâd’ın Sâbit’in, hadisleri

⁵³ Zehebî, *Siyer*, V, 222; İclî, *a.g.e.*, s. 89; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 347

⁵⁴ İclî, *a.g.e.*, s. 89; a.mlf., *Ma’rifetü’s-sikât*, I, 259; Mizzî, *a.g.e.*, IV, 346

⁵⁵ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 342; Zehebî, *a.g.e.*, V, 222; Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, s. 56-57

⁵⁶ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 346; İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi’s-sikât*, s. 82

⁵⁷ Zehebî, *Mizân*, II, 81

⁵⁸ Sadûk; Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Bkz. Aydınlı, “Sadûk”, *a.g.e.*, s. 265-266

⁵⁹ Sâlih; Sahîh ve hasen hadis demektir. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, “Sâlih”, s. 276

⁶⁰ İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 527

⁶¹ Tesebbüt; Hadis rivayetinde ihtiyatlı davranmak; hadisi, Sâbit olduğunu kesin olarak anlamadıkça kabul veya rivayet etmemek. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.* “Tesebbüt”, s. 321

⁶² Kâss; Doğruluk ve yanlışlıklarına bakmaksızın halka hikâyeler, haberler, bu arada aynı şekilde hadisler anlatan, bunu bir nevi meslek edinen kimse. Bu kimseler, za’îf ve mevzû’ hadisler haklettikleri, hatta bazıları hadis uydurma yoluna gittikleri için hadisçilerin, meseleleri sathî ve bazen de, dünyevi gayelerle ele aldıkları için zahid ve mutasavvıfların tenkidlerine maruz kalmışlardı. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, “Kâss”, s. 162

⁶³ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 121-140; 55

⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, V, 221-222; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 346; İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 527

⁶⁵ Sebt; Adâlet ve zabt sahibi, güvenilir kimse. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, “Sebt”, s. 277

⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 347

⁶⁷ Me’ mûn; Ta’dîlin, Irâkî’ye göre 3., Sehâvî’ye göre 5. mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır, yani *ihtibâr* için alınır. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, “Me’ mûn”, s. 182

⁶⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 232

⁶⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 232

muhafaza etmedeki becerisini ifade sadedinde şöyle söylediğini belirtmiştir; “kussâsları dinledim hadisleri muhafaza edemiyorlardı; Sâbit’in huzurunda Enes ve İbn Ebû Leylâ’dan gelen rivayetleri karıştırdım fakat Sâbit onları tekrar eski haline getirdi.”⁷⁰

Bu olay, her ne kadar Sâbit hakkında kussâs değerlendirmesi yapılmış olsa bile diğer kussaslar gibi olmadığını ve hadisleri muhafaza etmedeki yeteneğini gözler önüne sermektedir.

İbn Adıyy, Sâbit b. Eslem el-Bünânî hakkında; “münker⁷¹ rivayetleri yoktur; münker olan bu rivayetler ondan olmayıp kendisinden rivayette bulunmuş olan kimselerdendir; zira za’îf⁷² ve mechûl⁷³ olarak kabul edilen bazı kimseler kendisinden rivayette bulunmuşlardır” değerlendirmesini nakletmiştir.⁷⁴

İbn Adıyy, Ahmed b. Hanbel’in Medine ehli hadiste galat⁷⁵ denilince Münkedir’in Câbir’den gelen rivayetlerini anlamlardı. Basra ehli ise galat rivayetten Sâbit’in Enes’ten yaptığı rivayetleri anladıklarını söylediğini nakletmiştir.⁷⁶ Zehebî ise bu eleştirileri şöyle cevaplamıştır; İbn Adıyy her ne kadar onun durumuyla ilgili farklı bir şey söylemiş bile olsa Sâbit, ismi gibi sâbittir.⁷⁷

İrâkî’de aynı şekilde İbn Adıyy’in söylemiş olduğu “münker rivayetleri yoktur; fakat bu rivayetler kendisinden rivayette bulunanlardan kaynaklanmaktadır. Çünkü kendisinden zayıf râvîler rivayette bulunmuşlardır.” sözünden sonra şöyle der: Sâbit hakkında söylenen bu hususun onun güvenilirliği hususunda olumsuz bir tesirinin olmayacağını

⁷⁰ İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 68; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 527; İbnü’l-Cevzî, *Kitâbü’l-Kussâs ve’l-müzekkirîn*, s. 62-63; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 347; Zehebî, *Siyer*, V, 222

⁷¹ Münker; 1. Za’îf râvînin kendisinden daha iyi durumda olan râvîye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis. (Daha iyi durumda olan râvînin hadisi de ma’rûf ismini alır.); 2. Çok hata yapan, çok dalgın veya büyük günah işleyen râvînin rivayet ettiği hadis; 3. Daha iyi durumdaki râvîlerin rivayetlerine aykırı olmasa da, sadece za’îf bir râvî tarafından rivayet edilen hadis; 4. Sika da olsa bir râvînin tek başına rivayet ettiği hadis; 5. Mevzû’ hadis; 6. Kendisi sika olsa da, za’îf râvîlerden münker hadis rivayet eden râvî; 7. Sadece bir hadis rivayet etmiş olan râvî; 8. Buhârî’ye göre, kendisinden hadis almanın helal olmadığı bir râvî. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Münker”, s. 215

⁷² Za’îf; Sahîh ve hasen hadisin şartlarından birini veya birkaçını taşımamakla beraber mevzu’ olduğu da söylenmeyen hadis. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Za’îf”, s. 338

⁷³ Mechûl; Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir râvînin hadis rivayet etmiş olduğu kimse. Mechûl râvî za’îf kabul edilir. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Mechûl”, s. 180

⁷⁴ İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 528; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 347; Zehebî, *Mizân*, II, 81; a.mlf., *Târîhu’l-İslâm*, 121-140, 55

⁷⁵ Hadis rivayetinde hata yapma. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Galat”, s. 101

⁷⁶ İbn Adıyy, *a.g.e.*, II, 527

⁷⁷ Zehebî, *Mizân*, II, 82

zira Ahmed b. Hanbel, İclî, Nesâî ve daha birçoklarının onu tevsik ettiğini, yaşadığı zamanın en âbidi olduğunu ve Buhâri ve Müslim'in kendisinden rivayette bulunduğunu söylemiştir.⁷⁸

Yukarıda yapılan değerlendirmeler incelendiğinde Sâbit'in, ilmî yönü hakkında birkaç olumsuz durumun varlığından söz edilebilir. Münker rivayet, kussas olarak nitelenmesi ve rivayetlerinde galat olması. Münker rivayetlerin kendisinden rivayet alan kimselerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu yönü itibariyle bir olumsuzluk söz konusu değildir. Kussas olması meselesine gelince; birkaç hadis alimi bu noktaya değinmiştir; fakat özellikle karıştırılmış olan senetleri tekrar eski haline getirmiş olması onun kussaslardan farkını ortaya koymaktadır. Rivayetlerindeki galatlara gelince sadece Ahmed b. Hanbel böyle bir şeyi söylemiş fakat sika olduğunu da birçok yerde net bir şekilde ortaya koymuştur. Bunların dışında yapılan bütün değerlendirmeler onun hadisçiliğinin güvenilir olduğu yönündedir. Bu da onun hadis ilmine verdiği önemi; rivayet işindeki ehliyetini ve bu hususta göstermiş olduğu titizliği göstermektedir.

2.2.2. Mânevî Kişiliği

Sâbit b. Eslem el-Bünânî, ilmî yönüyle olduğu gibi dînî yönüyle de önemli bir şöhrete sahiptir. O, ilim ve ibadetiyle temayüz etmiş tabînin önde gelenlerinden asil ve faziletli bir âlimdir.⁷⁹

İbadet hayatına verdiği önem birçok hadisçi tarafından ifade edilmektedir. Kendisi âbid⁸⁰ ve salih bir kişi⁸¹ olarak değerlendirilmiş, özellikle de namaz ve oruç ibadetine verdiği önemle temayüz etmiştir.

Onun manevi kişiliğini ortaya koyacak değerlendirmeleri ifade etmek yerinde olacaktır;

Şu'be'den naklen şöyle belirtilmiştir: "Sâbit, her gün Kur'an okur ve zamanını oruçla geçirirdi."⁸² Ebû Bekir el-Müzenî ise; "O'ndan daha âbid olanını görmedik" derken, İbn

⁷⁸ Irâkî, *el-Beyân ve't-tavdîh*, s. 75

⁷⁹ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, I, 161

⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 121

⁸¹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 259; a.mlf., *Târîhu's-sikât*, s. 89

⁸² Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 321; İbnü'l-Cevzî, *Sıfvetü's-safve*, III, 261; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 55; a.mlf., *Mizân*, II, 81; a.mlf., *Siyer*, V, 224; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 3; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 200;;

Hibbân, “Sâbit b. Eslem, Basra’nın en âbid kişilerindendir” değerlendirmesini nakletmiştir.⁸³ İclî ise, onun hakkında “sâlih bir kişidir⁸⁴” değerlendirmesini yapmış; Huî ise, onu çok namaz kılan kimselerden biri olarak zikretmiştir.⁸⁵

Sâbit’in ibadet hayatına verdiği önemi Gâlib el-Kattân, Bekr b. Abdullah’tan naklen, “zamanının en âbid kişisini görmek isteyen Sâbit’e baksın; biz ondan daha fazla ibadete önem veren bir başkasını görmedik⁸⁶” diyerek ifade etmiştir. O’nun gece gündüz namaza verdiği önemi ise İbn Hibbân şöyle dile getirir; “Sâbit, Basra’nın âbidlerinden, son derece muttakî ve gece gündüz çok namaz kılmasıyla bilinen bir kişidir.”⁸⁷

Sâbit vefât ettikten sonra kızına onun ibadet hayatı sorulduğunda o şöyle demiştir; “elli sene, seher vakti girene kadar gece namazı kıldı.” İbn Şevzeb’den yapılan bir rivayette ise o şöyle demiştir; “her ne zaman Sâbit’le birlikte mescide girsem mutlaka namaz kılardı.” Onun bu durumunu ifade eden bir başka rivayet ise Affân b. Müslim ve Hammâd b. Seleme kanalıyla gelmiştir.⁸⁸ Sâbit şöyle demiştir: “Ey Allâhım! Şayet bir kimseye kabirde namaz kılma lütfunu ihsan edersen o kişi ben olayım. Bana kabrimde namaz kılma lütfunu ihsan eyle.” O’nun yaptığı bu duanın kabul edildiği ve ölümünden sonra duâda istediği şekilde kabrinde namaz kıldığının rüyada görüldüğü ifade edilmiştir.⁸⁹ Bu olay, onun namaz ibadetine verdiği önemi ifade etme açısından son derece manidardır.

Hammâd b. Seleme ise Sâbit’in gece ibadetine verdiği önemi ifade eder ve şöyle der; Sâbit, gece namazında Kehf sûresinin 37. ayetini tekrar tekrar okur ve ağlardı.⁹⁰ Yine onun namaz ve oruç ibadetine aynı zamanda ilme olan düşkünlüğünü Mübârek b. Fedâle şöyle ifade etmiştir; Sâbit’in yanına girmiştım bana dedi ki; “Ey kardeşim! Önceki gibi ne namaz kılmaya ne oruç tutmaya ne de arkadaşlarla beraber ilmî

⁸³ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-sikât*, IV, 89; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 3

⁸⁴ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, I, 259; a.mlf., *Târîhu’s-sikât*, 89

⁸⁵ Huî, *Mu’cemü ricâli’l-hadîs*, III, 384

⁸⁶ İbnü’l-Cevzî, *Sifetü’s-safve*, III, 260; Zehebî, *Siyer*, V, 224; a.mlf., *Tezkiretü’l-Huffâz*, I, 125; a.mlf., *Târîhu’l-İslâm*, 121-140, 55; a.mlf., *Mizân*, II, 81; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi’l-hadîs*, I, 200

⁸⁷ İbn Hibbân, *Kitâbü Meşâhîri’l-ulemâ*, s. 89; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi’l-hadîs*, I, 200

⁸⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 231; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 527; İbnü’l-Cevzî, *Sifetü’s-safve*, III, 262

⁸⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 232; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 348; Zehebî, *Siyer*, V, 222; a.mlf., *Târîhu’l-İslâm*, 121-140, 55; Olay muhtelif şekillerde de anlatılmıştır; yukarıda da ifade edildiği gibi sadece rüyada değil gerçek âlemde gerçekleştiği de ifade edilmiştir. İbnü’l-Cevzî, *Sifetü’s-safve*, III, 263

⁹⁰ Sâbit’in tekrar tekrar okuyup ağlamasına sebep olan âyetin ifade ettiği mana şudur; “Seni topraktan yaratıp sonra nutfe haline getiren ve sonra da şekil verip insan haline getiren Allâh’ı inkar mı ediyorsun? İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 231; Zehebî, *Siyer*, V, 225; a.mlf., *Târîhu’l-İslâm*, VIII, 56

müzakerelere güç yetiremiyorum. Allâhım! Şayet beni bu saydıklarımın mahrum bırakacaksan beni dünyada bir an bile olsa bırakma!”⁹¹

Sâbit b. Eslem’in yapmış olduğu bu duâ, ilk bakışta sünnete muhalif gibi görünen bir davranışsa da aslında Sâbit’in ilim ve ibadet konusundaki hassasiyetini belirtmektedir.

Sâbit b. Eslem, ibâdetin temelini oruç ve namaz olduğunu söylerdi⁹². Onun namaz ve oruç ibadetine verdiği önem Süleymân b. Muğîre kanalıyla da şöyle ifade edilir; Süleymân b. Muğîre, Sâbit’ten şunları işittiğini söylemiştir; “bir kimse tam anlamıyla hayır sahibi olmadığı müddetçe âbid olma derecesine erişemez; buna ulaşmanın yolu da namaz ve oruç gibi iki haslete insanın sahip olmasıdır.”⁹³

Yine namazla ilgili kendisinden nakledilen şu söz de manidardır; yirmi sene namaz konusunda sabırlı davranarak bu ibadete devam ettim ve yirmi sene boyunca da namazla nimetlendirildim.⁹⁴

Onun namaza verdiği önemi Sehl b. Eslem de şöyle açıklamıştır; “Sâbit her gece üç yüz rekat namaz kılardı. Sabah olunca da çok namaz kılmaktan dolayı ayakları şişerdi.”⁹⁵

Genelde tabakât kitaplarında ricâlin ibadete olan düşkünlüğünü ifade etme sadedinde “şu kadar namaz kılardı, bu kadar oruç tutardı, her gün hatmederdi” gibi ifadeler geçmektedir. Ma’kul olanlarını anlamak zor olmasa gerektir. Fakat ma’kul sınırları aşan bilgiler konusunda ya tasavvufî bir bakış açısıyla olayı değerlendirmek ya da bu rakamları kesretten kinaye olarak değerlendirmekle bu kadar namaz kılmayı izah etmek mümkündür.

Mübârek b. Fedâle de onun geceleri namaz kılan gündüzleri ise oruç tutan birisi olduğunu ve hiçbir şeyden namazdan aldığı kadar lezzet almadığını söylemiştir.⁹⁶

Hişam’dan gelen bir rivayette ise o şöyle demiştir; “Sâbit’ten daha fazla uykusuzluğa ve gece kıyamına sabırlı davranan bir başkası yoktur.” Bir defasında Sâbit’le birlikte Mekke’ye kadar yolculuk yaptıklarını ve her ne zaman gece bir yerde konaklasalar onun

⁹¹ Zehebî, *Siyer*, V, 225; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 56

⁹² Ali Sâmî Neşşâr, “Sâbit b. Eslem el-Bünânî”, *Neş’etü'l-fikri'l-islâmî*, Yıl 1978, Cilt 3, s. 171-172

⁹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 231

⁹⁴ İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 260; Zehebî, *Siyer*, V, 224; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 56

⁹⁵ İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 261

⁹⁶ İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 262

namaz kıldığını; uyanık olduğunda ya da sefer esnasında boş durmadığını ya ağladığını ya da Kur'an okuduğunu söylemiştir.⁹⁷

Sâbit b. Eslem aynı zamanda ibadetin göz önünde yapılmasından da hoşlanmazdı. Hammâd, Sâbit b. Eslem'in bu hususta şöyle söylediğini nakletmiştir; "gizli olarak yapılan duâ, aşikar olarak yapılan duâdan yetmiş kat daha faziletlidir."⁹⁸

İlmî ve özellikle de ibadet hayatıyla meşhur olan Sâbit b. Eslem'in fazileti hakkında söylenenler de oldukça fazla olup Zehebî, onun faziletiyle ilgili birçok menkıbesinin bulunduğunu söylemiştir.⁹⁹

Yukarıda geçen bilgilerden de hatırlanacağı üzere Sâbit b. Eslem, gözü yaşlı bir hadîşçidir. Enes b. Mâlik'in bir seferinde Sâbit'e "gözlerin Resûlullâh'ın gözlerine benziyor" dediğinde Sâbit, ağlamaya başlar ve neredeyse ağlamaktan gözleri göremez hale gelir.¹⁰⁰ Hammâd b. Zeyd'de Sâbit'in ağlamaktan neredeyse iki büklüm olduğunu gördüğünü söylemiştir.¹⁰¹ Cafer b. Süleymân ise onun çok ağladığını ve bunun neticesinde neredeyse gözlerinin kör olacak vaziyete geldiğini söylemiştir.¹⁰² Kendisine ağlamadığı takdirde gözlerinin kör olmaktan kurtulacağı söylendiğinde bu duruma; gözler ağlamazsa onların hiçbir kıymetinin olmayacağını söyleyerek yine ağlamaktan vazgeçmemiştir.¹⁰³

Süleymân b. Muğîre, Sâbit'in tövbe konusundaki gayretini de onun diliyle şöyle ifade etmektedir; büyük günaha girip tövbe etmem, küçük günaha girip tövbe etmemenden daha sevimlidir.¹⁰⁴

Oğlu Muhammed b. Sâbit, babası hakkında yaptığı değerlendirmelerden birinde, babasına ölüm anında telkinde bulunduğunu fakat babasının kendisine telkinde bulunmasını istemediğini; zira kendisinin o anda yedinci virdini yaptığını söylediğini

---

⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, 262

⁹⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 55

⁹⁹ Zehebî, *a.g.e.*, 121-140, 56

¹⁰⁰ İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 262

¹⁰¹ İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-safve*, III, 262; Zehebî, *Siyer*, V, 224; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125; *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 55; *Mîzân*, II, 81; Dîmeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 201

¹⁰² Zehebî, *Mîzân*, II, 82; *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125

¹⁰³ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125; a.mlf., *Siyer*, V, 224; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 55; Dîmeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 201

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 231

ifade etmektedir.¹⁰⁵ Görüldüğü üzere o, ölüm anında bile gündelik hayatında yapmış olduğu duâlardan vazgeçmeyecek kadar kulluğuna dikkat eden âbid bir kişidir.

Yukarıda verilen bilgilerde de görüldüğü üzere Sâbit b. Eslem el-Bünânî ibadet hayatına son derece önem veren bir muhaddistir. Özellikle namaz, oruç ve Kur'an tilâvetine verdiği önem farklılık arz etmektedir. Hz. Peygamber'in (sallallâhü aleyhi ve selem) yanında yıllarca kalan Enes b. Mâlik'le uzun süre birlikte olması Peygamber'in ibadet noktasındaki davranışlarını yakından anlama ve yaşamasına vesile olmuştur.

2.3. Hadis Öğrenimi

Ulaşabildiğimiz kaynaklar Sâbit b. Eslem'in yaklaşık iki yüz elli hadis¹⁰⁶ rivayet etmiş olduğunu belirtmişlerdir. Verilen bu rakam mükerrerler haricinde olan rakamdır. İleride üzerinde durulacağı üzere sadece *Kütüb-i sitte*'de geçen rivayetlerin sayısının bile yukarıda verilen rakamdan fazla olduğunu araştırma neticesinde ortaya koymuş bulunmaktayız.

Sâbit b. Eslem birçok kimseden rivayette bulunmuştur; kendilerinden rivayette bulunmuş olduğu hocalarının en meşhurlarından belli başlılarını burada zikredek olursak en başta Enes b. Mâlik gelmektedir ki; kendisi onun en önde gelen talebelerindendir.¹⁰⁷ Abdullah b. Ömer, ondan yaptığı rivayetler Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir¹⁰⁸ Abdullah b. Muğaffel el-Müzenî, ondan yapmış olduğu rivayetler Nesâî'nin *Sünen*'inde¹⁰⁹ geçmektedir. Abdullah b. Zübeyr, ondan yapmış olduğu rivayetler Buhârî'nin *Sahîh*'inde¹¹⁰ geçmektedir. Ebû Berze el-Eslemî ve Ömer b. Ebû Seleme el-Mahzûmî onlardan yapmış olduğu rivayetler Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde geçmektedir.¹¹¹ Bunlarla birlikte birçok kimseden rivayette bulunmuştur. İleriki bölümlerde hocalarının genel bir listesi verilecektir.

¹⁰⁵ İbnü'l-Cevzî, *Sıfeti's-safve*, III, 263; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 55

¹⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 342; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 125; *Mizân*, II, 81; *Târîhu'l-İslâm*, 121-140, 56; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 3; Dimeşkî, *Tabakâtu ulemâi'l-hadîs*, I, 200

¹⁰⁷ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, I, 161

¹⁰⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 220

¹⁰⁹ Zehebî, *a.g.e.*, V, 220

¹¹⁰ Zehebî, *a.g.e.*, V, 220

¹¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, V, 220

2.3.1. Hocaları

İncelediğimiz kaynaklar Sâbit b. Eslem'in kendilerinden rivayette bulunduğu birçok hocasından bahsederler. Bu araştırmada onun hocalarından en meşhur beş tanesini inceleme konusu yapıp diğerlerinin isimlerini vermekle yetineceğiz. En çok rivayette bulunmuş olduğu beş hocası şunlardır;

2.3.1.1. Enes b. Mâlik (ö. 93/711)

Sâbit b. Eslem, Basra'da yaşayan Enes b. Mâlik'in Basra'daki en önemli talebesidir. Sâbit'in, *Kütüb-i sitte*'de mükerrerleriyle birlikte yaklaşık 300 rivayeti Enes b. Mâlik kanalıyla aldığını yaptığımız araştırma neticesinde müşahede etmiş bulunmaktayız. Dolayısıyla Enes b. Mâlik onun en önemli hocası konumundadır.

En çok hadis rivâyet eden yedi kişiden üçüncüsü olan Enes b. Mâlik¹¹², 2286 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan 168'i *Sahîhayn*'de, 83'ü yalnız Buhârî'nin *Sahîh*'inde, 71'i yalnız Müslim'in *Sahîh*'inde, kalan 1964'ü ise diğer kitaplarda yer almaktadır.¹¹³

Tam ismi Enes b. Mâlik b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ğanm b. Adıyy b. Neccâr¹¹⁴ b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec b. Hârise el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî,¹¹⁵ el-Basrî.¹¹⁶ dir. Hz. Peygamber'in (sallallâhü aleyhi ve sellem) hâdimidir. Ebû Hamza künyesiyle meşhur olup¹¹⁷ bu künyeyi kendisine Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem) vermiştir.¹¹⁸ İsim olarak da amcası Enes b. Nadr'ın ismiyle isimlendirilmiştir.¹¹⁹ Annesi Ümmü Süleym binti Milhân el-Ensârî'dir.¹²⁰ Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem) Medîne'ye hicret ettiğinde Enes'in on yaşında olduğu rivayet edilmiştir.¹²¹

¹¹² Subhi es-Sâlih, *Ulûmu'l-hadîs ve mustalahuhû*, s. 363-364

¹¹³ Ahmet Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, I, 25-26

¹¹⁴ Zehebî, *a.g.e.*, III, 395-396

¹¹⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe*, I, 151

¹¹⁶ İbn Abdilber, *el-İstâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, I, 198-199; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, I, 151

¹¹⁷ İbn Abdilber, *el-İstâb*, I, 199; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 151; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-sahâbe*, I, 276; Zehebî, *Siyer*, III, 396

¹¹⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 151; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 276

¹¹⁹ İbn Abdilber, *el-İstâb*, I, 199

¹²⁰ İbn Abdilber, *el-İstâb*, I, 199; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 151

¹²¹ Sekiz yaşında olduğu rivayetleri de mevcuttur. Fakat kendisinden gelen bir rivayette şöyle demiştir; "Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem) Medîne'ye geldiğinde ben on yaşındaydım; vefat ettiğinde"

Muksirîn diye nitelenen sahâbeden biri olan Enes b. Mâlik'den¹²² İbn Sîrîn, Humeyd et-Tavîl, Sâbit el-Bünânî, Katâde, Hasan-ı Basrî, Zührî ve daha pek çok kimse rivayette bulunmuştur.¹²³

Zehebî'nin Siyer'de belirttiğine göre, kendisinden rivayette bulunan talebelerinden sika olanları h. 150'ye kadar; zayıf olanları da h. 190'a kadar yaşamıştır.¹²⁴ Bu bilgi doğrultusunda Sâbit b. Eslem'in h. 150 öncesi vefat ettiği dikkate alındığında onun da sika olduğu bilgisine bir kez daha ulaşılmıştır.

Hz. Peygamber'in (sallallâhü aleyhi ve selem) kendisine duâ etmesiyle¹²⁵ Enes b. Mâlik hem zengin hem de çok çocuk ve torun sahibi olmuştur. Seksen çocuğunun olduğu, bunlardan iki tanesinin kız diğerlerinin ise erkek olduğu rivayet edilmiştir.¹²⁶

Enes b. Mâlik'in vefât tarihi ihtilaf konusu olmuştur. Hasan b. Osmân, Enes'in Basra'ya iki fersah uzaklıkta "Taff" denilen yerdeki evinde h. 91 senesinde vefât ettiğini ve burada defnedildiğini belirtmiştir.¹²⁷ Vâkıdî de onun vefatıyla ilgili 91 tarihini verirken 92 diyenler de olmuştur.¹²⁸ Halîfe b. Hayyât da 93 tarihini vermiş ve vefat ettiğinde 103 yaşında olduğunu söylemiştir.¹²⁹ Sahîh olarak kabul edilen görüş de bu son görüştür.¹³⁰

Enes b. Mâlik aynı zamanda Resûlüllâh'ın ashâbından Basra'da vefat eden en son sahâbîdir.¹³¹

Hz. Peygamber'e olan bağlılığına örnek olması açısından ondan kendisine yâdigar kalan küçük âsâsının ölünce kendisiyle birlikte defnedilmesini istemiştir.¹³²

Sâbit b. Eslem el-Bünani ile Enes b. Mâlik arasındaki rivayet ilişkisi üçüncü bölümde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Burada ise *Kütüb-i sitte* çerçevesinde genel bilgi

---

de yirmi yaşımıydım." Bkz., İbn Abdilber, *el-İstîâb*, I, 198-199; Zehebî, *Siyer*, III, 397; İbn Hacer, *el-İsâbe* I, 276

¹²² Muksirûn; 1. Binden fazla hadis rivayet etmiş olan sahâbîler; 2. Çok hadis rivayet etmiş olan kimseler. Aydınlı, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, "Muksirûn", s. 212; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 276

¹²³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 152; Zehebî, *Siyer*, III, 396

¹²⁴ Zehebî, *a.g.e.*, III, 396

¹²⁵ Zehebî, *a.g.e.*, III, 398; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 277

¹²⁶ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, I, 200; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 152

¹²⁷ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, I, 200

¹²⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, I, 199; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 152

¹²⁹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, I, 199

¹³⁰ Zehebî, *Siyer*, III, 406

¹³¹ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, I, 200; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 276

¹³² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, I, 152

verilecektir. Sâbit b. Eslem'in, Enes b. Mâlik kanalıyla almış olduğu ve Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunan rivayet sayısı 69'dur. Müslim'in *Sahîh*'inde ise Enes b. Mâlik kanalıyla almış olduğu rivayet sayısı 118'dir. Keza Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde bulunan 55; Tirmizi'nin *Sünen*'inde bulunan 62; Nesai'nin *Sünen*'inde bulunan 48 ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan 32 rivayeti de Enes b. Mâlik kanalıyla almıştır.

2.3.1.2. Ebû Râfi' (ö. 90/708)

Rivayetleri *Kütüb-i sitte*'de geçen Ebû Râfi'in adı Nüfey' dir. Ebû Râfi', Âl-i Ömer'in mevlâsı olup tâbînin önde gelen imamlarından. ¹³³ Hicrî 90'lı yıllarda vefat etmiştir.

Hiz. Ömer, Übey b. Ka'b, Ebû Mûsa ve Ebû Hureyre gibi sahâbenin önde gelenlerinden rivayette bulunmuştur. ¹³⁴ Kendisinden ise Hasan el-Basrî, Bekr b. Abdullah el-Müzenî, Sâbit b. Eslem ve Katâde gibi birçok kimse rivayette bulunmuştur. ¹³⁵

Hakkında yapılan değerlendirmelere gelince; Zehebî, Ahmed b. Hanbel ve İclî'nin onu tevsîk ettiğini; Ebû Hatim'in ise "Leyse bihî be's" ¹³⁶ değerlendirmesini nakletmiştir. ¹³⁷

Sâbit b. Eslem el-Bünânî, onun faziletini ifade etme açısından şöyle demiştir; "Ebû Râfi' azad edildiğinde ağladı ve şöyle dedi; "benim için iki ecir vardı bir tanesi gitti." ¹³⁸

Sâbit b. Eslem ile Nüfey' arasındaki rivayet ilişkisini ortaya koyacak olursak Sâbit, Nüfey'den 15 rivayette bulunmuştur. Bu rivayetleri, buldukları eserlere göre zikredecek olursak Müslim'in *Sahîh*'in'de 8 tane, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de 3 tane, Tirmizî'nin *Sünen*'in'de 1 tane, İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de 3 tane bulunmaktadır. Rivâyetlerin konularına göre dağılımı ise "Salât", "Mesâcid", "Cenâiz", "Libâs" ve "Zînet", "Fedâil", "Birr ve Sıla", "Cennet" şeklindedir.

2.3.1.3. Abdullah b. Rebâh (ö. 90/708)

Rivayetleri Müslim'in *Sahîh*'i ile Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde geçen Abdullah b. Rebâh el-Ensârî'nin künyesi Ebû Hâlid' dir. ¹³⁹

¹³³ Zehebî, *Siyer*, IV, 414-415

¹³⁴ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 414

¹³⁵ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 415

¹³⁶ Leyse Bihî Be's; Ta'dîl'in, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayete ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/incelenir. Bkz. Aydın, *a.g.e.*, "Leyse Bihî Be's", s. 173

¹³⁷ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 415

¹³⁸ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 415

Basra'da ikamet eden Abdullah, Übeyy b. Ka'b, Ammâr b. Yâsir ve Imrân b. Husayn gibi sahâbilerden rivayette bulunmuştur.¹⁴⁰

Kendisinden ise Sâbit el-Bünânî, Katâde ve Bekr b. Abdullah gibi kimseler rivayette bulunmuşlardır.¹⁴¹

İbn Hacer, İclî'nin onun hakkında "Basralı tabîîlerden olup sika bir râvîdir değerlendirmesi ile İbn Sa'd ve Nesâî'nin sika değerlendirmelerini nakletmiştir.¹⁴²

Sâbit b. Eslem'in, Abdullah b. Rebâh'dan yapmış olduğu rivayetlerin toplamı 20 tanedir. Bu rivayetlerin *Kütüb-i sitte*'ye göre dağılımı ise şöyledir; 3 tanesi Müslim'in *Sahîh*'in'de, 9 tanesi Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de, 3 tanesi Tirmizî'nin *Sünen*'in'de, 3 tanesi Nesâî'nin *Sünen*'inde, 2 tanesi de İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de yer almaktadır. Rivayetlerin konularına göre dağılımı ise "Mesâcid", "Cihâd" ve "Siyer", "Salât", "Eşribe" ve "Menâsik" şeklindedir.

Konular incelendiğinde görülmektedir ki furû'a ait hususlar daha yaygındır.

2.3.1.4. Abdurrahman b. Ebû Leylâ (ö.82/701)

Ebû Îsâ künyesiyle meşhur olan Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Hz. Ömer, Ali, Übeyy b. Ka'b ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi sahâbenin ileri gelenlerinden rivayette bulunmuştur.¹⁴³

Kûfe'li ve fakih olan Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Kur'an kıraatini Hz. Ali'den öğrenmiştir. Sâbit b. Eslem ise ondan kıraat ve tefsir ilmini almıştır.¹⁴⁴

Resûlüllâh'ın (sallallâhü aleyhi ve selem) ashâbından 120 ensarla görüştüğünü bizzat kendisi söylemiştir.¹⁴⁵ H. 82 yılında Cemâcim vakasında şehid olmuştur.¹⁴⁶

Sâbit b. Eslem'in Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan yapmış olduğu rivayetlerin toplamı 13'tür. Rivâyetlerinin dağılımını şu şekilde özetleyebiliriz; Müslim'in *Sahîh*'in'de 4 tane, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de 3 tane, Tirmizî'nin *Sünen*'in'de 4 tane, İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de ise 2 tane yer almaktadır. Rivâyetlerinin konularına göre dağılımı ise

---

¹³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 206

¹⁴⁰ İbn Hacer, a.g.e., V, 206

¹⁴¹ İbn Hacer, a.g.e., V, 207

¹⁴² İbn Hacer, a.g.e., V, 207

¹⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 109

¹⁴⁴ Zehebî, *Siyer*, IV, 263

¹⁴⁵ İbn Sa'd, a.g.e., VI, 109

¹⁴⁶ Zehebî, a.g.e., IV, 267

“ikâmetü’s-salât”, “Edeb”, “Zekât”, “Tefsir”, “Sıfetu’l-cennet”, “Ahkâm”, “Zühd”, “Eşribe” ve “İman” şeklindedir.

2.3.1.5. Mutarrif b. Abdullah (ö.95/713)

Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr, imam ve hüccet¹⁴⁷ olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁸ Ebû Abdullah künyesiyle meşhur¹⁴⁹ olup rivayetleri *Kütüb-i sitte*’de mevcuttur.¹⁵⁰

Mutarrif, Babası Abdullah, Hz. Ali, Hz. Âişe, Ammâr ve Ebû Zerr gibi sahabîlerden rivayette bulunmuş; kendisinden ise Hasan el-Basrî, Sâbit el-Bünânî ve Katâde gibi önde gelen tabiîler rivayette bulunmuşlardır.¹⁵¹

Zehebî, İclî ve İbn Sa’d’ın onun hakkında sika değerlendirmelerini nakletmiştir.¹⁵² Katâde, Mutarrif’ten yapmış olduğu bir rivayette onun; “ilmin fazileti, ibadetin faziletinden daha sevimlidir.¹⁵³ dediğini belirtmiştir. Bu sözlerle ilmin önemini ortaya koyan Mutarrif’in vefat tarihi de h. 95 olarak ifade edilmiştir.¹⁵⁴

Sâbit b. Eslem’in Mutarrif b. Abdullah’dan yapmış olduğu rivâyetlerin toplamı 6’dır. Rivâyetlerinin eserlere göre dağılımını şöyle özetleyebiliriz; Buhârî’nin *Sahîh*’in’de 1 tane, Müslim’in *Sahîh*’in’de 1 tane, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’in’de 3 tane ve Nesâî’nin *Sünen*’in’de 1 tanedir. Rivâyetlerinin konularına göre dağılımı ise; “Sıyâm”, “Sehv”, “Salât” ve “Tıbb” şeklindedir.

Bu son bölümle beraber beş hocasından yapmış olduğu rivayetlerin değerlendirmesini şöyle yapabiliriz. Rivayetler genellikle “an” edâ sîgâsıyla yapılmıştır. Bu da hadislerin semâ’ yoluyla rivayet edilebilirliğini gösterdiği gibi diğer edâ usûlleriyle de edâ edildiği anlamını taşımaktadır. Konuları açısından incelendiğinde ise görülmektedir ki furû’a ait konular daha yaygındır. Bu da bize, onun ibadet hayatına verdiği önemin rivayetlerini

---

¹⁴⁷ Huccet; 1. Üç yüz bin hadis bilen hadis âlimi. 2. sekiz yüz bin hadisi, râvîlerinin durumlarıyla bilen hadis âlimi. 3. Hadis sahasında ehliyeti herkes tarafından kabul edilen, rivayet ettiği hadisler delil olarak kullanılan sika râvîlerin üstünde daha güvenilir râvî. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, “Huccet”, s. 136

¹⁴⁸ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 187

¹⁴⁹ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 187

¹⁵⁰ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 187

¹⁵¹ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 188

¹⁵² Zehebî, *a.g.e.*, IV, 189

¹⁵³ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 189

¹⁵⁴ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 190

etkilediğini ve genelde ibadet vb. konulardaki rivayetlerinin çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Yukarıda beş tane hocasını zikretmiş olduğumuz Sâbit b. Eslem'in, diğer hocalarını da *Kütüb-i sitte*'deki rivayetlerini dikkate alarak şöyle sıralayabiliriz;

Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb¹⁵⁵, İshak b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel, Süleymân el-Hâşimî, Abdullah b. Muğaffel el-Müzenî, Abdurrahman b. Ayyâş el-Kureşî, Abdullah b. ez-Zübeyr b. Avâm el-Esedî, Mevlâ Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib, Şuayb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. As, Şehr b. Havşeb, Ebû Berze el-Eslemî, Ömer b. Ebû Seleme el-Mahzûmî, Abdullah b. Ebû Utbe, Ebû Ukbe el-Hilâlî, Ebû İsâ el-Üsvârî, Ebû'l-Mütevekkil en-Nâcî, Sümeyye el-Basriyye, Ebû Bürde b. Ebû Mûsa el-Eş'arî, Safvân b. Muhriz el-Mâziniy, Ebû Osman en-Nehdî, Cârûd b. Ebû Sebre el-Hüzelî, Şuayb b. Muhammed, Abdurrahman b. Aclân, Amr b. Şuayb, Kinâne b. Nuaym el-Adevî, Ebû Eyyûb el-Ezdî el-Merâğî, Ebû Zabye el-Kelâ'î, Ebû'l-Âliye er-Riyâhî, Habîb b. Ebû Zübey'a ed-Dube'î, Abdurrahman b. Abbâs el-Kureşî, Vâkı' b. Sehbân el-Basrî, Muâviye b. Kurre b. İyâs el-Müzenî, Şehr b. Havşeb ve Bekr b. Abdullah el-Müzenî gibi birçok kimseden rivayette bulunmuştur.¹⁵⁶

2.4. Hadis Öğretimi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî, birçok hocadan rivayette bulunmuş, kendisinden de birçok talebe rivayette bulunmuştur. Burada da kendisinden rivayette bulunan en meşhur beş öğrencisini inceleme konusu yapıp diğerlerinin isimlerini vermekle yetineceğiz.

2.4.1. Öğrencileri

Ulaşabildiğimiz kaynaklar Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunan birçok öğrenciden bahsederler. Bu bölümde kendisinden en çok hadis rivayet eden öğrencisinden başlayarak Sâbit b. Eslem'le olan rivayet ilişkisini inceleyeceğiz.

---

¹⁵⁵ İbn Ma'in, *et-Târîh*, s. 68

¹⁵⁶ Zehebî, *a.g.e.*, V, 220-221

2.4.1.1. Hammâd b. Seleme b. Dînâr (ö.167/783)

Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunanların önde gelenlerinden¹⁵⁷ olan Hammâd b. Seleme b. Dînâr, imâmü'l-kudve ve şeyhü'l-İslam gibi sıfatlarla nitelendirilmiş ve nahivci kimliğiyle tanınmıştır.¹⁵⁸ Künyesi Ebû Seleme¹⁵⁹ olup Rebî'a b. Mâlik¹⁶⁰ ailesinin mevlâsıdır.¹⁶¹ Kız kardeşinin oğlu ise kendisi gibi Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunmuş olan Humejd et-Tavîl'dir.¹⁶²

Rivayetleri Buhârî – muallak olarak- ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile Ebû Dâvûd, Nesai, İbn Mâce ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde bulunmaktadır.¹⁶³

İbn Ebû Müleyke, Enes b. Sîrîn, Muhammed b. Ziyâd el-Kureşî, Ebû Hamza Nasr b. 'Imrân ed-Dubeî, Sâbit el-Bünânî¹⁶⁴, Ammâr b. Ebû Ammâr, Abdullah b. Kesîr ed-Dârî el-Mukrî, Ebû 'Imrân el-Cevnî, Katâde b. Dâime¹⁶⁵, Amr b. Dînâr gibi birçok kimseden rivayette bulunmuştur.¹⁶⁶

Kendisinden ise İbn Cüreyc, İbn Mübârek, Yahyâ el-Kattân ve Saîd b. Süleymân gibi kimseler rivayette bulunmuştur.¹⁶⁷

Zehebî onun hakkında, "ilim denizlerinden bir denizdir, sadûk ve hüccettir" demiştir. Fakat ilmi yönünün Sâbit'in bir diğer öğrencisi olan Hammâd b. Zeyd kadar kuvvetli olmadığını belirtmiştir.¹⁶⁸

Ebû Abdullah el-Hâkim, Hammâd'ın hıfzının zayıflığından ve isnaddaki kişileri tek bir lafızla zikretmesinden bahsetmiştir. Bu yüzden Müslim onun sadece Sâbit b. Eslem'den

¹⁵⁷ İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 527

¹⁵⁸ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 444

¹⁵⁹ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, III, 22; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 444; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 11

¹⁶⁰ Temîm, Kureyş ya da Himyerî b. Kürâse'nin mevlâsı olduğu rivayetleri de vardır. Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, III, 23

¹⁶¹ Mevlâ, 1. Özgürlüğüne kavuşturulmuş köle; 2. Kölesini özgürlüğüne kavuşturmuş olan sahibi, efendisi; 3. Bir ilgiden dolayı birbirine karşı minnettar olan, birbirinin dostu, seveni olan kimselerden her biri; 4. Arap olmayan kimse (Bilhassa Emevîler dönemi ile müteakip ilk dönemlerde). Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Mevlâ", s. 188

¹⁶² Zehebî, *a.g.e.*, VII, 444

¹⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 254; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 11

¹⁶⁴ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, III, 22

¹⁶⁵ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, III, 22

¹⁶⁶ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 445-445; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 11-12

¹⁶⁷ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 445; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 12

¹⁶⁸ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 446

yaptığı rivayetleri almıştır.¹⁶⁹ İbn Hanbel ise Sâbit b. Eslem hakkında bilgi sahibi olan kişinin Hammâd b. Seleme olduğunu söylemiş;¹⁷⁰ bizim katımızda sika râvîlerdendir değerlendirmesini yapmıştır.¹⁷¹ Yine Ali b. el-Medîni de Sâbit b. Eslem'den hadis rivayet edenler içerisinde Hammâd'dan daha sâbit olan bir başkası yoktur demiştir.¹⁷²

Vüheyb b. Hâlid onun hakkında; “Hammâd b. Seleme bizim efendimiz ve en âlimimizdir” demiştir.

Hammâd'ın ilmi yönü hakkında İbn Maîn'den yapılan bir rivayette İbn Ma'în onun “sika” olduğunu söylemiştir. Ali b. el-Medîni de Hammâd'ın ricâl hakkında hüccet olduğunu söylemiş ve Sâbit el-Bünânî ve Ammâr b. Ammâr gibi kimseler hakkında insanların en bilgilileri olduklarını söylemiştir.¹⁷³

Zehebî de Hammâd hakkında; hadiste imam olmakla birlikte Arapçaya fıkıha ve sünnete olan ehliyetini de ifade ederek onu metheder.¹⁷⁴

İbn Hacer, Sâcî'nin; “hafız, sika ve me'mûn”; İbn Sa'd'ın “sika ve kesîru'l-hadis”¹⁷⁵ değerlendirmeleri ile İclî'nin “sika, salih ve hasenü'l-hadîs”¹⁷⁶ değerlendirmelerini nakletmiştir.¹⁷⁷

Abdurrahman b. Mehdî de onun manevi yönünü ifade etme adına “yarın öleceksin dense yaptığı amellerde bir değişiklik olmazdı”¹⁷⁸; Zehebî de onun vaktinin evrad ve ibadetle mamur olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹

Hammâd b. Seleme'nin h.167'de¹⁸⁰ 76 yaşında¹⁸¹ vefat ettiği kaynaklarda açıklanmaktadır.

¹⁶⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 446-447

¹⁷⁰ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 446; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 15

¹⁷¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 448

¹⁷² Ali b. el-Medîni, *İlelül-hadîs*, s. 87; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 447; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 16

¹⁷³ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 446

¹⁷⁴ Zehebî, *Siyer*, VII, 447

¹⁷⁵ Kesîru'l-Hadîs; Çok hadis rivayet eden kimse demektir. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Kesîru'l-Hadîs”, s. 163

¹⁷⁶ Hasenü'l-Hadîs; Ta'dîlin Irâkî'ye göre 4., Sehâvî'ye göre 6., mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibâr* için alınır. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Hasenü'l-Hadîs”, s. 131

¹⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 15

¹⁷⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 13

¹⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 255; Zehebî, *Siyer*, VII, 447

¹⁸⁰ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, III, 22; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 255; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 453

¹⁸¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 453

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere Hammâd b. Seleme ibadete düşkünlüğüyle ön plana çıkan bir ravidir. Vefâtının da mescidde namaz kılarken¹⁸² olduğu dikkate alındığında ibadet hayatına verdiği önem açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Hammâd b. Seleme'nin Sâbit b. Eslem kanalıyla almış olduğu rivayetlerin *Kütüb-i sitte* müvâcehesindeki genel dağılımı şu şekildedir; Buhârî'nin *Sahîh*'i'nde 4 (muallak), Müslim'in *Sahîh*'in'de 73, Tirmizî'nin *Sünen*'in'de 16, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de 44, İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de 16, Nesâî'nin *Sünen*'in'de ise 19 şeklindedir.

2.4.1.2. Hammâd b. Zeyd (ö.179/795)

Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunanlardan biri de Hammâd b. Zeyd'dir. Cerîr b. Hâzim ailesinin mevlâsı olan Hammâd'ın künyesi ise Ebû İsmâîl'dir.¹⁸³

H. 98 yılında doğan¹⁸⁴ Hammâd b. Zeyd'in rivayetleri *Kütüb-i sitte*'de yer almaktadır.¹⁸⁵

Hammâd b. Zeyd, Enes b. Sîrîn, Amr b. Dînâr ve Sâbit el-Bünânî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur.¹⁸⁶ Kendisinden ise İbrâhim b. Ebû Able, Süfyân, Şu'be ve Abdullah b. Mübârek gibi kimseler rivayette bulunmuştur.¹⁸⁷

Abdurrahman b. Mehdî, yaşadıkları zaman diliminde insanların dört imamı vardı. Bunlar Kûfe'de Süfyân es-Sevrî, Hicâz'da Mâlik, Şam'da Evzâ'î ve Basra'da Hammâd b. Zeyd'dir¹⁸⁸ diyerek Hammâd'ın hadisçiler arasındaki yerini ortaya koymuştur.

Yahyâ b. Ma'în ise onun hakkında Hammâd b. Zeyd'den daha sebt kimse yoktur derken Yahyâ b. Yahyâ ise Hammâd'dan hafızası daha kuvvetli bir başka şeyh görmedim değerlendirmesini yapmıştır.¹⁸⁹

Ahmed b. Hanbel de onun değerini şöyle ortaya koymuştur; Hammâd, Müslümanların imamlarından ve dindar birisidir. Hammâd b. Zeyd, bana Hammâd b. Seleme'den

¹⁸² Mizzî, *a.g.e.*, VII, 255; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 448

¹⁸³ Buhârî, *a.g.e.*, III, 25; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 239; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 456-457; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 9

¹⁸⁴ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 461; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 11

¹⁸⁵ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 456; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 9; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 239

¹⁸⁶ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 457; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 240-242; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 9

¹⁸⁷ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 457; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 242-245

¹⁸⁸ Zehebî, *Siyer*, VII, 458; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 245; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 10

¹⁸⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 458

daha sevimli gelmektedir.¹⁹⁰ Bunun sebebi Hammâd b. Seleme'nin daha çok ibadet hayatıyla ön planda olması, Hammâd b. Zeyd'in ise daha çok ilmî yönüyle ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Abdurrahman b. Mehdî ise sünneti ve sünnete dehalet eden hadisi Hammâd'dan daha iyi bilen bir başkasını görmediğini söylemiştir.¹⁹¹

Süfyân es-Sevrî'den gelen bir rivayette ise “Şu'be'den sonra Basra'daki en önemli kişi olarak onu zikretmiştir.”¹⁹²

İlmî yönü hakkında yapılan değerlendirmelere gelince Ahmed b. Abdullah el-İclî onun sika, dört bin hadisi yazmadığı halde ezbere muhafaza eden biri olarak zikretmiştir.¹⁹³ Aynı zamanda onun rivayet ettiği bütün hadisleri ezbere bildiği de rivayet edilmiştir.¹⁹⁴

Abdurrahman b. Hırâş ise Hammâd'ın hadiste hiç hata yapmadığını söylemiştir.¹⁹⁵

Zehebî yaptığı değerlendirmede; “Ulemâ arasında Hammâd'ın durumunu şöyle ortaya koymuştur; Hammâd, selefin önderlerinden, huffâzın mutkîn¹⁹⁶ olanlarından ve rivayet ettiği hadislerde galat olmayanlarındandır.”¹⁹⁷ Aynı şekilde onun sika, sebt, hucet ve kesîru'l-hadîs değerlendirmeleri olduğu da görülmektedir.¹⁹⁸

Hammâd b. Zeyd ile Hammâd b. Seleme birçok hadis şeyhinden beraberce rivayette bulunmuşlardır.¹⁹⁹

Buhârî, İbn Ebû'l-Esved'in onun vefâtı hakkında 179 tarihini söylediğini nakletmektedir.²⁰⁰

Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunan iki Hammâd'dan biri olan Hammâd b. Zeyd'in, Sâbit kanalıyla almış olduğu rivayetlerin *Kütüb-i Sitte*'ye göre değerlendirmesi şöyledir;

---

¹⁹⁰ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 458; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 247; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 10

¹⁹¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 458; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 246; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 10

¹⁹² Zehebî, *a.g.e.*, VII, 458

¹⁹³ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 458

¹⁹⁴ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 239; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 251

¹⁹⁵ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 458

¹⁹⁶ Mutkîn; Hadis öğrenim ve öğretiminde ciddi davranan, işini sağlam tutan, güvenilir râvî, âlim. Bu özellikte olan kimseler, râvî isimlerinde ve hadis metinlerinde hata yapmamakla temayüz ederler. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, “Mutkîn”, s. 240

¹⁹⁷ Zehebî, *Siyer*, VII, 461

¹⁹⁸ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 461; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 250; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 10

¹⁹⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 464

²⁰⁰ Buhârî, *Târîhu'l-kebîr*, III, 25; Zehebî, *a.g.e.*, VII, 461; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 11

Buhârî'nin *Sahîh*'i'nde 15, Müslim'in *Sahîh*'in'de 13, Tirmizî'nin *Sünen*'in'de 5, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de 6, İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de 10, Nesâî'nin *Sünen*'in'de ise 4 rivâyeti bulunmaktadır. Üçüncü bölümde bu rivayetlerin ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılacaktır.

2.4.1.3. Süleymân b. el-Muğîre (ö.165/781)

Rivayetleri *Kütüb-i sitte*'de geçen Süleymân b. Muğîre'nin künyesi Ebû Saîd²⁰¹ olup Benî Kays b. Sa'lebe'nin mevlâsıdır.²⁰²

Hasan Basrî, Muhammed b. Sîrîn ve Sâbit b. Eslem gibi kimselerden rivayette bulunmuştur.²⁰³ Kendisinden ise Sevrî, Ebû Dâvûd, ve İbn Mehdî gibi kimseler rivayette bulunmuştur.²⁰⁴

Şu'be onun hakkında Basra ehlinin efendisidir demiştir.²⁰⁵ İbn Uleyye'de onun Basra ehlinin hâfız²⁰⁶ larından olduğunu nakletmiştir.²⁰⁷ Hureybî'de; "Basra da ondan daha faziletli bir başkasını görmediğini söylemiştir."²⁰⁸

Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayette ise İbn Hanbel, onun sebt olduğunu söylemiştir.²⁰⁹ Keza Yahyâ b. Maîn'den gelen bir başka rivayette de onun "sikatu's-sika"²¹⁰ şeklindeki değerlendirmesi nakledilmiştir.²¹¹

²⁰¹ İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220

²⁰² Zehebî, *a.g.e.*, VII, 415; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 69

²⁰³ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 417; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 70

²⁰⁴ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 417; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 70

²⁰⁵ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 418; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 71

²⁰⁶ Hâfız; 1. Yüzbin hadisi, metin ve senedleriyle bilip ezberlemiş olan, bunların râvîlerini, hayat hikayeleri, cerh ve ta'dîl yönleriyle bilen hadis âlimi; 2. Hadis ilminde, her nesilde tanıyıp bildikleri bilmediklerinden daha fazla olacak şekilde hocalarını, hocalarının hocalarını bilecek kadar geniş bilgiye sahip olan hadis âlimi; 3. Ta'dîlin, Irâkî'ye göre ikinci, Sehâvî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis delil olarak alınır; 4. Hadislerin sonraki nesillere sahih olarak ulaşmasında büyük emeği geçen âlim. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Hâfız", s. 127-128

²⁰⁷ Zehebî, *Siyer*, VII, 418; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 71

²⁰⁸ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 418

²⁰⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 418; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 72

²¹⁰ es-Sikatu's-Sıka; Ta'dîlin, Zehebî ve 'Irâkî'ye göre birinci, İbn Hacer'e göre ikinci, Sehâvî'ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis delil olarak alınır. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "es-Sikatu's-Sıka", s. 282

²¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 418; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 72

Zehebî, İbnü'l-Medînî'nin "Sâbit b. Eslem'in ashâbı içerisinde en sâbit olanı Hammâd b. Seleme, sonra Süleymân b. Muğîre, sonra da Hammâd b. Zeyd'dir."²¹² değerlendirmesini nakletmiştir.

Yine Zehebî, Muhammed b. Sa'd'ın onun hakkında "sika ve sebt'tir" değerlendirmesini nakletmiştir.²¹³

Süleymân b. Muğîre h. 165 yılında vefat etmiştir.²¹⁴

Sâbit b. Eslem'den rivayette bulunanlardan olan Süleymân b. Muğîre'nin, Sâbit kanalıyla almış olduğu rivayetlerin *Kütüb-i Site*'ye göre dağılımı şöyledir; Buhârî'nin *Sahîh*'i'nde 1, Müslim'in *Sahîh*'in'de 20, Tirmizî'nin *Sünen*'in'de 3, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de 5, İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de 1, Nesâî'nin *Sünen*'in'de ise 4 rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin ayrıntılı şekilde incelenmesi üçüncü bölümde ele alınacaktır.

2.4.1.4. Humeyd b. Ebû Humeyd (ö.143/760)

Humeyd b. Ebû Humeyd et-Tavîl, künyesi Ebû Ubeyde'dir.²¹⁵ Rivayetleri *Kütüb-i sitte*'de yer almaktadır.²¹⁶ Kendisi Enes b. Mâlik, Sâbit el-Bünânî ve Hasan-ı Basrî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur.²¹⁷ Kendisinden ise kız kardeşinin oğlu Hammâd b. Seleme b. Dînâr, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Hammâd b. Zeyd ve Süfyân gibi meşhur kimseler rivayette bulunmuşlardır.²¹⁸

İbn Abbâs'ın vefat ettiği yılda, yani h. 68'de doğmuştur.²¹⁹

İlmî yönü hakkında yapılan değerlendirmelerde ise İbn Hacer, İbn Main'den gelen rivayette, İclî'nin "sika", Ebû Hatim'in ise "sika" ve "la be'se bih" değerlendirmelerini nakletmiştir.²²⁰

²¹² Zehebî, *a.g.e.*, VII, 418-419; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 72

²¹³ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 419; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 72

²¹⁴ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 419; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 72

²¹⁵ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 163; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 38; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 355

²¹⁶ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 163; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 38; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 355

²¹⁷ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 164; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 38; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 355

²¹⁸ Zehebî, *Siyer*, VI, 164; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 38; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 356-357-358

²¹⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 163

²²⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 39; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 359

İbn Hacer, İbn Adiy'den naklen Humejd'in çok müstekîm²²¹ rivayeti olduğunu söylemiştir.²²²

Nesai "sika", İbn Sa'd da "sika ve kesiru'l-hadis" olduğunu belirtmiş ve Enes b. Mâlik'ten tedliste²²³ bulunduğu da nakledilmiştir.²²⁴

Enes b. Mâlik'ten yaptığı rivayetlerin çoğunu Sâbit el-Bünânî'den işitmiş²²⁵ ve ondan tedliste bulunmuştur.²²⁶

Hammâd b. Seleme'den gelen bir rivayette Humejd'in Hasan'ın kitaplarını aldığı sonra da neshedip geri verdiği belirtilmiştir.²²⁷

İnsanlar arası ilişkileri düzeltmedeki gayreti de manidardır. Humejd'in Basra'nın ıslah edicisi olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır.²²⁸

Humejd et-Tavîl h. 143 senesinde 75 yaşında²²⁹ namaz kılariken vefat etmiştir.²³⁰

Humejd'in Sâbit'ten yapmış olduğu rivayetlerin değerlendirilmesi üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

2.4.1.5. Ma'mer b. Râşid (ö.153/770)

H. 95 senesinde doğan Ma'mer b. Râşid, imam, hafız ve şeyhü'l-İslam gibi vasıflarla nitelendirilmiştir.²³¹ Rivayetleri *Kütüb-i sitte*'de yer alan Ma'mer, Katâde, Zührî, Hemmâm b. Münebbih, Amr b. Dînâr ve Sâbit el-Bünânî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur.²³² Kendisinden ise İbn Mübârek, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî ve Amr b. Dînâr gibi birçok kimse rivayette bulunmuştur.²³³

²²¹ Mustekîm; Sahih yahut hasen olan hadis hakkında kullanılan bir ifade. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Mustekîm", s. 228

²²² İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 40

²²³ Tedlîs; Bir kusuru veya ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivayet etmek. Bkz. Aydınlı, *a.g.e.*, "Tedlîs", s. 315

²²⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 40

²²⁵ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 165; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 39; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 359

²²⁶ Zehebî bu bilgiyi verdikten sonra bunun bir kusur olarak kabul edilmeyeceğini zira sika bir râviden tedliste bulunduğunu söylemiştir. Bkz., Zehebî, *a.g.e.*, VI, 165

²²⁷ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 165; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 39; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 360

²²⁸ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 167; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 363

²²⁹ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 167; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 40

²³⁰ Zehebî, *a.g.e.*, VI, 167; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 40; Mizzî, *a.g.e.*, VII, 363

²³¹ Zehebî, *Siyer*, VII, 5

²³² Zehebî, *a.g.e.*, VII, 5; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 243

²³³ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 6; İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 244

Zehebî, Ma'mer'in ilmî yönü hakkında İclî'nin sika ve salih; İbn Ma'in'in de "Ma'mer'le birlikte yirmi sene kaldıklarını fakat ona ait hiçbir kitap bilmediklerini söyleyerek bütün rivayetleri hıfzından yaptığı şeklindeki değerlendirmeleri nakletmiştir."²³⁴ Zehebî, Abdürrezzâk'ın, Ma'mer'den on bin hadis yazdığını söylediğini rivayet etmiştir.²³⁵ Ebû Hafs el-Fellâs Ma'mer'in insanların en güvenilirlerinden olduğunu söylemiştir.²³⁶

Ma'mer'in sika ve sebt olmasıyla birlikte özellikle annesini ziyaret için Basra'ya geldiğinde vehm²³⁷ yaptığı da görülmektedir. Zira yanında kitap olmadığı için hıfzından rivayet etmiştir. Bunun neticesinde de Basralılar nezdinde galatları olmuştur. Fakat Hişam ve Abdürrezzak'ın ondan yapmış olduğu rivayetleri kitabından aldıkları için sahîh olduğu düşüncesine varmışlardır.²³⁸ Bu yüzden Ebû Hatim, Ma'mer'in sâlihu'l-hadis²³⁹ olmakla birlikte Basra'da yaptığı rivayetlerin galat olduğunu söylemiştir.²⁴⁰

H.153 yılının ramazan ayında 58 yaşındayken vefat etmiştir.²⁴¹

Ma'mer b. Râşid'in, Sâbit kanalıyla almış olduğu rivayetlerin *Kütüb-i sitte*'ye göre dağılımı şöyledir; Tirmizî'nin *Sünen*'in'de 7, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'in'de 4, İbn Mâce'nin *Sünen*'in'de 3 ve Nesâî'nin *Sünen*'in'de 3 rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerle ilgili incelemeler üçüncü bölümde rivayetlerin değerlendirilmesi başlığı altında incelenecektir.

Yukarıda beş tane öğrencisini zikretmiş olduğumuz Sâbit b. Eslem'in, kendisinden rivayette bulunan diğer öğrencilerini de *Kütüb-i sitte*'deki rivayetlerini dikkate alarak şöyle sıralayabiliriz;

---

²³⁴ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 8

²³⁵ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 11

²³⁶ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 7

²³⁷ Vehm; Râvînin hadisi hep zanla, bazen böyle , bazen şöyle olarak tereddütlü rivayet etmesi. Bu durum râvînin zabtının eksikliğini gösterir ve bu yönden cerhine sebep olur. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, "Vehm", 331

²³⁸ Zehebî, *Siyer*, VII, 12

²³⁹ Sâlihu'l-hadis; Ta'dîlin, Zehebî ve Irâkî'ye göre dördüncü, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *İ'tibâr* için alınır. Bkz. Aydınli, *a.g.e.*, "Sâlihu'l-Hadis", s. 276

²³⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 39; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 359

²⁴⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 245

²⁴¹ Zehebî, *a.g.e.*, VII, 14-15-18; İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 245

Atâ b. Ebû Rebâh, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr el-Leysî, Abdullah b. el-Müsennâ b. Abdullah b. Enes b. Mâlik el-Ensârî, Ağleb b. Temîm eş-Şa'vezî, Abdullah b. ez-Zübeyr el-Bâhilî, Abdülaziz b. el-Muhtâr, Abdullah b. Sâbit (oğlu), Abdullah b. Hafs el-ErtEbânî, Abdullah b. Şevzeb, Abdü Rabbih b. Sa'îd el-Ensârî, Abdüsselâm b. Aclân el-Adevî, Ali b. Zeyd b. Cüd'ân, Ali b. Ebû Sârre eş-Şeybânî, Bekr b. Huneys el-Kûfî el-Âbid, Bekr b. Hakem Ebû'l-Bişr el-Müzellak, Bahr b. Kenîz es-Sekâ, Bezî' b. Hassân ebû'l-Halîl el-Basrî, Bistâm b. Müslim el-Avzî, Beşşâr b. Hakem ed-Dabiyy, Ca'fer b. Süleymân ed-Dube'î, Cerîr b. Hâzim, Cisir b. Ferkad el-Kussâb, Dâvûd b. Ebû Hind, Dahhâk b. Nebrâs el-Cehdamî, Deylem b. Gazvân el-Abdî, Dirâr b. Amr el-Meletî, Damdam b. Amrel-Hanefî, Ebû Sâbit Abdülvâhid b. Sâbit, Ebû Bişr Bekr b. Hakem el-Müzellik, Eş'as b. Berâz el-Hüceymî, Ebû Avâne el-Veddâh b. Abdullah el-Yeşkurî, Ebû'l-Fadl Kesîr b. Yesâr el-Kaysî, Ebûl-Münzir Sellâm b. Süleymân el-Kârî, Ebû'l-Münzir Sellâm b. Ebû's-Sahbâ el-Fezârî, Fadl b. Delhemel-Vâsîfî, Gâlib b. el-Ezvar, Gassân b. Burzîn et-Tuhevî, Hârûn b. Mûsâ en-Nahvî, Hâtim b. Meymûn el-Kilâbî, Habîb b. eş-Şehîd, Hubeyyib b. Hucrel-Kaysî, Hazm b. Ferkad el-Kussâb, Hakem b. Atiyye el-Ayşî, Hammâd b. Yahyâ el-Ebahh, Hârûn b. Mûsâ en-Nehavî, Hazm b. Ebû Hazm el-Kuta'î, Hassân b. Siyâh el-Basrî el-Ezrak, Hasan b. Sâlim b. Sâlih el-İclî, Hüseyin b. Vâkîd Kâdî Merv, Hammâd b. Ca'd el-Hüzelî, Hammâd b. Yahyâ el-Ebahh, Hâzim b. Hüseyin Ebû İshâk el-Hamîsî, Hâlid b. Abdurrahman el-Abdî, Hasîb b. Cahder el-Basrî, Hallâd b. 'Isâ el-Minkarî, Hılâs b. Yahyâ, Humejd et-Tavîl, Hübeyra el-Ayşî, Hemmâm b. Yahyâ, Heysen b. Cemmâz el-Bekkâ, İbn Cüd'ân, İbn Şevzeb, 'Îsâ b. Tahmân el-Cüşemî, Katâde b. Diâme es-Sedûsî, Kureyş b. Hayyân el-'İclî, Kesîr b. Abdullah el-Yeşkurî, Kesîr b. Ebû Kesîr el-Leysî, Ma'mer b. Râşid, Meymûn b. Abdullah, Meymûn b. Ebân, Mübârek b. Fedâle, Merhûm b. Abdülaziz el-Attâr, Muhammed b. Sâbit el-Bünânî (oğlu), Muhammed b. Ziyâd b. Huzâbe el-Bürcümî, Muhammed b. Sâlim el-Basrî, Muhammed b. Abdullah el-Ammî, Muhammed b. 'Îsa et-Tahhân, Merhûm b. Abdülazîz el-Attâr, Nûh b. Ubâd el-Kureşî, Râfi' b. Seleme el-Eşca'î, Rebî' b. Bedr es-Sa'dî, Rakabe b. Maskale el-Abdî, Ravh b. el-Müseyyeb et-Temîmî, Sıdika b. Mûsâ ed-Dakîkî, Sâlih b. Beşîr el-Mürrî, Sâlim Ebû Cümey' el-Hüceymî, Sa'îd b. Zerbî el-Abbâdânî, Süleymân b. El-Muğîre el-Kaysî, Süleymân et-Teymî, Sellâm b. Miskîn el-Ezdî, Sâbit b. Aclân eş-Şâmî, Sümâme b. Ubeyde el-Abdî el-Basrî, Süheyl b. Ebû Hazm el-Kuta'î, Sevvâb b. Huceyl el-Hedâdî, Süleymân b.

Dâvûd, Süleymân el-'A'meş, Sellâm b. Ebû Hubze el-el-Attâr, Seyyâr Ebû'l-Hakem, Şu'be b. el-Haccâc, Talha b. Amr el-Hadramî el-Mekkî, Ubeydullah b. Ömer el-Umerî, Umâre b. Zâzân es-Saydelânî, Vâlidü Safvân b. Hübeyra, Vezîr b. Sabîh el-Vezzân, Yûnus b. Ubeyd, Yezîd b. Ebû Ziyâd, Zâide b. Ebû'r-Rukâd el-Bâhilî, Zekeriyâ b. Yahyâ b. Umâre el-Ensârî, Züheyr b. Temîm, Ziyâd b. Hayseme el-Cu'fî gibi kimseler kendisinden rivayette bulunmuştur.²⁴²

---

²⁴² Zehebî, *Siyer*, V, 221; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 343-346

BÖLÜM 3: SÂBİT B. ESLEM EL-BÜNÂNÎ'NİN KÜTÜB-İ SİTTE'DEKİ RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Buhârî'nin Sahîh'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunan 74 rivayetin tahrîci, hoca-öğrenci ilişkileri, edâ sîğaları ve rivayetlerin bablarına göre dağılımı bu başlık altında incelenecektir.

3.1.1. Hadislerin Tahrîci

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunan rivayetlerin tahrîci aşağıda çıkarıldığı şekildedir.

1- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدٍ هُوَ الْمُقْبِرِيُّ عَنْ شَرِيكَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَنَاحَهُ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ عَقَلَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَكِيٌّ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ فَفَلْنَا هَذَا الرَّجُلُ الْأَبْيَضُ الْمُتَكِيُّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ يَا ابْنَ عَبْدِ الْمُطَلِّبِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَجَبْتُكَ فَقَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي سَأَلْتُكَ فَمَشَدَّدٌ عَلَيْكَ فِي الْمَسْأَلَةِ فَلَا تَجِدُ عَلَيَّ فِي نَفْسِكَ فَقَالَ سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ فَقَالَ سَأَلْتُكَ بِرَبِّكَ وَرَبِّ مَنْ قَبْلَكَ أَلَا اللَّهُ أَرْسَلَكَ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ فَقَالَ اللَّهُمَّ نَعَمْ قَالَ أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ أَلَا اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تُصَلِّيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ قَالَ اللَّهُمَّ نَعَمْ قَالَ أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ أَلَا اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تُصُومَ هَذَا الشَّهْرَ مِنَ السَّنَةِ قَالَ اللَّهُمَّ نَعَمْ قَالَ أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ أَلَا اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَأْخُذَ هَذِهِ الصَّدَقَةَ مِنْ أَعْيَانِنَا فَتَقْسِمَهَا عَلَيَّ فُقِرَانِنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ نَعَمْ فَقَالَ الرَّجُلُ آمَنْتُ بِمَا جِئْتُ بِهِ وَأَنَا رَسُولٌ مِنْ رَأْيِي مِنْ قَوْمِي وَأَنَا ضِمَامٌ بِنْتُ تَعْلَبَةَ أَخُو بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ وَرَوَاهُ مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا²⁴³

2- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَأَتَى بِقَدَحٍ رَحْرَاحٍ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ فَوَضَعَ أَصَابِعَهُ فِيهِ قَالَ أَنَسٌ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى الْمَاءِ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ قَالَ أَنَسٌ فَحَزَرْتُ مَنْ تَوَضَّأَ مَا بَيْنَ السَّبْعِينَ إِلَى الثَّمَانِينَ²⁴⁴

3- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا أَسْوَدَ أَوْ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ يَغْمُ الْمَسْجِدَ فَمَاتَ فَسَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ فَقَالُوا مَاتَ قَالَ أَفَلَا كُنْتُمْ آذِنْتُمُونِي بِهِ ذُلُونِي عَلَى قَبْرِهِ أَوْ قَالَ قَبْرَهَا فَأَتَى قَبْرَهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا²⁴⁵

4- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ وَاقِدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ امْرَأَةً أَوْ رَجُلًا كَانَتْ تَغْمُ الْمَسْجِدَ وَلَا أَرَاهُ إِلَّا امْرَأَةً فَذَكَرَ حَدِيثَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ صَلَّى عَلَى قَبْرِهَا²⁴⁶

²⁴³ Buhârî, *İlim* 6; Ebû Dâvûd, *Salât* 23; Nesâî, *Sıyâm* 1; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 194

²⁴⁴ Buhârî, *Vudû'* 46; Müslim, *Fedâil* 4, 5; Tirmizî, *Menâkıb* 5; Nesâî, *Tahâret* 61, 62

²⁴⁵ Buhârî, *Salât* 71; Müslim, *Cenâiz* 66; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 61; İbn Mâce, *Cenâiz* 32

5- حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ قَالَ سَأَلْتُ ثَابِتًا الْبُنَائِيَّ عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ بَعْدَ مَا نَقَامُ الصَّلَاةَ فَحَدَّثَنِي عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَعَرَضَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَحَبَسَهُ بَعْدَ مَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ²⁴⁷

6- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ كَانَ أَنَسٌ يَبْعَثُ لَنَا صَلَاةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يُصَلِّي وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامَ حَتَّى يَقُولَ قَدْ نَسِي²⁴⁸

7- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنِّي لَا أَلُو أَنْ أُصَلِّيَ بِكُمْ كَمَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيَ بِنَا قَالَ ثَابِتٌ كَانَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ يَصْنَعُ شَيْئًا لَمْ أَرُكُمْ تُصْنَعُونَهُ كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامَ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ نَسِي وَيَبِينُ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ نَسِي²⁴⁹

8- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ وَعَنْ يُونُسَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْكَ الْكِرَاعُ وَهَلْكَ الشَّاءُ فَادَّغَ اللَّهُ أَنْ يَسْقِينَا فَمَدَّ يَدَيْهِ وَدَعَا²⁵⁰

9- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ وَثَابِتِ الْبُنَائِيَّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الصُّبْحَ بَعَثَ ثَابِتَ بْنَ جَعْفَرٍ يَخْبُرُ النَّاسَ بِمَا كَانَ مِنْهُمْ فَخَرَجُوا يَسْعَوْنَ فِي السُّكَّكِ وَيَقُولُونَ مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ قَالَ وَالْخَمِيسُ الْحَبِشُ فَظَهَرَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَتَلَّ الْمُفَانِلَةَ وَسَبَى الدَّرَارِي فَصَارَتْ صَفِيَّةَ لِدِحِيَةَ الْكَلْبِيِّ وَصَارَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ تَرَوَّجَهَا وَجَعَلَ صَدَاقَهَا عَقْمَهَا فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ لثَابِتٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنْتَ سَأَلْتَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ مَا أَمْرُهَا قَالَ أَمْرُهَا نَفْسَهَا فَتَبَسَّمَ²⁵¹

10- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَوْمَ جُمُعَةٍ فَيَقَامُ النَّاسُ فَصَاحُوا فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَحَطَّ الْمَطَرُ وَأَحْمَرَتِ الشَّجَرُ وَهَلَكَتِ الْبَهَائِمُ فَادَّغَ اللَّهُ يَسْقِينَا فَقَالَ اللَّهُمَّ اسْقِنَا مَرَّتَيْنِ وَإِيْمُ اللَّهُ مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَهُ مِنْ سَحَابٍ فَنَسَّاتُ سَحَابَهُ وَأَمْطَرَتْ وَنَزَلَ عَنِ الْمُنْبِرِ فَصَلَّى فَلَمَّا انْصَرَفَ لَمْ تَنْزَلْ تُمَطِّرُ إِلَى الْجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيهَا فَلَمَّا قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ صَاحُوا

²⁴⁶ Buhârî, *Salât* 73; Müslim, *Cenâiz* 66; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 61; İbn Mâce, *Cenâiz* 32

²⁴⁷ Buhârî, *Ezân* 28; Müslim, *Hayz* 125, 126, 128; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 79; *Salât* 46; Tirmizî, *Tahâret* 57; *Cum'a* 21; Nesâî, *İmâre* 13

²⁴⁸ Buhârî, *Ezân* 125; Müslim, *Salât* 59; Ebû Dâvûd, *Salât* 147

²⁴⁹ Buhârî, *Ezân* 138; Müslim, *Salât* 59; Ebû Dâvûd, *Salât* 147

²⁵⁰ Buhârî, *Cum'a* 32; Müslim, *İstiskâ* 5, 6, 8; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *Küsûf* 25; *İstiskâ* 1, 9, 10, 18; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 118

²⁵¹ Buhârî, *Cum'a* 45; Müslim, *Hacc* 385, 418, 421; *Nikâh* 77, 78, 80, 82; *Cihâd* 101, 102, 103; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; *Harâc* 21, 24; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 23; *Siyer* 2; *Menâkıb* 61; Nesâî, *Mevâkîf* 26, *Nikâh* 64, 79, *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce, *Nikâh* 24, 42, *Ticâret* 57; *Menâsik* 104

إِلَيْهِ تَهَدَّمَتِ النَّبِيُّتُ وَأَنْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يَحْبِسُهَا عَنَّا فَنَبَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا فَكَشَطَتِ الْمَدِينَةَ فَجَعَلَتْ تَمُطِرُ حَوْلَهَا وَلَا تَمُطِرُ بِالْمَدِينَةِ قَطْرَةً فَظَنَرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ وَإِنَّهَا لَفِي مِثْلِ الْكَلِيلِ²⁵²

11- حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ عِنْدَ قَبْرِ وَهْيَ تَبْكِي فَقَالَ اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي²⁵³

12- حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرِ فَقَالَ اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي قَالَتْ إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبِّ بِمُصِيبَتِي وَلَمْ تُعْرِفْهُ فَقِيلَ لَهَا إِنَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ تُجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِينَ فَقَالَتْ لَمْ أَعْرِفْكَ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدَمَةِ الْأُولَى²⁵⁴

13- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدَمَةِ الْأُولَى²⁵⁵

14- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانٍ حَدَّثَنَا فَرِيشٌ هُوَ ابْنُ حَيَّانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي سَيْفِ الثَّقِينِ وَكَانَ ظَنِرًا لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ وَسَمَّهُ ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَدْرِفَانِ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَنْتِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّهَا رَحْمَةٌ ثُمَّ أَتْبَعَهَا بِأُخْرَى فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ رَوَاهُ مُوسَى عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁵⁶

15- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَسْوَدَ رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً كَانَ يَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ يَفْعُ الْمَسْجِدَ فَمَاتَ وَلَمْ يَعْلَمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَوْتِهِ فَذَكَرَهُ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ مَا فَعَلَ ذَلِكَ الْإِنْسَانُ قَالُوا مَاتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا آذَنْتُمُونِي فَقَالُوا إِنَّهُ كَانَ كَذَا وَكَذَا قِصْنُهُ قَالَ فَحَقَرُوا شَأْنَهُ قَالَ فَذَلُونِي عَلَى قَبْرِهِ فَأَتَى قَبْرَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ²⁵⁷

16- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ غُلَامٌ يَهُودِيٌّ يَخْدُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَضَ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَقَالَ لَهُ أَسْلَمْتَ فَظَنَرَ إِلَى أَبِيهِ

²⁵² Buhârî, *Cum'a* 91; Müslim, *İstiskâ* 2, 3; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *Kusûf* 25; *İstiskâ* 1, 9, 10, 18; İbn Mâce, *İkâmâtü's-salât* 118

²⁵³ Buhârî, *Cenâiz* 7; Müslim, *Cenâiz* 12, 13; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

²⁵⁴ Buhârî, *Cenâiz* 31; Müslim, *Cenâiz* 12, 13; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

²⁵⁵ Buhârî, *Cenâiz* 41; Müslim, *Cenâiz* 12, 13; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

²⁵⁶ Buhârî, *Cenâiz* 42; Müslim, *Fedâil* 15; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 28

²⁵⁷ Buhârî, *Cenâiz* 65; Müslim, *Cenâiz* 66; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 61; İbn Mâce, *Cenâiz* 32

وَهُوَ عِنْدَهُ فَقَالَ لَهُ أَطِيعْ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْلَمَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ
الَّذِي أَقْدَمَهُ مِنَ النَّارِ²⁵⁸

17- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَاسًا مِنْ عُرَيْنَةَ اجْتَبَوْا الْمَدِينَةَ
فَرَخَّصَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْتُوا إِبِلَ الصَّدَقَةِ فَيَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا فَفَقَتَلُوا الرَّاعِيَ وَاسْتَأَفُوا
الدَّوْدَ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاتِيَهُمْ فَفَقَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ وَتَرَكَهُمْ بِالْحَرَّةِ يَعْضُونَ
الْحِجَارَةَ تَابِعَهُ أَبُو قَلَابَةَ وَحُمَيْدٌ وَثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ²⁵⁹

18- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا الْقَزَارِيُّ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ قَالَ حَدَّثَنِي ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى شَيْخًا يُهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ قَالَ مَا بَالَ هَذَا قَالُوا نَدَّرَ أَنْ يَمْسِيَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسُهُ
لَغَنِيٌّ وَأَمْرُهُ أَنْ يَرْكَبَ²⁶⁰

19- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا الْبُنَانِيَّ قَالَ سَأَلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَكُنْتُمْ
تُكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ قَالَ لَا إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعْفِ وَرَادَ شَبَابَهُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁶¹

20- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ عَنْ غِيلَانَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانَ حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا غِيلَانُ بْنُ
جَرِيرٍ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سَأَلَهُ أَوْ سَأَلَ رَجُلًا
وَعِمْرَانَ يَسْمَعُ فَقَالَ يَا أَبَا فَلَانَ أَمَا صُمْتَ سَرَرَ هَذَا الشَّهْرَ قَالَ أَظُنُّهُ قَالَ يَغْنِي رَمَضَانَ قَالَ الرَّجُلُ لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ
قَالَ فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ لَمْ يَقُلْ الصَّلْتُ أَظُنُّهُ يَغْنِي رَمَضَانَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ ثَابِتٌ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ
عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَرَرَ شَعْبَانَ²⁶²

21- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ فِي السَّنَى صَفِيَّةُ
فَصَارَتْ إِلَى دَحِيَّةِ الْكَلْبِيِّ ثُمَّ صَارَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁶³

22- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَبُو يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
كُنْتُ سَاقِي الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ وَكَانَ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْفَضِيخَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنَادِيًا يَنَادِي
أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ قَالَ فَقَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ اخْرُجْ فَأَهْرِقْهَا فَخَرَجْتُ فَهَرَقْتُهَا فَجَرَّتْ فِي سِكَكِ الْمَدِينَةِ فَقَالَ بَعْضُ
الْقَوْمِ قَدْ قُتِلَ قَوْمٌ وَهِيَ فِي بَطُونِهِمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا الْيَايَةَ²⁶⁴

²⁵⁸ Buhârî, *Cenâiz* 78; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 5

²⁵⁹ Buhârî, *Zekât* 68; Müslim, *Kasâmet* 6, 7, 8; Ebû Dâvûd, *Hudûd* 3; Tirmizî, *Tahâret* 55; *Libâs* 32; *Et'ime* 38; Nesâî, *Tahâret* 192; *Tahrîmü'd-dem* 1, 7, 8, 9; İbn Mâce, *Hudûd* 20; *Tıbb* 30

²⁶⁰ Buhârî, *Hacc* 207; Müslim, *Nezr* 9; Ebû Dâvûd, *Eymân ve'n-nüzûr* 23; Tirmizî, *Nüzûr ve Eymân* 9; Nesâî, *Eymân ve'n-nüzûr* 42

²⁶¹ Buhârî, *Savm* 32; Ebû Dâvûd, *Savm* 29

²⁶² Buhârî, *Savm* 61; Müslim, *Sıyâm* 183, 187, 188, 189; Ebû Dâvûd, *Savm* 8

²⁶³ Buhârî, *Buyû'*, 108; Müslim, *Hacc* 380, 413, 416; *Nikâh*, 76, 77, 79, 81; *Cihâd*, 101, 102, 103; Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 6; *Harâc*, 21, 24; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 23; *Sıyer*, 2; *Menâkıb* 54; Nesâî, *Mevâkıf* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce, *Nikâh* 24, 42; *Ticâret* 57; *Menâsik* 104

²⁶⁴ Buhârî, *Mezâlim* 21; Müslim, *Eşribe* 1; Ebû Dâvûd, *Eşribe* 1; Nesâî, *Eşribe* 2

23- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجَنَازَةٍ فَأَتْنُوهُ عَلَيْهَا خَيْرًا فَقَالَ وَجِبَتْ ثُمَّ مَرَّ بِأَخْرَى فَأَتْنُوهُ عَلَيْهَا شَرًّا أَوْ قَالَ غَيْرَ ذَلِكَ فَقَالَ وَجِبَتْ فُقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فُلْتِ لِهَذَا وَجِبَتْ وَلِهَذَا وَجِبَتْ قَالَ شَهَادَةُ الْقَوْمِ الْمُؤْمِنُونَ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ²⁶⁵

24- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنُ وَاقِدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَشَجَعَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَرَعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَقَهُمْ عَلَى فَرَسٍ وَقَالَ وَجَدْنَاهُ بَحْرًا²⁶⁶

25- حَدَّثَنَا أَدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ لَا يَصُومُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَجْلِ الْعَزْرِ فَلَمَّا فَبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ أَرَهُ مُفْطِرًا إِلَّا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى²⁶⁷

26- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ قَالَ وَدَكَرَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ قَالَ أَتَى أَنَسُ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ وَقَدْ حَسَرَ عَنْ فَحْدِيهِ وَهُوَ يَنْحَطُّ فَقَالَ يَا عَمَّ مَا يَحْبِسُكَ أَنْ لَا تَجِيءَ قَالَ الْآنَ يَا ابْنَ أَخِي وَجَعَلَ يَنْحَطُّ يَعْنِي مِنَ الْحَنُوطِ ثُمَّ جَاءَ فَجَلَسَ فَذَكَرَ فِي الْحَدِيثِ انْكِشَافًا مِنَ النَّاسِ فَقَالَ هَكَذَا عَنْ وُجُوهِنَا حَتَّى نُضَارِبَ الْقَوْمَ مَا هَكَذَا كُنَّا نَفْعَلُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنِسْ مَا عَوَدْتُمْ أَقْرَانَكُمْ رَوَاهُ حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ²⁶⁸

27- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى فَرَسٍ عَرِيٍّ مَا عَلَيْهِ سَرَجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ²⁶⁹

28- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاقَةٌ تُسَمَّى الْعَضْبَاءَ لَا تُسْبِقُ قَالَ حُمَيْدٌ أَوْ لَا تَكَاذُ تُسْبِقُ فُجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى فَعُودٍ فَسَبَقَهَا فَسَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ طَوْلُهُ مُوسَى عَنْ حَمَّادٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁷⁰

29- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعْرَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبِيدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَحِبْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ فَكَانَ يَخْدُمُنِي وَهُوَ أَكْبَرُ مِنْ أَنَسٍ قَالَ جَرِيرٌ إِنِّي رَأَيْتُ الْأَنْصَارَ يَصْنَعُونَ شَيْئًا لَا أُجِدُ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا أَكْرَمْتُهُ²⁷¹

²⁶⁵ Buhârî, *Şehâdet* 6; Müslim, *Cenâiz* 56; Tirmizî, *Cenâiz* 60; Nesâî, *Cenâiz* 50; İbn Mâce, *Cenâiz* 20

²⁶⁶ Buhârî, *Cihâd* 24; Müslim, *Fedâil* 11, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb* 86; Tirmizî, *Cihâd* 14; İbn Mâce, *Cihâd* 9

²⁶⁷ Buhârî, *Cihâd* 29

²⁶⁸ Buhârî, *Cihâd* 39

²⁶⁹ Buhârî, *Cihâd* 54; Müslim, *Fedâil* 11, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb* 86; Tirmizî, *Cihâd* 14; İbn Mâce, *Cihâd* 9

²⁷⁰ Buhârî, *Cihâd* 59; Nesâî, *Hayl* 14; Ebû Dâvûd, *Edeb* 9

²⁷¹ Buhârî, *Cihâd* 70; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 181

30- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَرَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ لَيْلَةَ فَخَرَجُوا نَحْوَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ اسْتَبْرَأَ الْخَبَرَ وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِيٍّ وَفِي عُنُقِهِ السَّيْفُ وَهُوَ يَقُولُ لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا ثُمَّ قَالَ وَجَدْنَاهُ بَحْرًا أَوْ قَالَ إِنَّهُ لَبَحْرٌ²⁷²

31- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ قَالَ وَقَدْ فَرَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ لَيْلَةَ سَمِعُوا صَوْتًا قَالَ فَتَلَقَّاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِيٍّ وَهُوَ مُتَقَلِّدٌ سَيْفَهُ فَقَالَ لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدْنَاهُ بَحْرًا يَعْنِي الْفَرَسَ²⁷³

32- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِيُّ حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ أَخْرَجَ إِلَيْنَا أَنَسُ نَعْلَيْنِ جَرْدَاوَيْنِ لَهُمَا قِبَالَانِ فَحَدَّثَنِي ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ بَعْدَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُمَا نَعْلَا النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁷⁴

33- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَعَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَحَدُهُمَا يُنْصَبُ وَقَالَ الْآخَرُ يُرَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ²⁷⁵

34- حَدَّثَنَا هُدَيْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِيٍّ بِهِ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ فِإِذَا هَارُونَ قَالَ هَذَا هَارُونُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَلَّمَتْ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرَحِبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ تَابِعَهُ ثَابِتٌ وَعَبَادُ بْنُ أَبِي عَلِيٍّ عَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁷⁶

35- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَا مَسِسْتُ حَرِيرًا وَلَا دِيبَاجًا أَلَيْنَ مِنْ كَفِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا شَمِمْتُ رِيحًا قَطُّ أَوْ عَرَفَا قَطُّ أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ أَوْ عَرَفِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁷⁷

36- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسِ وَعَنْ يُوسُفَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَصَابَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ قَحْطٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَيْنَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ جُمُعَةٍ إِذْ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتَ الْكُرَاعُ هَلَكْتَ الشَّاءُ فَادْعُ اللَّهَ يَسْقِينَا فَمَدَّ يَدَيْهِ وَدَعَا قَالَ أَنَسُ وَإِنَّ السَّمَاءَ لَمِثْلَ الزُّجَاجَةِ فَهَاجَتْ رِيحٌ أَنْشَأَتْ سَحَابًا ثُمَّ اجْتَمَعَ ثُمَّ أُرْسِلَتْ السَّمَاءُ عَزَّالِيهَا فَخَرَجْنَا نَحْوُضِ الْمَاءِ حَتَّى أَتَيْنَا مَنَازِلَنَا فَلَمْ نَزَلْ نُمَطِّرُ إِلَى الْجُمُعَةِ

²⁷² Buhârî, *Cihâd* 81; Müslim, *Fedâil* 11, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 86; Tirmizî, *Cihâd* 14; İbn Mâce, *Cihâd* 9

²⁷³ Buhârî, *Cihâd* 163; Müslim, *Fedâil* 11, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb* 86; Tirmizî, *Cihâd* 14; İbn Mâce, *Cihâd* 9

²⁷⁴ Buhârî, *Fardu'l-Humus* 5; Ebû Dâvûd, *Libâs* 44; Tirmizî, *Libâs* 32; Nesâî, *Zînet* 116; İbn Mâce, *Libâs* 27

²⁷⁵ Buhârî, *Cizye* 21; Müslim, *Cihâd* 9, 10, 11; İbn Mâce, *Cihâd* 42

²⁷⁶ Buhârî, *Ehâdîsü'l-enbiyâ* 21; Müslim, *Îmân* 239, 241; Tirmizî, *Tefsir* 82; Nesâî, *Salât* 1

²⁷⁷ Buhârî, *Menâkıb* 29; Müslim, *Fedâil* 91, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 110; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 9, 18; Tirmizî, *Libâs* 20; *Menâkıb* 4; Nesâî, *Zînet* 6, 17, 59; İbn Mâce, *Libâs* 35, 36

الْأُخْرَى فَقَامَ إِلَيْهِ ذَلِكَ الرَّجُلُ أَوْ غَيْرُهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهَدَمَتِ الْبُيُوتُ فَادْعُ اللَّهَ يَحْبِسُهُ فَنَبَسَمَ ثُمَّ قَالَ حَوَالَيْنَا وَكُلْنَا فَنظَرْتُ إِلَى السَّحَابِ نَصَدَّعَ حَوْلَ الْمَدِينَةِ كَأَنَّهُ إِكْلِيلٌ²⁷⁸

37- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا فَقَالَ مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بَاثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِيَهُمَا²⁷⁹

38- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ السَّاعَةِ فَقَالَ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ وَمَاذَا أَعَدَدْتَ لَهَا قَالَ لَا شَيْءَ إِلَّا أَنِّي أَحْبَبُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَمَا فَرَحْنَا بِشَيْءٍ فَرَحْنَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَأَنَا أَحْبَبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ بِحَبِيٍّ إِلَيْهِمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِمِثْلِ أَعْمَالِهِمْ²⁸⁰

39- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ أَخْبَرَنَا قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلَيْنِ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ وَإِذَا نُورٌ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا حَتَّى تَفَرَّقَا فَتَفَرَّقَ النُّورُ مَعَهُمَا وَقَالَ مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ إِنَّ أُسَيْدَ بْنَ حُضَيْرٍ وَرَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ وَقَالَ حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ كَانَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَّادُ بْنُ بَشْرٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁸¹

40- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْغَارِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِأَقْدَامِ الْقَوْمِ فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَوْ أَنَّ بَعْضَهُمْ طَاطَأَ بَصْرَهُ رَأْنَا قَالَ اسْكُتْ يَا أَبَا بَكْرٍ ائْتَانِ اللَّهُ تَالِيَهُمَا²⁸²

41- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ قَرِيبًا مِنْ خَيْبَرَ بَعَثَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدْرِينِ فَخَرَجُوا يَسْعُونَ فِي السُّكُكِ فَقَتَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُفَاتِلَةَ وَسَبَى الدَّرِيَّةَ وَكَانَ فِي السَّبْيِ صَفِيَّةُ فَصَارَتْ إِلَى دَحِيَّةِ الْكَلْبِيِّ ثُمَّ صَارَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ عَقِبَهَا صَدَاقَهَا فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ لِثَابِتٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنْتَ قُلْتَ لِأَنَسٍ مَا أَصْدَقَهَا فَحَرَكَ ثَابِتٌ رَأْسَهُ تَصْدِيقًا لَهُ²⁸³

42- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا تَقَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ يَنْعَشَاهُ فَقَالَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ وَآ كَرُبُّ أَبَاهُ فَقَالَ لَهَا لَيْسَ عَلَيَّ أُنْبِيٌّ كَرُبُّ بَعْدَ الْيَوْمِ فَلَمَّا مَاتَ قَالَتْ يَا أَبْنَاهُ أَجَابَ رَبِّي دَعَاؤَهُ

²⁷⁸ Buhârî, *Menâkib* 22; Müslim, *İstiskâ* 5, 6, 8; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *Küsûf* 25; *İstiskâ* 1, 9, 10, 18; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 118

²⁷⁹ Buhârî, *Menâkib* 26; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 1; Tirmizî, *Tefsir* 10

²⁸⁰ Buhârî, *Menâkib* 30; Müslim, *Birr ve Silâ* 155, 156, 157, 158; Ebû Dâvûd, *Edeb* 122; Tirmizî, *Zühd* 42

²⁸¹ Buhârî, *Menâkib* 67

²⁸² Buhârî, *Menâkib* 99; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 1; Tirmizî, *Tefsir* 10

²⁸³ Buhârî, *Megâzî* 36; Müslim, *Hacc* 380, 413, 416; *Nikâh* 76, 77, 79, 81; *Cihâd* 101, 102, 103; Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 6; *Harâc*, 21, 24; *Et'ime*, 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 23; *Siyer* 2; *Menâkib* 54 Nesâî, *Mevâkîf* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z- zebâih* 31; İbn Mâce; *Nikâh* 24, 42; *Ticaret*, 57; *Menâsik* 104

يَا أَبَتَاهُ مَنْ جَنَّهُ الْفِرْدَوْسُ مَاوَاهُ يَا أَبَتَاهُ إِلَى جَبْرِيلَ نَتَعَاهُ فَلَمَّا دُفِنَ قَالَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ يَا أَنَسُ أَطَابَتْ أَنْفُسُكُمْ أَنْ تَحْتُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التُّرَابَ²⁸⁴

43- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ الْخَمْرَ الَّتِي أُهْرِيقَتْ الْفَضِيحُ وَزَادَنِي مُحَمَّدُ الْبَيْكُنْدِيُّ عَنْ أَبِي النُّعْمَانِ قَالَ كُنْتُ سَاقِي الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ فَنَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَخْرُجْ فَانظُرْ مَا هَذَا الصَّوْتُ قَالَ فَخَرَجْتُ فَقُلْتُ هَذَا مُنَادٍ يُنَادِي أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ فَقَالَ لِي اذْهَبْ فَأَهْرِقْهَا قَالَ فَجَرَّتْ فِي سِكَكِ الْمَدِينَةِ قَالَ وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْفَضِيحُ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ قِيلَ قَوْمٌ وَهِيَ فِي بَطُونِهِمْ قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا²⁸⁵

44- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا حَبَانُ حَدَّثَنَا هَمَامٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ حَدَّثَنَا أَنَسُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْغَارِ فَرَأَيْتُ آثَارَ الْمُشْرِكِينَ فَلْتَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ رَفَعَ قَدَمَهُ رَأَانَا قَالَ مَا طُنُكَ بَانْتِنِينَ اللَّهُ تَالِيَهُمَا²⁸⁶

45- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ حَمَادِ بْنِ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ وَخُفِيَ فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ نَزَلَتْ فِي شَأْنِ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَزَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ²⁸⁷

46- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُتَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ وَتَمَامَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَاتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَجْمَعْ الْقُرْآنَ غَيْرَ أَرْبَعَةَ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَمَعَادُ بْنُ جَبَلٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو زَيْدٍ قَالَ وَنَحْنُ وَرَثَتَاهُ²⁸⁸

47- حَدَّثَنَا قُنَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ ثَابِتٍ وَشُعَيْبِ بْنِ الْحَبَابِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَقَّ صَفِيَّةَ وَجَعَلَ عَقَبَهَا صَدَاقَهَا²⁸⁹

48- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا الْبُنَانِيَّ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَنَسِ وَعِنْدَهُ ابْنَتُهُ لَهُ قَالَ أَنَسُ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُعْرَضُ عَلَيْهِ نَفْسَهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَاكَ بِي حَاجَةٌ فَقَالَتْ بِنْتُ أَنَسِ مَا أَقَلَّ حَيَاءَهَا وَاسْوَأَاتُهَا وَاسْوَأَاتُهَا قَالَ هِيَ خَيْرٌ مِنْكَ رَغِبَتْ فِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَضَتْ عَلَيْهِ نَفْسَهَا²⁹⁰

²⁸⁴ Buhârî, *Megâzî* 79; Nesâî, *Cenâiz* 13; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

²⁸⁵ Buhârî, *Tefsîr* 116; Müslim, *Eşribe* 3, 4, 5, 6; Ebû Dâvûd, *Eşribe* 1; Nesâî, *Eşribe* 2, 3, 4

²⁸⁶ Buhârî, *Tefsîr* 151; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 1; Tirmizî, *Tefsîr* 10

²⁸⁷ Buhârî, *Tefsîr* 254; Müslim, *İmân* 117; *Nikâh* 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89; Tirmizî, *Tefsîr* 34

²⁸⁸ Buhârî, *Fedâilü'l-kur'an* 8; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 118, 119; Tirmizî, *Menâkıb* 27

²⁸⁹ Buhârî, *Nikâh* 14; Müslim, *Hacc* 380, 413, 416; *Nikâh* 76, 77, 79, 81; *Cihâd* 101, 102, 103; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; *Harâc* 21, 24; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 23; *Siyer* 2; *Menâkıb* 54; Nesâî, *Mevâkîf* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce; *Nikâh* 24, 42; *Ticâret* 57; *Menâsik* 104

²⁹⁰ Buhârî, *Nikâh* 33; Nesâî, *Nikâh* 25; İbn Mâce, *Nikâh* 57

49- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرَ صُفْرَةٍ قَالَ مَا هَذَا قَالَ إِنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَزْنِ نَوَاجٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ²⁹¹

50- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ مَا أَوْلِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلِمَ عَلَى زَيْنَبَ أَوْلِمَ بِشَاةٍ²⁹²

51- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ دُكِرَ تَرْوِيجُ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ عِنْدَ أَنَسِ فَقَالَ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلِمَ عَلَيْهَا أَوْلِمَ بِشَاةٍ²⁹³

52- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ نَافِعٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ قَالَ حُرِّمَتْ عَلَيْنَا الْخَمْرُ حِينَ حُرِّمَتْ وَمَا تَجِدُ يَعْنِي بِالْمَدِينَةِ خَمْرَ الْأَعْنَابِ إِلَّا قَلِيلًا وَعَامَةً خَمْرَنَا الْبُسْرُ وَالْتَّمَرُ²⁹⁴

53- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ غُلَامًا لِيَهُودَ كَانَ يَخْذُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَضَ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُوذُهُ فَقَالَ أَسْلِمَ فَأَسْلَمَ وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ لَمَّا حَضِرَ أَبُو طَالِبٍ جَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁹⁵

54- حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا يَتَمَيَّنُ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ مِنْ ضَرْبٍ أَصَابَهُ فَإِنْ كَانَ لَمْ يَدَّ فَاعِلًا فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ أَحْبِبْنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَقَّفْنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي²⁹⁶

55- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبرَاهِيمَ حَدَّثَنَا سَلَامُ بْنُ مَسْكِينٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ أَنَّ نَاسًا كَانَ بِهِمْ سَقَمٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْنَا وَأَطْعِمْنَا فَلَمَّا صَحُّوا قَالُوا إِنَّ الْمَدِينَةَ وَخِمَةَ فَأَنْزَلَهُمُ الْحَرَّةَ فِي دَوْدٍ لَهُ فَقَالَ اشْرَبُوا أَلْبَانَهَا فَلَمَّا صَحُّوا قَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْفُوا دَوْدَهُ فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ فَفَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ مِنْهُمْ يَكْدُمُ الْأَرْضَ بِلِسَانِهِ حَتَّى يَمُوتَ قَالَ سَلَامٌ قَبْلَعَنِي أَنَّ الْحَجَّاجَ قَالَ لِأَنَسِ حَدَّثَنِي بِأَشَدِّ عُقُوبَةٍ عَاقَبَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَهُ بِهَذَا فَبَلَّغَ الْحَسَنَ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّهُ لَمْ يُحَدِّثْهُ بِهَذَا²⁹⁷

56- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الزُّبَيْرِ يَخْطُبُ يَقُولُ قَالَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ²⁹⁸

²⁹¹ Buhârî, *Nikâh* 56; Müslim, *Nikâh* 72, 73, 74, 75, 76; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 30; Tirmizî, *Nikâh* 10; *Birr ve Sila* 22; Nesâî, *Nikâh* 67, 74, 75, 84; İbn Mâce, *Nikâh* 24

²⁹² Buhârî, *Nikâh* 68; Müslim, *İmân* 117; *Nikâh* 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89; Tirmizî, *Tefsîr* 34

²⁹³ Buhârî, *Nikâh* 69; Müslim, *İmân* 117; *Nikâh* 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89; Tirmizî, *Tefsîr* 34

²⁹⁴ Buhârî, *Eşribe* 2; Müslim, *Eşribe* 3, 4, 5, 6; Ebû Dâvûd, *Eşribe* 1; Nesâî, *Eşribe* 2, 3, 4

²⁹⁵ Buhârî, *Merdâ* 11; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 5

²⁹⁶ Buhârî, *Merdâ* 19; Müslim, *Zikir ve duâ* 9, 10; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 13; Tirmizî, *Cenâiz* 3; Nesâî, *Cenâiz* 1, 2; İbn Mâce, *Zühd* 31

²⁹⁷ Buhârî, *Tıbb* 5; Müslim, *Kasâmet* 6, 7, 8; Ebû Dâvûd, *Hudûd* 3; Tirmizî, *Tahâret* 55; *Libâs* 32; *Et'ime* 38; Nesâî, *Tahâret* 192; *Tahrîmü'd-dem* 6, 8, 9; İbn Mâce, *Hudûd* 20; *Tıbb* 30

²⁹⁸ Buhârî, *Libâs* 25; Nesâî, *Zînet* 90

- 57- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَأَلَ أَنَسٌ عَنْ خِصَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مَا يَخْضِبُ لَوْ شِئْتَ أَنْ أُعَدَّ شَمَطَاتِهِ فِي لِحْيَتِهِ²⁹⁹
- 58- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامُوا إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُزْرِمُوهُ ثُمَّ دَعَا بَدَلُو مِنْ مَاءٍ فَصَبَّ عَلَيْهِ³⁰⁰
- 59- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَرَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لَنْ تُرَاعُوا لَنْ تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِيٍّ مَا عَلَيْهِ سَرَجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْتُهُ بَحْرًا أَوْ إِنَّهُ لَبَحْرٌ³⁰¹
- 60- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ سَمِعَ سَلَامَ بْنَ مِسْكِينَ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا يَقُولُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أَفٌّ وَلَا لِمَ صَنَعْتَ وَلَا أَلَا صَنَعْتَ³⁰²
- 61- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مَرْحُومٌ سَمِعْتُ ثَابِتًا أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْرِضُ عَلَيْهِ نَفْسَهَا فَقَالَتْ هَلْ لَكَ حَاجَةٌ فِيَّ فَقَالَتْ ابْنَتُهُ مَا أَقَلَّ حَيَاءَهَا فَقَالَ هِيَ خَيْرٌ مِنْكَ عَرَضَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفْسَهَا³⁰³
- 62- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ مَعَهُ غُلَامٌ لَهُ أَسْوَدٌ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ يَحْدُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَحْكُ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدِكَ بِالْقَوَارِيرِ³⁰⁴
- 63- حَدَّثَنَا أَدَمٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسِيرٍ لَهُ فَحْدًا الْحَادِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْفُوقِ يَا أَنْجَشَةُ وَيَحْكُ بِالْقَوَارِيرِ³⁰⁵
- 64- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ غُلَامٌ يَحْدُو بِهِمْ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدِكَ يَا أَنْجَشَةُ سَوْفَكَ بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قَلَابَةَ يَعْنِي النَّسَاءَ³⁰⁶
- 65- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَيَّارٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَقَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ³⁰⁷

²⁹⁹ Buhârî, *Libâs* 65; Müslim, *Fedâil* 91, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 110; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 9, 18; Tirmizî, *Libâs* 20; *Menâkıb* 4; Nesâî, *Zinet* 6, 17, 59; İbn Mâce, *Libâs* 35, 36

³⁰⁰ Buhârî, *Edeb* 35; Müslim, *Tahâret* 100, 101, 102; Tirmizî, *Tahâret* 112; Nesâî, *Tahâret* 45; *Miyâh* 3; İbn Mâce, *Tahâret* 78

³⁰¹ Buhârî, *Edeb* 39; Müslim, *Fedâil* 11, 12; Ebû Dâvûd, *Edeb* 86; Tirmizî, *Cihâd* 14; İbn Mâce, *Cihâd* 9

³⁰² Buhârî, *Edeb* 39; Müslim, *Fedâil* 13, 14, 15, 16; Ebû Dâvûd, *Edeb* 1; Tirmizî, *Birr ve Sıla* 68

³⁰³ Buhârî, *Edeb* 79; Nesâî, *Nikâh* 25; İbn Mâce, *Nikâh* 57

³⁰⁴ Buhârî, *Edeb* 93; Müslim, *Fedâil* 67, 68, 69, 70

³⁰⁵ Buhârî, *Edeb* 116; Müslim, *Fedâil* 67, 68, 69, 70

³⁰⁶ Buhârî, *Edeb* 116; Müslim, *Fedâil* 67, 68, 69, 70

66- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرَ صُفْرَةٍ فَقَالَ مَهَيْمٌ أَوْ مَهٌ قَالَ قَالَ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَرَنٍ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ³⁰⁸

67- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ أَنَّ لِبَازِنٍ أَدَمَ وَادِيًا مِنْ ذَهَبٍ أَحَبُّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَادِيَانِ وَلَنْ يَمْلَأَ فَاهُ إِلَّا الثَّرَابُ وَيَتَوَبُّ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ وَقَالَ لَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ أَبِي قَالَ كُنَّا نَرَى هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ حَتَّى نَزَلَتْ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ³⁰⁹

68- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ حُمَيْدٍ حَدَّثَنِي ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَعَنِي عَنْ تَعْدِيبِ هَذَا نَفْسَهُ وَرَأَهُ يَمْشِي بَيْنَ ابْنَيْهِ وَقَالَ الْفَرَارِيُّ عَنْ حُمَيْدٍ حَدَّثَنِي ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ³¹⁰

69- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتِّهِ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ وَرَوَاهُ ثَابِتٌ وَحُمَيْدٌ وَإِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَشُعَيْبٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ³¹¹

70- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى قَائِمَ الشَّيْطَانِ لَا يَخِيْلُ بِي وَرُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتِّهِ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ³¹²

71- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ لِمَرْأَةٍ مِنْ أَهْلِهَا تَعْرِفِينَ فَلَانَةَ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهَا وَهِيَ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرِ فَقَالَ اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي فَقَالَتْ إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنَّكَ خَلَوْتُ مِنْ مُصِيبَتِي قَالَ فَجَاوَزَهَا وَمَضَى فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ فَقَالَ مَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ مَا عَرَفْتُهُ قَالَ إِنَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَجَاءَتْ إِلَى بَابِهِ فَلَمْ تَجِدْ عَلَيْهِ بَوَاقًا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ مَا عَرَفْتُكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الصَّبْرَ عِنْدَ أَوَّلِ صَدْمَةٍ³¹³

72- حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَاصَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آخِرَ الشَّهْرِ وَوَاصَلَ أَنَسٌ مِنَ النَّاسِ قَبْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَوْ مَدَّ بِي الشَّهْرُ لَوَاصَلْتُ

³⁰⁷ Buhârî, *İsti'zân* 15; Müslim, *Selam* 13, 14; Ebû Dâvûd, *Edeb* 147; Tirmizî, *İsti'zân* 8; İbn Mâce, *Edeb* 14

³⁰⁸ Buhârî, *Daavât* 52; Müslim, *Nikâh* 72, 73, 74, 75, 76; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 30; Tirmizî, *Nikâh* 10; *Birr ve Sila* 22; Nesâî, *Nikâh* 67, 74, 75, 84; İbn Mâce, *Nikâh* 24

³⁰⁹ Buhârî, *Rikâk* 10; Müslim, *Zekât* 114, 113; Tirmizî, *Zühd* 24

³¹⁰ Buhârî, *Eymân ve'n-nüzûr* 31; Müslim, *Nezr* 9; Ebû Dâvûd, *Eymân ve'n-nüzûr* 23; Tirmizî, *Nüzûr ve Eymân* 9; Nesâî, *Eymân ve'n-nüzûr* 42

³¹¹ Buhârî, *Ta'bîr* 4; Müslim, *Rüyâ* 6, 8, 9, 10; Tirmizî, *Rüyâ* 1, 10; İbn Mâce, *Ta'bîr* 1, 9

³¹² Buhârî, *Ta'bîr* 10; Müslim, *Rüyâ* 7; Tirmizî, *Rüyâ* 2; İbn Mâce, *Ta'bîr* 1

³¹³ Buhârî, *Ahkâm* 11; Müslim, *Cenâiz* 12, 13; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

وَصَالًا يَدْعُ الْمُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّهُمُ إِنِّي لَسْتُ مِنْكُمْ إِنِّي أَظْلُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ تَابِعَهُ سُلَيْمَانُ بْنُ مُغِيرَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ
أَنْسَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ³¹⁴

73- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنْسَ قَالَ كُنَّا عِنْدَ عُمَرَ فَقَالَ نُهِينَا عَنْ التَّكْلِيفِ³¹⁵

74- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنْسَ قَالَ جَاءَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ
يَسْتَكُو فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اتَّقِ اللَّهَ وَأْمِسْكَ عَلَيْكَ زَوْجَكَ قَالَ أَنْسُ لَوْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَاتِمًا شَيْئًا لَكُنَّا هَذِهِ قَالَ فَكَانَتْ زَيْنَبُ تَفْخَرُ عَلَى أَرْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقُولُ زَوْجَكُنْ أَهَالِيكُنْ
وَزَوْجَنِي اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ وَعَنْ تَابِتٍ وَتُحْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ نَزَلَتْ فِي شَأْنِ
زَيْنَبَ وَزَيْدَ بْنِ حَارِثَةَ³¹⁶

3.1.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Buhârî'deki 74 rivayetinin 69 tanesini hocası Enes b. Mâlik'ten, 3 tanesini Ebû Râfi'den, 1'er tanesini de Abdullah b. Zübeyr ve Mutarrif b. Abdullah'tan nakletmiştir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerine gelince; bunların başında 34 rivayetle Hammâd b. Zeyd, 10 rivayetle Şube b. el-Haccâc, 6 rivayetle Hammâd b. Seleme, 5 rivayetle Humeyd b. Ebû Humeyd, 4 rivayetle Yunus b. Ubeyd, 3 rivayetle Hemmâm b. Yahyâ, 2'şer rivayetle Sellâm b. Miskîn, Merhûm b. Abdülaziz, 1'er rivayetle de Ma'mer b. Râşid, Süleymân b. Muğîre, Ubeydullah b. Amr, Kureyş b. Hayyan, İsa b. Tahman, Abdülaziz b. Müsennâ, Seyyâr b. Ebû Seyyâr ve Abdülaziz b. Muhtâr gelmektedir.

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Buhârî'nin *Sahîh*'indeki rivayetlerinin neredeyse tamamını Enes b. Mâlik'ten aldığı gözükmektedir. Kendisinden ise en çok rivayette bulunan öğrencisi Hammâd b. Zeyd'tir.

3.1.3. Edâ Sîgaları

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunan rivayetlerinin eda sîgaları şu şekildedir; Hocası Enes b. Mâlik'ten yapmış olduğu 69 rivayetin 58 tanesi “an”, 3

³¹⁴ Buhârî, *Temennâ* 9; Müslim, *Sıyâm* 56, 57; Tirmizî, *Savm* 602

³¹⁵ Buhârî, *İ'tisâm* 4

³¹⁶ Buhârî, *Tevhid* 22; Müslim, *İmân* 117; *Nikâh* 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89; Tirmizî, *Tefsîr* 34

tanesi “semi’tü”, 2 tanesi “haddesenâ”, 4 tanesi “kale” 1 tanesi de “semi’a” şeklindedir. Ebû Râfî’den yapmış olduğu 3 rivayette “an”, Mutarrif b. Abdullah’tan yapmış olduğu 1 rivayette “an”, Abdullah b. Zübeyr’den yapmış olduğu rivayette ise “semi’tü” edâ sîgalarını kullanmıştır.

Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin kendisinden en çok rivayette bulunan öğrencisi Hammâd b. Zeyd’in 34 rivayetinin 30 tanesi “an”, 4 tanesi ise “haddesenâ” edâ sîgası ile nakledilmiştir.

Diğer öğrencilerinin rivayetlerinde kullandığı edâ sîgalarını ise şu şekilde sıralayabiliriz; Şu’be b. el-Haccâc 10 rivayetinin 5 tanesini “an”, 4 tanesini “haddesenâ”, 1 tanesini ise “semi’tu” edâ sîgalarıyla nakletmiştir. Hammâd b. Seleme yapmış olduğu 6 rivayetinin hepsinde “an”, Humeyd b. Ebû Humeyd ise 5 rivayetinin 3 tanesinde “haddeseni”, 1’er tanesinde ise “an” ve “kâle” sîgalarını kullanmıştır. Yunus b. Ubeyd 4 rivayette “an”, Hemmâm b. Yahyâ 3 rivayetinin 2 tanesinde “an”, 1 tanesinde “haddesenâ”, Sellâm b. Miskîn “haddesenâ” ve “semi’tü”, Merhûm b. Abdülaziz 2 rivayette de “semi’tü” sîgalarını kullanmıştır. Diğer öğrencilerinin rivayetlerinde kullanmış oldukları edâ sîgaları ise; Ma’mer b. Râşid “an”, Süleymân b. Muğîre “an”, Ubeydullah b. Amr “an”, Kureyş b. Hayyan “an”, İsa b. Tahman “haddeseni”, Abdullah b. Müsenna “haddeseni”, Seyyâr b. Ebû Seyyâr “an”, Abdülaziz b. Muhtar ise “haddesenâ” şeklindedir.

Yukarıda kullanılan edâ ve tahammül sîgaları incelendiğinde Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin rivayetlerini semâ’ yoluyla aldığı değerlendirilmesi yapılabileceği gibi semâ’ dışında başka yollarla almış olabileceği de düşünülebilir. Öğrencilerinin kullanmış oldukları edâ sîgaları da göz önüne alındığında onlar için de aynı değerlendirme sözkonusu olabilir.

3.1.4. Bablarına Göre Dağılımı

Sâbit b. Eslem’in Buhârî’nin *Sahîh*’inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımını ise şöyle zikredebiliriz; Enes b. Mâlik’ten 8 tane “cihâd”, 7 tane “edeb”, 6 tane “menâkıb”, 5 tane “cenâiz”, 5 tane “nikâh”, 3’er tane “ezn”, “cum’a” ve “tefsirü’l-kur’an”, 2’şer tane “megâzî”, “merdâ”, “ta’bîr”, 1’er tane de “ilim”, “vudû”, “zekât”, “hacc”, “savm”, “buyû”, “mezâlim”, “şehâdet”, “fardu’l-humus”, “cizye”, “ehâdîsü’l-

enbiyâ”, “fedâilü'l-kur-ân”, “eşribe”, “tıbb”, “libâs”, “isti'zân”, “daavât”, “rikâk”, “eymân ve'n-nüzûr”, “ahkâm”, “temennî”, “i'tisâm” ve “tevhid”; Ebû Râfî'den 2 tane “salât”, 1 tane “cenâiz”; Mutarrif b. Abdullah'tan “savm” ve Abdullah b. Zübeyr'den ise “libâs” bablarına dair rivayetlerde bulunmuştur.

Rivayetlerin bablarına göre değerlendirmesini yapacak olursak genelde yaygın bir bab dağılımı olduğunu müşahede etmekteyiz. Fakat yine de ibadet konularının ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir. Bu da önceki bölümlerde geçtiği üzere Sâbit'in ibadet ağırlıklı bir hayat yaşaması sebebiyle bu yönünün rivayetlerine de yansıdığını göstermektedir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerinin Sâbit'ten almış oldukları rivayetlerin bablarına göre dağılımına gelince; Hammâd b. Zeyd 4'er tane “cihâd”, “nikâh”, “edeb”, 2'şer tane “salât”, “cenâiz”, “menâkıb”, “libâs”, “megâzî”, 1'er tane “vudû”, “ezân”, “cum'a”, “buyû”, “daavât”, “mezâlim”, “şehâdet”, “i'tisâm”, “tevhid”, “merdâ”; Şu'be b. el-Haccâc 3 tane “cenâiz”, 1'er tane “savm”, “ezân”, “cihâd”, “cizye”, “merdâ”, “edeb”, “ahkâm”; Hammâd b. Seleme 2 tane “cihâd”, 1'er tane “zekât”, “savm”, “ehâdisü'l-enbiyâ”, “rikâk”; Humeyd b. ebû Humeyd 1'er tane “ezan”, “ta'bîr”, “hacc”, “eymân ve'n nüzûr”, “temennî”; Yunus b. Ubeyd 1'er tane “cum'a”, “cihâd”, “menâkıb”, “eşribe”; Hemmâm b. Yahyâ 2 tane “menâkıb”, “tefsirü'l-kur-ân”; Sellâm b. Miskîn “1'er tane tıbb, edeb”; Merhûm b. Abdülaziz 1'er tane “nikâh”, “edeb”; Ma'mer b. Râşid, “menâkıb”; Süleymân b. Muğîre 1 tane “ilim”; Ubeydullah b. Amr, 1 tane “cum'a”; Kureyş b. Hayyân, 1 tane “cenâiz”; İsâ b. Tahmân 1 tane “fardu'l-humus”; Abdullah b. Müsennâ 1 tane “fedâilü'l-kur-ân”; Seyyâr b. Ebû Seyyâr 1 tane “isti'zân” ve Abdülaziz b. Muhtâr “ta'bîr” bablarında rivayetlerde bulunmuşlardır.

Yukarıda sayılan bablar genel itibariyle, ibadet ve ahkâm konularını ihtiva etmektedir. Özellikle dikkat çeken bir hususu zikretmek yerinde olacaktır. Ravinin kişiliği, rivayetlerine yansımaktadır. Örneğin Hammâd b. Zeyd daha çok ilmî yönüyle ön plana çıkan bir kişidir. Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında onun da ahkâma ait rivayetlerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir.

3.2. Müslim'in Sahîh'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Müslim'in *Sahîh*'inde bulunan 142 rivayetin tahrîci, hoca-öğrenci ilişkileri, edâ sîğaları ve rivayetlerin bablarına göre dağılımı bu başlık altında incelenecektir.

3.2.1. Hadislerin Tahrîci

Müslim'in *Sahîh*'inde bulunan rivayetlerin tahrîci aşağıda çıkarıldığı şekildedir.

1- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ بُكَيْرٍ النَّاقِدُ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ أَبُو النَّضْرِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ نُهِينَا أَنْ نَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ فَكَانَ يُعْجِبُنَا أَنْ يَجِيءَ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ الْعَاقِلُ فَيَسْأَلُهُ وَنَحْنُ نَسْمَعُ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَتَانَا رَسُولُكَ فَرَعَمَ لَنَا أَنْكَ تَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ أَرْسَلَكَ قَالَ صَدَقَ قَالَ فَمَنْ خَلَقَ السَّمَاءَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَمَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَمَنْ نَصَبَ هَذِهِ الْجِبَالَ وَجَعَلَ فِيهَا مَا جَعَلَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَبِأَلْذِي خَلَقَ السَّمَاءَ وَخَلَقَ الْأَرْضَ وَنَصَبَ هَذِهِ الْجِبَالَ اللَّهُ أَرْسَلَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنَّ عَلَيْنَا خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِنَا وَلَيْلَتِنَا قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِأَلْذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرَكَ بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنَّ عَلَيْنَا زَكَاةً فِي أَمْوَالِنَا قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِأَلْذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرَكَ بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنَّ عَلَيْنَا صَوْمَ شَهْرٍ رَمَضَانَ فِي سَنَتِنَا قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِأَلْذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرَكَ بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنَّ عَلَيْنَا حَجَّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ صَدَقَ قَالَ ثُمَّ وَكَلَى قَالَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَزِيدُ عَلَيْهِنَّ وَلَا أَنْقُصُ مِنْهُنَّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْنُ صَدَقَ لِيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَاشِمِ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بِهِرٌ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ أَنَسُ كُنَّا نُهِينَا فِي الْفُرَّانِ أَنْ نَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ³¹⁷

2- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ عَنْ عَثْبَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَلَقِيتُ عَثْبَانَ فَقُلْتُ حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكَ قَالَ أَصَابَنِي فِي بَصْرِي بَعْضُ الشَّيْءِ فَبِعَثْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي أُحِبُّ أَنْ تَأْتِيَنِي فَنُصَلِّيَ فِي مَنْزِلِي فَأَتَاخُذَهُ مُصَلًى قَالَ فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ أَصْحَابِهِ فَدَخَلَ وَهُوَ يُصَلِّيَ فِي مَنْزِلِي وَأَصْحَابُهُ يَخْدَعُونَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ أَسْتَدُوا عَظَمَ ذَلِكَ وَكَبَّرَهُ إِلَى مَالِكِ بْنِ دُخَسْمٍ قَالُوا وَدُّوا أَنَّهُ دَعَا عَلَيْهِ فَهَلَكَ وَوَدُّوا أَنَّهُ أَصَابَهُ شَرٌّ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ وَقَالَ أَلَيْسَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ قَالُوا إِنَّهُ يَقُولُ ذَلِكَ وَمَا هُوَ فِي قَلْبِهِ قَالَ لَا يَشْهَدُ أَحَدٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَيَدْخُلَ النَّارَ أَوْ تَطَعَمَهُ قَالَ أَنَسُ فَأَعْجَبَنِي هَذَا الْحَدِيثُ فَقُلْتُ لِأَيُّيَا أَكْثَبُهُ فَكَتَبَهُ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعِ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بِهِرٌ حَدَّثَنَا حَمَادٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ قَالَ حَدَّثَنِي عَثْبَانُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ عَمِيَ فَأَرْسَلَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تَعَالَ فَخَطُّ لِي مَسْجِدًا فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَاءَ قَوْمُهُ وَنُعِتَ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ مَالِكُ بْنُ دُخَسْمٍ ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ³¹⁸

³¹⁷ Buhârî, *İlim* 6; Müslim, *İmân* 5; Ebû Dâvûd, *Salât* 23; Tirmizî, *Zekât* 2; Nesâî, *Sıyâm* 1; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 188

³¹⁸ Buhârî, *Salât*, 45, 46; *Ezân* 40,50, 152; *Et'ime*, 15; Nesâî, *İmâmet* 10, 46; *Sehv* 73; İbn Mâce, *Mesâcid* 8

3- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ يُحِبُّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَمَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ كَانَ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَرْجَعَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَثُورٍ أَنْبَأَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ أَنْبَأَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ أَنْ يَرْجَعَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا³¹⁹

4- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ إِلَى آخِرِ آيَةِ جَلَسَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ فِي بَيْتِهِ وَقَالَ أَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَاحْتَبَسَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ يَا أَبَا عَمْرٍو مَا شَأْنُ ثَابِتٍ ائْتَيْتَنِي قَالَ سَعْدُ إِنَّهُ لَجَارِي وَمَا عَلِمْتُ لَهُ بِشَكْوَى قَالَ فَأَتَاهُ سَعْدٌ فَذَكَرَ لَهُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ثَابِتٌ أَنْزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنِّي مِنْ أَرْفَعِكُمْ صَوْتًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَذَكَرَ ذَلِكَ سَعْدٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ هُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَحَدَّثَنَا قُطَيْبُ بْنُ نُسَيْرٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ بْنُ شَمَّاسٍ خَطِيبَ الْأَنْصَارِ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ بِنَحْوِ حَدِيثِ حَمَّادٍ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِ ذِكْرُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ وَحَدِيثِهِ أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَمْ يَذْكُرْ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فِي الْحَدِيثِ وَحَدَّثَنَا هُرَيْمُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الْأَسَدِيُّ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ وَأَقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَلَمْ يَذْكُرْ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ وَزَادَ فُكَّنَا نَرَاهُ يَمْسِي بَيْنَ أَظْهُرِنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ³²⁰

5- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ اللَّهُ اللَّهُ³²¹

6- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى أَحَدٍ يَقُولُ اللَّهُ اللَّهُ³²²

7- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أُتِيتُ بِالْبُرَاقِ وَهُوَ دَابَّةٌ أبيضُ طَوِيلٌ فَوْقَ الْجِمَارِ وَدُونَ الْبُغْلِ بِضَعِ حَافِرُهُ عِنْدَ مَنْهَيْ طَرْفِهِ قَالَ فَرَكِبْتُهُ حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ قَالَ فَرَبَطْتُهُ بِالْحَلْقَةِ الَّتِي يَرْتَبُ بِهَا الْأَنْبِيَاءُ قَالَ ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجْتُ فَجَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ فَقَالَ جِبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَرْتُ الْفِطْرَةَ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِأَدَمَ فَرَحَبَ بِي وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ

³¹⁹ Buhârî, *Îmân* 7,8; Müslim, 53; Tirmizî, *Îmân* 9; Nesâî, *Îmân* 2, 3, 4, 19; İbn Mâce, *Mukaddime* 9; *Fiten* 23

³²⁰ Buhârî, *Menâkıb* 22; *Tefsîr* 292; Müslim, *Îmân* 162

³²¹ Müslim, *Îmân* 213; Tirmizî, *Fiten* 32

³²² Müslim, *Îmân*, 214; Tirmizî, *Fiten* 32

جبريل عليه السلام فقيل من أنت قال جبريل قيل ومن معك قال محمد قيل وقد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بابني الخالة عيسى ابن مريم ويحيى بن زكرياء صلوات الله عليهما فرحبا ودعوا لي بخير ثم عرج بي إلى السماء الثالثة فاستفتح جبريل فقيل من أنت قال جبريل قيل ومن معك قال محمد صلى الله عليه وسلم قيل وقد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بيوسف صلى الله عليه وسلم إذا هو قد أعطي شطر الحسن فرحب ودعا لي بخير ثم عرج بنا إلى السماء الرابعة فاستفتح جبريل عليه السلام قيل من هذا قال جبريل قيل ومن معك قال محمد قال وقد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بإدريس فرحب ودعا لي بخير قال الله عز وجل ورفعناه مكانا عليا ثم عرج بنا إلى السماء الخامسة فاستفتح جبريل قيل من هذا قال جبريل قيل ومن معك قال محمد قيل وقد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بهارون صلى الله عليه وسلم فرحب ودعا لي بخير ثم عرج بنا إلى السماء السادسة فاستفتح جبريل عليه السلام قيل من هذا قال جبريل قيل ومن معك قال محمد قيل وقد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بموسى صلى الله عليه وسلم فرحب ودعا لي بخير ثم عرج إلى السماء السابعة فاستفتح جبريل فقيل من هذا قال جبريل قيل ومن معك قال محمد صلى الله عليه وسلم قيل وقد بعث إليه قال قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بإبراهيم صلى الله عليه وسلم مسيدا ظهرا إلى البيت المعمور وإذا هو يدخله كل يوم سبعون ألف ملك لا يعودون إليه ثم ذهب بي إلى السدرة المنتهى وإذا رفها كآذان الفيلة وإذا تمرها كالقلال قال فلما غشيها من أمر الله ما غشي تعيرت فما أحد من خلق الله يستطيع أن يبعثها من حشيتها فأوحى الله إلي ما أوحى ففرض علي خمسين صلاة في كل يوم وليلة فنزلت إلى موسى صلى الله عليه وسلم فقال ما فرض ربك على أمتك فقلت خمسين صلاة قال أرجع إلى ربك فاسأله التخفيف فإن أمتك لا يطيقون ذلك فإني قد بلوت بني إسرائيل وخبرتهم قال فرجعت إلى ربي فقلت يا رب خفف على أممي فحط عني خمسا فرجعت إلى موسى فقلت حط عني خمسا قال إن أمتك لا يطيقون ذلك فارجع إلى ربك فاسأله التخفيف قال فلم أزل أرجع بين ربي تبارك وتعالى وبين موسى عليه السلام حتى قال يا محمد إيهن خمس صلوات كل يوم وليلة لكل صلاة عشر فذلك خمسون صلاة ومن هم بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة فإن عملها كتبت له عشرا ومن هم بسنة فلم يعملها لم تكن شيئا فإن عملها كتبت سيئة واحدة قال فنزلت حتى انتهيت إلى موسى صلى الله عليه وسلم فأخبرته فقال أرجع إلى ربك فاسأله التخفيف فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت قد رجعت إلى ربي حتى استحييت منه³²³

8- حدثني عبد الله بن هاشم العبدي حدثنا بهز بن أسد حدثنا سليمان بن المغيرة حدثنا ثابت عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أتيت فاطموا بي إلى زمزم فشرح عن صدري ثم غسل بماء زمزم ثم أنزلت³²⁴

9- حدثنا شيبان بن فروخ حدثنا حماد بن سلمة حدثنا ثابت البناني عن أنس بن مالك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أتاه جبريل صلى الله عليه وسلم وهو يلعب مع الغلمان فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرج القلب فاستخرج منه علقه فقال هذا حظ الشيطان منك ثم غسله في طست من ذهب بماء زمزم ثم لأمه ثم أعاده في مكانه وجاء الغلمان يسعون إلى أمه يعني ظنره فقالوا إن محمدا قد قتل فاستقبلوه وهو منتقع اللون قال أنس وقد كنت أرتي أثر

³²³ Buhârî, Salât 1; Bedü'l-halk 6; Ehâdisü'l-enbiyâ 6; Menâkıb 21; Müslim, Îmân 237; Tirmizî, Salât 47; Tefsîr 82; Nesâî, Salât 1

³²⁴ Buhârî, Salât 1; Bedü'l-halk 6; Ehâdisü'l-enbiyâ 6; Menâkıb 21; Müslim, Îmân 238; Tirmizî, Salât 47; Tefsîr 82; Nesâî, Salât 1

ذَلِكَ الْمُخِيطِ فِي صَدْرِهِ حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ قَالَ حَدَّثَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُنَا عَنْ لَيْثَةَ أُسْرِي بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَسْجِدِ الْكَعْبَةِ أَنَّهُ جَاءَهُ ثَلَاثَةٌ نَفَرٌ قَبْلَ أَنْ يُوحَى إِلَيْهِ وَهُوَ نَائِمٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ نَحْوَ حَدِيثِ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ وَقَدَّمَ فِيهِ شَيْئًا وَأَخَّرَ وَزَادَ وَنَقَصَ³²⁵

10- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صَهْبِيِّ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ قَالَ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تُرِيدُونَ شَيْئًا أَرِيدُكُمْ فَيَقُولُونَ أَلَمْ نُبَيِّضْ وَجُوهَنَا أَلَمْ نُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَنُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ³²⁶

11- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فَهُوَ يَمْشِي مَرَّةً وَيَكْبُؤُ مَرَّةً وَتَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً فَإِذَا مَا جَاوَزَهَا التَّفَتَّ إِلَيْهَا فَقَالَ تَبَارَكَ الَّذِي نَجَّانِي مِنْكَ لَقَدْ أَعْطَانِي اللَّهُ شَيْئًا مَا أُعْطَاهُ أَحَدًا مِنَ الْأُولَى وَالْآخِرِينَ فَتُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنِي مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلْيَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ لَعَلِي إِنْ أُعْطِيْتُكَهَا سَأَلْتَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ وَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْزُرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيَذْنِبُهُ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَى فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنِي مِنْ هَذِهِ لِأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَأَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَعَلِي إِنْ أَدْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا فَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْزُرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيَذْنِبُهُ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَى فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنِي مِنْ هَذِهِ لِأَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا قَالَ بَلَى يَا رَبِّ هَذِهِ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْزُرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيَذْنِبُهُ مِنْهَا فَإِذَا أَدْنَاهُ مِنْهَا فَيَسْمَعُ أَصْوَاتَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنَيْتُهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِيئِي مِنْكَ أُبْرُضِيكَ أَنْ أُعْطِيكَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا قَالَ يَا رَبِّ أَسْتَهْزِئُ بِمِي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ أَلَا تَسْأَلُونِي مِمَّ اضْحَكُ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ قَالَ هَكَذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمَ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مِنْ ضِحْكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ أَسْتَهْزِئُ بِمِي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِمِي وَلَكِنِّي عَلَى مَا أَشَاءُ قَائِدٌ³²⁷

12- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدِ الْأَزْدِيُّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ وَثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ أَرْبَعَةٌ فَيَعْرِضُونَ عَلَى اللَّهِ فَيَلْتَفِتُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ إِذْ أُخْرِجْتَنِي مِنْهَا فَلَا تُعْذِبِي فِيهَا فَيُذِيبُهُ اللَّهُ مِنْهَا³²⁸

³²⁵ Buhârî, *Tevhîd* 37; Müslim, *Îmân* 239; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 26; Edeb 40; Tirmizî, *Tefsîr* 20; Nesâî, *Salât* 1, 2

³²⁶ Müslim, *Îmân* 269; Tirmizî, *Sfatü'l-cennet* 16; İbn Mâce, *Mukaddime* 34

³²⁷ Buhârî, *Rikâk* 50; Müslim, *Îmân* 277; Tirmizî, *Sfatü'l-cehennem* 9; İbn Mâce, *Zühd* 39

³²⁸ Müslim, *Îmân* 286

13- و حَدَّثَنِي عَمْرُو النَّاقِدُ وَرُهِيرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آتَى بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ فَيَقُولُ الْخَازِنُ مَنْ أَنْتَ فَأَقُولُ مُحَمَّدٌ فَيَقُولُ بِكَ أَمْرٌ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ³²⁹

14- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَبِي قَالَ فِي النَّارِ فَلَمَّا فَقَى دَعَاهُ فَقَالَ إِنَّ أَبِي وَأَبَاكَ فِي النَّارِ³³⁰

15- و حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا أَبُو طَالِبٍ وَهُوَ مُتَّعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاعُهُ³³¹

16- و حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ أَعْرَابِيٍّ قَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامَ إِلَيْهِ بَعْضُ الْقَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ وَلَا تُزْرِمُوهُ قَالَ فَلَمَّا فَرَعَ دَعَا بَدَلُو مِنْ مَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ³³²

17- و حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ الْيَهُودِ كَانُوا إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ فِيهِمْ لَمْ يُؤْكَلُوا وَلَمْ يُجَامِعُوهُمْ فِي الْبُيُوتِ فَسَأَلَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَى فَأَعْتَرَلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّكَاحَ فَبَلَغَ ذَلِكَ الْيَهُودَ فَقَالُوا مَا يُرِيدُ هَذَا الرَّجُلُ أَنْ يَدَعَ مِنْ أَمْرِنَا شَيْئًا إِلَّا خَالَفْنَا فِيهِ فَجَاءَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشِيرٍ فَقَالَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا فَلَا نُجَامِعُهُنَّ فَتَغَيَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ظَنَّنَا أَنْ قُدَّ وَجَدَ عَلَيْهِمَا فَخَرَجَا فَاسْتَقْبَلَهُمَا هَدِيَّةً مِنْ لَبَنٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَرْسَلَ فِي آثَارِهِمَا فَسَأَهُمَا فَعَرَفَا أَنْ لَمْ يَجِدْ عَلَيْهِمَا³³³

18- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّهُ قَالَ أُقِيمَتْ صَلَاةُ الْعِشَاءِ فَقَالَ رَجُلٌ لِي حَاجَةٌ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْتَاعِيهِ حَتَّى نَامَ الْقَوْمُ أَوْ بَعْضُ الْقَوْمِ ثُمَّ صَلَّوْا³³⁴

19- و حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْبَرُ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ وَكَانَ يَسْتَمِعُ الْأَذَانَ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا أَمْسَكَ وَإِلَّا أَعَارَ فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْفِطْرَةِ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجْتَ مِنَ النَّارِ فَنَظَرُوا فَإِذَا هُوَ رَاعِي مِعْرَى³³⁵

³²⁹ Muslim, *Îmân* 296

³³⁰ Muslim, *Îmân* 306; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 18

³³¹ Muslim, *Îmân* 316

³³² Buhârî, *Vudû'* 57, 58; Edeb 35; Muslim, *Tahâret* 100; Tirmizî, *Tahâret* 112; Nesâî, *Tahâret* 45; Miyâh 3; Ibn Mâce, *Tahâret*, 78

³³³ Muslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 112; *Nikâh* 47; Tirmizî, *Tefsîr* 3; Nesâî, *Tahâret* 182; *Hayz* 8; Ibn Mâce, *Tahâret* 125

³³⁴ Buhârî, *Ezân* 27, 28; *Îsti'zân* 48; Muslim, *Hayz* 128; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 79; *Salât* 46; Tirmizî, *Tahâret* 47; Cum'a 21; Nesâî, *Îmâmet* 571

³³⁵ Muslim, *Salât* 8; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 100; Tirmizî, *Siyer* 46

19- و حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ مَعَ أُمِّهِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَيَقْرَأُ بِالسُّورَةِ الْخَفِيفَةِ أَوْ بِالسُّورَةِ الْقَصِيرَةِ³³⁶

20- حَدَّثَنَا خَلْفُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنِّي لَا أَلُو أَنْ أُصَلِّيَ بِكُمْ كَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيَ بِنَا قَالَ فَكَانَ أَنَسٌ يَصْنَعُ شَيْئًا لَا أُرَاكُمْ تَصْنَعُونَهُ كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ انْتَصَبَ فَإِنَّمَا حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ نَسِيَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ مَكَثَ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ قَدْ نَسِيَ³³⁷

21- و حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعِ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا صَلَّيْتُ خَلْفَ أَحَدٍ أَوْ جَزَرَ صَلَاةً مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَمَامِ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَقَارِبَةً وَكَانَتْ صَلَاةُ أَبِي بَكْرٍ مُتَقَارِبَةً فَلَمَّا كَانَ عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ مَدَّ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قَامَ حَتَّى يَقُولَ قَدْ أُوهِمَ ثُمَّ يَسْجُدُ وَيَقْعُدُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى يَقُولَ قَدْ أُوهِمَ³³⁸

22- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَتَنَزَّلَتْ قَدْ نَرَى تَقَلَّبَ وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلتَوَلَّيْنَاكَ فَبَلَّغْنَا نَرْضَاهَا قَوْلًا وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ وَهُمْ رُكُوعٌ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَقَدْ صَلَّوْا رُكْعَةً فَنَادَى أَلَا إِنَّ الْقِبْلَةَ قَدْ حُوِلَتْ فَمَالُوا كَمَا هُمْ نَحْوَ الْقِبْلَةِ³³⁹

23- و حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ أَخْبَرَنَا قَتَادَةُ وَثَابِتٌ وَحَمِيدٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ فَدَخَلَ الصَّفَّ وَقَدْ حَفَرَهُ النَّفْسُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ أَيُّكُمْ الْمُتَكَلِّمُ بِالْكَلِمَاتِ فَأَرَمَ الْقَوْمُ فَقَالَ أَيُّكُمْ الْمُتَكَلِّمُ بِهَا فَإِنَّهُ لَمْ يَقُلْ بِأَسَا فَقَالَ رَجُلٌ جِئْتُ وَقَدْ حَفَرَنِي النَّفْسُ ففَلَّئِهَا فَقَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا أَيُّهُمْ يَرْفَعُهَا³⁴⁰

24- و حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعِ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بِهِزُ بْنُ أَسَدِ الْعَمِّيِّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ أَنَّهُمْ سَأَلُوا أَنَسًا عَنْ خَاتَمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ آخَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ ذَاتَ لَيْلَةٍ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ أَوْ كَادَ يَدَّهَبُ شَطْرَ اللَّيْلِ ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا وَتَأَمَّوْا وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انْتَضَرْتُمْ الصَّلَاةَ قَالَ أَنَسٌ كَأَنِّي أَنْظِرُ إِلَى وَبَيْصِ خَاتَمِهِ مِنْ فِضَّةٍ وَرَفَعَ إِصْبَعَهُ الْيُسْرَى بِالْخِنْصِرِ³⁴¹

25- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا وَمَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَأُمِّي وَأُمُّ حَرَامِ خَالَتِي فَقَالَ قَوْمُوا فَلِأَصَلِّيَ بِكُمْ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ فَصَلَّى بِنَا فَقَالَ رَجُلٌ لِثَابِتٍ أَيَّنَ جَعَلَ أَنَسًا مِنْهُ قَالَ جَعَلَهُ عَلَى يَمِينِهِ ثُمَّ دَعَا لَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ بِكُلِّ خَيْرٍ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَقَالَتْ أُمِّي يَا

³³⁶ Buhârî, *Ezân* 65; Müslim, *Salât* 165; Tirmizî, *Salât* 164; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 8

³³⁷ Buhârî, *Ezân* 125; Ebû Dâvûd, *Salât* 147; Müslim, *Salât* 169

³³⁸ Müslim, *Salât* 170; Ebû Dâvûd, *Salât* 147; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 48

³³⁹ Müslim, *Mesâcid* 14; Ebû Dâvûd, *Salât* 206

³⁴⁰ Müslim, *Mesâcid* 135; Ebû Dâvûd, *Salât* 121; Nesâî, *İftitah* 19

³⁴¹ Buhârî, *Mevâkîf* 25, 40; *Ezân* 36, 154; *Libâs* 47; Müslim, *Mesâcid* 205; Nesâî, *Mevâkîf* 21; İbn Mâce, *Salât* 8

رَسُولَ اللَّهِ خُوْبَيْدُمْكَ ادْعُ اللَّهَ لَهُ قَالَ فَدَعَا لِي بِكُلِّ خَيْرٍ وَكَانَ فِي آخِرِ مَا دَعَا لِي بِهِ أَنْ قَالَ اللَّهُمَّ أَكْثَرَ مَالِهِ وَوَلَدِهِ
وَبَارِكْ لَهُ فِيهِ³⁴²

26- وَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَزَالُ الْعَبْدُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ فِي مُصَلَّاهُ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ وَيَقُولُ الْمَلَائِكَةُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ حَتَّى يَنْصَرِفَ أَوْ يُحَدِّثَ فَلْتُ مَا يُحَدِّثُ قَالَ يَفْسُو أَوْ يَضْرطُ³⁴³

27- وَ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُعِيرَةَ حَدَّثَنَا تَابِتٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ خَلَبْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّكُمْ تَسِيرُونَ عَشِيَّتَكُمْ وَلَيْلَتَكُمْ وَتَأْتُونَ الْمَاءَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ غَدًا فَانْطَلِقِ النَّاسُ لَا يَلُوي أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ قَالَ أَبُو قَتَادَةَ فَبَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ حَتَّى ابْتَهَرَ اللَّيْلُ وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ قَالَ فَعَسَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَالَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَأَتَيْتُهُ فَدَعَمْتُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ أَوْقِظَهُ حَتَّى اعْتَدَلَ عَلَى رَاحِلَتِهِ قَالَ ثُمَّ سَارَ حَتَّى تَهَوَّرَ اللَّيْلُ مَالَ عَنْ رَاحِلَتِهِ قَالَ فَدَعَمْتُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ أَوْقِظَهُ حَتَّى اعْتَدَلَ عَلَى رَاحِلَتِهِ قَالَ ثُمَّ سَارَ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ السَّحَرِ مَالَ مَيْلَةً هِيَ أَشَدُّ مِنَ الْمَيْلَتَيْنِ التَّوَلِيَيْنِ حَتَّى كَادَ يَنْجَوِلُ فَأَتَيْتُهُ فَدَعَمْتُهُ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ مَنْ هَذَا فَلْتُ أَبُو قَتَادَةَ قَالَ مَتَى كَانَ هَذَا مَسِيرَكَ مَبِيَّيَ فَلْتُ مَا زَالَ هَذَا مَسِيرِي مُنْذُ اللَّيْلَةِ قَالَ حَفِظَكَ اللَّهُ بِمَا حَفِظْتَ بِهِ نَبِيَّهُ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَرَانَا نَحْفَى عَلَى النَّاسِ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَرَى مِنْ أَحَدٍ فَلْتُ هَذَا رَاكِبٌ ثُمَّ فَلْتُ هَذَا رَاكِبٌ آخَرُ حَتَّى اجْتَمَعْنَا فَكُنَّا سَبْعَةَ رَكَبٍ قَالَ فَمَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الطَّرِيقِ فَوَضَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ احْفَظُوا عَلَيْنَا صَلَاتِنَا فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ اسْتَيْقِظَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالشَّمْسُ فِي ظَهْرِهِ قَالَ فَمُنَّا فَرَعِينِ ثُمَّ قَالَ ارْكَبُوا فَرَكِبْنَا فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا ارْتَبَعَتِ الشَّمْسُ نَزَلَ ثُمَّ دَعَا بِمِيضَاءٍ كَانَتْ مَعِيَ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ قَالَ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا وَضُوءًا دُونَ وَضُوءٍ قَالَ وَبَقِيَ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ ثُمَّ قَالَ لِأَبِي قَتَادَةَ احْفَظْ عَلَيْنَا مِيضَاتَكَ فَسَيَكُونُ لَهَا نَبَأٌ ثُمَّ أَدْنَى بِلَالٍ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى الْغَدَاةَ فَصَنَعَ كَمَا كَانَ يَصْنَعُ كُلَّ يَوْمٍ قَالَ وَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَكِبْنَا مَعَهُ قَالَ فَجَعَلَ بَعْضُنَا يَهْمِسُ إِلَى بَعْضٍ مَا كَفَّارَةٌ مَا صَنَعْنَا بِتَفْرِيطِنَا فِي صَلَاتِنَا ثُمَّ قَالَ أَمَا لَكُمْ فِي أَسْوَةِ ثُمَّ قَالَ أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْآخَرَى فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَلْيُصَلِّهَا حِينَ يَنْبَغُ لَهَا فَإِذَا كَانَ الْغَدُ فَلْيُصَلِّهَا عِنْدَ وَقْتِهَا ثُمَّ قَالَ مَا تَرَوْنَ النَّاسَ صَنَعُوا قَالَ ثُمَّ قَالَ أَصْبَحَ النَّاسُ فَقَدُوا نَبِيَّهُمْ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَعَمْرُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَكُمْ لَمْ يَكُنْ لِيُخَلِّفَكُمْ وَقَالَ النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ فَإِنْ يُطِيعُوا أَبَا بَكْرٍ وَعَمْرُ يَرْضُوا قَالَ فَانْتَهَيْنَا إِلَى النَّاسِ حِينَ امْتَدَّ النَّهَارُ وَحَمِيَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُمْ يَقُولُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْنَا عَطِشْنَا فَقَالَ لَا هَلَكَ عَلَيْكُمْ ثُمَّ قَالَ أَطِيفُوا لِي غَمْرِي قَالَ وَدَعَا بِالْمِيضَاءِ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُبُّ وَأَبُو قَتَادَةَ يَسْقِيهِمْ فَلَمْ يَعْذُ أَنْ رَأَى النَّاسُ مَاءً فِي الْمِيضَاءِ تَكَابَّوْا عَلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسِنُوا الْمَلَأَ كُلُّكُمْ سَيْرَوِي قَالَ فَفَعَلُوا فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُبُّ وَأَسْقِيهِمْ حَتَّى مَا بَقِيَ غَيْرِي وَعَمْرُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثُمَّ صَبَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي اشْرَبْ فَقُلْتُ لَا اشْرَبُ حَتَّى تَشْرَبَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ سَاقِي النَّوْمِ

³⁴² Buhârî, *Salât* 20; *Ezân*, 161; *Savn* 60; *Edeb* 112; Müslim, *Mesâcid* 248; Ebû Dâvûd, *Salât* 71, 92; *Edeb* 77; Tirmizî, *Salât* 61, 136; *Menâkıb*, 40; Nesâî, *Mesâcid*, 43; *Îmâmet* 19, 20, 21, 60

³⁴³ Buhârî, *Vudû'* 34; *Salât* 60, 85; *Ezân* 30, 31; *Buyû'* 49; *Tefsîr* 197; Müslim, *Mesâcid* 254; Ebû Dâvûd, *Salât* 20, 49; Tirmizî, *Salât* 49; *Tefsîr* 18; Nesâî, *Salât* 21; *Mesâcid* 14, 40; *Îmâmet* 42; İbn Mâce, *Mesâcid* 16

أَخْرَهُمْ شَرْبًا قَالَ فَشَرِبْتُ وَشَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَأَتَى النَّاسُ الْمَاءَ جَامِينَ رَوَاءَ قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَبَاحٍ إِنِّي لَأُحَدِّثُ هَذَا الْحَدِيثَ فِي مَسْجِدِ الْجَامِعِ إِذْ قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ انظُرْ أَيُّهَا الْفَتَى كَيْفَ نُحَدِّثُ فَإِنِّي أَحَدُ الرِّكَبِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ قَالَ فُلْتُ فَأَنْتَ أَعْلَمُ بِالْحَدِيثِ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتَ فُلْتُ مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ حَدَّثَ فَأَنْتُمْ أَعْلَمُ بِحَدِيثِكُمْ قَالَ فَحَدَّثْتُ الْقَوْمَ فَقَالَ عِمْرَانُ لَقَدْ شَهِدْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَمَا شَعَرْتُ أَنَّ أَحَدًا حَفِظَهُ كَمَا حَفِظْتَهُ³⁴⁴

28- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يَرَى بَيَاضَ إِبْطِئِهِ³⁴⁵

29- وَ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَسْقَى فَأَسَارَ بظَهْرٍ كَفَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ³⁴⁶

30- وَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَفَيْبِيَهُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْأَخْرُونَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شَرِيكَ بْنِ أَبِي نَمْرٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ جُمُعَةٍ مِنْ بَابِ كَانَ نَحْوَ دَارِ الْقَضَاءِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يُغْنِنَا قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا اللَّهُمَّ اغْنِنَا قَالَ أَنَسٌ وَلَا وَاللَّهِ مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ وَلَا قِرَاعَةٍ وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ وَلَا دَارٍ قَالَ فَطَلَعَتْ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةٌ مِثْلُ الثُّرْسِ فَلَمَّا تَوَسَّطَتِ السَّمَاءَ انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ قَالَ فَلَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا الشَّمْسَ سَبْنَا قَالَ ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذَلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِمًا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يُمَسِّكْهَا عَنَّا قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ حَوْلْنَا وَلَا عَلَيْنَا اللَّهُمَّ عَلَى الْكَأَمِ وَالظَّرَابِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ فَانْقَلَعَتْ وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ قَالَ شَرِيكَ فَسَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أَهْوَى الرَّجُلُ الْأَوَّلُ قَالَ لَا أَدْرِي وَ حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَصَابَتْ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ النَّاسَ عَلَى الْمَيْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ قَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ وَسَاقَ الْحَدِيثُ بِمَعْنَاهُ وَفِيهِ قَالَ اللَّهُمَّ حَوْلَانَا وَلَا عَلَيْنَا قَالَ فَمَا يُسِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ إِلَّا تَفَرَّجَتْ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَدِينَةَ فِي مِثْلِ الْجَوْبَةِ وَسَالَ وَادِي قَنَاةَ شَهْرًا وَلَمْ يَجِئْ أَحَدٌ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَّا أَخْبَرَ بِجَوْدٍ وَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَامَ إِلَيْهِ النَّاسُ فَصَاحُوا وَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَحَطَّ الْمَطَرُ وَاحْمَرَّ الشَّجَرُ وَهَلَكْتُ الْبَهَائِمُ وَسَاقَ الْحَدِيثُ وَفِيهِ مِنْ رِوَايَةِ عَبْدِ الْأَعْلَى فَتَفَشَّعَتْ عَنِ الْمَدِينَةِ فَجَعَلَتْ تُمَطِّرُ حَوْلَيْهَا وَمَا تُمَطِّرُ بِالْمَدِينَةِ فَطَرَةً فَتَنْظُرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ وَإِنَّهَا لَفِي مِثْلِ الْإِكْلِيلِ وَ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ نَحْوِهِ وَزَادَ قَالَفَ اللَّهُ بَيْنَ السَّحَابِ وَمَكَّنْنَا حَتَّى رَأَيْتُ الرَّجُلَ الشَّدِيدَ تَهْمُهُ نَفْسُهُ

³⁴⁴ Buhârî, *Mevâkîf*, 35; *Muslim*, Mesâcid 291; Ebû Dâvûd, *Salât* 11; Tirmizî, *Salât* 18; *Eşribe* 20; Nesâî, *Mevâkîf* 53, 54; *Îmâmet* 48; İbn Mâce, *Eşribe* 26

³⁴⁵ Buhârî, *Cum'a* 32, 33, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 99, 101; *Menâkib* 22; *Edeb* 68; *Daavât* 23; *Muslim*, *İstiskâ* 5; Ebû Dâvûd, *Salât*, 260; Nesâî, *İstiskâ* 1, 9, 10, 17, 18; *Kıyâmü'l-leyl* 52; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 118

³⁴⁶ *Muslim*, *İstiskâ* 7; Ebû Dâvûd, *Salât* 260, 358

أَنْ يَأْتِي أَهْلَهُ وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي أَسَامَةُ أَنَّ حَفْصَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ
31- حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ عَلَى
الْمِنْبَرِ وَأَقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَزَادَ فَرَأَيْتُ السَّحَابَ يَتَمَرَّقُ كَأَنَّهُ الْمَاءُ حِينَ تُطَوَّى³⁴⁷

32- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ قَالَ قَالَ أَنَسُ أَصَابَنَا وَحْنٌ مَعَ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطَرٌ قَالَ فَحَسَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوْبَهُ حَتَّى أَصَابَهُ مِنَ الْمَطَرِ فَقُلْنَا
يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ صَنَعْتَ هَذَا قَالَ لِأَنَّهُ حَدِيثٌ عَهْدٍ بِرَبِّهِ تَعَالَى³⁴⁸

33- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى³⁴⁹

34- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أتَى عَلَى امْرَأَةٍ تَبْكِي عَلَى صَبِيٍّ لَهَا فَقَالَ لَهَا اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي فَقَالَتْ وَمَا تُبَالِي بِمُصِيبَتِي فَلَمَّا
ذَهَبَ قِيلَ لَهَا إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَهَا مِثْلُ الْمَوْتِ فَأَنْتَ بَابَهُ فَلَمْ تَجِدْ عَلَى بَابِهِ بَوَائِينَ فَقَالَتْ يَا
رَسُولَ اللَّهِ لِمَ أَعْرَفَكَ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ أَوَّلِ صَدْمَةٍ أَوْ قَالَ عِنْدَ أَوَّلِ الصَّدْمَةِ وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ
حَدَّثَنَا خَالِدُ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ ح وَحَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُحْرَمٍ الْعَمِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو ح وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ
إِبْرَاهِيمَ الدُّورِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالُوا جَمِيعًا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهِذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ عُثْمَانَ بْنِ عُمَرَ بِقِصَّتِهِ وَفِي
حَدِيثِ عَبْدِ الصَّمَدِ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ عِنْدَ قَبْرِ³⁵⁰

35- وَحَدَّثَنِي عَمْرُو النَّاقِذُ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ لَمَّا
طَعِنَ عَوَّلَتْ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فَقَالَ يَا حَفْصَةَ أَمَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْمُعْوَلُ عَلَيْهِ يُعَدَّبُ وَعَوَّلَ
عَلَيْهِ صُهِيبٌ فَقَالَ عُمَرُ يَا صُهِيبُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْمُعْوَلَ عَلَيْهِ يُعَدَّبُ³⁵¹

36- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ كُلُّهُمْ عَنْ ابْنِ عَلِيَّةَ
وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَلِيَّةَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهِيبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَرَّ بَجَنَازَةٍ فَأَتَنِي عَلَيْهَا خَيْرًا
فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ
وَسَلَّمَ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ
بَجَنَازَةٍ فَأَتَنِي عَلَيْهَا شَرًّا فَقُلْتُ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ وَجِبَتْ
لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ أَتَنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا وَجِبَتْ لَهُ النَّارُ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ
فِي الْأَرْضِ وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الرَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ ح وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ

³⁴⁷ Buhârî, *Cum'a* 32, 83; Müslim, *İstiskâ* 8; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *İstiskâ* 1, 9, 10, 17, 18

³⁴⁸ Müslim, *İstiskâ* 9; Ebû Dâvûd, *Edeb* 114

³⁴⁹ Buhârî, *Cenâiz* 31, 41; *Ahkâm* 11; Müslim, *Cenâiz* 12; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 27; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

³⁵⁰ Buhârî, *Cenâiz* 31, 41; *Ahkâm* 11; Müslim, *Cenâiz* 12; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz*, 55

³⁵¹ Buhârî, *Cenâiz* 32, 33; Müslim, *Cenâiz* 20; Tirmizî, *Cenâiz* 22; Nesâî, *Cenâiz* 15; İbn Mâce, *Cenâiz*, 54

سُلَيْمَانَ كِلَاهُمَا عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجَنَازَةٍ فَذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ غَيْرَ أَنْ حَدِيثَ عَبْدِ الْعَزِيزِ أُنْمٌ³⁵²

37- وَحَدَّثَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَرَعَةَ السَّامِيُّ حَدَّثَنَا عُذْرُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى قَبْرِ³⁵³

38- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الرَّهْرَانِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ فَضِيلُ بْنُ حُسَيْنِ الْجَحْدَرِيُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كَامِلٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الثَّنَائِيِّ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَقُمُ الْمَسْجِدَ أَوْ شَابًا فَقَفَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَنْهَا أَوْ عَنْهُ فَقَالُوا مَاتَ قَالَ أَفَلَا كُنْتُمْ أَذْنُومُونِي قَالَ فَكَأَنَّهُمْ صَعَرُوا أَمْرَهَا أَوْ أَمْرَهُ فَقَالَ دُونِي عَلَى قَبْرِهِ فَدَلَّوهُ فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظَلَمَةٌ عَلَى أَهْلِهَا وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلَاتِي عَلَيْهِمْ³⁵⁴

39- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَرَى رَبَّنَا يَسْأَلُنَا مِنْ أَمْوَالِنَا فَأَشْهَدُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ أَرْضِي بَرِيحًا لِلَّهِ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلْهَا فِي قَرَابَتِكَ قَالَ فَجَعَلَهَا فِي حَسَانِ بْنِ ثَابِتٍ وَأَبِي بِنِ كَعْبٍ³⁵⁵

40- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ فَجِئْتُ فُقِمْتُ إِلَى جَنْبِهِ وَجَاءَ رَجُلٌ آخَرَ فَقَامَ أَيْضًا حَتَّى كُنَّا رَهْطًا فَلَمَّا حَسَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا خَلْفَهُ جَعَلَ يَنْجُوهُ فِي الصَّلَاةِ ثُمَّ دَخَلَ رَحْلَهُ فَصَلَّى صَلَاةً لَا يُصَلِّيَهَا عِنْدَنَا قَالَ فَلَمَّا لَهُ حِينٌ أَصْبَحْنَا أَفْطَنَتْ لَنَا اللَّيْلَةُ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ ذَلِكَ الَّذِي حَمَلَنِي عَلَى الَّذِي صَنَعْتُ قَالَ فَأَخَذَ يُوَاصِلُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَلِكَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ فَأَخَذَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ يُوَاصِلُونَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَالُ رَجَالٍ يُوَاصِلُونَ إِيَّكُمْ لَسْتُمْ مِثْلِي أَمَا وَاللَّهِ لَوْ تَمَادَّ لِي الشَّهْرُ لَوَاصَلْتُ وَصَالًا يَدْعُ الْمُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّقَهُمْ³⁵⁶

41- حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ النَّيْمِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَاصَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَوَّلِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَوَاصَلَ نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَبَلَغَهُ ذَلِكَ فَقَالَ لَوْ مَدَّ لَنَا الشَّهْرُ لَوَاصَلْنَا وَصَالًا يَدْعُ الْمُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّقَهُمْ إِيَّكُمْ لَسْتُمْ مِثْلِي أَوْ قَالَ إِيَّيْ لَسْتُ مِثْلَكُمْ إِيَّيْ أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي³⁵⁷

³⁵² Buhârî, *Cenâiz* 84; *Şehâdet* 6; Müslim, *Cenâiz* 56; Tirmizî, *Cenâiz* 60; Nesâî, *Cenâiz* 50; İbn Mâce, *Cenâiz* 20

³⁵³ Müslim, *Cenâiz*, 65; İbn Mâce, *Cenâiz* 32

³⁵⁴ Buhârî, *Salât* 2, 3; *Cenâiz* 65; Müslim, *Cenâiz* 66; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 61; İbn Mâce, *Cenâiz* 32

³⁵⁵ Buhârî, *Zekât* 44; Müslim, *Zekât* 41; Ebû Dâvûd, *Zekât* 46; Tirmizî, *Tefsîr* 4; Nesâî, *Ehbâs* 2

³⁵⁶ Buhârî, *Savm* 47; Müslim, *Siyâm* 56; Tirmizî, *Savm* 62

³⁵⁷ Buhârî, *Savm*, 47; Müslim, *Siyâm* 57; Tirmizî, *Savm* 62

42- وَ حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي خَلْفٍ قَالَا حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ح وَ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَادٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَصُومُ حَتَّى يُقَالَ قَدْ صَامَ قَدْ صَامَ وَيُفْطِرُ حَتَّى يُقَالَ قَدْ أَفْطَرَ قَدْ أَفْطَرَ³⁵⁸

43- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ مُطَرِّفٍ وَلَمْ أَفْهَمْ مُطَرِّقًا مِنْ هَدَّابٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ أَوْ لِآخَرَ أَصُمْتَ مِنْ سُرَرِ شَعْبَانَ قَالَ لَا قَالَ فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ³⁵⁹

44- وَ حَدَّثَنِي عَمْرُو النَّاقِدُ وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ قَالَا حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ وَأَطْنُنِي قَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ أَنَسِ ح وَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ ارْكَبْهَا فَقَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا³⁶⁰

45- وَ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعِ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلُوا أَسْرَجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَمَلِهِ فِي السَّرِّ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَكُلُ اللَّحْمَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا أَنَامُ عَلَى فِرَاشٍ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ فَقَالَ مَا بَالُ أَفْوَامٍ قَالُوا كَذَا وَكَذَا لَكِنِّي أَصْلِي وَأَنَامُ وَأَصُومُ وَأَفْطِرُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي³⁶¹

46- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَأَبُو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَنْكِيُّ وَفَتْنِيَّةُ بْنُ سَعِيدٍ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخِرَانِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَلَى عَبْدٍ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أُنْرَ صُفْرَةَ فَقَالَ مَا هَذَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَزْنِ نَوَاحٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ فَبَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ³⁶²

47- وَ حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَادُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ وَعَبْدَ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ ح وَ حَدَّثَنَا فَتْنِيَّةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ وَسَعِيدِ بْنِ حَبَابٍ عَنْ أَنَسِ ح وَ حَدَّثَنَا فَتْنِيَّةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ وَعَبْدَ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسِ ح وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبِيدٍ الْغُبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي عُمَانَ عَنْ أَنَسِ ح وَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ وَعُمَرُ بْنُ سَعْدٍ وَعَبْدُ الرَّزَّاقُ جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبِيدٍ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ الْحَبَابِ

³⁵⁸ Buhârî, *Cum'a* 168; Müslim, *Siyâm* 169; Tirmizî, *Savm* 57

³⁵⁹ Buhârî, *Savm* 61; Müslim, *Siyâm* 175; Ebû Dâvûd, *Savm* 8

³⁶⁰ Buhârî, *Hacc* 103; *Vesâyâ* 12; *Edeb* 95; Müslim, *Hacc* 333; Tirmizî, *Hacc* 71; Nesâî, *Menâsik* 74, 75; İbn Mâce, *Menâsik* 100

³⁶¹ Buhârî, *Nikâh* 1; Müslim, *Nikâh* 3; Nesâî, *Nikâh* 4

³⁶² Buhârî, *Buyû'* 1; *Menâkib* 57, 104; *Nikâh* 7, 50, 55, 56, 68; *Edeb* 67; *Daavât* 52; Müslim, *Nikâh* 72; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 30; Tirmizî, *Nikâh* 10; *Birr ve Sıla* 22; Nesâî, *Nikâh* 67, 74, 75, 78; İbn Mâce, *Nikâh* 24

عَنْ أَنَسٍ كُلُّهُمْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَعْتَقَ صَفِيَّةَ وَجَعَلَ عَثْقَهَا صَدَاقَهَا وَفِي حَدِيثٍ مُعَاذٍ عَنِ أَبِيهِ تَزْوَجَ صَفِيَّةَ وَأَصْدَقَهَا عَثْقَهَا³⁶³

48- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ رَدَفَ أَبِي طَلْحَةَ يَوْمَ خَيْبَرَ وَقَدِمِي تَمَسُّ قَدَمَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَأَتَيْنَاهُمْ حِينَ بَرَزَتِ الشَّمْسُ وَقَدْ أَخْرَجُوا مَوَاسِيَهُمْ وَخَرَجُوا بِفُؤُوسِهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ وَمُرُورِهِمْ فَقَالُوا مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ قَالَ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَبَتْ خَيْبَرُ إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَذَرِّينَ قَالَ وَهَزَمَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَوَقَعَتْ فِي سَهْمٍ دِحْيَةَ جَارِيَهُ جَمِيلَةً فَاشْتَرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعَةِ أَرُوسٍ ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَى أُمِّ سُلَيْمٍ تُصَنِّعُ لَهَا وَتَهَيِّئُهَا قَالَ وَأَحْسِبُهُ قَالَ وَتَعْتَدُ فِي بَيْتِهَا وَهِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حَيٍّ قَالَ وَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلِيْمَتَهَا التَّمْرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ فَحِصَتِ الْأَرْضُ أَفَاحِيصَ وَجِيءَ بِالْأَقِطِ وَالسَّمْنَ فَشَبِعَ النَّاسُ قَالَ وَقَالَ النَّاسُ لَا نَدْرِي أَنْزَوَجَهَا أَمْ اتَّخَذَهَا أَمْ وَلَدٍ قَالُوا إِنْ حَبَبَهَا فَهِيَ امْرَأَتُهُ وَإِنْ لَمْ يَحَبِّبْهَا فَهِيَ أُمُّ وَلَدٍ فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَرْكَبَ حَبَبَهَا فَفَعَدَتْ عَلَى عَجْزِ الْبَعِيرِ فَعَرَفُوا أَنَّهُ قَدْ تَزَوَّجَهَا فَلَمَّا دَنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَفَعْنَا قَالَ فَعَنَرْتُ النَّاقَةَ الْعَضْبَاءُ وَتَدَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَدَرَّتْ فَقَامَ فَسَتَرَهَا وَقَدْ أَشْرَفَتِ النِّسَاءُ فَلَمَّا أَبْعَدَ اللَّهُ الْيَهُودِيَّةَ قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا حَمْزَةَ أَوْعَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِي وَاللَّهِ لَقَدْ وَقَعَ³⁶⁴

49- قَالَ أَنَسٌ وَشَهِدْتُ وَلِيْمَةَ زَيْنَبَ فَاشْتَبَعَ النَّاسُ خُبْرًا وَلَحْمًا وَكَانَ يَبْعَثُنِي فَأَدْعُو النَّاسَ فَلَمَّا فَرَغَ قَامَ وَتَبِعْتُهُ فَتَخَلَّفَ رَجُلَانِ اسْتَأْنَسَ بِهِمَا الْحَدِيثُ لَمْ يَخْرُجَا فَجَعَلَ يَمُرُّ عَلَى نِسَائِهِ فَيَسَلُّهُ عَلَى كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سَلَامًا عَلَيْكُمْ كَيْفَ أَنْتُمْ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَيَقُولُونَ بِخَيْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ وَجَدْتِ أَهْلَكَ فَيَقُولُ بِخَيْرٍ فَلَمَّا فَرَغَ رَجَعَ وَرَجَعَتْ مَعَهُ فَلَمَّا بَلَغَ الْبَابَ إِذَا هُوَ بِالرَّجُلَيْنِ قَدْ اسْتَأْنَسَ بِهِمَا الْحَدِيثُ فَلَمَّا رَأِيَاهُ قَدْ رَجَعَ قَامَا فَخَرَجَا فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي أَنَا أَخْبِرْتُهُ أَمْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ بِأَنْهُمَا قَدْ خَرَجَا فَرَجَعَ وَرَجَعَتْ مَعَهُ فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي اسْتِكْفَةِ الْبَابِ أَرَحَى الْحِجَابَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةَ لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ الْآيَةَ³⁶⁵

50- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنِي بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَاشِمِ بْنِ حَيَّانَ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا بِهِرُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ حَدَّثَنَا أَنَسٌ قَالَ صَارَتْ صَفِيَّةُ لِدِحْيَةَ فِي مَقْسَمِهِ وَجَعَلُوا يَمْدَحُونَهَا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَيَقُولُونَ مَا رَأَيْنَا فِي السَّبْيِ مِثْلَهَا قَالَ فَبَعَثَ إِلَى دِحْيَةَ فَأَعْطَاهُ بِهَا مَا أَرَادَ ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَى أُمِّي فَقَالَ أَصْلَحِيهَا قَالَ ثُمَّ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْبَرَ حَتَّى إِذَا جَعَلَهَا فِي ظَهْرِهِ نَزَلَ ثُمَّ ضَرَبَ عَلَيْهَا الثُّبَّةَ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ فَضْلٌ زَادِ فَلْيَأْتِنَا بِهِ قَالَ فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِفَضْلِ التَّمْرِ وَفَضْلِ السُّويْقِ حَتَّى جَعَلُوا مِنْ ذَلِكَ سَوَادًا حَيْسًا فَجَعَلُوا يَأْكُلُونَ مِنْ ذَلِكَ الْحَيْسِ

³⁶³ Buhârî, *Salât* 9; *Cum'a* 45, *Hacc* 13, 28; *Buyû'* 53, 108, 111; *Cihâd* 70, 73, 101, 121; *Meğâzî* 36; *Nikâh* 13, 14, 60, 68; *Et'ime* 8, 28; *Daavât* 35; Müslim, *Nikâh* 78; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; *Harâc* 21, 23; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 16; *Siyer* 2; *Menâkıb* 61; Nesâî, *Mevâkît* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce, *Nikâh* 24, 26; *Ticârât* 57

³⁶⁴ Buhârî, *Salât* 9; *Cum'a* 45, *Hacc* 13, 28; *Buyû'* 53, 108, 111; *Cihâd* 70, 73, 101, 121; *Meğâzî* 36; *Nikâh* 13, 14, 60, 68; *Et'ime* 8, 28; *Daavât* 35; Müslim, *Nikâh* 80; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; *Harâc* 21, 23; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 16; *Siyer* 2; *Menâkıb* 61; Nesâî, *Mevâkît* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce, *Nikâh* 24, 26; *Ticârât* 57

³⁶⁵ Buhârî, *Tefsîr* 256; *Nikâh* 69, *İsti'zân* 10; Müslim, *Nikâh* 81; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 2; Tirmizî, *Tefsîr* 34; Nesâî, *Nikâh* 26, 84; İbn Mâce, *Nikâh* 24

وَيَشْرَبُونَ مِنْ حِيَاضٍ إِلَى جَنِبِهِمْ مِنْ مَاءِ السَّمَاءِ قَالَ فَقَالَ أَنَسٌ فَكَانَتْ تِلْكَ وَلِيْمَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهَا قَالَ فَاَنْطَلَقْنَا حَتَّى إِذَا رَأَيْنَا جُدْرَ الْمَدِينَةِ هَشِشْنَا إِلَيْهَا فَرَفَعْنَا مَطِيئَنَا وَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطِيئَتَهُ قَالَ وَصَفِيَّةُ خَلْفُهُ فَمَا أَرَدَقَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَعَثَرَتْ مَطِيئَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصُرِعَ وَصُرِعَتْ قَالَ فَلَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يَنْظُرُ إِلَيْهِ وَلَا إِلَيْهَا حَتَّى قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَرَهَا قَالَ فَأَتَيْتَاهُ فَقَالَ لَمْ نُضِرَّ قَالَ فَدَخَلْنَا الْمَدِينَةَ فَخَرَجَ جَوَارِي نِسَائِهِ يَبْرَأءِ يَبْرَأءِ وَيَسْمُئْنَ بِصِرْعَتَيْهَا³⁶⁶

51- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا بَهْرُ ح وَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَا جَمِيعًا حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ وَهَذَا حَدِيثٌ بَهْرٌ قَالَ لَمَّا انْفَضَّتْ عِدَّةُ زَيْنَبَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَزَيْدٍ فَادْكُرْهَا عَلَيَّ قَالَ فَاَنْطَلَقَ زَيْدٌ حَتَّى أَتَاهَا وَهِيَ لُحْمَرٌ عَجِينَهَا قَالَ فَلَمَّا رَأَيْتَهَا عَظَمْتُ فِي صَدْرِي حَتَّى مَا اسْتَطِيعُ أَنْ أَنْظُرَ إِلَيْهَا أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَهَا فَوَلَّيْتُهَا ظَهْرِي وَنَكَصْتُ عَلَى عَقْبِي فَقُلْتُ يَا زَيْنَبُ أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُكَ قَالَتْ مَا أَنَا بِصَانِعَةٍ شَيْئًا حَتَّى أُوامِرَ رَبِّي فَقَامَتْ إِلَى مَسْجِدِهَا وَنَزَلَ الْقُرْآنُ وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ عَلَيْهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ قَالَ فَقَالَ وَلَقَدْ رَأَيْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَطْعَمَنَا الْخُبْزَ وَاللَّحْمَ حِينَ امْتَدَّ النَّهَارُ فَخَرَجَ النَّاسُ وَبَقِيَ رَجَالٌ يَتَحَدَّثُونَ فِي الْبَيْتِ بَعْدَ الطَّعَامِ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاتَّبَعْتُهُ فَجَعَلَ يَتَّبَعُ حُجْرَ نِسَائِهِ يُسَلِّمُ عَلَيْهِنَّ وَيَقْلُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ وَجَدْتَ أَهْلَكَ قَالَ فَمَا أَدْرِي أَنَا أَخْبَرْتُهُ أَنَّ الْقَوْمَ قَدْ خَرَجُوا أَوْ أَخْبَرَنِي قَالَ فَاَنْطَلَقَ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ فَذَهَبَتْ أُدْخِلُ مَعَهُ فَأَلْقَى السِّتْرَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَنَزَلَ الْحِجَابُ قَالَ وَوَعِظَ الْقَوْمَ بِمَا وَعُظُوا بِهِ زَادَ ابْنُ رَافِعٍ فِي حَدِيثِهِ لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرِينَ إِنَاهُ إِلَى قَوْلِهِ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ³⁶⁷

52- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الرَّهْرَانِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ فَضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ وَفَتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا حَمَادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي كَامِلٍ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلَمَ عَلَى امْرَأَةٍ وَقَالَ أَبُو كَامِلٍ عَلَى شَيْءٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ فَإِنَّهُ دَبِحَ شَاءَ³⁶⁸

53- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِسْعَ نِسْوَةٍ فَكَانَ إِذَا قَسَمَ بِنِسْوَةٍ لَا يَنْتَهِي إِلَى الْمَرْأَةِ الْأُولَى إِلَّا فِي تِسْعٍ فَكُنَّ يَجْتَمِعْنَ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي بَيْتِ الْتِي يَأْتِيهَا فَكَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ فَجَاءَتْ زَيْنَبُ فَمَدَّ يَدَهُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ هَذِهِ زَيْنَبُ فَكَفَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ فَتَقَالُوا حَتَّى اسْتَحَبْنَا وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَمَرَّ أَبُو بَكْرٍ عَلَى ذَلِكَ فَسَمِعَ أَصْوَاتَهُمَا فَقَالَ اخْرُجْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَى الصَّلَاةِ وَاحْتُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ الثَّرَابُ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ الْآنَ يَقْضِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

³⁶⁶ Buhârî, *Salât* 9; *Cum'a* 45; *Hacc* 13, 28; *Buyû'* 53, 108, 111; *Cihâd* 70, 73, 101, 121; *Meğâzî* 36; *Nikâh* 13, 14, 60, 68; *Et'ime* 8, 28; *Daavât* 35; Müslim, *Nikâh* 82; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; *Harâc* 21, 23; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 16; *Siyer* 2; *Menâkıb* 61; Nesâî, *Mevâkîf* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce, *Nikâh* 24, 26; *Ticârât* 57

³⁶⁷ Buhârî, *Tefsîr* 256; *Nikâh* 69, *İsti'zân* 10; Müslim, *Nikâh* 83; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 2; Tirmizî, *Tefsîr* 34; Nesâî, *Nikâh* 26, 84; İbn Mâce, *Nikâh* 24

³⁶⁸ Buhârî, *Tefsîr* 256; *Nikâh* 69, *İsti'zân* 10; Müslim, *Nikâh* 84; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 2; Tirmizî, *Tefsîr* 34; Nesâî, *Nikâh* 26, 84; İbn Mâce, *Nikâh* 24

صَلَاتُهُ فَيَجِيءُ أَبُو بَكْرٍ فَيَفْعَلُ بِي وَيَفْعَلُ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ أَتَاهَا أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ لَهَا قَوْلًا شَدِيدًا وَقَالَ أَتَصْنَعِينَ هَذَا³⁶⁹

54- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا مَرْوَانَ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْقَرَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ حَدَّثَنِي ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى شَيْخًا يُهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ فَقَالَ مَا بَالُ هَذَا قَالُوا نَذَرَ أَنْ يَمْسِيَةَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْدِيْبِ هَذَا نَفْسَهُ لَعْنِيٌّ وَأَمْرُهُ أَنْ يَرْكَبَ³⁷⁰

55- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أُخْتِ الرَّبِيعِ أُمَّ حَارِثَةَ جَرَحَتْ إِسْنَانًا فَاحْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقِصَاصَ الْقِصَاصَ فَقَالَتْ أُمَّ الرَّبِيعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْقِضُ مِنْ فُلَانَةٍ وَاللَّهِ لَا يُقْتَصُّ مِنْهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبْحَانَ اللَّهِ يَا أُمَّ الرَّبِيعِ الْقِصَاصُ كِتَابُ اللَّهِ قَالَتْ لَا وَاللَّهِ لَا يُقْتَصُّ مِنْهَا أَبَدًا قَالَ فَمَا زَالَتْ حَتَّى قَبِلُوا الدِّيَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ³⁷¹

56- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعَبِيدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوْ آءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ³⁷²

57- وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ يَوْمَ أَحَدٍ اللَّهُمَّ إِنَّكَ إِن تَشَأْ لَا تُعْبِدُ فِي الْأَرْضِ³⁷³

58- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاوَرَ حِينَ بَلَغَهُ إِهْبَالُ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُخِيضَهَا الْبَحْرَ لَأَخْضَنَاهَا وَلَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُضْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلَى بَرِّكَ الْعِمَادِ لَفَعَلْنَا قَالَ فَتَدَبَّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسَ فَانْطَلَفُوا حَتَّى نَزَلُوا بَدْرًا وَوَرَدَتْ عَلَيْهِمْ رَوَايَا فُرَيْشٍ وَفِيهِمْ غُلَامٌ أَسْوَدٌ لِيْنِي الْحَجَّاجُ فَأَخَذُوهُ فَكَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَهُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ وَأَصْحَابِهِ فَيَقُولُ مَا لِي بِأَبِي سُفْيَانَ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعَثْبَةُ وَشَيْبَةُ وَأُمِّيَّةُ بْنُ خَلْفٍ فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ ضَرَبُوهُ فَقَالَ نَعَمْ أَنَا أَخِيرُكُمْ هَذَا أَبُو سُفْيَانَ فَإِذَا تَرَكَوهُ فَسَأَلُوهُ فَقَالَ مَا لِي بِأَبِي سُفْيَانَ عَلِمَ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعَثْبَةُ وَشَيْبَةُ وَأُمِّيَّةُ بْنُ خَلْفٍ فِي النَّاسِ فَإِذَا قَالَ هَذَا أَيْضًا ضَرَبُوهُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ يُصَلِّي فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ انْصَرَفَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَنُضْرِبُوهُ إِذَا صَدَقْتُمْ وَتَرَكَوهُ إِذَا كَذَبْتُمْ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا

³⁶⁹ Müslim, *Radâ'* 42

³⁷⁰ Buhârî, *Hacc* 207; Müslim, *Nezr* 9; Ebû Dâvûd, *Eymân ve'n-nüzûr* 23; Tirmizî, *Nüzûr ve'l-eymân* 9; Nesâî, *Nüzûr ve'l-eymân* 42

³⁷¹ Buhârî, *Sulh* 8; *Tefsîr* 25, 111; *Diyât* 19; Müslim, *Kasâmet* 18; Ebû Dâvûd, *Diyât* 32; Nesâî, *Kasâmet* 15, 16; İbn Mâce, *Diyât* 16

³⁷² Buhârî, *Cizye* 21; Müslim, *Cihâd* 11

³⁷³ Müslim, *Cihâd* 19

مَصْرَعٌ فَلَانَ قَالَ وَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ هَاهُنَا هَاهُنَا قَالَ فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعٍ يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ³⁷⁴

59- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ وَقَدْتُ وَفُودٌ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ فَكَانَ يُصْنَعُ بَعْضُنَا لِبَعْضِ الطَّعَامِ فَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ مِمَّا يُكْثِرُ أَنْ يَدْعُونَا إِلَى رَحْلِهِ فَقُلْتُ أَلَا أَصْنَعُ طَعَامًا فَأَدْعُوهُمْ إِلَى رَحْلِي فَأَمَرْتُ بِطَعَامٍ يُصْنَعُ ثُمَّ لَقِيتُ أَبَا هُرَيْرَةَ مِنَ الْعَشِيِّ فَقُلْتُ الدَّعْوَةُ عِنْدِي اللَّيْلَةَ فَقَالَ سَبَقْتَنِي قُلْتُ نَعَمْ فَدَعَوْتُهُمْ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَلَا أَعْلِمُكُمْ بِحَدِيثٍ مِنْ حَدِيثِكُمْ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ ثُمَّ ذَكَرَ فَتَحَ مَكَّةَ فَقَالَ أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ فَبَعَثَ الرَّبِيعَ عَلَى إِحْدَى الْمُجَنَّبِيْنَ وَبَعَثَ خَالِدًا عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْأُخْرَى وَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ عَلَى الْحَسْرِ فَأَخَذُوا بَطْنَ الْوَادِي وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كَنَبِيَّةٍ قَالَ فَتَنَظَرَ فَرَأَنِي فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ قُلْتُ لَيْتَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَا يَأْتِينِي إِلَّا أَنْصَارِي زَادَ غَيْرُ شَيْبَانَ فَقَالَ اهْتَفَى لِي بِالْأَنْصَارِ قَالَ فَأَطْفَأُوا بِهِ وَوَبَسَتْ فُرَيْشٌ أَوْبَاشًا لَهَا وَأَتْبَاعًا فَقَالُوا نُفِّدْهُمْ هَوْلَاءَ فَإِنْ كَانَ لَهُمْ شَيْءٌ كُنَّا مَعَهُمْ وَإِنْ أَصِيبُوا أُعْطِينَا الَّذِي سَأَلْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَوْنَ إِلَى أَوْبَاشِ فُرَيْشٍ وَأَتْبَاعِهِمْ ثُمَّ قَالَ بِيَدِيهِ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى ثُمَّ قَالَ حَتَّى تُوَفُونِي بِالصَّفَا قَالَ فَانْطَلَقْنَا فَمَا شَاءَ أَحَدٌ مِنَّا أَنْ يَقْتُلَ أَحَدًا إِلَّا قَتَلَهُ وَمَا أَحَدٌ مِنْهُمْ يُوَجِّهُ إِلَيْنَا شَيْئًا قَالَ فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُبَيِّحَتْ خَضْرَاءُ فُرَيْشٍ لَأُفْرِشَ بَعْدَ الْيَوْمِ ثُمَّ قَالَ مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أَمَّا الرَّجُلُ فَأَدْرَكْتَهُ رَغْبَةً فِي قُرَيْبِهِ وَرَأْفَةً بِعَشِيرَتِهِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَجَاءَ الْوَحْيُ وَكَانَ إِذَا جَاءَ الْوَحْيُ لَا يَحْفَى عَلَيْنَا فَإِذَا جَاءَ فَلَيْسَ أَحَدٌ يَرْفَعُ طَرْفَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يَنْقُضِي الْوَحْيُ فَلَمَّا انْقَضَى الْوَحْيُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا لَيْتَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فُلْتُمْ أَمَّا الرَّجُلُ فَأَدْرَكْتَهُ رَغْبَةً فِي قُرَيْبِهِ قَالُوا فَذَكَرَ ذَلِكَ قَالَ كَلَّا إِنَِّّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَالْيَوْمِ وَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتِ مَمَاتِكُمْ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَبْكُونَ وَيَقُولُونَ وَاللَّهِ مَا فُلْنَا الَّذِي فُلْنَا إِلَّا الصَّنَّ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِكُمْ وَيَعْدِرَانِكُمْ قَالَ فَأَقْبَلَ النَّاسُ إِلَى دَارِ أَبِي سُفْيَانَ وَأَغْلَقَ النَّاسُ أَبْوَابَهُمْ قَالَ وَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَقْبَلَ إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ قَالَ فَأَتَى عَلَى صَنْمٍ إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ كَانُوا يَعْبُدُونَهُ قَالَ وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْسٌ وَهُوَ أَخَذَ بِسِيَةِ الْقَوْسِ فَلَمَّا أَتَى عَلَى الصَنْمِ جَعَلَ يَطْعَنُهُ فِي عَيْنِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ فَلَمَّا فَرَعَ مِنْ طَوَافِهِ أَتَى الصَّفَا فَعَلَا عَلَيْهِ حَتَّى نَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيَدْعُو بِمَا شَاءَ أَنْ يَدْعُوَ وَحَدَّثَنِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَاشِمٍ حَدَّثَنَا بِهِرُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ ثُمَّ قَالَ بِيَدِيهِ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى أَحْضَدُوهُمْ حَصْدًا وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ قَالُوا فُلْنَا ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَمَا اسْمِي إِذَا كَلْنَا إِنَِّّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ³⁷⁵

60- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ قَالَ وَقَدْنَا إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ وَفِينَا أَبُو هُرَيْرَةَ فَكَانَ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا يُصْنَعُ طَعَامًا يَوْمًا لِأَصْحَابِهِ فَكَانَتْ تَوْبَتِي فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ الْيَوْمَ تَوْبَتِي فَجَاءُوا إِلَى الْمَنْزِلِ وَلَمْ يُدْرِكْ طَعَامًا فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ لَوْ حَدَّثْتَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يُدْرِكَ طَعَامًا فَقَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَجَعَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيُمْنَى وَجَعَلَ الرَّبِيعُ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْبُسْرَى وَجَعَلَ أَبُو عُبَيْدَةَ عَلَى الْبَيْدَاقَةِ وَبَطْنَ الْوَادِي فَقَالَ يَا أَبَا

³⁷⁴ Muslim, *Cihâd* 70; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 125

³⁷⁵ Muslim, *Cihâd* 71; Ebû Dâvûd, *Menâsik* 45; *Harâc* 25

هُرَيْرَةَ ادْعُ لِي الْأَنْصَارَ فَدَعَوْهُمْ فَجَاءُوا يُهْرَوِلُونَ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ هَلْ تَرَوْنَ أَوْبَاشَ فُرَيْشٍ قَالُوا نَعَمْ قَالَ انظُرُوا إِذَا لَقَيْتُمُوهُمْ غَدًا أَنْ تَحْصُدُوهُمْ حَصْدًا وَأَخْفَى بِيَدِهِ وَوَضَعَ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ وَقَالَ مَوْعِدُكُمْ الصَّافَا قَالَ فَمَا أَشْرَفَ يَوْمِيذٍ لَهُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَنَامُوهُ قَالَ وَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّافَا وَجَاءَتِ الْأَنْصَارُ فَأَطَافُوا بِالصَّافَا فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُبَيِّدْتَ خَضْرَاءَ فُرَيْشٍ لِمَا فُرَيْشٌ بَعْدَ الْيَوْمِ قَالَ أَبُو سُفْيَانَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ وَمَنْ أَلْقَى السَّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ وَمَنْ أَعْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ أَمَا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتَهُ رَأْفَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَعْبَةً فِي فُرَيْشِهِ وَنَزَلَ الْوَحْيُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَلْتُمْ أَمَا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتَهُ رَأْفَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَعْبَةً فِي فُرَيْشِهِ أَلَا فَمَا اسْمِي إِذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ فَالْمَحِيَا مَحِيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ قَالُوا وَاللَّهِ مَا فُلْنَا إِلَّا ضِيًّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِيكُمْ وَيَعْدِرَانِيكُمْ³⁷⁶

61- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ فُرَيْشًا صَالَحُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِمْ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ اكْتُبْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ سُهَيْلٌ أَمَا بِاسْمِ اللَّهِ فَمَا نَدْرِي مَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَلَكِنْ اكْتُبْ مَا نَعْرِفُ بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ فَقَالَ اكْتُبْ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ قَالُوا لَوْ عَلِمْنَا أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ لَاتَّبَعْنَاكَ وَلَكِنْ اكْتُبْ اسْمَكَ وَأَسْمَ أَبِيكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اكْتُبْ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فَاسْتَرَطُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكُمْ وَمَنْ جَاءَكُمْ مِنَّا رَدَدْنَاهُمْ عَلَيْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْكُتُبُ هَذَا قَالَ نَعَمْ إِنَّهُ مَنْ ذَهَبَ مِنَّا إِلَيْهِمْ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ وَمَنْ جَاءَنَا مِنْهُمْ سَجَعَلُ اللَّهُ لَهُ فَرَجًا وَمَخْرَجًا³⁷⁷

62- و حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ الْأُرْدِيُّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ وَثَابِتِ بْنِ النَّبَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْرَدَ يَوْمَ أَحُدٍ فِي سَبْعَةِ مِنَ الْأَنْصَارِ وَرَجُلَيْنِ مِنْ فُرَيْشٍ فَلَمَّا رَهَفُوهُ قَالَ مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ ثُمَّ رَهَفُوهُ أَيْضًا فَقَالَ مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَاحِبِيهِ مَا أَنْصَفْنَا أَصْحَابَنَا³⁷⁸

63- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنُ فَعْنَبٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَسِرَتْ رِبَاعِيَّتُهُ يَوْمَ أَحُدٍ وَشَجَّ فِي رَأْسِهِ فَجَعَلَ يَسْلُتُ الدَّمَ عَنْهُ وَيَقُولُ كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ وَكَسَرُوا رِبَاعِيَّتَهُ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ³⁷⁹

64- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ رَدَفَ أَبِي طَلْحَةَ يَوْمَ خَيْبَرَ وَقَدِمِي تَمَسُّ قَدَمَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَأَتَيْنَاهُمْ حِينَ بَزَعَتِ الشَّمْسُ وَقَدْ أَخْرَجُوا مَوَاشِيَهُمْ

³⁷⁶ Muslim, *Cihâd* 72; Ebû Dâvûd, *Menâsik* 45; *Harâc* 25

³⁷⁷ Muslim, *Cihâd* 77

³⁷⁸ Muslim, *Cihâd* 84

³⁷⁹ Muslim, *Cihâd*, 86; Tirmizî, *Tefsîr* 4; Ibn Mâce, *Fiten* 23

وَحَرَجُوا بِؤُوسِهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ وَمُرُورِهِمْ فَقَالُوا مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسَ قَالَ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرِبَتْ خَيْرٌ
إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَذَرِّينَ قَالَ فَهَزَمَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ³⁸⁰

65- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ كَانُوا يُقُولُونَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْإِسْلَامِ مَا بَقِينَا أَبَدًا أَوْ قَالَ عَلَى الْجِهَادِ شَكَ حَمَّادٌ وَالنَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنَّ الْخَيْرَ خَيْرُ الْآخِرَةِ فَاعْرِضْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ³⁸¹

66- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِذُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ
ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ مُتَسَلِّحِينَ يُرِيدُونَ غَرَّةَ النَّبِيِّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِيهِ فَأَخَذَهُمْ سِلْمًا فَاسْتَحْيَاهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ
عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ³⁸²

67- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ سُلَيْمَ بْنَ
يَوْمَ حُنَيْنٍ خُنْجِرًا فَكَانَ مَعَهَا فَرَاهَا أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ أُمُّ سُلَيْمٍ مَعَهَا خُنْجِرٌ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذَا الْخُنْجِرُ قَالَتْ اتَّخَذْتُهُ إِنْ دَنَا مِنِّي أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بَقَرْتُ بِهِ بَطْنَهُ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفْتُلُ مَنْ بَعَدَنَا مِنَ الطُّلُقَاءِ انْهَزَمُوا بِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا
أُمَّ سُلَيْمِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ كَفَى وَأَحْسَنَ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ
أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فِي قِصَّةِ أُمِّ سُلَيْمٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ حَدِيثِ ثَابِتٍ³⁸³

68- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ يَغْزُو بِأُمَّ سُلَيْمٍ وَنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ إِذَا غَزَا فَيَسْقِيَنِ الْمَاءَ وَيُدَاوِينَ الْجَرْحَى³⁸⁴

69- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعْدُوهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رُوْحَهُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا³⁸⁵

70- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو
بَكْرُ بْنُ نَافِعٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ قَتِيًّا مِنْ أَسْلَمَ قَالَ يَا رَسُولَ
اللَّهُ إِنِّي أُرِيدُ الْغَزْوَ وَلَيْسَ مَعِيَ مَا أَتَجَهَّرُ قَالَ أَنْتَ فُلَانًا فَإِنَّهُ قَدْ كَانَ تَجَهَّرَ فَمَرَضَ فَأَتَاهُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

³⁸⁰ Buhârî, *Salât* 9; *Cum'a* 45, *Hacc* 13, 28; *Buyû'* 53, 108, 111; *Cihâd* 70, 73, 101, 121; *Meğâzî* 36; *Nikâh* 13, 14, 60, 68; *Et'ime* 8, 28; *Daavât* 35; Müslim, *Cihâd* 101; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; *Harâc* 21, 23; *Et'ime* 2; Tirmizî, *Nikâh* 10, 16; *Siyer* 2; *Menâkıb* 61; Nesâî, *Mevâkîf* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31, İbn Mâce, *Nikâh* 24, 26; *Ticârât* 57

³⁸¹ Buhârî, *Cihâd* 33; *Menâkıb* 63; *Rikâk* 6; Müslim, *Cihâd* 110, Tirmizî, *Menâkıb* 60; İbn Mâce, *Mesâcid* 4

³⁸² Müslim, *Cihâd* 113; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 130; Tirmizî, *Tefsîr* 48

³⁸³ Müslim, *Cihâd* 114; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 147

³⁸⁴ Buhârî, *Cihâd* 79; *Menâkıb* 72; Müslim, *Cihâd* 115; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 34; Tirmizî, *Siyer* 20

³⁸⁵ Buhârî, *Cihâd* 5; Müslim, *İmâre* 30; Tirmizî, *Fedâilü'l-cihâd* 17; İbn Mâce, *Cihâd* 2, 24

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْرِكُ السَّلَامَ وَيَقُولُ أُعْطِنِي الَّذِي تَجَهَّزْتَ بِهِ قَالَ يَا فُلَانَهُ أُعْطِيهِ الَّذِي تَجَهَّزْتُ بِهِ وَلَا تَحْبِسِي عَنْهُ شَيْئًا
قَوْلَالهِ لَا تَحْبِسِي مِنْهُ شَيْئًا فَيُبَارِكُ لَكَ فِيهِ³⁸⁶

71- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ النَّضْرِ بْنُ أَبِي النَّضْرِ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ
قَالُوا حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَيِّسَةَ عَيْنًا يَنْظُرُ مَا صَنَعَتْ عَيْرُ أَبِي سُفْيَانَ فَجَاءَ وَمَا فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ غَيْرِي وَغَيْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا أُدْرِي مَا اسْتَنْتَى بَعْضَ نِسَائِهِ قَالَ فَحَدَّثَهُ الْحَدِيثَ قَالَ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَتَكَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ لَنَا طَلِبَةَ فَمَنْ كَانَ ظَهْرُهُ حَاضِرًا فَلْيَرْكَبْ مَعَنَا فَجَعَلَ رِجَالٌ يَسْتَأْذِنُونَهُ فِي ظَهْرَانِهِمْ فِي عُلُوِّ الْمَدِينَةِ فَقَالَ
لَا إِلَا مَنْ كَانَ ظَهْرُهُ حَاضِرًا فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ حَتَّى سَبَقُوا الْمُشْرِكِينَ إِلَى بَدْرٍ وَجَاءَ
الْمُشْرِكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَفْدَمَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَى شَيْءٍ حَتَّى أَكُونَ أَنَا دُونَهُ فَدَنَا الْمُشْرِكُونَ
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُومُوا إِلَى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ يَقُولُ عُمَيْرُ بْنُ الْحُمَامِ
الْأَنْصَارِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَنَّةُ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ نَعَمْ قَالَ بَخَ بَخَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا
يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بَخَ بَخَ قَالَ لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِيَّا رَجَاءَةَ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا قَالَ فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا فَأَخْرَجَ ثَمَرَاتٍ
مِنْ قَرْبِهِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَالَ لَيْنٌ أَنَا حَيِّيتُ حَتَّى أَكُلَ ثَمَرَاتِي هَذِهِ إِنَّهَا لِحَيَاةٍ طَوِيلَةٌ قَالَ فَرَمَى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ
التَّمْرِ ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ³⁸⁷

72- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ جَاءَ نَاسٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا أَنْ ابْعَثْ مَعَنَا رِجَالًا يُعَلِّمُونَا الْقُرْآنَ وَالسُّنَّةَ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ سَبْعِينَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُمُ الْفُرَاءُ
فِيهِمْ خَالِي حَرَامٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَيَتَدَارَسُونَ بِاللَّيْلِ يَتَعَلَّمُونَ وَكَانُوا بِالنَّهَارِ يَجِيبُونَ بِالْمَاءِ فَيَضَعُونَهُ فِي الْمَسْجِدِ
وَيَحْتَطِبُونَ فَيَبِيعُونَهُ وَيَسْتَرُونَ بِهِ الطَّعَامَ لِأَهْلِ الصُّفَةِ وَلِلْفُقَرَاءِ فَبَعَثَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَعَرَضُوا لَهُمْ
فَقَتَلُوهُمْ قَبْلَ أَنْ يَبْلُغُوا الْمَكَانَ فَقَالُوا اللَّهُمَّ بَلِّغْ عَنَّا نَبِيَّنَا أَنَا قَدْ لَقِينَاكَ فَرَضِينَا عَنْكَ وَرَضِيْتَ عَنَّا قَالَ وَأَتَى رَجُلٌ حَرَامًا
خَالَ أَنَسَ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ بِرُمْحٍ حَتَّى أَنْفَذَهُ فَقَالَ حَرَامٌ فُرْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لِأَصْحَابِهِ إِنَّ إِخْوَانَكُمْ قَدْ قُتِلُوا وَإِيَهُمْ قَالُوا اللَّهُمَّ بَلِّغْ عَنَّا نَبِيَّنَا أَنَا قَدْ لَقِينَاكَ فَرَضِينَا عَنْكَ وَرَضِيْتَ عَنَّا³⁸⁸

73- وَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بَهْرٌ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ أَنَسُ عَمِّي الَّذِي سَمَّيْتُ بِهِ لَمْ
يَشْهَدْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدْرًا قَالَ فَشَقَّ عَلَيْهِ قَالَ أَوْلُ مَشْهَدٍ شَهِدَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عُيِّبَتْ عَنْهُ وَإِنْ أَرَانِي اللَّهُ مَشْهَدًا فِيمَا بَعْدُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيرَانِي اللَّهُ مَا أَصْنَعُ قَالَ فَهَابَ أَنْ
يَقُولَ غَيْرَهَا قَالَ فَشَهِدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ قَالَ فَاسْتَقْبَلَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ لَهُ أَنَسُ يَا أَبَا
عَمْرٍو أَيْنَ فَقَالَ وَاهَا لِرِيحِ الْجَنَّةِ أَجْدُهُ دُونَ أُحُدٍ قَالَ فَقَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ قَالَ فَوُجِدَ فِي جَسَدِهِ بَضْعٌ وَتَمَانُونَ مِنْ بَيْنِ
ضَرْبَةِ وَطْعَنَةٍ وَرَمِيَةٍ قَالَ فَقَالَتْ أُمَّهُ عَمَّتِي الرَّبِيعَةُ بِنْتُ النَّضْرِ فَمَا عَرَفْتُ أُخِي إِلَّا بِبَنَانِهِ وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ رِجَالٌ

³⁸⁶ Muslim, *Îmâre* 38, Ebû Dâvûd, *Cihâd* 177

³⁸⁷ Muslim, *Îmâre* 48, Ebû Dâvûd, *Cihâd* 92

³⁸⁸ Buhârî, *Cum'a* 78; *Cizye* 8; *Meğâzî* 26; *Daavât* 57, Muslim, *Îmâre* 50; Ebû Dâvûd, *Salât* 345; Nesâî, *Tatbîk* 26, 30, 31; İbn Mâce, *İkâmâtü's-salât* 120, 145

صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا قَالَ فَكَاثِرًا يُرُونَ أَنهَا نَزَلَتْ فِيهِ وَفِي أَصْحَابِهِ³⁸⁹

74- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَادِقًا أُعْطِيَهَا وَلَوْ لَمْ تُصِيبْهُ³⁹⁰

75- حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَتَكِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ سَاقِيَ الْقَوْمِ يَوْمَ حُرْمَتِ الْخَمْرِ فِي بَيْتِ أَبِي طَلْحَةَ وَمَا شَرَابُهُمْ إِلَّا الْفَضِيخُ الْبُسْرُ وَالْتَمَرُ فَإِذَا مُنَادٍ يُنَادِي فَقَالَ اخْرُجْ فَإِنَّا نَخْرُجُ فَإِذَا مُنَادٍ يُنَادِي أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ قَالَ فَجَرَّتْ فِي سِكَكِ الْمَدِينَةِ فَقَالَ لِي أَبُو طَلْحَةَ اخْرُجْ فَاهْرُقْهَا فَهَرَفْتُمْ فَقَالُوا أَوْ قَالَ بَعْضُهُمْ قُتِلَ فُلَانٌ قُتِلَ فُلَانٌ وَهِيَ فِي بُطُونِهِمْ قَالَ فَلَا أَدْرِي هُوَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ³⁹¹

76- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نَبِيذِ الْجَرِّ قَالَ فَقَالَ قَدْ زَعَمُوا ذَلِكَ فَلْتُ أَنْهَى عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَدْ زَعَمُوا ذَلِكَ³⁹²

77- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَقَدْ سَفَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ بِفَدْحِي هَذَا الشَّرَابَ كُلَّهُ الْعَسَلُ وَالنَّبِيذُ وَالْمَاءُ وَاللَّبَنُ³⁹³

78- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْعَبْدِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ قَالَ وَقَالَ إِذَا سَقَطَتْ لَفْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَمِطْ عَنْهَا الْأَدَى وَلْيَأْكُلْهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ وَأَمَرْنَا أَنْ نَسْأَلَ الْقِصْعَةَ قَالَ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبِرْكَةُ³⁹⁴

79- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَلْعَقْ أَصَابِعَهُ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي فِي أَيِّ تِهْنٍ الْبِرْكَةُ وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بِهِذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَلَيْسَلْتُمْ أَحَدُكُمْ الصَّحْفَةَ وَقَالَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبِرْكَةُ أَوْ يُبَارِكُ لَكُمْ³⁹⁵

80- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ جَارٍ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَارْسِيًّا كَانَ طَيِّبَ الْمَرْقِ فَصَنَعَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ جَاءَ يَدْعُوهُ فَقَالَ وَهَذِهِ لِعَائِشَةَ فَقَالَ لَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا فَعَادَ يَدْعُوهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهَذِهِ قَالَ لَا

³⁸⁹ Buhârî, *Cihâd* 12; Müslim, *Îmâre* 51; Tirmizî, *Tefsîr* 4

³⁹⁰ Müslim, *Îmâre* 59

³⁹¹ Buhârî, *Mezâlim* 21, *Ehbâr* 1, Müslim, *Eşribe* 3; Ebû Dâvûd, *Eşribe* 1; Nesâî, *Eşribe*, 2, 3, 4

³⁹² Buhârî, *Îmân* 38; Müslim, *Eşribe* 49; Ebû Dâvûd, *Eşribe* 7, 8; Tirmizî, *Eşribe* 5, 9; Nesâî, *Eşribe* 3, 5, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 49; İbn Mâce, *Eşribe* 11, 12, 13

³⁹³ Buhârî, *Eymân ve'n-nüzûr* 9; Müslim, *Eşribe* 89, Nesâî, *Eşribe* 59

³⁹⁴ Müslim, *Eşribe* 136; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 50; Tirmizî, *Et'ime* 11

³⁹⁵ Müslim, *Eşribe* 137; Tirmizî, *Et'ime* 10

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَمَّ عَادَ يَدْعُوهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهَذِهِ قَالَ نَعَمَ فِي الثَّلَاثَةِ
فَقَامَا يَدْفَعَانِ حَتَّى أَتِيَا مَنْزِلَهُ³⁹⁶

81- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَعَا رَسُولُ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ فَجِيءَ بِمِرْقَةٍ فِيهَا دُبَّاءٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ مِنْ
ذَلِكَ الدُّبَّاءِ وَيُعْجِبُهُ قَالَ فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ جَعَلْتُ أَلْقِيهِ إِلَيْهِ وَلَا أَطْعَمُهُ قَالَ فَقَالَ أَنَسٌ فَمَا زِلْتُ بَعْدُ يُعْجِبُنِي الدُّبَّاءُ وَحَدَّثَنِي
حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ وَعَاصِمِ الْأَحْوَلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ
مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا خَيَّطًا دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَادَ قَالَ ثَابِتٌ فَسَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ فَمَا صُنِعَ لِي طَعَامٌ بَعْدُ
أَقْدِرُ عَلَى أَنْ يُصْنَعَ فِيهِ دُبَّاءٌ إِلَّا صُنِعَ³⁹⁷

82- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي
لَيْلَى عَنِ الْمُعَدَّادِ قَالَ أَقْبَلْتُ أَنَا وَصَاحِبَانِ لِي وَقَدْ ذَهَبَتْ أَسْمَاعُنَا وَأَبْصَارُنَا مِنَ الْجَهْدِ فَجَعَلْنَا نَعْرُضُ أَنْفُسَنَا عَلَى
أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْهُمْ يَقْبَلُنَا فَأَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْطَلَقَ بِنَا إِلَى أَهْلِهِ
فَإِذَا ثَلَاثَةٌ أُعْزِرُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَلِبُوا هَذَا اللَّيْنَ بَيْنَنَا قَالَ فَكُنَّا نَحْتَلِبُ فَيَشْرَبُ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنَّا نَصِيبَهُ
وَتَرْفَعُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصِيبَهُ قَالَ فَجِيءَ مِنْ اللَّيْلِ فَيُسَلِّمُ تَسْلِيمًا لَمْ يُوقِظْ نَائِمًا وَيُسْمَعُ الْبِقِظَانَ قَالَ ثُمَّ يَأْتِي
الْمَسْجِدَ فَيُصَلِّي ثُمَّ يَأْتِي شَرَابَهُ فَيَشْرَبُ فَأَتَانِي الشَّيْطَانُ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَقَدْ شَرِبْتُ نَصِيبِي فَقَالَ مُحَمَّدٌ يَا بِي الْأَنْصَارَ
فَيُحْفَوْنَهُ وَيُصِيبُ عِنْدَهُمْ مَا بِهِ حَاجَةٌ إِلَى هَذِهِ الْجُرْعَةِ فَأَتَيْتُهَا فَشَرِبْتُهَا فَلَمَّا أَنْ وَعَلْتُ فِي بَطْنِي وَعَلِمْتُ أَنَّهُ لَيْسَ إِلَيْهَا
سَبِيلٌ قَالَ نَدَمَنِي الشَّيْطَانُ فَقَالَ وَيْحَكَ مَا صَنَعْتَ أَشْرَبْتَ شَرَابَ مُحَمَّدٍ فَجِيءَ فَمَا يَجِدُهُ فَيَدْعُو عَلَيْكَ فَتَهْلِكُ فَتَذْهَبُ
ذُنُوبُكَ وَآخِرُكَ وَعَلَى شَمْلَةٍ إِذَا وَضَعْتَهَا عَلَى قَدَمِي خَرَجَ رَأْسِي وَإِذَا وَضَعْتَهَا عَلَى رَأْسِي خَرَجَ قَدَمَايَ وَجَعَلَ لَمْ
يَجِئْنِي النَّوْمُ وَأَمَّا صَاحِبَايَ فَنَامَا وَلَمْ يَصْنَعَا مَا صَنَعْتُ قَالَ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ كَمَا كَانَ يُسَلِّمُ ثُمَّ
أَتَى الْمَسْجِدَ فَصَلَّى ثُمَّ أَتَى شَرَابَهُ فَكَشَفَ عَنْهُ فَلَمْ يَجِدْ فِيهِ شَيْئًا فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقُلْتُ الْآنَ يَدْعُو عَلَيَّ فَأَهْلِكُ
فَقَالَ اللَّهُمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِي وَأَسْقِ مَنْ أَسْقَانِي قَالَ فَعَمَدْتُ إِلَى الشَّمْلَةِ فَتَدَدْتُهَا عَلَيَّ وَأَخَذْتُ الشَّقْرَةَ فَأَنْطَلَقْتُ إِلَى
الْأَعْزَرِ أَيُّهَا أَسْمَنُ فَأَدْبَحْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا هِيَ حَافِلَةٌ وَإِذَا هُنَّ حُقُلٌ كُلُّهُنَّ فَعَمَدْتُ إِلَى إِنْءَاءِ لَيْلٍ
مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا كَانُوا يَطْمَعُونَ أَنْ يَحْتَلِبُوا فِيهِ قَالَ فَحَلَبْتُ فِيهِ حَتَّى عَلَنَهُ رَعْوَةٌ فَجِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَشْرَبْتُمْ شَرَابَكُمْ اللَّيْلَةَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اشْرَبْ فَشَرِبْتُ ثُمَّ نَاوَلَنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ
اشْرَبْ فَشَرِبْتُ ثُمَّ نَاوَلَنِي فَلَمَّا عَرَفْتُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ رَوَى وَأَصْبَبْتُ دَعْوَتَهُ ضَجَّكَتُ حَتَّى أُلْقِيتُ إِلَى
الْأَرْضِ قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْدَى سَوَاتِكِ يَا مَقْدَادُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَانَ مِنْ أَمْرِي كَذَا وَكَذَا
وَفَعَلْتُ كَذَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذِهِ إِلَّا رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ أَفَلَا كُنْتَ آذَنْتَنِي فَنُوقِظُ صَاحِبِيْنَا فَيُصِيبَانِ مِنْهَا
قَالَ فَقُلْتُ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَبَالِي إِذَا أَصَبْتَهَا وَأَصَبْتَهَا مَعَكَ مَنْ أَصَابَهَا مِنَ النَّاسِ وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ
أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ³⁹⁸

³⁹⁶ Muslim, *Eṣṣribe* 139; Nesâî, *Talak* 23

³⁹⁷ Buhârî, *Buyû'* 30; *Et'ime* 4, 25, 33, 35, 36, 37, 38; Muslim, *Eṣṣribe* 145; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 22; Tirmizî, *Et'ime* 42; Ibn Mâce, *Et'ime* 26

³⁹⁸ Muslim, *Eṣṣribe* 172; Tirmizî, *İsti'zân* 25

83- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ يَعْنِي الْحَزَامِيَّ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَبْخَتَرُ يَمْشِي فِي بُرْدِيهِ فَذُ عَجِبْتَهُ نَفْسُهُ فَخَسَفَ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ فَهُوَ يَتَجَلَّجَلُ فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَبْخَتَرُ فِي بُرْدَيْنِ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِهِ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ يَبْخَتَرُ فِي حُلَّةٍ ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِهِمْ³⁹⁹

84- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادِ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذِهِ وَأَشَارَ إِلَى الْخُنْصِرِ مِنْ يَدِهِ الْيُسْرَى⁴⁰⁰

85- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ ذَهَبْتُ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيِّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وُلِدَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عِبَاءَةٍ يَهْنَأُ بَعِيرًا لَهُ فَقَالَ هَلْ مَعَكَ تَمْرٌ فَقُلْتُ نَعَمْ فَنَاولْتُهُ تَمْرَاتٍ فَأَلْقَاهُنَّ فِي فِيهِ فَلَاكُهِنَّ ثُمَّ فَعَرَ فَا الصَّبِيَّ فَمَجَّهُ فِي فِيهِ فَجَعَلَ الصَّبِيُّ يَلْمَطُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُبُّ الْأَنْصَارِ التَّمْرَ وَسَمَاءَهُ عَبْدُ اللَّهِ⁴⁰¹

86- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ سَيَّارٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى غُلْمَانَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَحَدَّثَنِيهِ إِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا سَيَّارٌ بِهِذَا الْإِسْنَادِ⁴⁰²

87- وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَيَّارٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ فَمَرَّ بِصَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَحَدَّثَ ثَابِتٌ أَنَّهُ كَانَ يَمْشِي مَعَ أَنَسِ فَمَرَّ بِصَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَحَدَّثَ أَنَسٌ أَنَّهُ كَانَ يَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَّ بِصَبِيَّانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ⁴⁰³

88- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنُ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَعَ إِحْدَى نِسَائِهِ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَدَعَاهُ فَجَاءَ فَقَالَ يَا فُلَانُ هَذِهِ زَوْجَتِي فَلَانَهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ كُنْتُ أَظُنُّ بِهِ فَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّ بِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ⁴⁰⁴

89- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَأَبُو دَاوُدَ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ كُلُّهُمُ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِنَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنْ

³⁹⁹ Buhârî, *Libâs* 5; Müslim, *Libâs* 50

⁴⁰⁰ Müslim, *Libâs* 64; Nesâî, *Zînet* 79

⁴⁰¹ Buhârî, *Zekât* 69; *Akîka* 1; *Zebâih* 35; *Libâs* 22; Müslim, *Edeb* 5; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 57; *Edeb* 69; İbn Mâce, *Libâs* 4

⁴⁰² Buhârî, *İsti'zân* 15; Müslim, *Selâm* 13; Ebû Dâvûd, *Edeb* 147; Tirmizî, *İsti'zân* 8; İbn Mâce, *Edeb* 14

⁴⁰³ Buhârî, *İsti'zân* 15; Müslim, *Selâm* 14; Ebû Dâvûd, *Edeb* 147; Tirmizî, *İsti'zân* 8; İbn Mâce, *Edeb* 14

⁴⁰⁴ Müslim, *Selâm* 23; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 18

الْثُبَّةَ وَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ⁴⁰⁵

90- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيمَا بَرَى النَّائِمُ كَأَنَّ فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ قَاتِيْنَا بِرُطْبٍ مِنْ رُطْبِ ابْنِ طَابٍ فَأَوْلَتْ الرِّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْعَاقِبَةَ فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ⁴⁰⁶

91- وَ حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْعَتَكِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا بِمَاءٍ فَأَتَى بِقَدَحٍ رَحْرَاحٍ فَجَعَلَ الْقَوْمُ يَتَوَضَّؤْنَ فَحَزَرْتُ مَا بَيْنَ السَّيِّئِ إِلَى الثَّمَانِينَ قَالَ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى الْمَاءِ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ⁴⁰⁷

92- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخِرَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَكَانَ أَجْوَدَ النَّاسِ وَكَانَ أَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَرَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ نَاسٌ قَبِلَ الصَّوْتِ فَتَلَقَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَاجِعًا وَقَدْ سَبَقَهُمْ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لَأَبِي طَلْحَةَ عُرِّي فِي عُنُقِهِ السَّيْفُ وَهُوَ يَقُولُ لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا قَالَ وَجَدْنَاهُ بَحْرًا أَوْ إِنَّهُ لَبَحْرٌ قَالَ وَكَانَ فَرَسًا يُبِطُ⁴⁰⁸

93- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ وَاللَّهِ مَا قَالَ لِي أَقَا قَطُّ وَلَا قَالَ لِي لَشَيْءٍ لَمْ فَعَلْتُ كَذَا وَهَلَّا فَعَلْتُ كَذَا زَادَ أَبُو الرَّبِيعِ لَيْسَ مِمَّا يَصْنَعُهُ الْخَادِمُ وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَهُ وَاللَّهِ وَ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخٍ حَدَّثَنَا سَلَامُ بْنُ مَسْكِينٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ⁴⁰⁹

94- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَنَمًا بَيْنَ جَبَلَيْنِ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ فَأَتَى قَوْمَهُ فَقَالَ أَيُّ قَوْمٍ أَسْلَمُوا قَوْلَ اللَّهِ إِنَّ مُحَمَّدًا لِيُعْطِيَ عَطَاءَ مَا يَخَافُ الْفَقْرَ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ كَانَ الرَّجُلُ لَيْسَ لَهُ مَا يُرِيدُ إِلَّا الدُّنْيَا فَمَا يُسَلِّمُ حَتَّى يَكُونَ الْإِسْلَامَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهِ⁴¹⁰

95- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ وَشَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخٍ كِلَاهُمَا عَنْ سُلَيْمَانَ وَاللَّفْظُ لَشَيْبَانَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلِذَلِكَ لِي اللَّيْلَةُ عَلَامٌ فَسَمَّيْتُهُ بِاسْمِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى أُمِّ سَيْفٍ امْرَأَةٍ فَيُنَادِي لَهَا أَبُو سَيْفٍ فَانْطَلِقِ يَا بِنْتِي وَاتَّبِعْتُهُ فَاثْنَيْتِنَا إِلَى أَبِي سَيْفٍ وَهُوَ يَنْفُخُ بِكَبِيرِهِ قَدْ امْتَلَأَ الْبَيْتُ دُخَانًا فَأَسْرَعْتُ الْمَسْنِيَّ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا أَبَا سَيْفٍ أَمْسِكْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁴⁰⁵ Buhârî, *Ta'bir* 1, 4, 10; Müslim, *Rüyâ* 7; Ebû Dâvûd, *Edeb* 95; Tirmizî, *Rüyâ* 1, 2; İbn Mâce, *Ta'bir* 1

⁴⁰⁶ Müslim, *Rüyâ* 21; Ebû Dâvûd, *Edeb* 95

⁴⁰⁷ Buhârî, *Vudû'* 32; *Menâkıb* 22; Müslim, *Fedâil* 4; Tirmizî, *Menâkıb* 5; Nesâî, *Tahâret* 61, 62

⁴⁰⁸ Buhârî, *Hibe* 31, *Cihâd* 24, 46, 50, 54, 55, 81, 115, 163; *Edeb* 39, 116; Müslim, *Fedâil* 11; Tirmizî, *Cihâd* 14; Ebû Dâvûd, *Edeb* 86; İbn Mâce, *Cihâd* 9

⁴⁰⁹ Buhârî, *Vesâyâ* 25; *Edeb* 39; *Diyât* 27; Müslim, *Fedâil* 13; Ebû Dâvûd, *Edeb* 1; Tirmizî, *Birr ve Silâ* 68; Ebû Dâvûd, *Edeb* 1

⁴¹⁰ Müslim, *Fedâil* 56

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمْسَكَ فَدَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّبِيِّ فَضَمَّهُ إِلَيْهِ وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يُقُولَ فَقَالَ أَنَسٌ لَقَدْ رَأَيْتُهُ وَهُوَ يَكْبِدُ بِنَفْسِهِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَمَعَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْزَنُ الْقَلْبُ وَلَا نُقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا وَاللَّهُ يَا إِبْرَاهِيمُ إِنَّا بِكَ لَمَحْزُونُونَ⁴¹¹

96- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ وَحَامِدُ بْنُ عُمَرَ وَفَتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ جَمِيعًا عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ قَالَ أَبُو الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ وَغُلَامٌ أَسْوَدٌ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ يَحْذُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ سَوْفَا بِالْقَوَارِيرِ وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ وَحَامِدُ بْنُ عُمَرَ وَأَبُو كَامِلٍ قَالُوا حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ بِنَحْوِهِ⁴¹²

97- حَدَّثَنَا مُجَاهِدُ بْنُ مُوسَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ النَّضْرِ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ جَمِيعًا عَنْ أَبِي النَّضْرِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ يَعْنِي هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جَاءَ خَدَمَ الْمَدِينَةِ بِأَيْدِيهِمْ فِيهَا الْمَاءُ فَمَا يُؤْتَى بِإِنَاءٍ إِلَّا غَمَسَ يَدَهُ فِيهَا فَرُبَّمَا جَاءَهُ فِي الْغَدَاةِ الْبَارِدَةَ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فِيهَا⁴¹³

98- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْحَلَّاقُ يَحْلِفُهُ وَأَطَافَ بِهِ أَصْحَابُهُ فَمَا يُرِيدُونَ أَنْ تَقَعَ شَعْرَةٌ إِلَّا فِي يَدِ رَجُلٍ⁴¹⁴

99- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً فَقَالَ يَا أُمَّ فُلَانِ انْظُرِي أَيَّ السُّكَّكِ شِئْتِ حَتَّى أَقْضِيَ لَكَ حَاجَتَكَ فَخَلَا مَعَهَا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ حَتَّى فَرَّغَتْ مِنْ حَاجَتِهَا⁴¹⁵

100- وَحَدَّثَنَا فَتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا هَاشِمُ يَعْنِي ابْنَ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ أَنَسٌ مَا شَمَمْتُ عَنَبْرًا قَطُّ وَلَا مِسْكَ وَلَا شَيْئًا أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا مَسِسْتُ شَيْئًا قَطُّ دِيبَاجًا وَلَا حَرِيرًا أَلْيَنَ مَسًّا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁴¹⁶

101- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ زَهَرَ اللُّونُ كَانَ عَرَفَهُ اللُّوْلُو إِذَا مَشَى تَكَفَّأً وَلَا مَسِسْتُ دِيبَاجَةً وَلَا حَرِيرَةً أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا شَمَمْتُ مِسْكََةً وَلَا عَنَبْرَةً أَطْيَبَ مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁴¹⁷

⁴¹¹ Buhârî, *Cenâiz* 42; Müslim, *Fedâil* 59; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 28

⁴¹² Buhârî, *Edeb* 90; Müslim, *Fedâil* 67

⁴¹³ Müslim, *Fedâil* 71

⁴¹⁴ Müslim, *Fedâil* 72

⁴¹⁵ Müslim, *Fedâil* 73; Ebû Dâvûd, *Edeb* 13; İbn Mâce, *Zühhd* 16

⁴¹⁶ Müslim, *Fedâil* 78

⁴¹⁷ Müslim, *Fedâil* 79

102- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا هَاشِمٌ يَعْنِي ابْنَ الْقَاسِمِ عَنِ سُلَيْمَانَ عَنِ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ دَخَلَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عِنْدَنَا فَعَرَقَ وَجَاءَتْ أُمِّي بِقَارُورَةٍ فَجَعَلَتْ تَسْلِيْتُ الْعَرَقَ فِيهَا فَاسْتَيْقِظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا هَذَا الَّذِي تَصْنَعِينَ قَالَتْ هَذَا عَرَفُكَ نَجَعَلُهُ فِي طَبِينَا وَهُوَ مِنْ أَطْيَبِ الطَّيْبِ⁴¹⁸

103- حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ قَالَ سَأَلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنِ خِضَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَوْ شِئْتُ أَنْ أُعَدَّ شَمَطَاتٍ كُنَّ فِي رَأْسِهِ فَعَلْتُ وَقَالَ لَمْ يَخْتَضِبْ وَقَدْ اخْتَضَبَ أَبُو بَكْرٍ بِالْحِنَاءِ وَالكَتَمِ وَاخْتَضَبَ عُمَرُ بِالْحِنَاءِ بَحْنًا⁴¹⁹

104- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرُو النَّاقِدُ كِلَاهُمَا عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أُسُودُ بْنُ عَامِرٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ وَعَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِقَوْمٍ يُلْقَحُونَ فَقَالَ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَصَلَحَ قَالَ فَخَرَجَ شَيْصًا فَمَرَّ بِهِمْ فَقَالَ مَا لِنَحْلِكُمْ قَالُوا قُلْتَ كَذَا وَكَذَا قَالَ أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ⁴²⁰

105- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ وَشَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخٍ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الْبُنَائِيِّ وَسُلَيْمَانَ النَّيْمِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَيْتُ وَفِي رِوَايَةٍ هَدَّابٍ مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى لَيْلَةَ أُسْرِي بِي عِنْدَ الْكُتَيْبِ الْأَحْمَرِ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهِ⁴²¹

106- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ زَكَرِيَاءُ نَجَارًا⁴²²

107- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْأَخْرَانُ حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصَّدِيقَ حَدَّثَهُ قَالَ نَظَرْتُ إِلَى أَقْدَامِ الْمُشْرِكِينَ عَلَى رُءُوسِنَا وَنَحْنُ فِي الْعَارِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ إِلَى قَدَمِيهِ أَبْصَرَنَا تَحْتَ قَدَمِيهِ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاتْنَيْنِ اللَّهِ تَالِيَهُمَا⁴²³

108- حَدَّثَنِي عَمْرُو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا عَفَّانٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَهْلَ الْيَمَنِ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا ابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا يُعَلِّمُنَا السُّنَّةَ وَالْإِسْلَامَ قَالَ فَأَخَذَ بِيَدِ أَبِي عُبَيْدَةَ فَقَالَ هَذَا أَمِينٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ⁴²⁴

⁴¹⁸ Muslim, *Fedâil* 80

⁴¹⁹ Buhârî, *Menâkıb* 20; *Libâs* 65, 67; Muslim, *Fedâil* 100; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 18; Tirmizî, *Menâkıb* 4; Nesâî, *Zînet* 17; İbn Mâce, *Libâs* 35, 36

⁴²⁰ Muslim, *Fedâil* 138; İbn Mâce, *Ahkâm* 76

⁴²¹ Muslim, *Fedâil* 159; Nesâî, *Kıyâmü'l-leyl* 15

⁴²² Muslim, *Fedâil* 164; İbn Mâce, *Ticârât* 5

⁴²³ Buhârî, *Menâkıb* 26, 99; *Tefsîr* 151, Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 1; Tirmizî, *Tefsîr* 10

⁴²⁴ Buhârî, *Menâkıb* 45; Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 54; Tirmizî, *Menâkıb* 27; İbn Mâce, *Mukaddime* 26

109- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ انْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أُمَّ أَيْمَنَ فَاِنْطَلَقْتُ مَعَهُ فَنَاوَلْتُهُ إِنَاءً فِيهِ شَرَابٌ قَالَ فَلَا أُذْرِي أَصَادَفْتُهُ صَائِمًا أَوْ لَمْ يُرِدْهُ فَجَعَلَتْ تَصْحَبُ عَلَيْهِ وَتَدْمُرُ عَلَيْهِ⁴²⁵

110- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ عَاصِمِ الْكِلَابِيِّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُمَرَ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمَّ أَيْمَنَ نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزُورُهَا فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَيْهَا بَكَتْ فَقَالَا لَهَا مَا يُبْكِيكِ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ مَا أَبْكِي أَنْ لَا أَكُونَ أَعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدْ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ فَهَيَّجَتْهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ فَجَعَلَا يَبْكِيَانِ مَعَهَا⁴²⁶

111- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ يَعْنِي ابْنَ السَّرِيِّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَسَمِعْتُ خَشْفَةَ فَوَلَّتْ مِنْ هَذَا قَالُوا هَذِهِ الْعُمَيْصَاءُ بِنْتُ مِلْحَانَ أُمَّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ⁴²⁷

112- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَاتَ ابْنُ لِيَابِي طَلْحَةَ مِنْ أُمَّ سُلَيْمٍ فَقَالَتْ لِأَهْلِهَا لَا تُحَدِّثُوا أَبَا طَلْحَةَ بِأَبْنِهِ حَتَّى أَكُونَ أَنَا أُحَدِّثُهُ قَالَ فَجَاءَ فَفَرَّبَتْ إِلَيْهِ عِشَاءً فَأَكَلَ وَشَرِبَ فَقَالَ ثُمَّ تَصَنَعَتْ لَهُ أَحْسَنَ مَا كَانَ تَصْنَعُ قَبْلَ ذَلِكَ فَوَقَعَ بِهَا فَلَمَّا رَأَتْ أَنَّهُ قَدْ شَبِعَ وَأَصَابَ مِنْهَا قَالَتْ يَا أَبَا طَلْحَةَ أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ قَوْمًا أَعَارُوا عَارِيَتَهُمْ أَهْلَ بَيْتٍ فَطَلَبُوا عَارِيَتَهُمْ أَلْهَمُ أَنْ يَمْنَعُوهُمْ قَالَ لَا قَالَتْ فَاحْتَسِبِ ابْنَكَ قَالَ فَغَضِبَ وَقَالَ تَرَكْتَنِي حَتَّى تَلْطَخْتُ ثُمَّ أَخْبَرْتَنِي بِأَبْنِي فَاِنْطَلَقَ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ فِي غَابِرٍ لَيْلَتِكُمْ قَالَ فَحَمَلَتْ قَالَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ وَهِيَ مَعَهُ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَتَى الْمَدِينَةَ مِنْ سَفَرٍ لَا يَطْرُقُهَا طَرُوقًا فَدَنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ فَضَرَبَهَا الْمَخَاضُ فَاحْتَبَسَ عَلَيْهَا أَبُو طَلْحَةَ وَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ إِنَّكَ لَتَعْلَمُ يَا رَبِّ إِنَّهُ يُعْجِبُنِي أَنْ أُخْرَجَ مَعَ رَسُولِكَ إِذَا خَرَجَ وَأَدْخَلَ مَعَهُ إِذَا دَخَلَ وَقَدْ احْتَبَسْتُ بِمَا تَرَى قَالَ يَقُولُ أُمَّ سُلَيْمٍ يَا أَبَا طَلْحَةَ مَا أَجْدُ الَّذِي كُنْتُ أَجْدُ انْطَلِقْ فَاِنْطَلِقْنَا قَالَ وَضَرَبَهَا الْمَخَاضُ حِينَ قَدِمَا فَوَلَدَتْ غُلَامًا فَقَالَتْ لِي أُمِّي يَا أَنَسُ لَا يُرْضِعُهُ أَحَدٌ حَتَّى تَعُدَّوْهُ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أَصْبَحَ احْتَمَلْتُهُ فَاِنْطَلَقْتُ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَصَادَفْتُهُ وَمَعَهُ مَيْسَمٌ فَلَمَّا رَأَانِي قَالَ لَعَلَّ أُمَّ سُلَيْمٍ وَلَدَتْ فَلْتٌ نَعَمْ فَوَضَعَ الْمَيْسَمَ قَالَ وَجِئْتُ بِهِ فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَجْوَةٍ مِنْ عَجْوَةِ الْمَدِينَةِ فَلَاكَهَا فِي فِيهِ حَتَّى ذَابَتْ ثُمَّ قَدَفَهَا فِي فِي الصَّبِيِّ فَجَعَلَ الصَّبِيُّ يَلْمِظُهَا قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْطُرُوا إِلَى حُبِّ الْأَنْصَارِ النَّمْرَ قَالَ فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَسَمَاهُ عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ خِرَاشٍ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ مَاتَ ابْنُ لِيَابِي طَلْحَةَ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ⁴²⁸

⁴²⁵ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 102

⁴²⁶ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe*, 103; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

⁴²⁷ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 105; Nesâî, *Tahâret* 177

⁴²⁸ Buhârî, *Zekât* 69; Akîka 1; Zebâih 35; Libâs 22; Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 107; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 57; Edeb 69; İbn Mâce, *Libâs* 4

113- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ سَيْفًا يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ مَنْ يَأْخُذُ مِنِّي هَذَا فَبَسَطُوا أَيْدِيَهُمْ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ يَقُولُ أَنَا أَنَا قَالَ فَمَنْ يَأْخُذُهُ بِحَقِّهِ قَالَ فَأَحْجَمَ الْقَوْمُ فَقَالَ سِمَاكُ بْنُ خَرِشَةَ أَبُو دُجَانَةَ أَنَا أَخْذُهُ بِحَقِّهِ قَالَ فَأَخْذُهُ فَقَلِقَ بِهِ هَامُ الْمُشْرِكِينَ⁴²⁹

114- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ سَلَيْطٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ كِنَانَةَ بْنِ نَعِيمٍ عَنْ أَبِي بَرزَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي مَعْرَى لَهُ فَأَقَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ قَالُوا نَعَمْ فَلَانَا وَفُلَانَا وَفُلَانَا ثُمَّ قَالَ هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ قَالُوا نَعَمْ فَلَانَا وَفُلَانَا ثُمَّ قَالَ هَلْ تَفْقِدُونَ مِنْ أَحَدٍ قَالُوا لَا قَالَ لَكَيْيَ أَفَقِدُ جُلَيْبِيًّا فَاطْلُبُوهُ فَطَلَبَ فِي الْقَتْلِ فَوَجَدُوهُ إِلَى جَنْبِ سَبْعَةٍ قَدْ قَتَلَهُمْ ثُمَّ قَتَلُوهُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ قَتَلَ سَبْعَةَ ثُمَّ قَتَلُوهُ هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ قَالَ فَوَضَعَهُ عَلَى سَاعِدَيْهِ لَيْسَ لَهُ إِلَّا سَاعِدَا النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَحَفَرَ لَهُ وَوَضَعَ فِي قَبْرِهِ وَلَمْ يَذْكُرْ غَسْلًا⁴³⁰

115- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا وَمَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَأُمِّي وَأُمُّ حَرَامٍ خَالَتِي فَقَالَتْ أُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ خُوَيْدِمُكَ ادْعُ اللَّهَ لَهُ قَالَ فَدَعَا لِي بِكُلِّ خَيْرٍ وَكَانَ فِي آخِرِ مَا دَعَا لِي بِهِ أَنْ قَالَ اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وَبَارِكْ لَهُ فِيهِ⁴³¹

116- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ أَتَى عَلِيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا الْعَبُّ مَعَ الْعِلْمَانَ قَالَ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا فَبَعَثَنِي إِلَى حَاجَةِ فَأَبْطَأْتُ عَلَى أُمِّي فَلَمَّا جِئْتُ قَالَتْ مَا حَبَسَكَ فُلْتُ بِعَيْنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَةٍ قَالَتْ مَا حَاجَتُهُ فُلْتُ إِنَّهَا سِرٌّ قَالَتْ لَا تُحَدِّثَنَّ بِسِرِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدًا قَالَ أَنَسٌ وَاللَّهِ لَوْ حَدَّثْتُ بِهِ أَحَدًا لَحَدَّثْتُكَ يَا ثَابِتُ⁴³²

117- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ عَنْ عَائِذِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَتَى عَلَى سَلْمَانَ وَصَهَيْبٍ وَبِلَالٍ فِي نَفَرٍ فَقَالُوا وَاللَّهِ مَا أَخَذْتُ سُيُوفُ اللَّهِ مِنْ عُنُقِ عَدُوِّ اللَّهِ مَا أَخَذَهَا قَالَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنْفَقُوا هَذَا لِشَيْخِ قُرَيْشٍ وَسَيِّدِهِمْ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ لَعَلَّكَ أَغْضَبْتَهُمْ لَئِنْ كُنْتَ أَغْضَبْتَهُمْ لَقَدْ أَغْضَبْتَ رَبَّكَ فَأَتَاهُمْ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ يَا إِخْوَانَهُ أَغْضَبْتُمْ قَالُوا لَا يَغْوِرُ اللَّهُ لَكَ يَا أُخِي⁴³³

118- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عَرَعَةَ وَاللَّفْظُ لِلْجَهْضَمِيِّ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ فِي سَفَرٍ فَكَانَ يَخْدُمُنِي فَقُلْتُ لَهُ لَا تَفْعَلْ فَقَالَ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ الْأَنْصَارَ تَصْنَعُ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا أَلَيْتُ أَنْ لَا أَصْحَبَ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا خَدَمْتُهُ زَادَ ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِمَا وَكَانَ جَرِيرٌ أَكْبَرَ مِنْ أَنَسٍ وَقَالَ ابْنُ بَشَّارٍ أَسَنَّ مِنْ أَنَسٍ⁴³⁴

⁴²⁹ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 127

⁴³⁰ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 130

⁴³¹ Buhârî, *Savm* 60; Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 141; Tirmizî, *Menâkib* 40

⁴³² Buhârî, *İsti'zân* 46; Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 144

⁴³³ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 170

⁴³⁴ Buhârî, *Cihâd* 70; Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 181

119- حَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ يَعْنَى ابْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَى بَيْنَ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ وَبَيْنَ أَبِي طَلْحَةَ⁴³⁵

120- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَجُلًا زَارَ أَخًا لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَى فَأَرَصَدَ اللَّهُ لَهُ عَلَى مَدْرَجَتِهِ مَلَكًا فَلَمَّا أَتَى عَلَيْهِ قَالَ أَيْنَ تُرِيدُ قَالَ أُرِيدُ أَخًا لِي فِي هَذِهِ الْقَرْيَةِ قَالَ هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرُبُّهَا قَالَ لَا غَيْرَ أَنِّي أَحْبَبْتُهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ فَإِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ بَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْبَبَكَ كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ قَالَ الشَّيْخُ أَبُو أَحْمَدَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ زَنْجَوِيَةَ الْفُسَيْرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ بِهِذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ⁴³⁶

121- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا ابْنَ آدَمَ مَرَضْتُ فَلَمْ تُعْذِنِي قَالَ يَا رَبِّ كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عِبْدِي فَلَانًا مَرَضَ فَلَمْ تُعْذِهِ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَطَعْمَكَ فَلَمْ تُطْعِمْنِي قَالَ يَا رَبِّ وَكَيْفَ أُطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَطَعْمَكَ عِبْدِي فَلَانٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أُطْعِمْتَهُ لَوَجَدْتَنِي ذَلِكَ عِنْدِي يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَسْقَيْتَكَ فَلَمْ تَسْقِنِي قَالَ يَا رَبِّ كَيْفَ اسْقَيْتَكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ قَالَ اسْتَسْقَاكَ عِبْدِي فَلَانٌ فَلَمْ تَسْقِهِ أَمَا إِنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ وَجَدْتَنِي ذَلِكَ عِنْدِي⁴³⁷

122- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا صَوَّرَ اللَّهُ آدَمَ فِي الْجَنَّةِ تَرَكَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَتْرُكَهُ فَجَعَلَ إِبْلِيسُ يُطِيفُ بِهِ يَنْظُرُ مَا هُوَ فَلَمَّا رَأَاهُ أَجُوفَ عَرَفَ أَنَّهُ خُلِقَ خَلْقًا لَا يَمَالِكُ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بِهِذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ⁴³⁸

123- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ فِي مَجْلِسٍ أَوْ سُوقٍ وَبِيَدِهِ نَبْلٌ فَلْيَأْخُذْ بِنِصَالِهَا ثُمَّ لِيَأْخُذْ بِنِصَالِهَا ثُمَّ لِيَأْخُذْ بِنِصَالِهَا قَالَ فَقَالَ أَبُو مُوسَى وَاللَّهِ مَا مُتْنَا حَتَّى سَدَدْنَاهَا بَعْضُنَا فِي وَجُوهِ بَعْضٍ⁴³⁹

124- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بِهِزُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ شَجْرَةَ كَانَتْ تُؤْذِي الْمُسْلِمِينَ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَطَعَهَا فَدَخَلَ الْجَنَّةَ⁴⁴⁰

125- حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ يَعْنَى ابْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ وَمَا أَعَدَدْتَ لِلْسَّاعَةِ قَالَ حُبُّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَمَا فَرَحْنَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَأَنَا أَحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ

⁴³⁵ Muslim, *Fedâilü's-sahâbe* 203

⁴³⁶ Muslim, *Birr ve Sila* 36

⁴³⁷ Muslim, *Birr ve Sila*, 41

⁴³⁸ Muslim, *Birr ve Sila*, 127

⁴³⁹ Buhârî, *Salât* 66; *Fiten* 7; Muslim, *Birr ve Sila* 119; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 72; İbn Mâce, *Edeb* 51

⁴⁴⁰ Buhârî, *Ezân* 32; *Mezâlim* 28; Muslim, *Birr ve Sila* 126; Ebû Dâvûd, *Edeb* 172; Tirmizî, *Cenâiz* 62, *Birr ve Sila* 38; İbn Mâce, *Cihâd* 17; *Edeb* 7

الْعَبْرِيُّ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَابِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ
أَنَسٍ فَأَنَا أَحِبُّ وَمَا بَعْدَهُ⁴⁴¹

126- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنِي ابْنَ عَلِيَّةٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ لِيُضْرَّ نَزَلَ بِهِ فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ مُمْنَّيًّا فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ أَحْيِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَقَّيْ إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي خَلْفٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ كِلَاهُمَا عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ مِنْ ضُرِّ أَصَابِهِ⁴⁴²

127- حَدَّثَنَا أَبُو الْخَطَّابِ زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْحَسَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَذَخَفَتْ فَصَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ كُنْتَ تَدْعُو بِشَيْءٍ أَوْ تَسْأَلُهُ إِيَّاهُ قَالَ نَعَمْ كُنْتُ أَقُولُ اللَّهُمَّ مَا كُنْتُ مُعَاقِبِي بِهِ فِي الْآخِرَةِ فَعَجَّلَهُ لِي فِي الدُّنْيَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبْحَانَ اللَّهِ لَا تُطِيفُهُ أَوْ لَا تَسْتَطِيعُهُ أَفَلَا قُلْتَ اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ قَالَ فَدَعَا اللَّهَ لَهُ فَسَفَّاهُ حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ النَّيْمِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ بِهَذَا الْبِاسْنَادِ إِلَى قَوْلِهِ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ وَلَمْ يَذْكُرْ الزِّيَادَةَ وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ يَبْعُدُهُ وَقَدْ صَارَ كَالْفَرْخِ بِمَعْنَى حَدِيثِ حُمَيْدٍ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ لَا طَاقَةَ لَكَ بِعَذَابِ اللَّهِ وَلَمْ يَذْكُرْ فَدَعَا اللَّهَ لَهُ فَسَفَّاهُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ الْعَطَّارُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْحَدِيثِ⁴⁴³

128- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ⁴⁴⁴

129- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَفَيْبِيُّ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ جَمِيعًا عَنْ حَمَّادٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنِ الْأَعْرَجِ الْمُرَزِيِّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي وَإِلَيَّ لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ⁴⁴⁵

130- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَّلَنَا وَأَوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤَوِّي⁴⁴⁶

⁴⁴¹ Buhârî, *Menâkib* 30; *Edeb* 95, 96; *Ahkâm* 10; Müslim, *Birr ve Silâ* 157; Ebû Dâvûd, *Edeb* 122; Tirmizî, *Zühd* 42

⁴⁴² Buhârî, *Merdâ* 19; *Daavât* 29; *Temennî* 6; Müslim, *Zikir ve duâ* 9; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 13; Tirmizî, *Cenâiz* 3; Nesâî, *Cenâiz*, 1,2; İbn Mâce, *Zühd* 31

⁴⁴³ Buhârî, *Tefsîr* 38; *Daavât* 54; Müslim, *Zikir ve duâ* 22; Ebû Dâvûd, *Salât* 367; Tirmizî, *Daavât* 58

⁴⁴⁴ Müslim, *Zikir ve duâ* 25; Ebû Dâvûd, *Salât* 367

⁴⁴⁵ Müslim, *Zikir ve duâ* 39; Ebû Dâvûd, *Salât* 367

⁴⁴⁶ Müslim, *Zikir ve duâ* 59; Ebû Dâvûd, *Edeb* 106; Tirmizî, *Daavât* 16

131- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَجُلًا كَانَ يَتَّبِعُهُ بِأَمٍّ وَوَلَدٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ إِذْ هَبَ فَاضْرِبْ عُنُقَهُ فَأَتَاهُ عَلِيٌّ فَإِذَا هُوَ فِي رَكْبٍ يَبْرُدُ فِيهَا فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ اخْرُجْ فَنَاولَهُ يَدَهُ فَأَخْرَجَهُ فَإِذَا هُوَ مَجْبُوبٌ لَيْسَ لَهُ ذَكَرٌ فَكَفَّ عَلِيٌّ عَنْهُ ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ لَمَجْبُوبٌ مَا لَهُ ذَكَرٌ⁴⁴⁷

132- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ مِنَّا رَجُلٌ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ قَدْ قرَأَ الْبَقْرَةَ وَالْأَمْرَانَ وَكَانَ يَكْتُبُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانْطَلَقَ هَارِبًا حَتَّى لَحِقَ بِأَهْلِ الْكِتَابِ قَالَ فَرَفَعُوهُ قَالُوا هَذَا قَدْ كَانَ يَكْتُبُ لِمُحَمَّدٍ فَأَعْجَبُوا بِهِ فَمَا لَبِثَ أَنْ قَصَمَ اللَّهُ عُنُقَهُ فِيهِمْ فَحَفَرُوا لَهُ فَوَارَوْهُ فَأَصْبَحَتِ الْأَرْضُ قَدْ نَبَذَتْهُ عَلَى وَجْهَيْهَا ثُمَّ عَادُوا فَحَفَرُوا لَهُ فَوَارَوْهُ فَأَصْبَحَتِ الْأَرْضُ قَدْ نَبَذَتْهُ عَلَى وَجْهَيْهَا ثُمَّ عَادُوا فَحَفَرُوا لَهُ فَوَارَوْهُ فَأَصْبَحَتِ الْأَرْضُ قَدْ نَبَذَتْهُ عَلَى وَجْهَيْهَا فَتَرَكُوهُ مَنبُودًا⁴⁴⁸

133- حَدَّثَنَا عَمْرُو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً ثُمَّ يُقَالُ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خَيْرًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ فَيَقُولُ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْسًا فِي الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ فَيُقَالُ لَهُ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ فَيَقُولُ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ وَلَا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ⁴⁴⁹

134- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنُ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ وَحَمِيدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنِي وَرْقَاءُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ⁴⁵⁰

135- حَدَّثَنَا أَبُو عَثْمَانَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَسُوقًا يَأْتُونَهَا كُلُّ جُمُعَةٍ فَتَهْبُ رِيحُ الشَّمَالِ فَتَحْتَوِي فِي وَجْهِهِمْ وَيَتِيَّبُهُمْ فَيَرْدَادُونَ حُسْنًا وَجَمَالًا فَيَرْجِعُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ وَقَدْ ارْتَدَّادُوا حُسْنًا وَجَمَالًا فَيَقُولُ لَهُمْ أَهْلُوهُمْ وَاللَّهِ لَقَدْ ارْتَدَّادْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالًا فَيَقُولُونَ وَأَنْتُمْ وَاللَّهِ لَقَدْ ارْتَدَّادْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَجَمَالًا⁴⁵¹

136- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَنْعَمُ لَا يَبْأَسُ لَا تَبْلَى تِيَابُهُ وَلَا يَفْنَى شَبَابُهُ⁴⁵²

137- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا حَمَادُ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَبْقَى مِنَ الْجَنَّةِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَبْقَى ثُمَّ يُنْشِئُ اللَّهُ تَعَالَى لَهَا خَلْقًا مِمَّا يَشَاءُ⁴⁵³

⁴⁴⁷ Muslim, Tevbe 49

⁴⁴⁸ Buhârî, Menâkub 22; Muslim, Sifatü'l-münâfikin 12

⁴⁴⁹ Muslim, Sifatü'l-kiyâmet 31

⁴⁵⁰ Muslim, Cennet 1; Tirmizî, Sifatü'l-cennet 20

⁴⁵¹ Muslim, Cennet 13

⁴⁵² Muslim, Cennet 20; Tirmizî, Sifatü'l-cennet 2, 3; Tefsîr 40

⁴⁵³ Muslim, Cennet 38; Buhârî, Tefsîr 295; Tirmizî, Tefsîr 50

138- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عُمَرَ بْنِ سَلَيْطِ الْهُذَلِيِّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ كُنْتُ مَعَ عُمَرَ ح وَ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا مَعَ عُمَرَ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَنَرَاءَنَا الْهَلَالَ وَكُنْتُ رَجُلًا حَدِيدَ الْبَصَرِ فَرَأَيْتُهُ وَلَيْسَ أَحَدٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَأَاهُ غَيْرِي قَالَ فَجَعَلْتُ أَقُولُ لِعُمَرَ أَمَا تَرَاهُ فَجَعَلَ لَا يَرَاهُ قَالَ يَقُولُ عُمَرُ سَأَرَاهُ وَأَنَا مُسْتَلْقٍ عَلَى فِرَاشِي ثُمَّ انْشَأَ يُحَدِّثُنَا عَنْ أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُرِينَا مَصَارِعَ أَهْلِ بَدْرٍ بِالْأَمْسِ يَقُولُ هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَقَالَ عُمَرُ فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا أَخْطَبُوا الْخُدُودَ الَّتِي حَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَجَعَلُوا فِي بَنَرٍ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِمْ فَقَالَ يَا فُلَانُ يَا فُلَانُ وَيَا فُلَانُ يَا فُلَانُ هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ حَقًّا فَإِنِّي قَدْ وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي اللَّهُ حَقًّا قَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نُكَلِّمُ أَجْسَادًا لَا أَرْوَاحَ فِيهَا قَالَ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعِ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَرُدُّوا عَلَيَّ شَيْئًا⁴⁵⁴

139- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَكَ قَتْلَى بَدْرٍ ثَلَاثًا ثُمَّ أَتَاهُمْ فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَنَادَاهُمْ فَقَالَ يَا أَبَا جَهْلٍ يَا هِشَامُ يَا أُمَيَّةُ يَا خَلْفُ يَا عُثْبَةَ يَا رَبِيعَةَ يَا شَيْبَةَ يَا رَبِيعَةَ أَلَيْسَ قَدْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا فَإِنِّي قَدْ وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي رَبِّي حَقًّا فَسَمِعَ عُمَرُ قَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَسْمَعُونَ وَأَنَّى يُجِيبُونَ وَقَدْ جِيفُوا قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعِ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ وَلَكِنَّهُمْ لَا يَقْدِرُونَ أَنْ يُجِيبُوا ثُمَّ أَمَرَ بِهِمْ فَسَحَبُوا فَأَلْفُوا فِي قَلْبِ بَدْرٍ حَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ حَمَّادٍ الْمَعْنِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ ح وَ حَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ ذَكَرَ لَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ وَظَهَرَ عَلَيْهِمْ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِبِضْعَةِ وَعَشْرِينَ رَجُلًا وَفِي حَدِيثِ رَوْحٍ بِأَرْبَعَةٍ وَعَشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ فُرَيْشٍ فَأَلْفُوا فِي طَوِيِّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ⁴⁵⁵

140- وَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ وَعِنْدَهُ غُلَامٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ مُحَمَّدٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ يَعِشَ هَذَا الْغُلَامُ فَعَسَى أَنْ لَا يُدْرِكُهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ⁴⁵⁶

141- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدِ الْأَزْدِيُّ وَسَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ جَمِيعًا عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ وَاللَّفْظُ لِشَيْبَانَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنْ أَمْرُهُ كُلُّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ⁴⁵⁷

142- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ إِنِّي قَدْ كَبُرْتُ فَأَبْعَثْ إِلَيَّ

⁴⁵⁴ Muslim, *Cennet* 72; Nesâî, *Cenâiz* 117; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 125

⁴⁵⁵ Muslim, *Cennet* 73; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 125, 132; Tirmizî, *Siyer* 2; Nesâî, *Cenâiz* 117; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 125, 132

⁴⁵⁶ Buhârî, *Rikâk* 28; Muslim, *Fiten* 122; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 25

⁴⁵⁷ Muslim, *Zühd* 63

عُلَمَا أَعْلَمُهُ السَّحْرَ فَبَعَثَ إِلَيْهِ عُلَمَاءَ يُعَلِّمُهُ فَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلِمَةً فَأَعْجَبَهُ فَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرْبَهُ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ حَبْسَنِي أَهْلِي وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ حَبْسَنِي السَّاحِرُ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَتَى عَلَى دَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتْ النَّاسَ فَقَالَ الْيَوْمَ أَعْلَمُ السَّاحِرُ أَفْضَلُ أَمْ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ فَأَخَذَ حَجْرًا فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَأَقِلْ هَذِهِ الدَّابَّةَ حَتَّى يَمْضِيَ النَّاسُ فَرَمَاهَا فَفَقَلَّتْهَا وَمَضَى النَّاسُ فَأَتَى الرَّاهِبَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ أَيُّ بَنِي أَنْتَ الْيَوْمَ أَفْضَلُ مِنِّي قَدْ بَلَغَ مِنْ أَمْرِكَ مَا أَرَى وَإِنَّكَ سَتُبْتَلَى فَإِنْ ابْتَلَيْتَ فَلَا تُدَلَّ عَلَيَّ وَكَانَ الْعُلَامُ يُبْرئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ الْأَنْوَاعِ فَسَمِعَ جَلِيسٌ لِلْمَلِكِ كَانَ قَدْ عَمِيَ فَأَتَاهُ بِهِدَايَا كَثِيرَةً فَقَالَ مَا هَاهُنَا لَكَ أَجْمَعُ إِنْ أَنْتَ شَقِيتَنِي فَقَالَ إِيَّيْ لَأَشْفِي أَحَدًا إِنَّمَا يَشْفِي اللَّهُ فَإِنْ أَنْتَ أَمَنْتَ بِاللَّهِ دَعَوْتُ اللَّهَ فَشَفَاكَ فَا مَنَ بِاللَّهِ فَشَفَاهُ اللَّهُ فَأَتَى الْمَلِكَ فَجَلَسَ إِلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَنْ رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ قَالَ رَبِّي قَالَ وَلَكَ رَبُّ غَيْرِي قَالَ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الْعُلَامِ فَجِئَ بِالْعُلَامِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ أَيُّ بَنِي قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا تُبْرئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَتَفْعَلُ وَتَفْعَلُ فَقَالَ إِيَّيْ لَأَشْفِي أَحَدًا إِنَّمَا يَشْفِي اللَّهُ فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الرَّاهِبِ فَجِئَ بِالرَّاهِبِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ فَأَبَى فَدَعَا بِالْمِثْثَارِ فَوَضَعَ الْمِثْثَارَ فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِجَلِيسِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ فَأَبَى فَوَضَعَ الْمِثْثَارَ فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِالْعُلَامِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ فَأَبَى فَدَفَعَهُ إِلَى نَقْرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَذَا وَكَذَا فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَإِذَا بَلَغْتُمْ ذُرْوَتَهُ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاطْرَحُوهُ فَذَهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ قَالَ كَفَانِيهِمُ اللَّهُ فَدَفَعَهُ إِلَى نَقْرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي فُرُورٍ فَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاقْذِفُوهُ فَذَهَبُوا بِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ فَانْكَفَّتْ بِهِمُ السَّيْفِينَةُ فَغَرَفُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ قَالَ كَفَانِيهِمُ اللَّهُ فَقَالَ لِلْمَلِكِ إِنَّكَ لَسِتَ بِفَاتِلِي حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمْرُكَ بِهِ قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي عَلَى جَذَعٍ ثُمَّ خُدَّ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِي ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قُلَّ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ الْعُلَامِ ثُمَّ ارْمِنِي فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَتَلْتَنِي فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلَى جَذَعٍ ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ الْعُلَامِ ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي صُدْغِهِ فِي مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ فَقَالَ النَّاسُ أَمَّنَّا بِرَبِّ الْعُلَامِ أَمَّنَّا بِرَبِّ الْعُلَامِ فَأَبَى الْمَلِكُ فَقِيلَ لَهُ أَرَأَيْتَ مَا كُنْتَ تَحْذَرُ قَدْ وَاللَّهِ نَزَلَ بِكَ حَذْرُكَ قَدْ أَمَّنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالْأَخْذِ فِي أَفْوَاهِ السَّكَّكِ فَخُدَّتْ وَأَضْرَمَ النَّيِّرَانَ وَقَالَ مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَحْمُوهُ فِيهَا أَوْ قِيلَ لَهُ افْتَحِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى جَاءَتْ امْرَأَةٌ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا فَقَالَ لَهَا الْعُلَامُ يَا أُمَّةَ اصْبِرِي فَإِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ⁴⁵⁸

3.2.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Müslim'in *Sahîh*'inde 142 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 120 tanesini Enes b. Mâlik'ten, 8 tanesini Ebû Râfi'den, 4 tanesini Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan, 3 tanesini Abdullah b. Rebâh'tan, 2 tanesini Âmir b.

⁴⁵⁸ Müslim, *Zühd*, 72; Tirmizî, *Tefsîr* 76

Abdullah'tan 1'er tanesini de Abdurrahman b. Mülle, Mutarrif b. Abdullah, Abdullah b. Ömer b. Hattâb, Kinâne b. Nuaym ve Muâviye b. Kurra'dan rivayet etmiştir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerine gelince; 79 rivayetle Hammâd b. Seleme, 24 rivayetle Süleymân b. Muğîre, 15 rivayetle Hammâd b. Zeyd, 5'er rivayetle Cafer b. Süleymân ve Şu'be b. el-Haccâc, 4 rivayetle Humeyd b. Ebû Humeyd, 2'şer rivayetle Süleymân b. Tarhan, Seyyâr b. Ebû Seyyâr, 1'er rivayetle de Yahyâ b. Ebû Bukeyr, Habib b. eş-Şehid, Hemmâm b. Yahyâ, Yunus b. Ubeyd, Ubeydullah b. Ömer ve Ma'mer b. Râşid yer almaktadır.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde olduğu gibi Müslim'in *Sahîh*'inde de rivayetlerin neredeyse tamamını Sâbit b. Eslem el-Bünânî, Enes b. Mâlik'ten almıştır. Kendisinden ise en çok rivayette bulunan öğrencisi'nin Buhârî'nin *Sahîh*'indekinden farklı olarak Hammâd b. Seleme olduğu dikkat çekmektedir.

3.2.3. Edâ Sîgaları

Sâbit b. Eslem, Enes b. Mâlik'ten yapmış olduğu 120 rivayetin 110 tanesinde “an” diğerlerinde ise “haddesenâ”, “semi'tu” ve “kâle” edâ sîgalarını kullanmıştır. Ebû Râfî, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Abdullah b. Rebâh, Mutarrif b. Abdullah, Âmir b. Abdullah, Kinâne b. Nuaym, Muâviye b. Kurra ve Abdurrahman b. Mülle'den yapmış olduğu rivayetlerin hepsinde “an” edâ sîgasını kullanmıştır. Abdullah b. Ömer b. Hattâb'dan yapmış olduğu rivayette ise “kultü” edâ sîgasını kullanmıştır.

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'den 79 rivayette bulunan Hammâd b. Seleme 52 rivayette “an”, diğerlerinde ise “ahberanâ” ve “haddesenâ”; Süleymân b. Muğîre 24 rivayetin 18 tanesinde “an” diğerlerinde ise “haddesenâ”; Hammâd b. Zeyd 15 rivayetin 11 tanesinde “an” diğerlerinde ise “ahberanâ” ve “haddesenâ”; Cafer b. Süleymân 5 rivayetin 4 tanesinde “an” 1 tanesinde “haddesenâ”; Humeyd b. Ebû Humeyd, Şu'be b. el-Haccâc, Süleymân b. Tarhân, Habîb b. Şehîd, Yunus b. Ubeyd, Ubeydullah b. Ömer, Ma'mer b. Râşid, Yahyâ b. Ebû Bükeyr rivayetlerinin hepsinde “an”; Seyyâr b. Ebû Seyyâr “an” ve “haddesenâ”; Hemmâm b. Yahyâ ise “haddesenâ” edâ sîgalarını kullanmışlardır.

Yukarıda da görüldüğü gibi Sâbit b. Eslem'in rivayetlerinde genelde “an” edâ sîgasını kullanmış olduğu gözükmektedir. Bu da semâ'a delalet edeceği gibi diğerlerine de delalet eder.

3.2.4. Bablarına Göre Dağılımı

Sâbit b. Eslem'in Müslim'in *Sahîh*'inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımını ise şöyle zikredebiliriz; Enes b. Mâlik'ten 14 tane "fedâil", 13 tane "imân", 11'er tane "cihâd ve fedâilü's-sahâbe", 8 tane "salât", 7'şer tane "nikâh" ve "imâret" olmak üzere "cenâiz", "eşribe", "cennet", "zikir", "mesâcid", "sıyâm", "selam", "hayz", "rü'yâ", "birr ve sıla", "tahâret", "zekat", "hacc", "radâ", "nezr", "libâs", "edeb", "sıfatü'l-münâfikîn", "sıfatü'l-kıyâmet", "fiten", "kasâmet"; Ebû Râfî'den yapmış olduğu 3 rivayeti "birr ve sıla" olmak üzere "mesâcid", "cenâiz", "fedâil", "cennet" ve "libâs"; Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan 2 tane "zühd ve rikâk", 1'er tane de "imân" ve "eşribe"; Abdullah b. Rebâh'tan "cihâd" ve "mesâcid"; Âmir b. Abdullah'tan "birr ve sıla", "zühd"; Abdurrahman b. Mülle'den "iman"; Mutarrif b. Abdullah'tan "sıyâm"; Abdullah b. Ömer b. Hattab'tan "eşribe"; Kinâne b. Nuaym ve Muaviye b. Kurra'dan "fedâilü's-sahâbe" babkarında rivayette bulunmuştur.

Sâbit b. Eslem'in rivayet etmiş olduğu hadislerin bablarının genel itibariyle ibadet ve fezâil'e taalluk eden konularda yoğunlaştığı görülmektedir.

Sâbit b. Eslem'in kendisinden rivayette bulunan öğrencilerinin rivayetlerinin bablarına göre dağılımına gelince; Hammâd b. Seleme 10 tane "cihâd", 10 tane "imân", 7 tane "fedâilü's-sahâbe", 5'er tane "cennet", "birr ve sıla", "fedâil" olmak üzere "mesâcid", "imâret", "salât", "eşribe", "hayz", "sıyâm", "nikâh", "zikir", "libâs", "cenâiz", "zekât", "kasâmet", "tevbe", "sıfatü'l-kıyâmet", "edeb", "selam", "rü'yâ", "fiten", "zühd"; Süleymân b. Muğîre 5 tane "fedâil", 4'er tane "imân" ve "fedâilü's-sahâbe" olmak üzere "imâre", "eşribe", "nikâh", "mesâcid", "radâ", "cihâd", "zühd ve rikâk"; Hammâd b. Zeyd 5 tane "fedâil", 3 tane "nikâh" olmak üzere "eşribe", "tahâret", "salât", "cenâiz", "birr ve sıla" ve "zikir"; Cafer b. Süleymân 2 tane "salât" olmak üzere "cenâiz", "cihâd", "fedâil"; Humeyd b. Ebû Humeyd "sıyâm", "hacc", "nezr" ve "zikir"; Süleymân b. Tarhan "mesâcid", "sıyâm"; Seyyâr b. Ebû Seyyâr "sıyâm"; Yahyâ b. Ebû Bukeyr "salât"; Habîb b. eş-Şehid "cenâiz"; Hemmâm b. Yahyâ "fedâilü's-sahâbe"; Yunus b. Ubeyd "fedâilü's-sahâbe"; Ubeydullah b. Ömer "salât" ve Ma'mer b. Râşid "imân" bablarında rivayette bulunmuşlardır.

Burada da göze çarpan husus, kendisinden yapılan rivayetlerin genel itibariyle ibadet, fezâil ve ahkâma ait konularda yoğunlaştığıdır.

3.3. Ebû Dâvûd'un Sünen'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde bulunan 84 rivayetin tahrîci, hoca-öğrenci ilişkileri, edâ sîğaları ve rivayetlerin bablarına göre dağılımı bu başlık altında incelenecektir.

3.3.1. Hadislerin Tahrîci

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde bulunan rivayetlerin tahrîci aşağıda çıkarıldığı şekildedir.

1- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ وَدَاوُدُ بْنُ شَيْبَةَ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ أَقِيمَتْ صَلَاةُ الْعِشَاءِ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي حَاجَةً فَقَامَ يُنَاجِيهِ حَتَّى نَعَسَ الْقَوْمُ أَوْ بَعْضُ الْقَوْمِ ثُمَّ صَلَّى بِهِمْ وَلَمْ يَذْكُرْ وَضُوءًا⁴⁵⁹

2- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ الْيَهُودَ كَانَتْ إِذَا حَاضَتْ مِنْهُمُ الْمَرْأَةُ أَخْرَجُوهَا مِنَ الْبَيْتِ وَلَمْ يُؤَاكِلُوهَا وَلَمْ يُشَارِبُوهَا وَلَمْ يُجَامِعُوهَا فِي الْبَيْتِ فَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَى فاعْتَرَلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ إِلَى آخِرِ النَّبَاةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ وَاصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ غَيْرِ النِّكَاحِ فَقَالَتِ الْيَهُودُ مَا يَرِيدُ هَذَا الرَّجُلُ أَنْ يَدْعَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِنَا إِلَّا خَالَفَنَا فِيهِ فَجَاءَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشْرٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا أَفَلَا نُنْكِحُهُنَّ فِي الْمَحِيضِ فَنَمَعَرَّ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ظَنَّنَا أَنْ قَدْ وَجَدَ عَلَيْهِمَا فَخَرَجَا فَاسْتَقْبَلَهُمَا هَدِيَّةً مِنْ لَبَنٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ فِي آتَارِهِمَا فَسَقَاهُمَا فَظَنَّنَا أَنَّهُ لَمْ يَجِدْ عَلَيْهِمَا⁴⁶⁰

3- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ أَخْبَرَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ قَالَ بَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَوْبِهِ وَحَكَ بَعْضُهُ بَبَعْضٍ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ⁴⁶¹

4- حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَرْمِي قَبْرِي أَحَدُنَا مَوْضِعَ نَبِيِّهِ⁴⁶²

5- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ لَهُ فَمَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمِلَتْ مَعَهُ فَقَالَ انْظُرْ فَقُلْتُ هَذَا رَاكِبٌ هَذَانِ رَاكِبَانِ هَوْلَاءِ ثَلَاثَةٌ حَتَّى صِرْنَا سَبْعَةً فَقَالَ احْفَظُوا عَلَيْنَا صَلَاتِنَا يَعْنِي صَلَاةَ الْفَجْرِ فَضْرَبَ عَلَى آذَانِهِمْ فَمَا

⁴⁵⁹ Müslim, *Hayz* 127,128; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 79; Tirmizî, *Tahâret* 57.

⁴⁶⁰ Müslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 102; Tirmizî, *Tefsîr*3; Nesâî, *Tahâret*, 182; *Hayz* 8; İbn Mâce, *Tahâret* 125

⁴⁶¹ Buhârî, *Vudû'* 70; *Salât* 33, 39; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 142; Nesâî, *Tahâret* 194; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 61

⁴⁶² Ebû Dâvûd, *Salât* 6

أَيَقِظُهُمْ إِلَّا حُرَّ الشَّمْسُ فَقَامُوا فَسَارُوا هُنَيْئَةً ثُمَّ نَزَلُوا فَتَوَضَّعُوا وَأَذَنَ بِلَالٌ فَصَلُّوا رَكَعَتِي الْفَجْرِ ثُمَّ صَلُّوا الْفَجْرَ وَرَكِبُوا فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ قَدْ فَرَطْنَا فِي صَلَاتِنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ لَا تَقْرِيضُ فِي النَّوْمِ إِلَّا مَا التَّقْرِيطُ فِي الْيَقِظَةِ فَإِذَا سَهَا أَحَدُكُمْ عَنْ صَلَاةٍ فَلْيُصَلِّهَا حِينَ يَذْكُرُهَا وَمِنْ الْغَدِ لِلْوَقْتِ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ شَيْبَانَ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ سُمَيْرٍ قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيُّ مِنَ الْمَدِينَةِ وَكَانَتْ الْأَنْصَارُ تُعَقِّمُهُ فَحَدَّثَنَا قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ فَرَسُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشَ الْأُمْرَاءِ بِهَذِهِ الْوَصِيَّةِ قَالَ فَلَمْ تُوقِظْنَا إِلَّا الشَّمْسُ طَالِعَةً فَمُنَّا وَهَلِينِ لِصَلَاتِنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدًا رُوَيْدًا حَتَّى إِذَا تَعَالَتِ الشَّمْسُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَرْكَعُ رَكَعَتِي الْفَجْرِ فَلْيُرْكَعْهُمَا فَمَا مَن كَانَ يَرْكَعُهُمَا وَمَنْ لَمْ يَكُنْ يَرْكَعُهُمَا فَرْكَعْهُمَا ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُنَادَى بِالصَّلَاةِ فَنُودِيَ بِهَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى بِنَا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ أَلَا إِنَّا نَحْمَدُ اللَّهَ أَنَا لَمْ نَكُنْ فِي شَيْءٍ مِنْ أُمُورِ الدُّنْيَا يَسْتَعْلِنَا عَنْ صَلَاتِنَا وَلَكِنْ أُرْوَحَنَا كَانَتْ بِيَدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَرْسَلَهَا أُنَى شَاءَ فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ صَلَاةَ الْغَدَاةِ مِنْ غَدٍ صَالِحًا فَلْيَقِضْ مَعَهَا مِثْلَهَا حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ أَخْبَرَنَا خَالِدٌ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ فِي هَذَا الْخَبَرِ قَالَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ قَبِضَ أُرْوَحَكُمْ حَيْثُ شَاءَ وَرَدَّهَا حَيْثُ شَاءَ فَمُ قَادُنَ بِالصَّلَاةِ فَقَامُوا فَتَطَهَّرُوا حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ حَدَّثَنَا هُنَّادٌ حَدَّثَنَا عَبَّتْرٌ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ قَالَ فَتَوَضَّعًا حِينَ ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى بِهِمْ⁴⁶³

6- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ وَهُوَ الطَّبَالِسِيُّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغْبِرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَقْرِيطٌ إِلَّا مَا التَّقْرِيطُ فِي الْيَقِظَةِ أَنْ تُؤَخَّرَ صَلَاةٌ حَتَّى يَدْخُلَ وَقْتُ أُخْرَى⁴⁶⁴

7- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَزَالُ الْعَبْدُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ فِي مُصَلَّاهُ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ تَقُولُ الْمَلَائِكَةُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ حَتَّى يَنْصَرِفَ أَوْ يُحْدِثَ قَبِيلَ مَا يُحْدِثُ قَالَ يَفْسُو أَوْ يَضْرِبُ⁴⁶⁵

8- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ سَأَلْتُ ثَابِتًا الْبُنَائِيَّ عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ بَعْدَمَا تُقَامُ الصَّلَاةُ فَحَدَّثَنِي عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَعَرَضَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَحَبَسَهُ بَعْدَ مَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ⁴⁶⁶

9- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُمَّ حَرَامٍ فَأَتَوْهُ بِسَمْنٍ وَتَمْرٍ فَقَالَ رُدُّوا هَذَا فِي وَعَائِهِ وَهَذَا فِي سِقَائِهِ فَإِنِّي صَائِمٌ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ تَطَوُّعًا فَقَامَتِ أُمَّ سُلَيْمٍ وَأُمَّ حَرَامٍ خَلْفَنَا قَالَ ثَابِتٌ وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ عَلَى بَسَاطٍ⁴⁶⁷

⁴⁶³ Buhârî, *Mevâkîf* 35; *Tevhid* 31; Müslim, *Mesâcid* 292; Ebû Dâvûd, *Salât* 11; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkîf* 53,54; *Îmâmet* 48; İbn Mâce, *Salât* 10

⁴⁶⁴ Buhârî, *Mevâkîf* 35; *Tevhid* 31; Müslim, *Mesâcid* 292; Ebû Dâvûd, *Salât* 11; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkîf* 53, 54; *Îmâmet* 48; İbn Mâce, *Salât* 10

⁴⁶⁵ Buhârî, *Vudû'* 39; *Salât* 85; Ebû Dâvûd, *Salât* 61; Nesâî, *Mesâcid* 40

⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd, *Salât* 46

10- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا حَمَّادٌ عَنْ قَتَادَةَ وَثَابِتٍ وَحُمَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى الصَّلَاةِ وَقَدْ حَفَزَهُ النَّفْسُ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ أَيُّكُمْ الْمُتَكَلِّمُ بِالْكَلِمَاتِ فَإِنَّهُ لَمْ يَقُلْ بِأَسَاءَ فَقَالَ الرَّجُلُ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ وَقَدْ حَفَزَنِي النَّفْسُ فَقُلْتُهَا فَقَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا أَيُّهُمْ يَرْفَعُهَا وَزَادَ حُمَيْدٌ فِيهِ وَإِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ فَلْيَمْسُ نَحْوًا مَا كَانَ يَمْسِي فَلْيُصَلِّ مَا أَدْرَكَهُ وَلْيَقْضِ مَا سَبَقَهُ⁴⁶⁸

11- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ وَحُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَا صَلَّيْتُ خَلْفَ رَجُلٍ أَوْجَزَ صَلَاةً مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَمَامٍ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قَامَ حَتَّى نَقُولَ قَدْ أَوْهَمَ ثُمَّ يُكَبِّرُ وَيَسْجُدُ وَكَانَ يَقْعُدُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى نَقُولَ قَدْ أَوْهَمَ⁴⁶⁹

12- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ قَالَ صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةٍ تَطَوُّعٍ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَيُلِّ لَأَهْلِ النَّارِ⁴⁷⁰

13- حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَامٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَفِي صَدْرِهِ أَرِيزٌ كَأَرِيزِ الرَّحَى مِنَ الْبُكَاءِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁴⁷¹

14- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ وَحُمَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ كَانُوا يُصَلُّونَ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةُ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ فَمَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَنَادَاهُمْ وَهُمْ رُكُوعٌ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ أَلَا إِنَّ الْقِبْلَةَ قَدْ حَوَّلْتُ إِلَى الْكَعْبَةِ مَرَّتَيْنِ فَمَالُوا كَمَا هُمْ رُكُوعٌ إِلَى الْكَعْبَةِ⁴⁷²

15- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ لَمْ أَذْرِي كَيْفَ قَالَهُ مُسْلِمٌ أَوْ لَمْ يَذْرُؤْ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْزِلُ مِنَ الْمَيْبَرِ فَيَعْرِضُ لَهُ الرَّجُلُ فِي الْحَاجَةِ فَيَقُومُ مَعَهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي قَالَ أَبُو دَاوُدَ الْحَدِيثُ لَيْسَ بِمَعْرُوفٍ عَنْ ثَابِتٍ هُوَ مِمَّا تَفَرَّدَ بِهِ جَرِيرٌ بْنُ حَازِمٍ⁴⁷³

16- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّعْفَرَانِيُّ حَدَّثَنَا عَفَانٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَسْتَسْقِي هَكَذَا يَعْنِي وَمَدَّ يَدَيْهِ وَجَعَلَ بِطُونَهُمَا مِمَّا يَلِي الْأَرْضَ حَتَّى رَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطِينِهِ⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ Nesâî, *Imâmet* 21; Ebû Dâvûd, *Salât* 71; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 44

⁴⁶⁸ Müslim, *Mesâcid* 135; Nesâî, *İftitâh* 19; Ebû Dâvûd, *Salât* 121

⁴⁶⁹ Buhârî, *Ezân* 125; Müslim, *Salât* 160,161; Ebû Dâvûd, *Salât* 147; Tirmizî, *Salât* 18; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 48

⁴⁷⁰ Ebû Dâvûd, *Salât* 153

⁴⁷¹ Nesâî, *Sehv* 18; Ebû Dâvûd, *Salât* 161

⁴⁷² Müslim, *Mesâcid* 14; Ebû Dâvûd, *Salât* 206

⁴⁷³ Buhârî, *Ezân* 27,28; *İsti'zân* 48; Müslim, *Hayz* 127; Tirmizî, *Cum'a* 21; Ebû Dâvûd, *Salât* 241; Nesâî, *Cum'a* 36; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 88

17- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَيُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ أَصَابَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ قَحْطٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَيْنَمَا هُوَ يَخْطُبُنَا يَوْمَ جُمُعَةٍ إِذْ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْكَ الْكُرَاعُ هَلْكَ الشَّاءُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَسْقِيَنَا فَمَدَّ يَدَيْهِ وَدَعَا قَالَ أَنَسُ وَإِنَّ السَّمَاءَ لَمِثْلُ الزُّجَاجَةِ فَهَاجَتْ رِيحٌ ثُمَّ أَنْشَأَتْ سَحَابَهُ ثُمَّ اجْتَمَعَتْ ثُمَّ أُرْسِلَتْ السَّمَاءُ عَزَّالِيهَا فَخَرَجْنَا نَحْوُضُ الْمَاءِ حَتَّى أَتَيْنَا مَنَارَنَا فَلَمْ يَزَلِ الْمَطَرُ إِلَى الْجُمُعَةِ الْآخِرَى فَقَامَ إِلَيْهِ ذَلِكَ الرَّجُلُ أَوْ غَيْرُهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهَدَّمَتِ الْبُيُوتُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَحْبِسَهُ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا فَتَنظَرْتُ إِلَى السَّحَابِ يَتَصَدَّعُ حَوْلَ الْمَدِينَةِ كَأَنَّهُ لِكَلْبِلٍ حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ حَمَادٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ شَرِيكَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ بِجِدَاءٍ وَجْهَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ اسْوِنَا وَسَاقِ نَحْوَهُ⁴⁷⁵

18- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ح وَحَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ أَخْبَرَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ لَيْلَةً فَإِذَا هُوَ بِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي يَخْفِضُ مِنْ صَوْتِهِ قَالَ وَمَرَّ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَهُوَ يُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَهُ قَالَ فَلَمَّا اجْتَمَعَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي تَخْفِضُ صَوْتَكَ قَالَ قَدْ أَسْمَعْتُ مَنْ نَاجَيْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَقَالَ لِعُمَرَ مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَكَ قَالَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْقِطِ الْوَسْطَانَ وَأَطْرُدِ الشَّيْطَانَ زَادَ الْحَسَنُ فِي حَدِيثِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا بَكْرٍ ارْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا وَقَالَ لِعُمَرَ اخْفِضْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا حَدَّثَنَا أَبُو حُصَيْنٍ بْنُ يَحْيَى الرَّازِيُّ حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ لَمْ يَذْكَرْ فَقَالَ لِأَبِي بَكْرٍ ارْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا وَلِعُمَرَ اخْفِضْ شَيْئًا زَادَ وَقَدْ سَمِعْتُكَ يَا بِلَالُ وَأَنْتَ تَقْرَأُ مِنْ هَذِهِ السُّورَةِ وَمِنْ هَذِهِ السُّورَةِ قَالَ كَلَامٌ طَيِّبٌ يَجْمَعُ اللَّهُ تَعَالَى بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلَّمْتُكُمْ قَدْ أَصَابَ⁴⁷⁶

19- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلْفٍ حَدَّثَنَا أَبُو زَكَرِيَّا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ السَّيْلَحِينِيُّ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ مَتَى تُوتِرُ قَالَ أَوْتِرُ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ وَقَالَ لِعُمَرَ مَتَى تُوتِرُ قَالَ آخِرَ اللَّيْلِ فَقَالَ لِأَبِي بَكْرٍ أَخَذَ هَذَا بِالْحَزْمِ وَقَالَ لِعُمَرَ أَخَذَ هَذَا بِالْقُوَّةِ⁴⁷⁷

20- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ وَمُسَدَّدٌ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنِ الْأَعْرَابِيِّ قَالَ مُسَدَّدٌ فِي حَدِيثِهِ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ لِيُعَانُ عَلَيَّ قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَعْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ⁴⁷⁸

21- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادُ عَنْ ثَابِتٍ وَعَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ وَسَعِيدِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي عَثْمَانَ النَّهْدِيِّ أَنَّ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَلَمَّا دَنَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ كَبَّرَ النَّاسُ وَرَفَعُوا

⁴⁷⁴ Buhârî, *Cum'a* 99; *Menâkib* 20; Müslim, *İstiskâ* 5,6,7; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *İstiskâ* 9; *Kiryâmü'l-leyl* 52; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 118

⁴⁷⁵ Buhârî, *Cum'a* 32, 33, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 100; *Menâkib* 22; *Edeb* 68; *Daâvât* 23; Müslim, *İstiskâ* 8; Nesâî, *İstiskâ* 1, 9, 10, 17,18

⁴⁷⁶ Ebû Dâvûd, *Salât* 315; Tirmizî, *Salât* 218

⁴⁷⁷ Ebû Dâvûd, *Salât* 342

⁴⁷⁸ Müslim, *Zikir ve duâ* 41; Ebû Dâvûd, *Salât* 361

أَصَوَاتُهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ أَعْنَاقِ رِكَابِكُمْ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا مُوسَى أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ فَقُلْتُ وَمَا هُوَ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّمِيمِيُّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمْ يَنْصَعِدُونَ فِي تَنِيَّةٍ فَجَعَلَ رَجُلٌ كَلِمًا عَلَا التَّنِيَّةَ نَادَى لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكُمْ لَا تُنَادُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا ثُمَّ قَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ فَذَكَرَ مَعْنَاهُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ مَحْبُوبٌ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْفَرَزَارِيُّ عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَبِي مُوسَى بِهِذَا الْحَدِيثِ وَقَالَ فِيهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْبِعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ⁴⁷⁹

22- حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ أَدَمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرِ السَّهْمِيُّ حَدَّثَنَا مُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ مِنْكُمْ أَحَدٌ أَطْعَمَ الْيَوْمَ مِسْكِينًا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا أَنَا بِسَائِلٍ يَسْأَلُ فَوَجَدْتُ كِسْرَةَ خُبْزٍ فِي يَدِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَأَخَذْتُهَا مِنْهُ فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ⁴⁸⁰

23- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ هُوَ ابْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَى رَبَّنَا يَسْأَلُنَا مِنْ أَمْوَالِنَا فَإِنِّي أَشْهَدُكَ أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ أَرْضِي بِأَرْضِي لَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلْهَا فِي قَرَابَتِكَ فَجَسَمَهَا بَيْنَ حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ وَأَبِي بَكْرِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ أَبُو دَاوُدَ بَلَعْنِي عَنْ الْأَنْصَارِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ زَيْدُ بْنُ سَهْلٍ بْنُ الْأَسْوَدِ بْنِ حَرَامِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ زَيْدٍ مَنَاءَ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ عَمْرٍو بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّجَّارِ وَحَسَّانُ بْنُ ثَابِتِ بْنِ الْمُنْذِرِ بْنِ حَرَامِ يَجْتَمِعَانِ إِلَى حَرَامٍ وَهُوَ اللَّابُ الثَّلَاثُ وَأَبِي بَكْرِ بْنِ كَعْبِ بْنِ قَيْسِ بْنِ عَنِيكَ بْنِ زَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّجَّارِ فَعَمْرُو يَجْمَعُ حَسَّانَ وَأَبَا طَلْحَةَ وَأَبِيًّا قَالَ الْأَنْصَارِيُّ بَيْنَ أَبِي وَأَبِي طَلْحَةَ سِتَّةَ آبَاءٍ⁴⁸¹

24- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا سَلَامٌ بْنُ مِسْكِينٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ يَعْنِي يَوْمَ الْفَتْحِ⁴⁸²

25- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ وَهَاشِمٌ يَعْنِي ابْنَ الْقَاسِمِ قَالَا حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ مَكَّةَ فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ ثُمَّ أَتَى الصَّفَا فَعَلَاهُ حَيْثُ يَنْظُرُ إِلَى الْبَيْتِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَذْكُرُ اللَّهُ مَا شَاءَ أَنْ يَذْكُرَهُ وَيَدْعُوهُ قَالَ وَالْأَنْصَارُ تَحْتَهُ قَالَ هَاشِمٌ فَدَعَا وَحَمِدَ اللَّهُ وَدَعَا بِمَا شَاءَ أَنْ يَدْعُو⁴⁸³

⁴⁷⁹ Buhârî, *Cihâd* 130; *Megâzî* 36; Müslim, *Zikir ve duâ* 45; Ebû Dâvûd, *Salât* 361; Tirmizî, *Daâvât* 3, 56; İbn Mâce, *Edeb* 27

⁴⁸⁰ Ebû Dâvûd, *Zekât* 37

⁴⁸¹ Buhârî, *Zekât* 44; *Vekâlet* 15; *Vesâyâ* 10, 26; Tefsîr 62; *Eşribe* 13; Müslim, *Zekât* 15; Ebû Dâvûd, *Zekât* 46; Tirmizî, *Tefsîr* 4.

⁴⁸² Müslim, *Cihâd* 72, 73

⁴⁸³ Müslim, *Cihâd* 72, 73; Ebû Dâvûd, *Menâsik* 45

26- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ وَحُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ وَعَلَيْهِ رَذَعٌ زَعْفَرَانٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَهَيْمٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَالَ مَا أَصَدَقْتَهَا قَالَ وَزَنَ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ⁴⁸⁴

27- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتُ الْبُنَائِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ الْيَهُودَ كَانَتْ إِذَا حَاضَتْ مِنْهُنَّ امْرَأَةٌ أَخْرَجُوها مِنَ الْبَيْتِ وَلَمْ يُؤَاكِلُوها وَلَمْ يُشَارِبُوها وَلَمْ يُجَامِعُوها فِي الْبَيْتِ فَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سُجْحَانَهُ وَتَعَالَى وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَى فَاغْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ وَاصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ غَيْرِ النِّكَاحِ فَقَالَتِ الْيَهُودُ مَا يُرِيدُ هَذَا الرَّجُلُ أَنْ يَدَعَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِنَا إِلَّا خَالَفَنَا فِيهِ فَجَاءَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشْرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا أَفَلَا نَنْكِحُهُنَّ فِي الْمَحِيضِ فَنَمَعَرَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنْ قَدْ وَجَدَ عَلَيْهِمَا فِخْرًا فَاسْتَقْبَلْتُهُمَا هَدِيَّةً مِنْ لَبَنٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ فِي آتَارِهِمَا فَظَنْنَا أَنَّهُ لَمْ يَجِدْ عَلَيْهِمَا⁴⁸⁵

28- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ وَسَعِيدِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ هَلْ صُمْتَ مِنْ شَهْرِ شَعْبَانَ شَيْئًا قَالَ لَا قَالَ فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمًا وَقَالَ أَحَدُهُمَا يَوْمَيْنِ⁴⁸⁶

29- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَائِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْطِرُ عَلَى رُطَبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَاتٌ فَعَلَى تَمْرَاتٍ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ حَسًا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ⁴⁸⁷

30- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ مَا كُنَّا نَدْعُ الْحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ إِلَّا كِرَاهِيَةَ الْجَهْدِ⁴⁸⁸

31- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ زَوْجِي صَفْوَانَ بْنُ الْمُعْطَلِ يَضْرِبُنِي إِذَا صَلَّيْتُ وَيُفْطِرُنِي إِذَا صُمْتُ وَلَا يُصَلِّيَ صَلَاةَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ قَالَ وَصَفْوَانُ عِنْدَهُ قَالَ فَسَأَلَهُ عَمَّا قَالَتْ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا قَوْلُهَا يَضْرِبُنِي إِذَا صَلَّيْتُ فَإِنَّهَا تَقْرَأُ بِسُورَتَيْنِ وَقَدْ نَهَيْتُهَا قَالَ فَقَالَ لَوْ كَانَتْ سُورَةٌ وَاحِدَةً لَكَفَتِ النَّاسَ وَأَمَا قَوْلُهَا يُفْطِرُنِي فَإِنَّهَا تَنْطَلِقُ فَتَصُومُ وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌ فَلَا أَصْبِرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ لَا تَصُومُ امْرَأَةٌ إِلَّا

⁴⁸⁴ Buhârî, *Buyû'* 1; Menâkıb 57, 104; *Nikâh* 7, 50, 55, 56, 57; Edeb 67; Da'vât 52; Müslim, *Nikâh* 72, 73, 74, 75, 76; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 30; Tirmizî, *Nikâh* 10; *Birr ve Sıla* 22; Nesâî, *Nikâh* 26, 67, 84, 85, 94; İbn Mâce, *Nikâh* 24

⁴⁸⁵ Müslim, *Hayz* 16; Tirmizî, *Tefsîr* 3; Nesâî, *Tahâret* 182; *Hayz* 8; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 47; İbn Mâce, *Tahâret* 126

⁴⁸⁶ Buhârî, *Savm* 61; Müslim, *Sıyâm* 86, 90, 91, 92, 41; Ebû Dâvûd, *Savm* 8

⁴⁸⁷ Ebû Dâvûd, *Savm* 21; Tirmizî, *Savm* 10

⁴⁸⁸ Buhârî, *Savm* 32; Ebû Dâvûd, *Savm* 29

بِإِذْنِ زَوْجِهَا وَأَمَّا قَوْلُهَا إِنِّي لَأُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ قَدْ عُرِفَ لَنَا ذَلِكَ لَا نَكَادُ نَسْتَيْقِظُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ قَالَ فَإِذَا اسْتَيْقِظْتَ فَصَلِّ قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ حَمَادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ عَنْ حُمَيْدٍ أَوْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي الْمُؤَكَّلِ⁴⁸⁹

32- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ فَلَمْ يَعْتَكِفْ عَامًا فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ اعْتَكَفَ عَشْرِينَ لَيْلَةً⁴⁹⁰

33- حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ مُطَهَّرٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْزُو بِأَمِّ سُلَيْمٍ وَيَسُوهُ مِنَ الْأَنْصَارِ لَيْسَتَيْنِ الْمَاءِ وَيَدَاوِينِ الْجَرْحَى⁴⁹¹

34- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ بَعَثَ يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسُبَيْسَةَ عَيْنًا يَنْظُرُ مَا صَنَعَتْ عِيرُ أَبِي سُفْيَانَ⁴⁹²

35- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُغَيِّرُ عِنْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَكَانَ يَتَسَمَّعُ فَإِذَا سَمِعَ أَذَانًا أَمْسَكَ وَإِلَّا أَغَارَ⁴⁹³

36- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَدَبَ أَصْحَابَهُ فَانْطَلَفُوا إِلَى بَدْرٍ فَإِذَا هُمْ بِرَوَايَا فُرَيْشٍ فِيهَا عَبْدُ أُسُودٍ لِبَنِي الْحَجَّاجِ فَأَخَذَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلُوا يَسْأَلُونَهُ أَيْنَ أَبُو سُفْيَانَ فَيَقُولُ وَاللَّهِ مَا لِي بِشَيْءٍ مِنْ أَمْرِهِ عِلْمٌ وَلَكِنْ هَذِهِ فُرَيْشٌ قَدْ جَاءَتْ فِيهِمْ أَبُو جَهْلٍ وَعَثْبَةُ وَشَيْبَةُ ابْنَا رَبِيعَةَ وَأَمِيَّةُ بْنُ خَلْفٍ فَإِذَا تَرَكُوهُ قَالَ وَاللَّهِ مَا لِي بِأَبِي سُفْيَانَ مِنْ عِلْمٍ وَلَكِنْ هَذِهِ فُرَيْشٌ قَدْ أَقْبَلَتْ فِيهِمْ أَبُو جَهْلٍ وَعَثْبَةُ وَشَيْبَةُ ابْنَا رَبِيعَةَ وَأَمِيَّةُ بْنُ خَلْفٍ قَدْ أَقْبَلُوا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَهُوَ يَسْمَعُ ذَلِكَ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّكُمْ لَتَضْرِبُونَهُ إِذَا صَدَقْتُمْ وَتَدْعُونَهُ إِذَا كَذَبْتُمْ هَذِهِ فُرَيْشٌ قَدْ أَقْبَلَتْ لَتَمْنَعَنَّ أَبَا سُفْيَانَ قَالَ أَنَسٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا مَصْرَعٌ فَلَانَ غَدًا وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ وَهَذَا مَصْرَعٌ فَلَانَ غَدًا وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا جَاوَزَ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ مَوْضِعٍ يَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَ بِأَرْجُلِهِمْ فَسُجِبُوا فَأَلْفُوا فِي قَلْبِ بَدْرٍ⁴⁹⁴

37- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ قَالَ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ مِنْ جِبَالِ التَّنْعِيمِ عِنْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ لِيَقْتُلُوهُمْ فَأَخَذَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِلْمًا فَأَعْتَقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِيَطْنِ مَكَّةَ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ⁴⁹⁵

⁴⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Savm* 74; İbn Mâce, *Siyâm* 54

⁴⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Savm* 77; İbn Mâce, *Siyâm* 59

⁴⁹¹ Buhârî, *Cihâd* 64; Menâkıb 72; Müslim, *Cihâd* 116, 117; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 34; Tirmizî, *Siyer* 20

⁴⁹² Müslim, *İmaret* 131; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 92

⁴⁹³ Müslim, *Salât* 575; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 100; Tirmizî, *Siyer* 46

⁴⁹⁴ Müslim, *Cihâd* 71; Cennet 72; Ebû Dâvûd *Cihâd*, 125; Nesâî, *Cenâiz* 117

⁴⁹⁵ Müslim, *Cihâd* 114; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 130; Tirmizî, *Tefsîr* 48

38- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتُ الْبُنَّانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ فَنَى مِنْ أَسْلَمَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ الْجِهَادَ وَلَيْسَ لِي مَالٌ أَتَجَهَّزُ بِهِ قَالَ اذْهَبْ إِلَى فُلَانِ الْأَنْصَارِيِّ فَإِنَّهُ كَانَ قَدْ تَجَهَّزَ فَمَرَضَ فَقُلْ لَهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْرُتُكَ السَّلَامَ وَقُلْ لَهُ ادْفَعْ إِلَيَّ مَا تَجَهَّزْتَ بِهِ فَأَتَاهُ فَقَالَ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ لِأَمْرَأَتِهِ يَا فُلَانَةُ ادْفَعِي لَهُ مَا جَهَّزْتِي بِهِ وَلَا تَحْبِسِي مِنْهُ شَيْئًا فَوَاللَّهِ لَا تَحْبِسِينَ مِنْهُ شَيْئًا فَيَبَارِكَ اللَّهُ فِيهِ⁴⁹⁶

39- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَادٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أُسَيْدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ وَقَعَ فِي سَهْمٍ دَحْيَةَ جَارِيَةً جَمِيلَةً فَاشْتَرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعَةِ أَرُوسٍ ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَى أُمِّ سُلَيْمٍ تَصْنَعُهَا وَلَهَيْبَهَا قَالَ حَمَّادٌ وَأَحْسَبُهُ قَالَ وَتَعَدُّ فِي بَيْتِهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيٍّ⁴⁹⁷

40- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا سَلَامُ بْنُ مِسْكِينٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَّانِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ سَرَّحَ الزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ وَأَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ وَخَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ عَلَى الْخَيْلِ وَقَالَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ اهْتِفْ بِالْأَنْصَارِ قَالَ اسْلُكُوا هَذَا الطَّرِيقَ فَلَا يَشْرُفَنَّ لَكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَنْتُمُوهُ فَتَادَى مُنَادٍ لِمَا فُرِئَتْ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ دَخَلَ دَارًا فَهُوَ آمِنٌ وَمَنْ ألقى السَّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ وَعَمَدَ صِنَادِيهِ فَرِيضٌ فَدَخَلُوا الْكُعْبَةَ فَغَصَّ بِهِمْ وَطَافَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ ثُمَّ أَخَذَ بِجَنْبَيْ الْبَابِ فَخَرَجُوا فَبَايَعُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ قَالَ أَبُو دَاوُدَ سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ سَأَلَهُ رَجُلٌ قَالَ مَكَّةَ عَنُودٌ هِيَ قَالَ إِيضًا يَضْرُكُ مَا كَانَتْ قَالَ فَصَلِّحْ قَالَ⁴⁹⁸

41- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ غُلَامًا مِنَ الْيَهُودِ كَانَ مَرَضَ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَقَالَ لَهُ أَسْلِمْتَ فَنَظَرَ إِلَى أَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَقَالَ لَهُ أَبُوهُ أَطِيعَ أَبَا الْقَاسِمِ فَأَسْلَمَ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ بِي مِنَ النَّارِ⁴⁹⁹

42- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ الطَّائِيُّ حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ رَوْحٍ بْنُ خُلَيْدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دَلْهِمِ الْوَأَسِطِيُّ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ وَعَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ مُحْتَسِبًا بُوعِدَ مِنْ جَهَنَّمَ مَسِيرَةَ سَبْعِينَ خَرِيفًا قُلْتُ يَا أَبَا حَمْزَةَ وَمَا الْخَرِيفُ قَالَ الْعَامُ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَالَّذِي تَفَرَّدَ بِهِ الْبَصْرِيُّونَ مِنْهُ الْعِبَادَةُ وَهُوَ مُتَوَضِّئٌ⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Muslim, *Imâret* 121; Ebû Dâvûd *Cihâd*, 172

⁴⁹⁷ Buhârî, *Salât* 12; *Cum'a* 45; *Buyû'* 108, 111; *Cihâd* 73, 156; *Megâzi* 36; *Nikâh* 13, 14, 62, 70; *Et'ime* 8, 28; *Da'âvat* 35; *Ferâiz* 4; Muslim, *Hacc* 384, *Nikâh* 78, 79, 80, 82; Ebû Dâvûd, *Harâc* 21; Tirmizî, *Nikâh* 10, 23; *Siyer* 2; *Menâkib* 62; Nesâî, *Mevâkîf* 26; *Nikâh* 64, 79; *Sayd ve'z-zebâih* 31; İbn Mâce, *Nikâh* 24, 42

⁴⁹⁸ Muslim, *Cihâd* 71, 73; Ebû Dâvûd, *Harâc* 25

⁴⁹⁹ Buhârî, *Cenâiz* 78; *Merdâ* 11; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 5

⁵⁰⁰ Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 7

43- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَصَابَتْ أَحَدَكُمْ مُصِيبَةٌ فَلْيَقُلْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ عِنْدَكَ أَحْتَسِبُ مُصِيبَتِي فَأَجْرُنِي فِيهَا وَأَبْدَلْ لِي بِهَا خَيْرًا مِنْهَا⁵⁰¹

44- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ أَتَى نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ تَبْكِي عَلَى صَبِيٍّ لَهَا فَقَالَ لَهَا اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي فَقَالَتْ وَمَا تُبَالِي أَنْتَ بِمُصِيبَتِي فَقِيلَ لَهَا هَذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتُّهُ فَلَمْ تَجِدْ عَلَى بَابِهِ بَوَّابِينَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ أَعْرَفَكَ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى أَوْ عِنْدَ أَوَّلِ صَدْمَةٍ⁵⁰²

45- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَلِدٌ لِي اللَّيْلَةُ غُلَامٌ فَسَمَّيْتُهُ بِاسْمِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ أَنَسٌ لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَكِيدُ بِنَفْسِهِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَمَعَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَيَحْرَنُ الْقَلْبُ وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يُرْضِي رَبَّنَا إِنَّا بِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ⁵⁰³

46- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ وَمُسَدَّدٌ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ أَوْ رَجُلًا كَانَ يَفُؤُ الْمَسْجِدَ فَقَفَّهَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقِيلَ مَاتَ فَقَالَ أَلَا أَذْنُومُنِي بِهِ قَالَ دُلُونِي عَلَى قَبْرِهِ فَدَلُّوهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ⁵⁰⁴

47- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى الْبُلْخِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَقْرَ فِي الْإِسْلَامِ قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ كَانُوا يَعْقُرُونَ عِنْدَ الْقَبْرِ بَقْرَةً أَوْ شَاةً⁵⁰⁵

48- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يُهَادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا نَدَرَ أَنْ يَمْشِيَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَعَنِيَّ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ وَأَمْرَهُ أَنْ يَرْكَبَ قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ عَمْرُو بْنُ أَبِي عَمْرٍو عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ⁵⁰⁶

49- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَقَنَادَةَ وَحُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ قَالَ النَّاسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ غَلَا السَّعْرُ فَسَعَّرْنَا لَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يُطَالِبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ⁵⁰⁷

⁵⁰¹ Muslim, *Cenâiz* 3, 4, 5, 6; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 22; Tirmizî, *Cenâiz* 7; Nesâî, *Cenâiz* 3; İbn Mâce, *Cenâiz* 4, 6

⁵⁰² Buhârî, *Cenâiz* 7, 31, 41; *Ahkâm* 11; Muslim, *Cenâiz* 12, 13; Nesâî, *Cenâiz* 22; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

⁵⁰³ Buhârî, *Cenâiz* 42; Muslim, *Fedâil* 58; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 28

⁵⁰⁴ Buhârî, *Salât* 71, 73; *Cenâiz* 65; Muslim, *Cenâiz* 66; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 61; İbn Mâce, *Cenâiz* 32

⁵⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 74

⁵⁰⁶ Buhârî, *Hacc* 207; *Eymân ve'n-nüzûr* 31; Muslim, *Nezr* 9; Tirmizî, *Nüzûr ve'l-eymân* 10; Nesâî, *Eymân ve'n-nüzûr* 42; Ebû Dâvûd, *Eymân ve'n-nüzûr* 23; İbn Mâce, *Kefâret* 200

⁵⁰⁷ Tirmizî, *Buyû'* 69; Ebû Dâvûd, *Buyû'* 51; İbn Mâce, *Ticârât* 27

50- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ سَاقِيَ الْقَوْمِ حَيْثُ حَرَّمَتِ الْخَمْرُ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ وَمَا شَرَابُنَا يَوْمَئِذٍ إِلَّا الْفَضِيخُ فَدَخَلَ عَلَيْنَا رَجُلٌ فَقَالَ إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حَرَّمَتْ وَتَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا هَذَا مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁵⁰⁸

51- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ وَفَيْبِيُّ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ ذَكَرَ تَزْوِيحُ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ عِنْدَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فَقَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلَمَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَيْهَا أَوْلَمَ بِشَاةٍ⁵⁰⁹

52- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ مُتَكَبِّئًا قَطُّ وَلَا يَطَأُ عَقِبَهُ رَجُلَانِ⁵¹⁰

53- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لِعَقِّ أَصَابِعِهِ الثَّلَاثِ وَقَالَ إِذَا سَقَطَتْ لَفْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيُمِطْ عَنْهَا الْأَذَى وَلْيَأْكُلْهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ وَأَمَرَنَا أَنْ نَسْأَلَ الصَّحْفَةَ وَقَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَا يَدْرِي فِي أَيِّ طَعَامِهِ يُبَارِكُ لَهُ⁵¹¹

54- حَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ إِلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَجَاءَ بِخُبْزٍ وَزَيْتٍ فَأَكَلَ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ⁵¹²

55- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْكَيِّ فَكَتَوْنَا فَمَا أَفْلَحْنَا وَلَا أَنْجَحْنَا قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَكَانَ يَسْمَعُ تَسْلِيمَ الْمَلَائِكَةِ فَلَمَّا اكْتَوَى انْقَطَعَ عَنْهُ فَلَمَّا تَرَكَ رَجَعَ إِلَيْهِ⁵¹³

56- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ⁵¹⁴

57- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ الْمُخْتَارِ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ قَالَ سَأَلْتُ أُمَّ سَلَمَةَ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ فَقَالَتْ قَرَأَهَا إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَرَوَاهُ هَارُونُ النَّحْوِيُّ وَمُوسَى بْنُ خَلْفٍ عَنْ ثَابِتٍ كَمَا قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ⁵¹⁵

58- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ أَخْبَرَنَا عُمَارَةُ بْنُ زَادَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ مَلِكًا ذِي يَزَنٍ أَهْدَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةً أَخَذَهَا بِثَلَاثَةِ وَثَلَاثِينَ بَعِيرًا أَوْ ثَلَاثِ وَثَلَاثِينَ نَاقَةً فُقِبِلَهَا⁵¹⁶

⁵⁰⁸ Buhârî, *Mezâlim* 21; Tefsir 115, 116; *Eşribe* 3, 11,21; *Ahbâr* 1; Müslim, *Eşribe* 3, 4, 5, 6; Nesâî, *Eşribe* 2; Ebû Dâvûd, *Eşribe* 1

⁵⁰⁹ Buhârî, *Tefsîr*, 256; *Nikâh* 55, 68, 69; İsti'zân 10, 33; Müslim, *Nikâh* 81, 83, 84, 85; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 2; İbn Mâce, *Nikâh* 24

⁵¹⁰ Ebû Dâvûd, *Et'ime* 17; İbn Mâce, *Mukaddime* 42

⁵¹¹ Müslim, *Eşribe* 136; Tirmizî, *Et'ime* 11; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 50

⁵¹² Ebû Dâvûd, *Et'ime* 55

⁵¹³ Ebû Dâvûd, *Tıbb* 7; Tirmizî, *Tıbb* 10; İbn Mâce, *Tıbb* 23

⁵¹⁴ Ebû Dâvûd, *Hurûf* 1

⁵¹⁵ Tirmizî, *Kıraat* 2

- 59- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى حَدَّثَنَا أَبُو جُمَيْعٍ سَالِمُ بْنُ دِينَارٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى فَاطِمَةَ بَعْدَ كَانَ قَدْ وَهَبَ لَهَا قَالَ وَعَلَى فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَوْبٌ إِذَا قَنَعَتْ بِهِ رَأْسَهَا لَمْ يَبْلُغْ رَجُلِيهَا وَإِذَا غَطَّتْ بِهِ رَجُلِيهَا لَمْ يَبْلُغْ رَأْسَهَا فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَلَقَّى قَالَ إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيْكَ بِأَسْ إِمَّا هُوَ أَبُوكَ وَغُلَامُكَ⁵¹⁷
- 60- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى شَحْمَةِ أُذُنَيْهِ⁵¹⁸
- 61- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَتْ لِي دُؤَابَةٌ فَقَالَتْ لِي أُمِّي لَا أُجْرُهَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمُدُّهَا وَيَأْخُذُ بِهَا⁵¹⁹
- 62- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُيَيْدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ خِضَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَخْضِبْ وَلَكِنْ قَدْ خَضَبَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا⁵²⁰
- 63- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ قَوْمًا مِنْ عُكْلٍ أَوْ قَالَ مِنْ غُرَيْبَةَ قِيمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجْتَنَوْا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِفْحاحٍ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَسْرُبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَالْبَانِيهَا فَانْطَلَفُوا قَلَمًا صَحُوا فَتَلَّوْا رَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَسْتَأْفُوا النَّعَمَ فَبَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَبْرَهُمْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آتَارِهِمْ فَمَا ارْتَفَعَ النَّهَارُ حَتَّى جِيءَ بِهِمْ فَأَمَرَ بِهِمْ فُقِطَتْ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ وَسَمِرَ أَعْيُنُهُمْ وَأَلْفُوا فِي الْحَرَّةِ يَسْتَسْفُونَ فَلَا يُسْقُونَ قَالَ أَبُو قَلَابَةَ فَهَؤُلَاءِ قَوْمٌ سَرَفُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيْمَانِهِمْ وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ بِإِسْنَادِهِ بِهَذَا الْحَدِيثِ قَالَ فِيهِ فَأَمَرَ بِمَسَامِيرٍ فَأَحْمِيَتْ فَكَحَلَهُمْ وَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَمَا حَسَمَهُمْ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سَفِيَّانَ قَالَ أَخْبَرَنَا ح وَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُمَانَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ قَالَ فِيهِ فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَلَبِهِمْ فَافَهُ قَاتِي بِهِمْ قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي ذَلِكَ إِمَّا جَزَاءَ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا الْآيَةَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ وَقَتَادَةُ وَحُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثِ قَالَ أَنَسٌ فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَحَدَهُمْ يَكْدِمُ الْأَرْضَ بِيَفِيهِ عَطَشًا حَتَّى مَاتُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ هِشَامِ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ نَحْوَهُ زَادَ ثُمَّ نَهَى عَنْ الْمُثَلَّةِ وَلَمْ يَذْكَرْ مِنْ خِلَافٍ وَرَوَاهُ شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ وَسَلَامٌ بْنُ مِسْكِينٍ عَنْ ثَابِتٍ جَمِيعًا عَنْ أَنَسٍ لَمْ يَذْكَرْ مِنْ خِلَافٍ وَلَمْ أَجِدْ فِي حَدِيثٍ أَحَدٍ قَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ مِنْ خِلَافٍ إِلَّا فِي حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ⁵²¹

⁵¹⁶ Ebû Dâvûd, *Libâs* 7

⁵¹⁷ Ebû Dâvûd, *Libâs* 36.

⁵¹⁸ Buhârî, *Libâs* 67; Müslim, *Fedâil* 91, 93; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 9; Nesâî, *Zînet* 6, 59; İbn Mâce, *Libâs* 36

⁵¹⁹ Ebû Dâvûd, *Teraccül* 15

⁵²⁰ Buhârî, *Menâkıb* 20; *Libâs* 65; Müslim, *Fedâil* 97, 98, 99, 100, 101; Nesâî, *Zînet* 17; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 18; İbn Mâce, *Libâs* 35

⁵²¹ Buhârî, *Vudû'* 66; *Zekât* 68; *Cihâd* 51; *Megâzî*, 34; *Tefsir* 110; *Tıbb* 5, 6, 28; *Hudûd* 16, 17, 18, 19; *Diyât* 22; Müslim, *Kasâmet* 18, 19, 20; Tirmizî, *Tahâret* 55; *Et'ime* 38; Nesâî, *Tahâret* 193; *Tahrîmü'd-dem* 7, 8, 9; İbn Mâce, *Hudûd* 20

64- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ عَنْ سُمَيَّةَ عَنِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهُ اعْتَلَّ بِعِيرٍ لَصَفِيَّةَ بِنْتُ حُبَيْبٍ وَعِنْدَ زَيْنَبَ فَضَلَّ ظَهْرَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَزَيْنَبَ أَعْطِيهَا بِعِيرًا فَقَالَتْ أَنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَّةَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهَجَرَهَا ذَا الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ⁵²²

65- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ أَبِي قَالَ أَبُوكَ فِي النَّارِ فَلَمَّا قَفِيَ قَالَ إِنَّ أَبِي وَأَبَاكَ فِي النَّارِ⁵²³

66- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ مَالِكًا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ⁵²⁴

67- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ خَدِمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ بِالْمَدِينَةِ وَأَنَا غُلَامٌ لَيْسَ كُلُّ أَمْرِي كَمَا يَشْتَهِي صَاحِبِي أَنْ أَكُونَ عَلَيْهِ مَا قَالَ لِي فِيهَا أَفَّ قَطُّ وَمَا قَالَ لِي لِمَ فَعَلْتَ هَذَا أَوْ أَلَا فَعَلْتَ هَذَا⁵²⁵

68- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا أَبُو قَطْنٍ أَخْبَرَنَا مُبَارَكٌ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَجُلًا التَّقَمَ أُذُنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يُنْحِي رَأْسَهُ وَمَا رَأَيْتُ رَجُلًا أَخَذَ بِيَدِهِ فَتَرَكَ يَدَهُ حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يَدَعُ يَدَهُ⁵²⁶

69- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ كَانَتْ الْعَضْبَاءُ لَا تُسْبِقُ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى فَعُودٍ لَهُ فَسَابَقَهَا فَسَبَقَهَا الْأَعْرَابِيُّ فَكَأَنَّ ذَلِكَ شَقٌّ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يَرْفَعَ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ حَدَّثَنَا النَّفِيلِيُّ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا حَمِيدٌ عَنْ أَنَسٍ بِهِذِهِ الْقِصَّةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ⁵²⁷

70- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ الْمُهَاجِرِينَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَتْ الْأَنْصَارُ بِالْأَجْرِ كُلِّهِ قَالَ لَا مَا دَعَوْتُمُ اللَّهَ لَهُمْ وَأَنْتُمْ عَلَيْهِمْ⁵²⁸

71- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيْسَى بْنِ الطَّبَّاعِ وَكَثِيرُ بْنُ عَبِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا مَرْوَانُ قَالَ ابْنُ عِيْسَى قَالَ حَدَّثَنَا حَمِيدٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةٌ فَقَالَ لَهَا يَا أُمَّ فُلَانِ اجْلِسِي فِي أَيِّ نَوَاحِي السُّكَّكِ شِئْتَ حَتَّى اجْلِسَ إِلَيْكَ قَالَ فَجَلَسَتْ فَجَلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهَا حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا

⁵²² Ebû Dâvûd, *Sünnet* 4

⁵²³ Müslim, *Îmân* 292; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 18

⁵²⁴ Müslim, *Selâm* 22; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 18

⁵²⁵ Buhârî, *Vesâyâ* 25; Edeb 39; *Diyât* 27; Müslim, *Fedâil* 49, 50, 51, 52, 53; Ebû Dâvûd, *Edeb* 1; Tirmizî, *Bir ve Silâ* 68

⁵²⁶ Ebû Dâvûd, *Edeb* 6

⁵²⁷ Ebû Dâvûd, *Edeb* 9; *Cihâd* 59; *Rikâk* 38; Ebû Dâvûd, *Edeb* 9; Nesâî, *Hayl* 14

⁵²⁸ Ebû Dâvûd, *Edeb* 12

لَمْ يَذْكُرْ ابْنُ عَيْسَى حَتَّى قُضِيَ حَاجَتَهَا وَ قَالَ كَثِيرٌ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا بِرِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ بِمَعْنَاهُ⁵²⁹

72- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ تَابِتٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَجَلَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْعِزُّ أَحَدَكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَمُضٍ قَالُوا وَمَنْ أَبُو ضَمُضٍ قَالَ رَجُلٌ فِيْمَنْ كَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِمَعْنَاهُ قَالَ عِرْضِي لِمَنْ شَتَمَنِي قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَمِّيِّ عَنْ تَابِتٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَحَدِيثُ حَمَادٍ أَصَحُّ⁵³⁰

73- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ لَعِبَتْ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ فَرَحًا بِذَلِكَ لَعِبُوا بِحُرَابِهِمْ⁵³¹

74- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ ذَهَبْتُ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وُلِدَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عَبَاءَةٍ يَهْنَأُ بِعَيْرٍ لَهُ قَالَ هَلْ مَعَكَ تَمْرٌ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَتَنَاوَلْنَاهُ تَمْرَاتٍ فَأَلْقَاهُنَّ فِي فِيهِ فَلَاكُهِنَّ ثُمَّ فَعَرَ فَاةً فَأَوْجَرَهُنَّ إِيَّاهُ فَجَعَلَ الصَّبِيُّ يَتَلَمَّظُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُبُّ الْأَنْصَارِ التَّمْرَ وَسَمَاهُ عَبْدُ اللَّهِ⁵³²

75- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ حَدَّثَنَا تَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ عَلَيْنَا وَلِي أَحٌ صَغِيرٌ يُكْنَى أَبَا عُمَيْرٍ وَكَانَ لَهُ نُعْرٌ يَلْعَبُ بِهِ فَمَاتَ فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَرَأَهُ حَزِينًا فَقَالَ مَا شَأْنُهُ قَالُوا مَاتَ نُعْرُهُ فَقَالَ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّعَيْرُ⁵³³

76- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ كَأَنَّ فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ وَأَتَيْنَا بِرُطْبٍ مِنْ رُطْبِ ابْنِ طَابٍ فَأَوَلَّتْ أَنَّ الرَّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْعَاقِبَةَ فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ⁵³⁴

77- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي ظَبْيَةَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ بَيَّيْتُ عَلَى ذِكْرِ طَاهِرًا فَيَتَعَارَى مِنَ اللَّيْلِ فَيَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنْ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ قَالَ تَابِتُ الْبُنَائِيُّ قَدِمَ عَلَيْنَا أَبُو ظَبْيَةَ فَحَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَابِتُ قَالَ فَلَانَ لَقَدْ جَهَدْتُ أَنْ أَقُولَهَا حِينَ أَنْبَعْتُ فَمَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا⁵³⁵

⁵²⁹ Muslim, *Fedâil* 73, Ebû Dâvûd, *Edeb* 13

⁵³⁰ Ebû Dâvûd, *Edeb* 42

⁵³¹ Ebû Dâvûd, *Edeb* 59

⁵³² Buhârî, *Zekât* 69; *Zebâih ve's-sayd* 35; *Libâs* 22; Muslim, *Libâs* 110, 11, 112, 113; *Edeb* 22, 23; Ebû Dâvûd, *Edeb* 69; Ibn Mâce, *Libâs* 4

⁵³³ Buhârî, *Edeb* 81, 112; Muslim, *Edeb* 30; Ebû Dâvûd, *Edeb* 77; Tirmizî, *Salât* 136; *Birr ve Sûla* 56; Ibn Mâce, *Edeb* 24, 34

⁵³⁴ Muslim, *Rüyâ* 21; Ebû Dâvûd, *Edeb* 95

⁵³⁵ Ebû Dâvûd, *Edeb* 97; Ibn Mâce, *Duâ* 16

78- حَدَّثَنَا عُمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَأَوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِي⁵³⁶

79- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُسَدَّدُ الْمَعْنَى قَالَا حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ أَصَابَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطَرٌ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَسَرَ تَوْبَهُ عَنْهُ حَتَّى أَصَابَهُ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ صَنَعْتَ هَذَا قَالَ لِأَنَّهُ حَدِيثٌ عَهْدٍ بِرَبِّهِ⁵³⁷

80- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا الْمُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا كَانَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لِأُحِبُّ هَذَا فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْلَمْتَهُ قَالَ لَا قَالَ أَعْلَمْتَهُ قَالَ فَحَقَّهُ فَقَالَ إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّهِ فَقَالَ أَحَبَّكَ الَّذِي أُحِبُّنِي لَهُ⁵³⁸

81- حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ يُوسُفَ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ رَأَيْتُ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَحُوا بِشَيْءٍ لَمْ أَرَهُمْ فَرَحُوا بِشَيْءٍ أَشَدَّ مِنْهُ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يُحِبُّ الرَّجُلَ عَلَى الْعَمَلِ مِنَ الْخَيْرِ يَعْمَلُ بِهِ وَلَا يَعْمَلُ بِمِثْلِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ⁵³⁹

82- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ أَنَسُ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى غُلْمَانٍ يَلْعَبُونَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ⁵⁴⁰

83- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ لَهُ فَعَطِشُوا فَأَنْطَلَقَ سَرْعَانَ النَّاسِ فَلَزِمَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ فَقَالَ حِوْظُكَ اللَّهُ بِمَا حِوْظْتَ بِهِ نَبِيَّهِ⁵⁴¹

84- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ حَيَاتِ النَّبِيِّ فَقَالَ إِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهُنَّ شَيْئًا فِي مَسَاكِينِكُمْ فَقُولُوا أَنشُدْكَ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْنَا نُوْحٌ أَنشُدْكَ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْنَا سُلَيْمَانُ أَنْ لَا نُؤْثِرُوا فِإِنْ عُدْنَا فَاقْتُلُوهُنَّ⁵⁴²

3.3.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde 84 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 56 tanesi Enes b. Mâlik; 7 tanesi Abdullah b. Rebah; 4 tanesi Ebû Râfi', 3

⁵³⁶ Müslim, *Zikir ve duâ* 61; Ebû Dâvûd, *Edeb* 106; Tirmizî, *Daâvât* 16

⁵³⁷ Müslim, *İstiskâ* 9; Ebû Dâvûd, *Edeb* 114

⁵³⁸ Ebû Dâvûd, *Edeb* 122

⁵³⁹ Buhârî, *Menâkib* 30; Edeb 95, 96; *Ahkâm* 10; Müslim, *Birr ve Sıla* 155, 156, 157, 158; Ebû Dâvûd, *Edeb* 123; Tirmizî, *Zühd* 42

⁵⁴⁰ Buhârî, *İsti'zân* 15; Müslim, *Selâm* 13, 14; Ebû Dâvûd, *Edeb* 147; Tirmizî, *İsti'zân* 8; İbn Mâce, *Edeb* 14

⁵⁴¹ Buhârî, *Mevâkîf* 35, *Tevhid* 31; Müslim, *Mesâcid* 292; Ebû Dâvûd, *Edeb* 164; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkîf* 53, 54; İmâmet 47; İbn Mâce, *Salât* 10

⁵⁴² Ebû Dâvûd, *Edeb* 174; Tirmizî, *Ahkâm* 2

tanesi Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Mutarrif b. Abdullah; 2 tanesi Şehr b. Havşeb ve 1'er tanesi de Âmir b. Abdullah, Abdurrahman b. Mülle, Ali b. Dâvûd, İbn Ömer b. Ebû Seleme, Şuayb b. Abdullah, Münzir b. Mâlik, Abdurrahman b. Aclân, Ebû Zabye ve Sümeyye kanalıyla gelmektedir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerine gelince, Hammâd b. Seleme 45; Süleymân b. Muğîre 7; Hammâd b. Zeyd 6; Ma'mer b. Râşid 4; Cafer b. Süleymân 3; Humeyd b. Ebû Humeyd 3; Mübârek b. Fedâle 3; Muhammed b. Abdurrahman Ebû Leylâ, Yunus b. Ubeyd, ve Sellâm b. Miskîn 2'şer; Cerîr b. Hâzim, Fadl b. Delhem, Şu'be b. Haccâc, Abdülaziz b. Muhtâr, Umâre b. Zâzân, Salim b. Dînar ve Meymûn b. Abdullah 1'er rivayette bulunmuşlardır.

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki rivayetlerinin büyük bölümünü Enes b. Mâlik'ten aldığı görülmektedir. Kendisinden ise en çok rivayette bulunan öğrencisi Hammâd b. Seleme'dir.

3.3.3. Edâ Sîgaları

Sâbit b. Eslem, Enes b. Mâlik'ten yapmış olduğu 56 rivayetin 50 tanesini "an", diğerlerini ise "kâle" ve "semia"; Abdullah b. Rebâh'tan yapmış olduğu rivayetlerin tamamı "an"; Ebû Râfi', Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Mutarrif b. Abdullah, Âmir b. Abdullah, Abdurrahman b. Mülle, Ali b. Dâvûd, İbn Ömer b. Ebû Seleme, Münzir b. Mâlik, Şuayb b. Abdullah ve Sümeyye'den yaptığı rivayetlerin hepsinde "an"; Şehr b. Havşeb'ten yaptığı 2 rivayette ise "an" ve "kâle" edâ sîkalarını kullanmıştır.

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'den 45 rivayette bulunan Hammâd b. Seleme, bu rivayetlerin 29 tanesini "an"; 14 tanesini "ahberanâ"; diğerlerini ise "haddesenâ"; Süleymân b. Muğîre, Hammâd b. Zeyd, Ma'mer b. Râşid yapmış oldukları rivayetlerin hepsinde "an"; Humeyd b. Ebû Humeyd "an" ve "kale"; Mübarek b. Fedâle "an" ve "haddesenâ"; Muhammed b. Abdurrahman Ebû Leylâ "an"; Yunus b. Ubeyd "an"; Sellâm b. Miskîn "haddesenâ"; Cerîr b. Hâzim, Fadl b. Delhem, Şu'be b. Haccâc Umâre b. Zâzân, Sâlim b. Dînar, Meymûn b. Abdullah "an" ve Abdülaziz b. Muhtâr "haddesenâ" edâ sîgalarını kullanmışlardır.

Yukarıda da görüldüğü gibi Sâbit b. Eslem'in rivayetlerinde kullanmış olduğu edâ sîgâlarından, rivayetlerini genelde semâ' yoluyla aldığı anlaşılmaktadır. Kendisinden

rivayette bulunan öğrencileri ise semâ' yoluyla aldıkları gibi diğer edâ ve tahammül yollarıyla da almışlardır.

3.3.4. Bablarına Göre Dağılımı

Sâbit b. Eslem'in Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımını şöyle zikredebiliriz; Enes b. Mâlik'ten 14 tane "edeb", 9 tane "salât", 6 tane "cihâd", 5 tane "cenâiz" olmak üzere "et'ime", "teraccül", "tahâret", "nikâh", "savm", "libâs", "sünnet", "zekât", "harâc", "eymân ve'n-nüzûr", "buyû", "eşribe", "hudûd"; Abdullah b. Rebâh'tan 4 tane "salât" olmak üzere "menâsik" ve "harâc"; Ebû Râfî'den "salât", "savm", "cenâiz", "edeb"; Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan "salât", "zekât", "edeb"; Mutarrif b. Abdullah'tan "salât", "savm", "tıbb"; Şehr b. Havşeb'den "hurûf"; Münzir b. Mâlik'ten "tahâret"; Âmir b. Abdullah'tan "salât"; Abdurrahman b. Mülle'den "salât"; Ali b. Dâvûd'dan "savm"; İbn Ömer b. Ebû Seleme'den "cenâiz"; Şuayb b. Abdullah'dan "et'ime"; Sümeyye'den "sünnet"; Abdurrahman b. Aclân ve Ebû Zabye'den ise "edeb" bablarında rivayetler nakletmiştir.

Burada da Sâbit b. Eslem'in rivayet etmiş olduğu hadislerin bablarının genel itibariyle ibadet ve fezâil'e taalluk eden konularda yoğunlaştığı görülmektedir.

Sâbit b. Eslem'in kendisinden rivayette bulunan öğrencilerinin, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımına gelince; Hammâd b. Seleme 12 tane "salât", 10 tane "edeb", 4 tane "cihâd" olmak üzere "tahâret", "sünnet", "nikâh", "savm", "et'ime", "zekât", "harâc", "cenâiz", "buyû", "tıbb", "hurûf", "hudûd"; Süleymân b. Muğîre'den "edeb", "salât", "menâsik", "savm", "cihâd", "cenâiz"; Hammâd b. Zeyd'den "salât", "cenâiz", "eşribe", "et'ime", "teraccül"; Ma'mer b. Râşid'den "cenâiz", "et'ime", "teraccül", "edeb"; Cafer b. Süleymân'dan "savm", "cihâd", "edeb", Humeyd b. Ebû Humeyd'den "salât", "savm", "eymân ve'n-nüzûr"; Mübarek b. Fedâle'den "edeb", "zekat"; Muhammed b. Abdurrahman Ebû Leylâ'dan "salât", "edeb"; Yunus b. Ubeyd'den "salât" ve "edeb"; Sellâm b. Miskîn'den "menâsik" ve "harâc"; Cerîr b. Hâzim'den "salât"; Fadl b. Delhem'den "cenâiz"; Şu'be b. Haccâc'dan "cenâiz"; Abdülaziz b. Muhtar'dan "hurûf"; Umâre b. Zâzân'dan "libâs"; Salim b. Dinar'dan "libâs"; ve Meymûn b. Abdullah'dan "teraccül" konularında rivayet nakletmişlerdir.

Burada da göze çarpan husus, kendisinden yapılan rivayetlerin genel itibariyle ibadet, fezâil ve ahkâma ait konularda yoğunlaştığıdır.

3.4. Tirmizî'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin, Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunan 71 rivayetinin tahrîci, hoca-öğrenci ilişkileri, edâ sîgaları ve rivayetlerin bablarına göre dağılımı bu başlık altında incelenecektir.

3.4.1. Hadislerin Tahrîci

Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerin tahrîci aşağıda çıkarıldığı şekildedir.

1- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الزَّعْفَرَانِيُّ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ وَقَتَادَةُ وَتَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَاسًا مِنْ عُرَيْنَةَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَاجْتَوَوْهَا فَبَعَثَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِبِلِ الصَّدَقَةِ وَقَالَ اشْتَرِبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا فَفَعَلُوا رَاعِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْثَفُوا اللَّيْلَ وَارْتَدُّوا عَنِ الْإِسْلَامِ فَأَبَى بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ مِنْ خِلَافٍ وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ وَالْقَاهُمْ بِالْحَرَّةِ قَالَ أَنَسٌ فَكُنْتُ أَرَى أَحَدَهُمْ يُكْدُ الْأَرْضَ بِفِيهِ حَتَّى مَاتُوا وَرَبَّمَا قَالَ حَمَّادٌ بِكُفْرِ الْأَرْضِ بِفِيهِ حَتَّى مَاتُوا قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ أَنَسٍ وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ قَالُوا لَا بَأْسَ بِبَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لِحَمَّةٍ⁵⁴³

2- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ تَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ ذَكَرُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَوْمَهُمْ عَنِ الصَّلَاةِ فَقَالَ إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَقْرِيْبٌ إِئِمَّا التَّقْرِيبُ فِي الْبِقِظَةِ فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ وَأَبِي مَرْيَمَ وَعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ وَأَبِي جُحَيْفَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ وَعَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمَّرِيِّ وَذِي مَخْبِرٍ وَيُقَالُ ذِي مَخْمَرٍ وَهُوَ ابْنُ أَخِي النَّجَّاشِيِّ قَالَ أَبُو عِيْسَى وَحَدِيثُ أَبِي قَتَادَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَقَدْ اِخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الرَّجُلِ يَنَامُ عَنِ الصَّلَاةِ أَوْ يَنَسَاهَا فَيَسْتَيْقِظُ أَوْ يَذْكُرُ وَهُوَ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ أَوْ عِنْدَ غُرُوبِهَا فَقَالَ بَعْضُهُمْ يُصَلِّيْهَا إِذَا اسْتَيْقِظَ أَوْ ذَكَرَ وَإِنْ كَانَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ أَوْ عِنْدَ غُرُوبِهَا وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ وَإِسْحَاقَ وَالثَّوْفَيْعِيِّ وَمَالِكٍ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا يُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبَ⁵⁴⁴

3- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ تَابِتِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ قَاعِدًا فِي تَوْبٍ مُتَوَسِّحًا بِهِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

⁵⁴³ Buhârî, *Vudû'* 60; *Zekât* 68; *Cihâd* 151; *Meğâzî* 34; *Tefsîr* 110; *Tıbb* 5, 6, 29 *Hudûd* 16, 18, 19; *Diyât* 22; Müslim, *Kasâmet* 6, 7, 8; Ebû Dâvud, *Hudûd* 3; Tirmizî, *Tahâret* 55; Nesâî, *Tahâret* 96; *Tahrîmü'd-dem* 7, 8, 9; İbn Mâce, *Hudûd* 20; *Tıbb* 30

⁵⁴⁴ Ebû Dâvud, *Salât* 11; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkıt* 53; İbn Mâce, *Salât* 10

زَعَمَ لَنَا أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّ عَلَيْنَا فِي أُمُورِنَا الرِّكَاءَةَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ قَالَ فَبِالَّذِي أُرْسَلْتُ إِلَيْهِ أَمْرًا كَيْفَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ رَسُولَكَ زَعَمَ لَنَا أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّ عَلَيْنَا الْحَجَّ إِلَى الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ قَالَ فَبِالَّذِي أُرْسَلْتُ إِلَيْهِ أَمْرًا كَيْفَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ قَالَ فَقَالَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَدْعُ مِنْهُنَّ شَيْئًا وَلَا أَجَاوِزُهُنَّ ثُمَّ وَتَبَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ صَدَقَ الْأَعْرَابِيُّ دَخَلَ الْجَنَّةَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فَهَذَا الْحَدِيثُ أَنَّ الْقِرَاءَةَ عَلَى الْعَالِمِ وَالْعَرْضَ عَلَيْهِ جَائِزٌ مِثْلُ السَّمَاعِ وَاحْتَجَّ بِأَنَّ الْأَعْرَابِيَّ عَرَضَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقْرَبَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

549

8- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ سَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الصَّوْمِ أَفْضَلُ بَعْدَ رَمَضَانَ فَقَالَ شَعْبَانَ لِتَعْظِيمِ رَمَضَانَ قِيلَ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ صَدَقَةُ فِي رَمَضَانَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَصَدَقَةُ بْنُ مُوسَى لَيْسَ عِنْدَهُمْ بِذَلِكَ الْقَوِيُّ⁵⁵⁰

9- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُطَبَاتٍ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَاتٍ فَنَمِيرَاتٍ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ نَمِيرَاتٍ حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ قَالَ أَبُو عِيْسَى وَرُوِيَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُفْطِرُ فِي الشَّاءِ عَلَى ثَمَرَاتٍ وَفِي الصَّيْفِ عَلَى الْمَاءِ⁵⁵¹

10- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ الْكُوفِيُّ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبِرَّازِيُّ الْبَغْدَادِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا سَيَّارٌ هُوَ ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى شَابٍّ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ فَقَالَ كَيْفَ تُحَدِّثُكَ قَالَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنِّي أَرْجُو اللَّهَ وَإِنِّي أَخَافُ دُنُوبِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَأَمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ ثَابِتٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا⁵⁵²

11- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَسَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁵³

12- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرَ صُفْرَةٍ فَقَالَ مَا هَذَا فَقَالَ إِنِّي تَرَوَجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَزْنِ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْلَمْ وَلَوْ بِشَاةٍ

⁵⁴⁹ Buhârî, *İlim* 6; Müslim, *İmân* 5; Ebû Dâvud, *Salât* 23; Tirmizî, *Zekât* 2; Nesâî, *Styâm* 1; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 194

⁵⁵⁰ Tirmizî, *Zekât* 28

⁵⁵¹ Tirmizî, *Savm* 10; Ebû Dâvud, *Savm* 21

⁵⁵² Tirmizî, *Cenâiz* 9; İbn Mâce, *Zühd* 31

⁵⁵³ Buhârî, *Cenâiz* 31, 41; Ahkâm 11; Müslim, *Cenâiz* 12, 13; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

قَالَ وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ وَعَائِشَةَ وَجَابِرٍ وَرُهَيْبِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ أَبُو عَيْسَى حَدِيثُ أَنَسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَ
قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَزَنُ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ وَزَنُ ثَلَاثَةِ دَرَاهِمٍ وَثَلَاثٌ وَقَالَ إِسْحَاقُ هُوَ وَزَنُ خَمْسَةِ دَرَاهِمٍ وَثَلَاثٌ⁵⁵⁴

13- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ قَتَادَةَ وَثَابِتٍ وَحُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ عَلَا
السَّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ سَعْرٌ لَنَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ
الْبَاسِطُ الرَّزَّاقُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ
حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁵⁵

14- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ قَالَ أَبُو
لَيْلَى قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ظَهَرَتِ الْحَيَّةُ فِي الْمَسْكَنِ فَقُولُوا لَهَا إِنَّا نَسْأَلُكَ بِعَهْدِ نُوحٍ وَبِعَهْدِ سُلَيْمَانَ
بْنِ دَاوُدَ أَنْ لَا تُؤْذِينَا فَإِنْ عَادَتْ فَاقْتُلُوهَا قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ إِلَّا
مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى⁵⁵⁶

15- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَنَّى حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَيْخٍ كَبِيرٍ يَنْهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ فَقَالَ مَا بَالَ هَذَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَدَرَ أَنْ يَمْشِيَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ
لَعَنِي عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ قَالَ فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ
رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا فَذَكَرَ نَحْوَهُ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ⁵⁵⁷

16- حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَيْعِيُّ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُؤُ بِأَمِّ سُلَيْمٍ وَيَسْوَةٌ مَعَهَا مِنَ الْأَنْصَارِ يَسْقِينَ الْمَاءَ وَيُدَاوِينَ الْجَرْحَى قَالَ أَبُو عَيْسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ
الرُّبَيْعِ بِنْتِ مَعُوذٍ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁵⁸

17- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقُ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ مَنْ انْتَهَبَ فَلَيْسَ مِنَّا قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ⁵⁵⁹

18- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُغَيِّرُ إِلَّا عِنْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ فَإِنْ سَمِعَ آدَانًا أَمْسَكَ وَإِلَّا أَغَارَ فَاسْتَمَعَ ذَاتَ يَوْمٍ فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ
أَكْبَرُ فَقَالَ عَلَى الْوِطْرَةِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ خَرَجْتَ مِنَ النَّارِ قَالَ الْحَسَنُ وَحَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ
سَلَمَةَ بِهِذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ قَالَ أَبُو عَيْسَى وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁶⁰

⁵⁵⁴ Buhârî, *Bûyû* 1; *Nikâh*, 55; Müslim, *Nikâh* 78, 80; Tirmizî, *Nikâh* 10; Nesâî, *Nikâh* 67, 74, 75, 78; Ebû Dâvud, *Nikâh* 30; İbn Mâce, *Nikâh* 24

⁵⁵⁵ Tirmizî, *Bûyû* 69; Ebû Dâvud, *Bûyû* 51; İbn Mâce, *Ticarât* 27

⁵⁵⁶ Tirmizî, *Ahkâm ve'l-fevâid* 2

⁵⁵⁷ Buhârî, *Hac* 207; Müslim, *Nezr* 9; Tirmizî, *Eyman ve'n-nüzür* 9; Nesâî, *Eyman ve'n-nüzür* 42; Ebû Dâvud, *Eyman ve'n-nüzür* 23

⁵⁵⁸ Buhârî, *Menâkib* 72; Müslim, *Cihâd ve Siyer* 16; Tirmizî, *Siyer* 18; Ebû Dâvud, *Cihâd* 34

⁵⁵⁹ Tirmizî, *Siyer* 38

⁵⁶⁰ Müslim, *Salât* 8; Ebû Dâvud, *Cihâd* 100; Tirmizî, *Siyer* 46

19- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ وَأَجْوَدِ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ قَالَ وَقَدْ فَرَعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ لَيْلَةَ سَمِعُوا صَوْتًا قَالَ فَنَلَقَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِيٍّ وَهُوَ مُتَعَلِّدٌ سَيْفَهُ فَقَالَ لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدْتُهُ بَحْرًا يَعْنِي الْفَرَسَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ⁵⁶¹

20- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَنَعَ خَاتَمًا مِنْ وَرَقٍ فَفَقَسَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ لَا تَنْفُسُوا عَلَيْهِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ حَسَنٌ وَمَعْنَى قَوْلِهِ لَا تَنْفُسُوا عَلَيْهِ نَهَى أَنْ يَنْفُسَ أَحَدٌ عَلَى خَاتَمِهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ⁵⁶²

21- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ وَقَالَ إِذَا مَا وَقَعَتْ لِقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَمِطْ عَنْهَا الْأَذَى وَلْيَأْكُلْهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ وَأَمْرًا أَنْ نَسَلْتِ الصَّحْفَةَ وَقَالَ إِنَّكُمْ لَا تَذُرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمْ الْبِرْكَهَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ⁵⁶³

22- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّعْفَرَانِيُّ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ وَثَابِتٌ وَقَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ وَقَالَ إِذَا مَا وَقَعَتْ لِقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَمِطْ عَنْهَا الْأَذَى وَلْيَأْكُلْهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ وَأَمْرًا أَنْ نَسَلْتِ الصَّحْفَةَ وَقَالَ إِنَّكُمْ لَا تَذُرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمْ الْبِرْكَهَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ رَوَاهُ أَبُو قَلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ وَرَوَاهُ سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ⁵⁶⁴

23- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَأَلِي الْقَوْمَ آخِرُهُمْ شَرَبًا قَالَ وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁶⁵

24- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّنَعَانِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا كَانَ الْفَحْشُ فِي شَيْءٍ إِلَّا سَأَنَهُ وَمَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ⁵⁶⁶

25- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَالْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي كَبِشَةَ الْبَصْرِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ السَّدُوسِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو سَيَانَ الْقَسْمَلِيُّ هُوَ الشَّامِيُّ عَنْ عَثْمَانَ بْنِ أَبِي سُوْدَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ عَادَ مَرِيضًا أَوْ زَارَ أَخًا لَهُ فِي اللَّهِ نَادَاهُ مُنَادٍ أَنْ طَبِّبْتَ وَطَابَ مَمَشَاكَ وَتَبَوَّأْتَ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ

⁵⁶¹ Buhârî, Hibe 33; Edeb 39; Müslim, Fedâil 46; Ebû Dâvud, Edeb 86; Tirmizî, Cihâd 14; İbn Mâce, Cihâd 9

⁵⁶² Buhârî, İlim 7; Müslim, Libâs 56, 61; Ebû Dâvud, Hâtim 1; Tirmizî, Libâs 15; Nesâî, Zînet 47, 78; İbn Mâce, Libâs 39, 41

⁵⁶³ Müslim, Eşribe 136; Ebû Dâvud, Et'ime 50; Tirmizî, Et'ime 11

⁵⁶⁴ Buhârî, Vudû' 66; Zekât 68; Cihâd 151; Meğâzî 34; Tefsîr 110; Tıbb 5, 6, 28; Hudûd 16, 18, 19; Diyât 22; Müslim, Kasâmet 6, 7, 8; Ebû Dâvud, Hudûd 3; Tirmizî, Et'ime 38; Nesâî, Tahâret 193; Tahrîmü'd-dem 7, 8, 9; İbn Mâce, Hudûd 20; Tıbb, 30

⁵⁶⁵ Müslim, Mesâcid 292; Tirmizî, Eşribe 20; İbn Mâce, Eşribe 26

⁵⁶⁶ Tirmizî, Birr ve Silâ 47, İbn Mâce, Zühhd 34

حَسَنٌ غَرِيبٌ وَأَبُو سَيَانَ اسْمُهُ عَيْسَى بْنُ سَيَانَ وَقَدْ رَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَيِّئًا مِنْ هَذَا⁵⁶⁷

26- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَعِيُّ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أَفَّ قَطُّ وَمَا قَالَ لِشَيْءٍ صَنَعْتُهُ لَمْ صَنَعْتُهُ وَلَا لِشَيْءٍ تَرَكْتُهُ لَمْ تَرَكْتُهُ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ خُلُقًا وَلَا مَسَسْتُ خَزَأً قَطُّ وَلَا حَرِيرًا وَلَا شَيْئًا كَانَ أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا شَمَمْتُ مِسْكَ قَطُّ وَلَا عَطْرًا كَانَ أَطْيَبَ مِنْ عَرَقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو عَيْسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ وَالْبَرَاءِ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁶⁸

27- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّعْرَعَانِيُّ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ وَثَابِتٌ وَقَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَاسًا مِنْ غُرَيْبَةَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَاجْتَوَوْهَا فَبَعَثَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِبِلِ الصَّدَقَةِ وَقَالَ اشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا قَالَ أَبُو عَيْسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁶⁹

28- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ أَحْوَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ أَحَدُهُمَا يَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ يَحْتَرِفُ فَشَكَا الْمُحْتَرِفُ أَخَاهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَعَلَّكَ تُرْزَقُ بِهِ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁷⁰

29- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُرُ شَيْئًا لِعَدِّ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا⁵⁷¹

30- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ⁵⁷²

31- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ أَسْلَمٍ أَبُو حَاتِمِ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ أَخَفْتُ فِي اللَّهِ وَمَا يُخَافُ أَحَدٌ وَلَقَدْ أُودِيْتُ فِي اللَّهِ وَمَا يُؤْدِي أَحَدٌ وَلَقَدْ أَنْتَ عَلَيَّ ثَلَاثُونَ مِنْ بَيْنِ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ وَمَا لِي وَلَيْلَالٍ طَعَامٌ يَأْكُلُهُ ذُو كَبِدٍ إِلَّا شَيْءٌ يُوَارِيهِ إِبْطُ بِلَالٍ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا

⁵⁶⁷ Tirmizî, *Birr ve Sıla* 63; İbn Mâce, *Cenâiz* 2

⁵⁶⁸ Buhârî, *Vesâyâ* 25; Müslim, *Fedâil* 49; Ebû Dâvud, *Edeb* 1; Tirmizî, *Birr ve Sıla* 68

⁵⁶⁹ Buhârî, *Vudû'* 66; *Zekât* 68; *Cihâd* 161; *Meğâzî* 34; *Tefsîr* 110; *Tıbb* 5, 6, 28; *Hudûd* 16, 18, 19; *Diyâret* 22; Müslim, *Kasâmet* 6,7,8; Ebû Dâvud, *Hudûd* 3; Tirmizî, *Tıbb* 6; Nesâî, *Tahâret* 190; *Tahrîmü'd-dem* 7, 8, 9; İbn Mâce, *Hudûd* 3; *Tıbb* 30

⁵⁷⁰ Tirmizî, *Zühd* 30

⁵⁷¹ Tirmizî, *Zühd* 34

⁵⁷² Tirmizî, *Sifatü'l-Kiyâmet* 9

حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَمَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ حِينَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَارِبًا مِنْ مَكَّةَ وَمَعَهُ بِلَالٌ إِنَّمَا كَانَ مَعَ بِلَالٍ مِنَ الطَّعَامِ مَا يَحْمِلُهُ تَحْتَ إِبْطِهِ⁵⁷³

32- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ نَادَى مُنَادٌ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا قَالُوا أَلَمْ يُبَيِّضْ وَجُوهَنَا وَيُجَنِّبْنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ قَالُوا بَلَى قَالَ فَيَنْكَشِفُ الْحِجَابُ قَالَ قَوْلَ اللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ إِثْمًا أَسْنَدَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَرَفَعَهُ وَرَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَوْلُهُ⁵⁷⁴

33- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ حُمَيْدٍ وَثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ حُقَّتْ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ⁵⁷⁵

34- حَدَّثَنَا أَبُو الْخَطَّابِ زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَتَابٍ سَهْلُ بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَيَّارٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ فَمَرَّ عَلَيَّ صَبِيحَانٌ فَسَلَّمَ عَلَيَّ فَقَالَ ثَابِتٌ كُنْتُ مَعَ أَنَسٍ فَمَرَّ عَلَيَّ صَبِيحَانٌ فَسَلَّمَ عَلَيَّ وَقَالَ أَنَسُ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَّ عَلَيَّ صَبِيحَانٌ فَسَلَّمَ عَلَيَّ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ رَوَاهُ غَيْرٌ وَاحِدٌ عَنْ ثَابِتٍ وَرُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَنَسٍ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ⁵⁷⁶

35- حَدَّثَنَا سُؤْدَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ أَقْبَلْتُ أَنَا وَصَاحِبَانِ لِي قَدْ ذَهَبَتْ أَسْمَاعُنَا وَأَبْصَارُنَا مِنَ الْجَهْدِ فَجَعَلْنَا نَعْرِضُ أَنْفُسَنَا عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَيْسَ أَحَدٌ يَقْبَلُنَا فَاتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى بِنَا أَهْلُهُ فَإِذَا ثَلَاثَةٌ أَعْزَرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَلَبُوا هَذَا اللَّيْنُ بَيْنَنَا فَكُنَّا نَحْتَلِبُهُ فَيَسْرُبُ كُلُّ إِنْسَانٍ نَصِيْبَهُ وَرَفَعَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصِيْبَهُ فَيَجِيءُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ اللَّيْلِ فَيَسَلِّمُ تَسْلِيمًا لَا يُوقِظُ النَّائِمَ وَيُسْمَعُ الْيَقِظَانُ ثُمَّ يَأْتِي الْمَسْجِدَ فَيُصَلِّي ثُمَّ يَأْتِي شَرَابَهُ فَيَسْرِبُهُ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁷⁷

36- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ بَيْنَ يَدَيْهِ يَمْشِي وَهُوَ يَقُولُ خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ ضَرْبًا يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا ابْنَ رَوَاحَةَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي حَرَمِ اللَّهِ تَقُولُ الشُّعْرَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلِّ عَنْهُ يَا عُمَرُ فَلَهَايَ أَسْرَعُ فِيهِمْ مِنْ نَضْحِ النَّبْلِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَقَدْ رَوَى عَبْدُ الرَّزَّاقِ هَذَا الْحَدِيثَ أَيْضًا عَنْ مَعْمَرِ بْنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ نَحْوَ هَذَا وَرُوِيَ فِي غَيْرِ هَذَا الْحَدِيثِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁵⁷³ Tirmizî, *Sifatü'l-Kiyâmet* 14; İbn Mâce, *Mukaddime* 148

⁵⁷⁴ Müslim, *İmân* 260; Tirmizî, *Sifatü'l-Cennet* 216; İbn Mâce, *Mukaddime* 34

⁵⁷⁵ Müslim, *Cennet* 1; Tirmizî, *Sifatü'l-Cennet* 20

⁵⁷⁶ Buhârî, *İsti'zân* 15; Müslim, *Selâm* 11; Tirmizî, *İsti'zân* 8; Ebû Dâvud, *Edeb* 145; İbn Mâce, *Edeb* 14

⁵⁷⁷ Müslim, *Eşribe* 172; Tirmizî, *İsti'zân* 25

دَخَلَ مَكَّةَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ وَكَعَبُ بْنُ مَالِكٍ بَيْنَ يَدَيْهِ وَهَذَا أَصَحُّ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْحَدِيثِ لِأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ قِيلَ
يَوْمَ مُؤْتَةِ وَإِنَّمَا كَانَتْ عُمْرَةُ الْقَضَاءِ بَعْدَ ذَلِكَ⁵⁷⁸

37- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ يَحْيَى الْأُبْحِيُّ عَنْ تَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ
أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يُدْرَى أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ قَالَ وَفِي الْبَابِ عَنْ عَمَّارٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو وَابْنِ عُمَرَ قَالَ أَبُو عِيْسَى
وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ قَالَ وَرَوَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ أَنَّهُ كَانَ يُتَبَتُّ حَمَّادُ بْنُ يَحْيَى الْأُبْحِيُّ
وَكَانَ يَقُولُ هُوَ مِنْ شَيْبُوخِنَا⁵⁷⁹

38- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْحَرَشِيُّ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ سَلْمٍ بْنُ صَالِحِ الْعَجَلِيُّ حَدَّثَنَا تَابِتُ بْنُ أَبِي أَنَسٍ
بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ إِذَا زُلْزَلَتْ عُدِلَتْ لَهُ بِنَصْفِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ قُلْ يَا أَيُّهَا
الْكَافِرُونَ عُدِلَتْ لَهُ بِرُبُعِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عُدِلَتْ لَهُ بِثُلُثِ الْقُرْآنِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا
نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ هَذَا الشَّيْخِ الْحَسَنِ بْنِ سَلْمٍ وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ⁵⁸⁰

39- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْزُوقِ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ مَيْمُونِ أَبُو سَهْلٍ عَنْ تَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ بِنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مَائَتِي مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مُجِيَّ عَنْهُ ذُنُوبٌ خَمْسِينَ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ
دَيْنٌ وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنَامَ عَلَى فِرَاشِهِ فَنَامَ عَلَى يَمِينِهِ ثُمَّ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ
أَحَدٌ مِائَةً مَرَّةً فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ لَهُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا عَبْدِي ادْخُلْ عَلَى يَمِينِكَ الْجَنَّةَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا
حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ تَابِتِ بْنِ أَنَسٍ وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ أَيْضًا عَنْ تَابِتِ⁵⁸¹

40- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ
ثَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ بِنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَوْمُهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءَ فَكَانَ كُلَّمَا افْتَتِحَ سُورَةٌ يَقْرَأُ لَهُمْ فِي
الصَّلَاةِ فَقَرَأَ بِهَا افْتَتِحَ يَقُولُ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا ثُمَّ يَقْرَأُ بِسُورَةٍ أُخْرَى مَعَهَا وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ
فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ فَقَالُوا إِنَّكَ تَقْرَأُ بِهَذِهِ السُّورَةِ ثُمَّ لَا تَرَى أَنَّهَا تُجْرُؤُكَ حَتَّى تَقْرَأَ بِسُورَةٍ أُخْرَى فِيمَا أَنْ تَقْرَأَ بِهَا وَإِنَّمَا أَنْ
تَدْعَاهَا وَتَقْرَأَ بِسُورَةٍ أُخْرَى قَالَ مَا أَنَا بِتَارِكِهَا إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أُؤَمِّكُمْ بِهَا فَعَلْتُ وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُكُمْ وَكَانُوا يَرَوْنَهُ أَفْضَلَهُمْ
وَكَرَهُوا أَنْ يَوْمَهُمْ غَيْرُهُ فَلَمَّا أَنَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ يَا فُلَانُ مَا يَمْنَعُكَ مِمَّا يَأْمُرُ بِهِ
أَصْحَابُكَ وَمَا يَحْمِلُكَ أَنْ تَقْرَأَ هَذِهِ السُّورَةَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ إِنَّ حُبَّهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ
عُمَرَ عَنْ تَابِتِ بْنِ رَوَى مُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ عَنْ تَابِتِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ قُلْ هُوَ
اللَّهُ أَحَدٌ فَقَالَ إِنَّ حُبَّكَ إِيَّاهَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو دَاوُدَ سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مُبَارَكُ بْنُ
فَضَالَةَ بِهَذَا⁵⁸²

⁵⁷⁸ Tirmizî, Edeb 68; Nesâî, Menâsik 109

⁵⁷⁹ Tirmizî, Emsâl 5

⁵⁸⁰ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an 9

⁵⁸¹ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an 10

⁵⁸² Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an 10

41- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَائِيَّ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرُؤُهَا إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ قَدْ رَوَاهُ غَيْرٌ وَاحِدٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيَّ نَحْوَ هَذَا وَهُوَ حَدِيثٌ ثَابِتِ الْبُنَائِيَّ وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ أَيْضًا عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَ وَ سَمِعْتُ عَبْدَ بْنَ حُمَيْدٍ يَقُولُ أَسْمَاءُ بِنْتُ يَزِيدَ هِيَ أُمُّ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَ أَبُو عَيْسَى كِلَا الْحَدِيثَيْنِ عِنْدِي وَاحِدٌ وَقَدْ رَوَى شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ غَيْرَ حَدِيثٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ وَهِيَ أَسْمَاءُ بِنْتُ يَزِيدَ وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا⁵⁸³

42- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ وَحَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ قَالَا حَدَّثَنَا هَارُونُ النَّحْوِيُّ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيَّ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ⁵⁸⁴

43- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَتْ الْيَهُودُ إِذَا حَاضَتْ امْرَأَةٌ مِنْهُمْ لَمْ يُؤَاكِلُوها وَلَمْ يُشَارِبُوها وَلَمْ يُجَامِعُوها فِي الْبُيُوتِ فَسُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَى فَأَمْرُهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُؤَاكِلُوهُنَّ وَيُشَارِبُوهُنَّ وَأَنْ يَكُونُوا مَعَهُنَّ فِي الْبُيُوتِ وَأَنْ يَفْعَلُوا كُلَّ شَيْءٍ مَا خَلَا النِّكَاحَ فَقَالَتِ الْيَهُودُ مَا يَرِيدُ أَنْ يَدَعَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِنَا إِلَّا خَالَفْنَا فِيهِ قَالَ فَجَاءَ عَبْدُ بْنُ بَشِيرٍ وَأَسِيدُ بْنُ حُضَيْرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَاهُ بِذَلِكَ وَقَالَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نَنكِحُهُنَّ فِي الْمَحِيضِ فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ظَنَّنَا أَنَّهُ قَدْ غَضِبَ عَلَيْهِمَا فَقَامَا فَاسْتَقْبَلْتُهُمَا هَدِيَّةً مِنْ لَبَنٍ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَثَرِهِمَا فَسَأَهُمَا فَعَلِمَا أَنَّهُ لَمْ يَغْضَبْ عَلَيْهِمَا قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَالِي حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ نَحْوَهُ بِمَعْنَاهُ⁵⁸⁵

44- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عَبْدِ عِبَادَةَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ رَفَعْتُ رَأْسِي يَوْمَ أَحَدٍ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ وَمَا مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا يَمِيدُ تَحْتَ حَجَفَتِهِ مِنَ التُّعَاسِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نِعَاسًا قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عَبْدِ عِبَادَةَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرَّبْرِيرِ مِثْلَهُ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁸⁶

45- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا قَالَ حَمَّادٌ هَكَذَا وَأَمْسَكَ سُلَيْمَانُ بِطَرَفِ إِبْهَامِهِ عَلَى أُنْمَلَةٍ إِصْبَعِهِ الْيُمْنَى قَالَ فَسَاحَ الْجَبَلُ وَحَرََّ مُوسَى صَعَقًا قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الْوَرَّاقُ الْبَغْدَادِيُّ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ⁵⁸⁷

⁵⁸³ Tirmizî, *Kiraat* 2; Ebû Dâvud, *Hurûf* 1

⁵⁸⁴ Tirmizî, *Kiraat* 2; Ebû Dâvud, *Hurûf* 1

⁵⁸⁵ Müslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvud, *Tahâret* 102; Tirmizî, *Tefsîr* 3; Nesâî, *Tahâret* 18; Hayz 6; *Nikâh* 47; İbn Mâce, *Tahâret* 131

⁵⁸⁶ Buhârî, *Meğâzî* 18; *Tefsîr* 68; Tirmizî, *Tefsîr* 4

⁵⁸⁷ Tirmizî, *Tefsîr* 8

46- حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ الْبَعْدَايِيُّ حَدَّثَنَا عَفَانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَدَّثَهُ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِي الْعَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ يَنْظُرُ إِلَى قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرْنَا تَحْتَ قَدَمَيْهِ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِهُمَا قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ إِنَّمَا يُعْرَفُ مِنْ حَدِيثِ هَمَّامٍ تَقَرَّدَ بِهِ وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ حَبَابُ بْنُ هِلَالٍ وَغَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ هَمَّامٍ نَحْوَ هَذَا⁵⁸⁸

47- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ نَادَى مُنَادٍ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا يُرِيدُ أَنْ يُجْزَكُمُوهُ قَالُوا أَلَمْ يُبَيِّضْ وَجُوهَنَا وَيُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ قَالَ فَيُكشَفُ الْحِجَابُ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمُ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ قَالَ أَبُو عِيْسَى حَدِيثُ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ هَكَذَا رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ مَرْفُوعًا رَوَاهُ سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَوْلُهُ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ صُهَيْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁵⁸⁹

48- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ عَمِّي أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ سَمِعْتُ بِهِ لَمْ يَشْهَدْ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَبَّرَ عَلَيَّ فَقَالَ أَوْلُ مَشْهَدٍ شَهِدَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْبْتُ عَنْهُ أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ أَرَانِي اللَّهُ مَشْهَدًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا بَعْدَ لَبْرَيْنِ اللَّهُ مَا أَصْنَعُ قَالَ فَهَابَ أَنْ يَقُولَ غَيْرَهَا فَشَهِدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ مِنَ الْعَامِ الْقَابِلِ فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ يَا أَبَا عَمْرٍو أَتَيْنَ قَالَ وَاهَا لِيرِيحِ الْجَنَّةِ أُجِدُّهَا دُونَ أُحُدٍ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَوُجِدَ فِي جَسَدِهِ بَضْعٌ وَتَمَّاثُونَ مِنْ بَيْنِ ضَرْبَةٍ وَطَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ فَقَالَتْ عَمَّتِي الرَّبِيعُ بِنْتُ النَّضْرِ فَمَا عَرَفْتُ أَحِي إِلَّا بَيْنَانِيهِ وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ رَجَالَ صَدَفُوا مَا عَاوَدُوا اللَّهُ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَلُوا تَبْدِيلًا قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁹⁰

49- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّبَّيِّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتُخْشَى النَّاسَ فِي شَأْنِ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ جَاءَ زَيْدٌ يَشْكُو فَمَهَّمْ بَطْلَانَهَا فَاسْتَأْمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁹¹

50- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا قَالَ فَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقُولُ زَوَّجَكُنْ أَهْلُوكُنْ وَزَوَّجَنِي اللَّهُ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁹²

51- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَالِدٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ بِيَّانٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَنَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ مِنْ نِسَائِهِ فَأَرْسَلَنِي فَدَعَوْتُ قَوْمًا إِلَى الطَّعَامِ فَلَمَّا أَكَلُوا وَخَرَجُوا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْطَلِقًا قَبْلَ بَيْتِ عَائِشَةَ فَرَأَى رَجُلَيْنِ جَالِسَيْنِ فَانصَرَفَ رَاجِعًا قَامَ الرَّجُلَانِ فَخَرَجَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا

⁵⁸⁸ Buhârî, *Menâkub* 26; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 1; Tirmizî, *Tefsîr* 10

⁵⁸⁹ Müslim, *Îmân* 260; Tirmizî, *Tefsîr* 11; İbn Mâce, *Mukaddime* 34

⁵⁹⁰ Buhârî, *Cihâd* 12; Müslim, *Îmâret* 135; Tirmizî, *Tefsîr* 34

⁵⁹¹ Buhârî, *Tefsîr* 254; Tirmizî, *Tefsîr* 34

⁵⁹² Buhârî, *Tevhid* 22; Tirmizî, *Tefsîr* 34; Nesâî, *Nikâh* 26

أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرِينَ إِنَاءَهُ وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ بَيَّانٍ وَرَوَى تَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثَ بِطَوِيلِهِ⁵⁹³

52- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ وَسُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ وَحَجَّاجُ بْنُ مِهَالٍ قَالُوا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا وَلَا يُبَالِي قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ تَابِتٍ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ قَالَ وَشَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ يَرُوي عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ وَأُمِّ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ هِيَ أَسْمَاءُ بِنْتُ يَزِيدٍ⁵⁹⁴

53- حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ الْفَلَّاسُ حَدَّثَنَا أَبُو فُتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ فُتَيْبَةَ حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي حَزْمٍ الْفُطَيْعِيُّ حَدَّثَنَا تَابِتُ الْبُنَّانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا قَالَ قَدْ قَالَ النَّاسُ ثُمَّ كَفَرُوا أَكْثَرُهُمْ فَمَنْ مَاتَ عَلَيْهَا فَهُوَ مِمَّنْ اسْتَقَامَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ سَمِعْتُ أَبَا زُرْعَةَ يَقُولُ رَوَى عَفَّانُ عَنْ عَمْرُو بْنِ عَلِيٍّ حَدِيثًا وَيُرَوَّى فِي هَذِهِ الْآيَةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَعْنَى اسْتَقَامُوا⁵⁹⁵

54- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ تَمَّانٍ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ مِنْ جَبَلِ النَّعِيمِ عِنْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَهُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يَقْتُلُوهُ فَأَخَذُوا أَخْذًا فَأَعْتَقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ الْآيَةَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁵⁹⁶

55- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبِرَّارُ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ أَخْبَرَنَا سُهَيْلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْفُطَيْعِيُّ وَهُوَ أَخُو حَزْمِ بْنِ أَبِي حَزْمٍ الْفُطَيْعِيُّ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَعْوَرَةِ قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَهْلٌ أَنْ تُتَّقَى فَمَنْ اتَّقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِيَ إِلَهًا فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أُغْفَرَ لَهُ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ وَسُهَيْلٌ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ فِي الْحَدِيثِ وَقَدْ تَفَرَّدَ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْ تَابِتٍ⁵⁹⁷

56- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ الْمَعْنِيُّ وَاحِدٌ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ تَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ وَالْهَمْسُ فِي قَوْلِ بَعْضِهِمْ تَحْرُكُ شَفْتَيْهِ كَأَنَّهُ يَنْكَلِمُ فَيَقِيلُ لَهُ إِنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا صَلَّيْتَ الْعَصْرَ هَمَسْتَ قَالَ إِنَّ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أُعْجِبَ بِأَمْرِهِ فَقَالَ مَنْ يَوْمٌ لِهَوْلَاءِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ خَيْرُهُمْ بَيْنَ أَنْ أَنْتَقِمَ مِنْهُمْ وَيَبِينَ أَنْ أَسْلَطَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ فَأَخْتَارُوا النَّفْثَةَ فَسَلَطَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا قَالَ وَكَانَ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ الْآخَرَ قَالَ كَانَ مَلِكٌ مِنَ الْمُلُوكِ وَكَانَ لِذَلِكَ الْمَلِكِ كَاهِنٌ يَكْهَنُ لَهُ فَقَالَ الْكَاهِنُ انظُرُوا لِي غُلَامًا فَهَمَّا أَوْ قَالَ فَطِنًا لَقِنَا فَأَعْلَمَهُ عِلْمِي هَذَا فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ أَمُوتَ فَيَقْطَعَ مِنْكُمْ هَذَا الْعِلْمُ وَلَا يَكُونُ فِيكُمْ مَنْ يَعْلَمُهُ قَالَ فَانظُرُوا لَهُ عَلَى مَا وَصَفَ

⁵⁹³ Buhârî, *Tefsîr* 256; *İsti'zân* 10 ; Müslim, *Nikâh* 81; Tirmizî, *Tefsîr* 34; Nesâî, *Nikâh* 26, 84

⁵⁹⁴ Tirmizî, *Tefsîr* 40

⁵⁹⁵ Tirmizî, *Tefsîr* 42

⁵⁹⁶ Müslim, *Cihâd* 114; Ebû Dâvud, *Cihâd* 130; Tirmizî, *Tefsîr* 48

⁵⁹⁷ Tirmizî, *Tefsîr* 70; İbn Mâce, *Zühd* 35

فَأَمْرُوهُ أَنْ يَحْضُرَ ذَلِكَ الْكَاهِنَ وَأَنْ يَخْتَلِفَ إِلَيْهِ فَجَعَلَ يَخْتَلِفُ إِلَيْهِ وَكَانَ عَلَى طَرِيقِ الْعُلَامِ رَاهِبٌ فِي صَوْمَعَةٍ قَالَ مَعْمَرٌ أَحْسِبُ أَنَّ أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ كَانُوا يَوْمِنِي مُسْلِمِينَ قَالَ فَجَعَلَ الْعُلَامُ يَسْأَلُ ذَلِكَ الرَّاهِبَ كُلَّمَا مَرَّ بِهِ فَلَمْ يَزَلْ بِهِ حَتَّى أَخْبَرَهُ فَقَالَ إِنَّمَا أَعْبُدُ اللَّهَ قَالَ فَجَعَلَ الْعُلَامُ يَمْكُثُ عِنْدَ الرَّاهِبِ وَيُبْطِئُ عَنِ الْكَاهِنِ فَأَرْسَلَ الْكَاهِنُ إِلَى أَهْلِ الْعُلَامِ إِنَّهُ لَا يَكَادُ يَحْضُرُنِي فَأَخْبَرَ الْعُلَامُ الرَّاهِبَ بِذَلِكَ فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ إِذَا قَالَ لَكَ الْكَاهِنُ أَيْنَ كُنْتَ فَقُلْ عِنْدَ أَهْلِي وَإِذَا قَالَ لَكَ أَهْلُكَ أَيْنَ كُنْتَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّكَ كُنْتَ عِنْدَ الْكَاهِنِ قَالَ فَيَبِينَا الْعُلَامُ عَلَى ذَلِكَ إِذْ مَرَّ بِجَمَاعَةٍ مِنَ النَّاسِ كَثِيرٍ قَدْ حَبَسَتْهُمْ دَابَّةٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّ تِلْكَ الدَّابَّةَ كَانَتْ أَسَدًا قَالَ فَأَخَذَ الْعُلَامُ حَجْرًا فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مَا يَقُولُ الرَّاهِبُ حَقًّا فَاسْأَلْكَ أَنْ أَقْتُلَهَا قَالَ ثُمَّ رَمَى فَقَتَلَ الدَّابَّةَ فَقَالَ النَّاسُ مَنْ قَتَلَهَا قَالُوا الْعُلَامُ فَفَرَّغَ النَّاسُ وَقَالُوا لَقَدْ عَلِمَ هَذَا الْعُلَامُ عِلْمًا لَمْ يَعْلَمْهُ أَحَدٌ قَالَ فَسَمِعَ بِهِ أَعْمَى فَقَالَ لَهُ إِنْ أَنْتَ رَدَدْتَ بَصْرِي فَلَكَ كَذَا وَكَذَا قَالَ لَهُ لَا أُرِيدُ مِنْكَ هَذَا وَلَكِنْ أَرَأَيْتَ إِنْ رَجَعَ إِلَيْكَ بَصْرُكَ أَتُؤْمِنُ بِالَّذِي رَدَّهُ عَلَيْكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَدَعَا اللَّهَ فَرَدَّ عَلَيْهِ بَصْرَهُ فَأَمَّنَ الْأَعْمَى فَلَبَّغَ الْمَلِكُ أَمْرَهُمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ فَأَتَى بِهِمْ فَقَالَ لَأُقْتَلَنَّ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ قِتْلَةً لَا أَقْتُلُ بِهَا صَاحِبَهُ فَأَمَرَ بِالرَّاهِبِ وَالرَّجُلِ الَّذِي كَانَ أَعْمَى فَوَضَعَ الْمِشْشَارَ عَلَى مَفْرَقِ أَحَدِهِمَا فَفَتَلَهُ وَقَتَلَ الْآخَرَ بِقِتْلَةٍ أُخْرَى ثُمَّ أَمَرَ بِالْعُلَامِ فَقَالَ انْطَلِفُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَذَا وَكَذَا فَالْفَوْهُ مِنْ رَأْسِهِ فَانْطَلِفُوا بِهِ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَلَمَّا انْتَهَوْا بِهِ إِلَى ذَلِكَ الْمَكَانِ الَّذِي أَرَادُوا أَنْ يُلْفُوهُ مِنْهُ جَعَلُوا يَنْهَافُونَ مِنْ ذَلِكَ الْجَبَلِ وَيَبْرَدُونَ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا الْعُلَامُ قَالَ ثُمَّ رَجَعَ فَأَمَرَ بِهِ الْمَلِكُ أَنْ يَنْطَلِفُوا بِهِ إِلَى الْبَحْرِ فَيُلْفُونَهُ فِيهِ فَانْطَلِقَ بِهِ إِلَى الْبَحْرِ فَغَرَّقَ اللَّهُ الَّذِينَ كَانُوا مَعَهُ وَأَنْجَاهُ فَقَالَ الْعُلَامُ لِلْمَلِكِ إِنَّكَ لَا تَقْتُلُنِي حَتَّى تَصْلُبَنِي وَتَرْمِيَنِي وَتَقُولَ إِذَا رَمَيْتَنِي بِسْمِ اللَّهِ رَبِّ هَذَا الْعُلَامِ قَالَ فَأَمَرَ بِهِ فَصَلِبَ ثُمَّ رَمَاهُ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ رَبِّ هَذَا الْعُلَامِ قَالَ فَوَضَعَ الْعُلَامُ يَدَهُ عَلَى صُدْغِهِ حِينَ رُمِيَ ثُمَّ مَاتَ فَقَالَ أَنَسٌ لَقَدْ عَلِمَ هَذَا الْعُلَامُ عِلْمًا مَا عَلِمَهُ أَحَدٌ فَإِنَّا نُؤْمِنُ بِرَبِّ هَذَا الْعُلَامِ قَالَ فَقِيلَ لِلْمَلِكِ أَجَزَعْتَ أَنْ خَالَفَكَ ثَلَاثَةَ هَذَا الْعَالَمِ كُلُّهُمْ فَدَخَلُوا فَحَدَّ الْأَخْدُودَ ثُمَّ أُلْقِيَ فِيهَا الْحَطَبَ وَالنَّارَ ثُمَّ جَمَعَ النَّاسُ فَقَالَ مَنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ تَرَكْنَاهُ وَمَنْ لَمْ يَرْجِعْ أَلْقَيْنَاهُ فِي هَذِهِ النَّارِ فَجَعَلَ يُلْقِيهِمْ فِي تِلْكَ الْأَخْدُودِ قَالَ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهِ قِيلَ أَصْحَابُ الْأَخْدُودِ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ حَتَّى بَلَغَ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ قَالَ فَأَمَّا الْعُلَامُ فَإِنَّهُ ذَفِنَ فَيَذَكُرُ أَنَّهُ أُخْرِجَ فِي زَمَنٍ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأَصْنَعُهُ عَلَى صُدْغِهِ كَمَا وَضَعَهَا حِينَ قِيلَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ⁵⁹⁸

57- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَّانَا وَأَوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَّ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ⁵⁹⁹

58- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ حَدَّثَنَا سَيَّارٌ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ سَفْرًا فَزَوِّدْنِي قَالَ زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى قَالَ زِدْنِي قَالَ وَغَفَرَ ذَنْبِكَ قَالَ زِدْنِي بِأَبِي أَنْتَ وَآمِي قَالَ وَيَسِّرَ لَكَ الْخَيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ⁶⁰⁰

59- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا قَدْ جُهِدَ حَتَّى صَارَ مِثْلَ الْفَرُخِ فَقَالَ لَهُ أَمَا كُنْتَ تَدْعُو أَمَا كُنْتَ تَسْأَلُ رَبَّكَ الْعَاقِبَةَ قَالَ كُنْتُ أَقُولُ اللَّهُمَّ مَا كُنْتُ مُعَاقِبِي بِهِ

⁵⁹⁸ Muslim, Zühd 68; Tirmizî, Tefsîr 76

⁵⁹⁹ Muslim, Zikir ve duâ 59; Ebû Dâvud, Edeb 106; Tirmizî, Daavât 16

⁶⁰⁰ Tirmizî, Daavât 45

في الآخرة فَعَجَلَهُ لي في الدُّنْيَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبْحَانَ اللَّهِ إِنَّكَ لَا تُطِيفُهُ أَوْ لَا تَسْتَطِيعُهُ أَفَلَا كُنْتَ تَقُولُ
اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا
الْوَجْهِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁶⁰¹

60- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتِ الْبُنَانِيُّ حَدَّثَنِي أَبِي
عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا قَالُوا وَمَا
رِيَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ حَلْقُ الذُّكْرِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ⁶⁰²

61- حَدَّثَنَا إِبرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّهِ
أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَصَابَ أَحَدَكُمْ مُصِيبَةٌ فَلْيَقُلْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ
رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ عِنْدَكَ احْتَسِبْتُ مُصِيبَتِي فَأَجْرُنِي فِيهَا وَأُجْرُنِي مِنْهَا خَيْرًا فَلَمَّا احْتَضِرَ أَبُو سَلَمَةَ قَالَ اللَّهُمَّ اخْلُفْ فِي
أَهْلِي خَيْرًا مِنِّي فَلَمَّا فُيِضَ قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ عِنْدَ اللَّهِ احْتَسِبْتُ مُصِيبَتِي فَأَجْرُنِي فِيهَا قَالَ أَبُو
عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَرُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو سَلَمَةَ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْأَسَدِ⁶⁰³

62- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي التَّلْحِجِّ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ صَاحِبُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ
مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ زُرَيْبٍ عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ وَثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ وَرَجُلٌ
قَدْ صَلَّى وَهُوَ يَدْعُو وَيَقُولُ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ فَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتُمْ تَدْعُونَ بِي دَعَا اللَّهِ دَعَا اللَّهِ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ قَالَ أَبُو
عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ أَنَسٍ⁶⁰⁴

63- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَالِمٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ قَالَ قَالَ لِي يَا مُحَمَّدُ إِذَا
اسْتَكْبَيْتَ فَصَعَّ يَدُكَ حَيْثُ تَشْتَكِي وَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أُجِدُّ مِنْ وَجْعِي هَذَا ثُمَّ ارْفَعْ يَدَكَ ثُمَّ
أَعِدْ ذَلِكَ وَثَرًا فَإِنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُ بِذَلِكَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ
حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ سَالِمٍ هَذَا شَيْخٌ بَصْرِيٌّ⁶⁰⁵

64- حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ السَّجْزِيُّ حَدَّثَنَا قَطْنُ الْبَصْرِيُّ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ
قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَسْأَلْ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُلَّهَا حَتَّى يَسْأَلَ شَيْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ قَالَ أَبُو عِيْسَى
هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَرَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَنَسٍ⁶⁰⁶

⁶⁰¹ Buhârî, *Tefsîr* 38; Müslim, *Zikir ve duâ* 22; Tirmizî, *Daavât* 60

⁶⁰² Tirmizî, *Daavât* 58

⁶⁰³ Tirmizî, *Daavât* 59; İbn Mâce, *Cenâiz* 55

⁶⁰⁴ Tirmizî, *Daavât* 58; İbn Mâce, *Duâ* 9

⁶⁰⁵ Tirmizî, *Daavât* 75

⁶⁰⁶ Tirmizî, *Daavât* 86

65- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِيَسْأَلْ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ حَتَّى يَسْأَلَهُ الْمَلْحَ وَحَتَّى يَسْأَلَهُ شَيْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ قَطَنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ⁶⁰⁷

66- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالِ الصَّوَّافِ البَصْرِيُّ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَيْعِيُّ عَنْ ثَابِتِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي دَخَلَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ أَضَاءَ مِنْهَا كُلُّ شَيْءٍ فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ أَظْلَمَ مِنْهَا كُلُّ شَيْءٍ وَلَمَّا نَفَضْنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَيْدِي وَإِنَّا لَفِي دَفْنِهِ حَتَّى أَنْكَرْنَا فُلُوَيْنَا قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ⁶⁰⁸

67- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ عَطِيَّةَ عَنْ ثَابِتِ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْرُجُ عَلَى أَصْحَابِهِ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَهُمْ جُلُوسٌ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَلَا يَرْفَعُ إِلَيْهِ أَحَدٌ مِنْهُمْ بَصْرَةً إِلَّا أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَإِنَّهُمَا كَانَا يَنْظُرَانِ إِلَيْهِ وَيَنْظُرُ إِلَيْهِمَا وَيَتَبَسَّمَانِ إِلَيْهِ وَيَتَبَسَّمُ إِلَيْهِمَا قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَمْ نَعْرِفْهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ الْحَكَمِ بْنِ عَطِيَّةَ وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُهُمْ فِي الْحَكَمِ بْنِ عَطِيَّةَ⁶⁰⁹

68- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ حَدَّثَنَا مَيْمُونُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ قَالَ قَالَ لِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ يَا ثَابِتُ خُذْ عَنِّي فَإِنَّكَ لَنْ تَأْخُذَ عَنْ أَحَدٍ أَوْتَقَ مَيِّئِي إِلَيَّ أَخَذْتُهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ جَبْرِيلَ وَأَخَذَهُ جَبْرِيلُ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَمْ نَعْرِفْهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ الْحُبَابِ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنْ مَيْمُونِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ثَابِتِ عَنْ أَنَسِ نَحْوَ حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ يَعْقُوبَ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ وَأَخَذَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ جَبْرِيلَ⁶¹⁰

69- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ حَدَّثَنَا سَيَّارٌ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ وَعَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمْ مِنْ أَشْعَثَ أَغْبَرَ ذِي طِمْرَيْنِ لَمْ يُؤْبَهُ لَهُ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ مِنْهُمْ الْبِرَاءُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ⁶¹¹

70- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مِصُورٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتِ عَنْ أَنَسِ قَالَ بَلَغَ صَفِيَّةَ أَنَّ حَفْصَةَ قَالَتْ بِنْتُ يَهُودِيٍّ فَبَكَتْ فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ تَبْكِي فَقَالَ مَا يُبْكِيكِ فَقَالَتْ قَالَتْ لِي حَفْصَةَ إِنِّي بِنْتُ يَهُودِيٍّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكَ لَابْنَةُ نَبِيٍّ وَإِنَّ عَمَّكَ لَنَبِيٍّ وَإِنَّكَ لَتَحْتَ نَبِيٍّ فَوَيْفِيمَ تَفْخَرُ عَلَيْكِ ثُمَّ قَالَ اتَّقِي اللَّهَ يَا حَفْصَةَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ⁶¹²

⁶⁰⁷ Tirmizî, *Daavât*, 86

⁶⁰⁸ Tirmizî, *Menâkib* 1; Ibn Mâce, *Cenâiz* 65

⁶⁰⁹ Tirmizî, *Menâkib* 14

⁶¹⁰ Tirmizî, *Menâkib* 40

⁶¹¹ Tirmizî, *Menâkib* 49

⁶¹² Tirmizî, *Menâkib* 57

71- حَدَّثَنَا عَبْدُهُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخُزَاعِيُّ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ وَعَبْدُ الصَّمَدِ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتِ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْرَى قَوْمَكَ السَّلَامَ فَإِنَّهُمْ مَا عَلِمْتُ أَعْقَهُ صُبْرٌ قَالَ أَبُو عَيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ⁶¹³

3.4.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Tirmizi'nin *Sünen*'inde 71 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin 58 tanesini Enes b. Mâlik'ten; 5 tanesini Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan; 3'er tanesini Abdullah b. Rebâh ve Şehr b. Havşeb'den; 1'er tanesini de Ebû Râfi' ve Ömer b. Ebû Seleme'den rivayet etmiştir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerine gelince Hammâd b. Seleme 21; Ca'fer b. Süleymân 12; Ma'mer b. Râşid 7; Hammâd b. Zeyd 6; Süleymân b. Muğîre 3; Humeyd b. Ebû Humeyd 3 ve Muhammed b. Sâbit 2; Hammâd b. Yahyâ, Hemmâm b. Yahyâ, Cerîr b. Hâzım, Şu'be b. el-Haccâc, Sadaka b. Mûsâ, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Hasan b. Selm, Hâtım b. Meymûn, Ubeydullah b. Ömer, Abdullah b. Hafs, Hârûn b. Mûsâ, Süheyl b. Ebû Hazm, Sehl b. Abdullah, Saîd b. Zerbî, Muhammed b. Sâlim, Hâkem b. Atiyye, Meymûn b. Ebân ise 1'er rivayette bulunmuşlardır.

Görüldüğü üzere, Sâbit b. Eslem burada da en çok rivayeti Enes b. Mâlik'ten almış; kendisinden ise en çok rivayeti öğrencilerinden Hammâd b. Seleme b. Dînâr almıştır.

3.4.3. Edâ Sîgaları

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerinin edâ sîgaları şu şekildedir; Enes b. Mâlik'ten yaptığı rivayetlerin 56 tanesi “an”; diğerlerinde “kâle”; Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan 4 tanesinde “an” 1 tanesinde “haddesenâ”; Şehr b. Havşeb, Ebû Râfi' ve Ömer b. Ebû Seleme'den yapmış olduğu rivayetlerde ise genel olarak “an” edâ sîgasını kullanmıştır.

Öğrencilerinin kendisinden yaptığı rivayetlerin edâ sîgalarına gelince; Hammâd b. Seleme 16 tane “an”; diğerlerinde “haddesenâ” ve “ahberanâ”; Cafer b. Süleymân rivayetlerin 10 tanesinde “an” diğerlerinde “haddesenâ”; Hammâd b. Zeyd, Ma'mer b. Râşid, Humeyd b. Ebû Humeyd ve Süleymân b. Muğîre bütün rivayetlerinde “an”; Muhammed b. Sâbit “haddesenâ”; Şu'be b. el-Haccâc, Cerîr b. Hâzım, Sadaka b. Mûsa,

⁶¹³ Tirmizî, *Menâkıb* 59

Hakem b. Atiyye, Sehl b. Abdullah, Saîd b. Zerbî', Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Hammâd b. Yahyâ, Hasan b. Selm, Hatim b. Meymûn, Mübarek b. Fedâle, Ubeydullah b. Ömer ve Harun b. Mûsa rivayetlerinde “an”; Meymûn b. Ebân “haddesenâ” ve “an”, Muhammed b. Süleym, Abdullah b. Hafs, Hemmâm b. Yahyâ ve Süheyl b. Ebû Hâzım “haddesenâ” edâ sikalarını kullanmışlardır.

3.4.4. Bablarına Göre Dağılımı

Sâbit b. Eslem'in Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımını şöyle zikredebiliriz; Enes b. Mâlik'ten yapmış olduğu rivayetler 11 tane “tefsîru'l-kur-ân”; 7 tane “daavât” 6'şar tane “menâkıb” diğerleri ise, “siyer”, “fedâilü'l-kur-ân”, “zekât”, “cenâiz”, “cum'a”, “et'ime”, “birr ve sıla”, “sıfetü'l-kıyâmet”, “zühd”, “tahâret”, “salât”, “savm”, “nikâh”, “buyû”, “eymân ve'n-nüzûr”, “cihâd”, “libâs”, “tıbb”, “edeb”, “isti'zân”, “emsâl”; Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan “sıfetü'l-cennet”, “tefsîru'l-kur-ân”, “ahkâm”, “isti'zân”; Şehr b. Havşeb'den “kıraat”, “tefsîru'l-kur-ân” ve Ömer b. Ebû Seleme'den ise “daavât” konularını içermektedir.

Öğrencilerinin Sâbit b. Eslem'den yapmış oldukları rivayetlerin bablarına göre dağılımına gelince, Hammâd b. Seleme 6 tane “Tefsîru'l-Kur-ân”, 3 tane “daavât, 2 tane “sıfetü'l-cennet”, 2 tane “et'ime” olmak üzere “salât”, “tahâret”, “buyû”, “siyer”, “birr ve sıla”, “zühd”, “sıfetü'l-kıyâmet”; Ca'fer b. Süleymân 3 tane “daavât”, iki tane “menâkıb” olmak üzere; “savm”, “cenâiz”, “siyer”, “birr ve sıla”, “zühd”, “isti'zân”, “edeb”; Ma'mer b. Râşid “cum'a”, “siyer”, “libâs”, “menâkıb”, “birr ve sıla”, “sıfetü'l-kıyâmet”, “tefsîru'l-kur-ân”; Hammâd b. Zeyd “tefsîru'l-kur-ân”, “salât”, “nikâh”, “cihâd”, “eşribe”; Humeyd b. Ebû Humeyd “salât”, “eymân ve'n-nüzûr”, “daavât”; Süleymân b. Muğîre “zekât”, “isti'zân”, “tefsîru'l-kur-ân”; Muhammed b. Sâbit “daavât” ve “menâkıb”; Cerîr b. Hâzım “cum'a”; Sadaka b. Musa, “zekât”; Şube b. Haccâc, “cenâiz”; Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ “ahkâm”; Hammâd b. Yahyâ “emsâl”; Hasan b. Selm, Ubeydullah b. Ömer ve Hâtim b. Meymûn “fedâilü'l-kur-ân”; Hemmâm b. Yahyâ, Süheyl b. Ebû Hâzım ve Sehl b. Abdullah “tefsîru'l-kur-ân”; Harun b. Musa ve Abdullah b. Hafs “kıraat”; Said b. Zerbî ve Muhammed b. Salim “daavât”; Hakem b. Atiyye ve Meymûn b. Ebân ise “menâkıb” bablarını ihtiva eden rivayetlerde bulunmuşlardır.

Sâbit b. Eslem'in hocalarından, öğrencilerinin de Sâbit b. Eslem'den aldığı yukarıda verilen rivayetler genel itibariyle ibadet, ahkam, fezâil ve ahkâm konularını içermektedir.

3.5. Nesâî'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin, Nesâî'nin *Sünen*'inde bulunan 59 rivayetinin tahrîci, hoca-öğrenci ilişkileri, edâ sîğaları ve rivayetlerin bablarına göre dağılımı bu başlık altında incelenecektir.

3.5.1. Hadislerin Tahrîci

Nesâî'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerin tahrîci aşağıda çıkarıldığı şekildedir.

1- أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامَ عَلَيْهِ بَعْضُ الْقَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ لَا تُزْرِمُوهُ فَلَمَّا فَرَّغَ دَعَا بَدَلُو فَصَبَّهُ عَلَيْهِ قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَعْنِي لَا تَقْطَعُوا عَلَيْهِ⁶¹⁴

2- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ وَقَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ طَلَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَضُوءًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ مَعَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مَاءٌ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي الْمَاءِ وَيَقُولُ تَوَضَّؤُوا بِسْمِ اللَّهِ فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ حَتَّى تَوَضَّؤُوا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ قَالَ ثَابِتٌ قُلْتُ لِأَنَسٍ كَمْ تَرَاهُمْ قَالَ نَحْوًا مِنْ سَبْعِينَ⁶¹⁵

3- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَتْ الْيَهُودُ إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ مِنْهُمْ لَمْ يُؤَاكِلُوهُنَّ وَلَمْ يُشَارِبُوهُنَّ وَلَمْ يُجَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ فَسَأَلُوا نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدَى الْآيَةِ فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُؤَاكِلُوهُنَّ وَيُشَارِبُوهُنَّ وَيُجَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ وَأَنْ يَصْنَعُوا بِهِنَّ كُلَّ شَيْءٍ مَا خَلَا الْجِمَاعَ⁶¹⁶

4- أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامَ إِلَيْهِ بَعْضُ الْقَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُزْرِمُوهُ فَلَمَّا فَرَّغَ دَعَا بَدَلُو مِنْ مَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ⁶¹⁷

5- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَتْ الْيَهُودُ إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ مِنْهُمْ لَمْ يُؤَاكِلُوهُنَّ وَلَا يُشَارِبُوهُنَّ وَلَا يُجَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ فَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدَى الْآيَةِ فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

⁶¹⁴ Buhârî, *Vudû'* 57, 58; *Edeb* 35; Müslim, *Tahâret* 100, 101; Tirmizî, *Tahâret* 112; Nesâî, *Tahâret* 45; İbn Mâce, *Tahâret* 78

⁶¹⁵ Buhârî, *Vudû'* 32; *Menâkıb* 22; Müslim, *Fedâil* 10; Tirmizî, *Menâkıb* 5; Nesâî, *Tahâret* 62

⁶¹⁶ Müslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 102; Tirmizî, *Tefsîr* 3; Nesâî, *Tahâret* 173; *Nikâh*, 47; İbn Mâce, *Tahâret* 125

⁶¹⁷ Buhârî, *Vudû'* 57, 58; *Edeb* 35; Müslim, *Tahâret* 100, 101, 102; Tirmizî, *Tahâret* 112; Nesâî, *Miyâh* 3; İbn Mâce, *Tahâret* 78

يُؤَاكِلُونَهُ وَيُشَارِبُونَهُ وَيَجَامِعُونَهُ فِي الْبُيُوتِ وَأَنْ يَصْنَعُوا بِهِنَّ كُلَّ شَيْءٍ مَا خَلَا الْجَمَاعَ فَقَالَتْ الْيَهُودُ مَا يَدْعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِنَا إِلَّا خَالَفَنَا فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشْرٍ فَأَخْبَرَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَا أَنْجَامُهُنَّ فِي الْمَحِيضِ فَتَمَعَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَمَعْرًا شَدِيدًا حَتَّى ظَنَّنَا أَنَّهُ قَدْ غَضِبَ فَقَامَا فَاسْتَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَدِيَّةَ لَبَنٍ فَبَعَثَ فِي آتَارِهِمَا فَرَدَّهُمَا فَسَقَاهُمَا فَعُرِفَ أَنَّهُ لَمْ يَغْضَبْ عَلَيْهِمَا⁶¹⁸

6- أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ عَبْدَ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ حَدَّثَهُ أَنَّ الْبُنَائِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ الصَّلَاةَ فُرِضَتْ بِمَكَّةَ وَأَنَّ مَلَكَئِنَ أُتِيَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَهَبَا بِهِ إِلَى زَمْرَمَ فَسَقَا بَطْنَهُ وَأَخْرَجَا حَشْوَهُ فِي طُسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ فَعَسَلَاهُ بِمَاءِ زَمْرَمَ ثُمَّ كَبَسَا جَوْفَهُ حِكْمَةً وَعِلْمًا⁶¹⁹

7- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ صَلَاةَ الصُّبْحِ بَعْلَسَ وَهُوَ قَرِيبٌ مِنْهُمْ فَأَغَارَ عَلَيْهِمْ وَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ مَرَّتَيْنِ إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ⁶²⁰

8- أَخْبَرَنَا فُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ ذَكَرُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَوْمَهُمْ عَنِ الصَّلَاةِ فَقَالَ إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَقْرِيبٌ إِذَا نَسِيَ الْبِقِطَةَ فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا⁶²¹

9- أَخْبَرَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَهُوَ ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَقْرِيبٌ إِذَا نَسِيَ الْبِقِطَةَ فِيمَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْآخَرَى حِينَ يَنْتَبِهُ لَهَا⁶²²

10- أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيَّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَامُوا عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْيُصَلِّهَا أَحَدُكُمْ مِنَ الْغَدِ لَوْ قَتِيهَا⁶²³

11- أَخْبَرَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَأُمِّي وَالْبَيْتِيمُ وَأُمُّ حِرَامٍ خَالَتِي فَقَالَ قَوْمُوا فَلْيُصَلِّ بِكُمْ قَالَ فِي غَيْرِ وَقْتُ صَلَاةٍ قَالَ فَصَلِّ بِنَا⁶²⁴

⁶¹⁸ Muslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 102; Tirmizî, *Tefsîr* 3; Nesâî, *Hayz* 8; *Nikâh* 47; Ibn Mâce, *Tahâret* 125

⁶¹⁹ Buhârî, *Tevhid* 37; Muslim, *Îmân* 228; Nesâî, *Salât* 2

⁶²⁰ Buhârî, *Cihâd* 129; *Meğâzî* 36; *Zebâih ve's-sayd* 28; Muslim, *Sayd ve'z-zebâih* 34, 35; Nesâî, *Mevâkut* 26; Ibn Mâce, *Zebâih* 14

⁶²¹ Buhârî, *Mevâkut* 35; *Tevhid* 31; Muslim, *Mesâcid* 292; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkut* 53; Ebû Dâvûd, *Salât* 11; Ibn Mâce, *Salât* 10

⁶²² Buhârî, *Mevâkut* 35; *Tevhid* 31; Muslim, *Mesâcid* 292; Ebû Dâvûd, *Salât* 11; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkut* 53; Ibn Mâce, *Salât* 10

⁶²³ Buhârî, *Mevâkut* 35; *Tevhid* 31; Muslim, *Mesâcid* 292; Tirmizî, *Salât* 18; Nesâî, *Mevâkut* 53; Ebû Dâvûd, *Salât* 11; Ibn Mâce, *Salât* 10

12- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنَا بِهِزُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ اسْتَوُوا اسْتَوُوا اسْتَوُوا فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ خَلْفِي كَمَا أَرَاكُمْ مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ⁶²⁵

13- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ ثَابِتٍ وَقَتَادَةَ وَحُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِنَا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ وَقَدْ حَفَزَهُ النَّفْسُ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ فَلَمَّا فَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ أَيُّكُمْ الَّذِي تَكَلَّمَ بِكَلِمَاتٍ فَأَرَمَ الْقَوْمَ قَالَ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ بَأْسًا قَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ وَقَدْ حَفَزَتْنِي النَّفْسُ ففعلتها قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا أَيُّهُمْ يَرْفَعُهَا⁶²⁶

14- أَخْبَرَنَا سُوَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي وَلِجُوفِهِ أَرِيزٌ كَأَرِيزِ الْمَرْجَلِ يَعْنِي بِيْنَكِي⁶²⁷

15- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ الْكُوسَجِيُّ قَالَ أَنْبَأَنَا عَفَانُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا سُلَيْمَانُ مَوْلَى الْحَسَنِ ابْنِ عَلِيٍّ زَمَنَ الْحَجَّاجِ فَحَدَّثَنَا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ وَالْبُشَيْرِيُّ فِي وَجْهِهِ ففعلنا إِنَّا لَنَرَى الْبُشَيْرِيَّ فِي وَجْهِكَ فَقَالَ إِنَّهُ أَنَانِي الْمَلِكُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ رَبَّكَ يَقُولُ أَمَا يُرْضِيكَ أَنَّهُ لَا يُصَلِّي عَلَيْكَ أَحَدٌ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ أَحَدٌ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا⁶²⁸

16- أَخْبَرَنَا سُوَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بِعَنِي ابْنِ الْمُبَارَكِ قَالَ أَنْبَأَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ سُلَيْمَانَ مَوْلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ وَالْبُشَيْرِيُّ يُرَى فِي وَجْهِهِ فَقَالَ إِنَّهُ جَاءَنِي جَبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَمَا يُرْضِيكَ يَا مُحَمَّدُ أَنْ لَا يُصَلِّي عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا⁶²⁹

17- أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنُ مَيْمُونٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْفَرِيَابِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَارِظٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْزِلُ عَنِ الْمِنْبَرِ فَيَعْرِضُ لَهُ الرَّجُلُ فَيَكْلِمُهُ فَيَقُومُ مَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ إِلَى مُصَلَّاهُ فَيُصَلِّي⁶³⁰

18- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ قَالَ سَمِعْتُ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو وَهُوَ الْعُمَرِيُّ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَامَ إِلَيْهِ النَّاسُ فَصَاحُوا فَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَحَطَّتِ الْمَطَرُ وَهَلَكْتَ الْبَهَائِمُ فَادَّخَلَ اللَّهُ أَنْ يَسْؤِينَا قَالَ اللَّهُمَّ اسْؤِنَا اللَّهُمَّ اسْؤِنَا قَالَ وَابِئِ اللَّهُ مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَرَعَةً مِنْ سَحَابٍ قَالَ

⁶²⁴ Buhârî, *Salât* 20; *Ezân* 78, 161, 163; Müslim, *Mesâcid* 246, 248; Ebû Dâvûd, *Salât* 71, 92; Tirmizî, *Salât* 61

⁶²⁵ Buhârî, *Ezân* 61; Müslim, *Salât* 90; Ebû Dâvûd, *Salât* 88; Nesâî, *Imamet* 27; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 50

⁶²⁶ Müslim, *Mesâcid* 135; Ebû Dâvûd, *Salât* 121; Nesâî, *İftitâh* 19

⁶²⁷ Ebû Dâvûd, *Salât* 161; Nesâî, *Sehv* 18

⁶²⁸ Nesâî, *Sehv* 47

⁶²⁹ Nesâî, *Sehv* 55

⁶³⁰ Buhârî, *Ezân* 28; *İsti'zân* 48; Müslim, *Hayz* 127, 128, 129, 130; Ebû Dâvûd, *Salât* 240; Tirmizî, *Cum'a* 21; Nesâî, *Cum'a* 36; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 89

فَأَنْشَأَتْ سَحَابَهُ فَانْتَشَرَتْ ثُمَّ إِنَّهَا أَمْطَرَتْ وَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى وَانصَرَفَ النَّاسُ فَلَمْ تَزَلْ تَمْطُرُ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ صَاحُوا إِلَيْهِ فَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ تَهَدَّمَتْ الْبُيُوتُ وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَحْيِسَهَا عَنَّا فَنَبَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا فَنَفَسَتْ عَنِ الْمَدِينَةِ فَجَعَلَتْ تَمْطُرُ حَوْلَهَا وَمَا تَمْطُرُ بِالْمَدِينَةِ قَطْرَةً فَظَنَرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ وَإِنَّهَا لَفِي مِثْلِ الْإِكْلِيلِ⁶³¹

19- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ أَنْبَأَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ النَّيْمِيِّ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي بِي عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْكَنْدِيبِ الْأَحْمَرِ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهِ⁶³²

20- أَخْبَرَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ النَّيْمِيِّ وَثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَيْتُ عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْكَنْدِيبِ الْأَحْمَرِ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ هَذَا أَوْلَى بِالصَّوَابِ عِنْدَنَا مِنْ حَدِيثِ مُعَاذِ بْنِ خَالِدٍ وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ⁶³³

21- أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَبَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ أَنْبَأَنَا ثَابِتٌ وَسُلَيْمَانَ النَّيْمِيُّ عَنْ أَنَسِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَرَرْتُ عَلَى قَبْرِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يُصَلِّي فِي قَبْرِهِ⁶³⁴

22- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ دُعَائِهِ إِلَّا فِي الْإِسْتِسْقَاءِ قَالَ شُعْبَةُ قُلْتُ لِثَابِتٍ أَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ أَنَسِ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ قُلْتُ سَمِعْتَهُ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ⁶³⁵

23- أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَفْصِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ الْحَجَّاجِ وَهُوَ الْبَصْرِيُّ عَنْ يُونُسَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدْعُوا بِالْمَوْتِ وَلَا تَتَمَوَّهُ فَمَنْ كَانَ دَاعِيًا لِمَا بَدَّ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَقَّئِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي⁶³⁶

24- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ فَاطِمَةَ بَكَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ مَاتَ فَقَالَتْ يَا أَبَتَاهُ مِنْ رَبِّهِ مَا أَدْنَاهُ يَا أَبَتَاهُ إِلَى جَبْرِيلَ نَنْعَاهُ يَا أَبَتَاهُ جَنَّةُ الْفِرْدَوْسِ مَاوَاهُ⁶³⁷

⁶³¹ Buhârî, *Cum'a* 32, 33, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 101; *Menâkıb* 22; *Edeb* 68; *Daavât* 23; Müslim, *İstiskâ* 8; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *İstiskâ* 10

⁶³² Müslim, *Fedâil* 159; Nesâî, *Kıyâmü'l-leyl* 15

⁶³³ Müslim, *Fedâil* 159; Nesâî *Kıyâmü'l-leyl* 15

⁶³⁴ Müslim, *Fedâil* 159; Nesâî, *Kıyâmü'l-leyl* 15

⁶³⁵ Buhârî, *Cum'a* 95; *Menâkıb* 20; Müslim, *İstiskâ* 5, 7; Ebû Dâvûd, *Salât* 260; Nesâî, *Kıyâmü'l-leyl* 52; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 118

⁶³⁶ Buhârî, *Merdâ* 19; *Daavât* 29; *Temennâ* 6; Müslim, *Zikir ve duâ* 12, 13; Tirmizî, *Cenâiz* 3; Nesâî, *Cenâiz* 2; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 13; İbn Mâce, *Zühd* 31

⁶³⁷ Buhârî, *Meğâzî* 79; Nesâî, *Cenâiz* 13, İbn Mâce, *Cenâiz* 65

25- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ قَالَ أُنْبَأْنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ عَلَى النِّسَاءِ حِينَ بَايَعَهُنَّ أَنْ لَا يَتَّخِذْنَ قَوْلَنَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ نِسَاءَ أَسْعَدْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَفْنَسَعُدُهُنَّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا إِسْعَادَ فِي الْإِسْلَامِ⁶³⁸

26- أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى⁶³⁹

27- أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ الْمُغِيرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا مَعَ عُمَرَ بْنِ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ أَخَذَ يُحَدِّثُنَا عَنْ أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيرِينَا مَصَارِعَهُمْ بِالْأَمْسِ قَالَ هَذَا مَصْرَعٌ فَلَنْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَدَا قَالَ عُمَرُ وَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا أَخْطَبُوا تَيْكَ فَجَعَلُوا فِي بَدْرٍ فَأَتَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَادَى يَا فَلَانُ بْنُ فَلَانٍ يَا فَلَانُ بْنُ فَلَانٍ هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا فَلَانِي وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي اللَّهُ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ تَكَلَّمُ أَجْسَادًا لَا أَرْوَاحَ فِيهَا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعِ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ⁶⁴⁰

28- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ نُهِينَا فِي الْفُرَّانِ أَنْ نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ فَكَانَ يُعْجِبُنَا أَنْ يَجِيءَ الرَّجُلُ الْعَاقِلُ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ فَيَسْأَلُهُ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَتَانَا رَسُولُكَ فَأَخْبَرَنَا أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرْسَلَكَ قَالَ صَدَقَ قَالَ فَمَنْ خَلَقَ السَّمَاءَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَمَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَمَنْ نَصَبَ فِيهَا الْجِبَالَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَمَنْ جَعَلَ فِيهَا الْمَنَافِعَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَبِالَّذِي خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَنَصَبَ فِيهَا الْجِبَالَ وَجَعَلَ فِيهَا الْمَنَافِعَ اللَّهُ أَرْسَلَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنْ عَلَيْنَا خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِالَّذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرًا بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنْ عَلَيْنَا زَكَاةَ أَمْوَالِنَا قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِالَّذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرًا بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنْ عَلَيْنَا صَوْمَ شَهْرٍ رَمَضَانَ فِي كُلِّ سَنَةٍ قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِالَّذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرًا بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَزَعَمَ رَسُولُكَ أَنْ عَلَيْنَا الْحَجَّ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا قَالَ صَدَقَ قَالَ فَبِالَّذِي أَرْسَلَكَ اللَّهُ أَمْرًا بِهَذَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَوَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَرِيدُنَّ عَلَيْهِنَّ شَيْئًا وَلَا أَنْفُصُ قَلَمًا وَلَى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَنْ صَدَقَ لِيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ⁶⁴¹

29- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ ح وَ أَخْبَرَنِي زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صُمْ يَوْمًا وَلَكَ أَجْرٌ عَشْرَةَ فُؤُتٍ زِدْنِي فَقَالَ صُمْ يَوْمَيْنِ وَلَكَ أَجْرٌ تِسْعَةَ فُؤُتٍ زِدْنِي قَالَ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَكَ أَجْرٌ ثَمَانِيَةَ قَالَ ثَابِتٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِمُطَرِّفٍ فَقَالَ مَا أَرَاهُ إِلَّا يَزِدَادُ فِي الْعَمَلِ وَيَنْقُصُ مِنَ الْأَجْرِ وَاللَّفْظُ لِمُحَمَّدٍ⁶⁴²

⁶³⁸ Nesâî, *Cenâiz* 15

⁶³⁹ Buhârî, *Cenâiz* 31, 41; *Ahkâm* 11; Müslim, *Cenâiz* 12, 13; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 27; Tirmizî, *Cenâiz* 11; Nesâî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce *Cenâiz*, 55

⁶⁴⁰ Müslim, *Cennet* 70, 711; Nesâî, *Cenâiz* 117; Ebû Dâvûd, *Cihâd* 125

⁶⁴¹ Buhârî, *İlim* 6; Müslim, *İmân* 5; Tirmizî, *Zekât* 2; Nesâî, *Siyâm* 1; Ebû Dâvûd, *Salât* 23; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât* 194

⁶⁴² Buhârî, *Cum'a* 164, 176; *Savm* 53, 54, 55, 56, 57, 58; *Ehâdîsü'l-enbiyâ* 35, 36; *Fedâilü'l-Kur'an* 34; *Nikâh* 88; *Edeb* 84; *İsti'zân* 38; Müslim, *Siyâm* 70, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181; Ebû Dâvûd, *Salât* 325; *Savm* 53, 67; Tirmizî, *Savm* 57; Nesâî, *Siyâm* 77; İbn Mâce *İkâmetü's-salât* 178; *Siyâm* 28, 31

30- أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي عُمَانَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ شَهْرُ الصَّبْرِ وَثَلَاثَةُ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ صَوْمُ الدَّهْرِ⁶⁴³

31- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً وَقَدْ جَهَدَهُ الْمَسِيَّ قَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَإِنْ كَانَتْ بَدَنَةً⁶⁴⁴

32- أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ خُشَيْبُ بْنُ أَصْرَمَ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ يَمْشِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ خَلُوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ ضَرْبًا يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا ابْنَ رَوَاحَةَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي حَرَمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ تَقُولُ الشُّعْرَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَّ عَنْهُ فَلَهُوَ أَسْرَعُ فِيهِمْ مِنْ نَضْحِ النَّبْلِ⁶⁴⁵

33- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ زَنْجُوبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ وَابْنُ رَوَاحَةَ بَيْنَ يَدَيْهِ يَقُولُ خَلُوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ ضَرْبًا يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ قَالَ عُمَرُ يَا ابْنَ رَوَاحَةَ فِي حَرَمِ اللَّهِ وَبَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقُولُ هَذَا الشُّعْرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَّ عَنْهُ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لِكَلَامِهِ أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ وَقَعِ النَّبْلِ⁶⁴⁶

34- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَهْرٌ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتُمْ مَنزِلَكَ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ خَيْرٍ مَنزِلٍ فَيَقُولُ سَلْ وَتَمَنَّ فَيَقُولُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُرُدَّنِي إِلَى الدُّنْيَا فَأَقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ⁶⁴⁷

35- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَفْرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَعْضُهُمْ لِمَا أَنْزَلَتْ النَّسَاءُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لِمَا أَكَلُ اللَّحْمَ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لِمَا أَنْأَمَ عَلَى فِرَاشٍ وَقَالَ بَعْضُهُمْ أَصُومُ فَلَمَّا أَفْطِرُ فَيَلْغِ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا لِكِنِّي أَصْلِي وَأَنَا وَأَصُومُ وَأَفْطِرُ وَأَنْزَلَتْ النَّسَاءُ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي⁶⁴⁸

36- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَطَّارُ أَبُو عَبْدِ الصَّمَدِ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا الْبُنَّانِيَّ يَقُولُ كُنْتُ عِنْدَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَعِدَّةُ ابْنَتِهِ لَهُ فَقَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَضَتْ عَلَيْهِ نَفْسَهَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْكَ فِي حَاجَةٍ⁶⁴⁹

⁶⁴³ Nesâi, *Siyâm* 82

⁶⁴⁴ Buhârî, *Hacc*, 103; Vesâyâ 12; Edeb 95; Müslim, *Hacc* 333, 334; Tirmizî, *Hacc* 71; Nesâi, *Menâsik* 75; İbn Mâce, *Menâsik* 100

⁶⁴⁵ Tirmizî, *Edeb* 68; Nesâi, *Menâsik* 109

⁶⁴⁶ Tirmizî, *Edeb* 68; Nesâi, *Menâsik* 121

⁶⁴⁷ Buhârî, *Cihâd* 6, 21; Müslim, *İmâret* 100; Tirmizî, *Fedâilü'l-cihâd* 25; Nesâi, *Cihâd* 34

⁶⁴⁸ Buhârî, *Nikâh* 1; Müslim, *Nikâh* 3; Nesâi, *Nikâh* 4

⁶⁴⁹ Buhârî, *Nikâh* 33; Edeb 79 ; Nesâi, *Nikâh* 25; İbn Mâce, *Nikâh* 57

37- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ حَدَّثَنَا مَرْحُومٌ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ امْرَأَةً عَرَضَتْ نَفْسَهَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكْتَ ابْنَهُ أَنَسٌ فَقَالَتْ مَا كَانَ أَقْلَ حَيَاءَهَا فَقَالَ أَنَسٌ هِيَ خَيْرٌ مِنْكَ عَرَضَتْ نَفْسَهَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁶⁵⁰

38- أَخْبَرَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُعِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّةُ زَيْنَبَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَيْدٍ ادْكُرْهَا عَلَيَّ قَالَ زَيْدٌ فَانْطَلَقْتُ فَقُلْتُ يَا زَيْنَبُ أَبْشِرِي أُرْسَلِي إِلَيْكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْكُرُكَ فَقَالَتْ مَا أَنَا بِصَانِعَةٍ شَيْئًا حَتَّى أَسْتَأْمَرَ رَبِّي فَقَامَتْ إِلَى مَسْجِدِهَا وَنَزَلَ الْقُرْآنُ وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ بِعَيْرِ أَمْرٍ⁶⁵¹

39- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ حَدَّثَنِي ابْنُ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا بَعَثَ إِلَيْهَا أَبُو بَكْرٍ يَخْطُبُهَا عَلَيْهِ فَلَمْ تَزَوِّجْهُ فَبَعَثَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَخْطُبُهَا عَلَيْهِ فَقَالَتْ أَخْبِرْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي امْرَأَةٌ غَيْرِي وَأَنِّي امْرَأَةٌ مُصْنِيئَةٌ وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَوْلِيَائِي شَاهِدٌ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ ارْجِعْ إِلَيْهَا فَقُلْ لَهَا أَمَّا قَوْلُكَ إِنِّي امْرَأَةٌ غَيْرِي فَسَادَعُو اللَّهَ لَكَ فَيُذْهِبُ غَيْرَتَكَ وَأَمَّا قَوْلُكَ إِنِّي امْرَأَةٌ مُصْنِيئَةٌ فَسُخْفَيْنَ صَبِيَانِكَ وَأَمَّا قَوْلُكَ أَنْ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَوْلِيَائِي شَاهِدٌ فَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَوْلِيَائِكَ شَاهِدٌ وَلَا غَائِبٌ يَكْرَهُ ذَلِكَ فَقَالَتْ لِابْنِهَا يَا عَمْرُ فَمُ فَرَوِّجْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَوِّجْهُ مُخْتَصِرٌ⁶⁵²

40- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ اللَّضْرِ بْنِ مُسَاوِرٍ قَالَ أَنْبَأَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ خَطَبَ أَبُو طَلْحَةَ أُمَّ سَلِيمٍ فَقَالَتْ وَاللَّهِ مَا مِثْلُكَ يَا أبا طَلْحَةَ يَرُدُّ وَلَكِنَّكَ رَجُلٌ كَافِرٌ وَأَنَا امْرَأَةٌ مُسْلِمَةٌ وَلَا يَحِلُّ لِي أَنْ أَتَزَوِّجَكَ فَإِنْ تُسَلِّمَ فَذَلِكَ مَهْرِي وَمَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهُ فَأَسَلِمَ فَكَانَ ذَلِكَ مَهْرَهَا قَالَ ثَابِتٌ فَمَا سَمِعْتُ بِامْرَأَةٍ قَطُّ كَانَتْ أَكْرَمَ مَهْرًا مِنْ أُمَّ سَلِيمِ الْإِسْلَامِ فَدَخَلَ بِهَا فَوَلَدَتْ لَهُ⁶⁵³

41- أَخْبَرَنَا فُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ وَعَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ح وَأَنْبَأَنَا فُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ وَشُعَيْبٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَقَ صَفِيَّةَ وَجَعَلَهُ صَدَاقَهَا⁶⁵⁴

42- أَخْبَرَنَا فُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَثَرَ صُفْرَةٍ فَقَالَ مَا هَذَا قَالَ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَرَنٍ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْلِيمَ وَلَوْ بِشَاةٍ⁶⁵⁵

⁶⁵⁰ Buhârî, *Nikâh* 33; Edeb 79; Nesâî, *Nikâh* 25; İbn Mâce, *Nikâh* 57

⁶⁵¹ Müslim, *Nikâh* 83; Nesâî, *Nikâh* 26

⁶⁵² Nesâî, *Nikâh* 28

⁶⁵³ Nesâî, *Nikâh* 63

⁶⁵⁴ Buhârî, *Cihâd* 129; Meğâzî 36; *Zebâih ve's-sayd* 28; Müslim, *Sayd ve'z-zebâih* 34, 35; Nesâî, *Nikâh* 64; İbn Mâce, *Zebâih* 13

⁶⁵⁵ Buhârî, *Buyû'* 1; Havâlât 5; *Menâkub* 57, 104; *Nikâh* 7 50, 55, 56, 57; Edeb 67; *Daavât* 52; Müslim, *Nikâh* 72, 73, 74; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 30; Tirmizî, *Nikâh* 10; Birr ve Sıla 22; Nesâî, *Nikâh* 74; İbn Mâce, *Nikâh* 24

43- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَهْرُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ جَاءَ وَعَلَيْهِ رَدْعٌ مِنْ زَعْفَرَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَهَيْمٌ قَالَ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَالَ وَمَا أَصْدَقْتَ قَالَ وَزَنَ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ⁶⁵⁶

44- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَهْرُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَارٌ فَارِسِيٌّ طَيِّبُ الْمَرْقَةِ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ وَعِنْدَهُ عَائِشَةُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ بِيَدِهِ أَنْ تَعَالَ وَأَوْمَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَائِشَةَ أَيَّ وَهَذِهِ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ الْآخِرُ هَكَذَا بِيَدِهِ أَنْ لَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا⁶⁵⁷

45- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَهْرُ بْنُ أَسَدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةٌ لِنُتَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ إِنَّ رَبَّنَا لَيَسْأَلُنَا عَنْ أَمْوَالِنَا فَأَشْهَدُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ أَرْضِي لِلَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلْهَا فِي فِرَابَيْكَ فِي حَسَانٍ بِنِ ثَابِتٍ وَأَبِي بِنِ كَعْبٍ⁶⁵⁸

46- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا حَمَادُ بْنُ مَسْعَدَةَ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ فَقَالَ مَا هَذَا قَالُوا نَدَّرَ أَنْ يَمْشِيَ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ مُرَّةً فَلْيَرْكَبْ⁶⁵⁹

47- أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَيْخٍ يُهَادِي بَيْنَ اثْنَيْنِ فَقَالَ مَا بَالُ هَذَا قَالُوا نَدَّرَ أَنْ يَمْشِيَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ مُرَّةً فَلْيَرْكَبْ⁶⁶⁰

48- حَدَّثَنِي الشَّيْخُ الْإِمَامُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ النَّسَائِيُّ قَالَ أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَيْسَى الْفُؤَمَيْيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَفَانُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا سَلَامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطَّيِّبُ وَجُعِلَ فُرَّةٌ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ⁶⁶¹

49- أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ الطُّوسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سَيَّارٌ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ وَالطَّيِّبُ وَجُعِلَتْ فُرَّةٌ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ⁶⁶²

⁶⁵⁶ Buhârî, Buyû' 1; Havâlât 5; Menâkıb 57, 104; Nikâh 7, 50, 55, 56, 57; Edeb 67; Daavât 52; Müslim, Nikâh 72, 73, 74; Ebû Dâvûd, Nikâh 30; Tirmizî, Nikâh 10; Birr ve Silâ 22; Nesâî, Nikâh 75; İbn Mâce, Nikâh 24

⁶⁵⁷ Müslim, Eşribe 139; Nesâî, Talak 23

⁶⁵⁸ Buhârî, Zekât 44; Vekâlet 15; Vesâyâ 26; Tefsîr 62; Müslim Zekât 40, 41; Ebû Dâvûd, Zekât 47; Tirmizî, Tefsîr 4; Nesâî, Ehbâs 2

⁶⁵⁹ Buhârî, Hacc 207; Eymân ve'n-Nüzûr 31; Müslim, Nezir 9; Ebû Dâvûd, Eymân ve'n-nüzûr 23; Tirmizî, Nüzûr ve Eymân 9; Nesâî, Eymân ve'n-nüzûr 42

⁶⁶⁰ Buhârî, Hacc 207; Eymân ve'n-Nüzûr 31; Müslim, Nezir 9; Ebû Dâvûd, Eymân ve'n-nüzûr 23; Tirmizî, Nüzûr ve Eymân 9; Nesâî, Eymân ve'n-nüzûr 42

⁶⁶¹ Nesâî, 'İşretü'n-nisâ 1

⁶⁶² Nesâî, 'İşretü'n-nisâ 1

وَسَلَّمَ سُبْحَانَ اللَّهِ يَا أُمَّ الرَّبِّيعِ التَّوَصَّاصُ كِتَابُ اللَّهِ قَالَتْ لَا وَاللَّهِ لَا يُفْتَصُّ مِنْهَا أَبَدًا فَمَا زَالَتْ حَتَّى قَبِلُوا الدِّيَةَ قَالَ إِنَّ
مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ⁶⁶⁸

56- أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ شَعْرُ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَنْصَافِ أُذُنَيْهِ⁶⁶⁹

57- أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أُسَدٍ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ حَدَّثَنَا تَابِتٌ أَنَّهُمْ سَأَلُوا أَنَسًا عَنْ خَاتَمِ رَسُولِ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ خَاتَمِهِ مِنْ فِضَّةٍ وَرَفَعِ إِصْبَعَهُ الْيُسْرَى الْخُنْصِرَ⁶⁷⁰

58- أَخْبَرَنَا فُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ تَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الرَّبِيعِ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَخْطُبُ وَيَقُولُ قَالَ مُحَمَّدٌ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا فَلَنْ يَلْبَسَهُ فِي الْآخِرَةِ⁶⁷¹

59- أَخْبَرَنَا الرَّبِّيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنَا أُسَدُ بْنُ مُوسَى قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ تَابِتٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
قَالَ كَانَ لِأُمِّ سُلَيْمٍ قَدْحٌ مِنْ عِيدَانٍ فَقَالَتْ سَقَيْتُ فِيهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّ الشَّرَابِ الْمَاءَ وَالْعَسَلَ وَاللَّبَنَ
وَالنَّبِيذَ⁶⁷²

3.5.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Nesai'nin *Sünen*'inde 59 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 48 tanesini Enes b. Mâlik; 3 tanesini Abdullah b. Rebâh, 2 tanesini Hasan b. Ali'nin mevlası olan Süleyman, 1'er tanesini de Mutarrif b. Abdullah, Şuayb b. Abdullah, Abdurrahman b. Mülle, Ali b. Dâvûd, Muhammed b. Ömer b. Ebû Seleme ve Abdullah b. Zübeyr'den rivayet etmiştir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerine gelince Hammâd b. Seleme 23; Hammâd b. Zeyd 5; Süleymân b. Muğîre 5; Ca'fer b. Süleymân 4; Ma'mer b. Râşid 4; Humejd b. Ebû Humejd 4, Şu'be b. el-Haccâc 3, Merhûm b. Abdülaziz 2, Hammâd b. Yezîd 2; 1'er tane rivayetle de Abdurabbih b. Said, Ubeydullah b. Ömer, Süleymân b. Tarhan, Yunus b. Ubeyd, Sellâm b. Süleymân, Abdullah b. Şevzeb ve Cerîr b. Hâzim gelmektedir.

⁶⁶⁸ Buhârî, *Salâh* 8; Cihâd 12; *Tefsîr* 25, 112; *Diyât* 19; Müslim, *Kasâmet* 18; Ebû Dâvûd, *Diyât* 32; Nesâî, *Kasâmet* 15; İbn Mâce, *Diyât* 16

⁶⁶⁹ Buhârî, *Menâkib* 18; Libâs 67; Müslim, *Fedâil* 91, 110; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 9; Tirmizî, *Libâs* 20; *Menâkib* 4; Nesâî, *Zînet* 8; İbn Mâce, *Libâs* 36

⁶⁷⁰ Buhârî, *Mevâkîf* 25, 40; *Ezân* 36, 154; *Libâs* 47; Müslim, *Mesâcid* 204, 205; *Libâs* 64; İbn Mâce, *Salât* 8

⁶⁷¹ Buhârî, *Libâs* 25; Nesâî, *Zînet* 90

⁶⁷² Nesâî, *Eşribe* 59

Diğer bölümlerde olduğu gibi burada da Sâbit b. Eslem'in en çok rivayette bulunmuş olduğu kimsenin Enes b. Mâlik olduğu gözükmetedir. Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerinin içinde ise en çok rivayeti bulunanın Hammâd b. Seleme olduğu anlaşılmaktadır.

3.5.3. Edâ Sîgaları

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Nesâî'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerinin eda sîgaları şu şekildedir; Enes b. Mâlik'ten yapmış olduğu rivayetlerin 1'er tanesinde “kâle” ve “haddesehû an” sikasını kullanmış diğer rivayetlerinin hepsinde “an” eda sîgâsını kullanmıştır. Abdullah b. Rebâh, Mutarrif b. Abdullah, Şuayb b. Abdullah, Hasan b. Ali'nin mevlâsı Süleyman, Abdurrahman b. Mülle ve Ali b. Dâvûd'dan yapmış olduğu rivayetlerin hepsinde “an”; Muhammed b. Ömer'den “haddesenî” ve Abdullah b. Zübeyr'den “semi'tü” edâ sîgâlarını kullanmıştır.

Öğrencilerinin kendisinden yaptığı rivayetlerin edâ sîkâlarına gelince; Hammâd b. Seleme rivayetlerin 15 tanesinde “an” diğerlerinde ise “haddesenâ” ve “enbeenâ”; Süleymân b. Muğîre 1 tanesinde, Cafer b. Süleymân ise iki tanesinde “haddesenâ” sîgâsını kullanmakla birlikte diğer rivayetlerinde “an”; Merhûm b. Abdülaziz rivayetinde “haddesenâ” ve “semi'tü”, Abdurabbih b. Saîd “haddesehû”; Ma'mer b. Râşid, Hammâd b. Yezid, Hammâd b. Zeyd, Şu'be b. el-Haccâc, Cerîr b. Hâzim, Ubeydullah b. Ömer, Süleymân b. Tarhan, Yunus b. Ubeyd, Humejd b. Ebû Humejd, Sellâm b. Süleymân, Abdullah b. Şevzeb ise rivayetlerinin hepsinde “an” edâ sîgâsını kullanmıştır.

Görüldüğü üzere hem kendi yapmış olduğu rivayetlerde hem de kendisinden yapılan rivayetlerde “an” edâ sîgâları yoğunluktadır.

3.5.4. Bablarına Göre Dağılımı

Sâbit b. Eslem'in Nesâî'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımını şöyle zikredebiliriz; Enes b. Mâlik'ten 8 tane “nikah”, 5 tane “cenâiz”, 4 tane “kıyamülleyl” olmak üzere “tahâret”, “menâsik”, “hayz” ve “istihaze”, “salât”, “mevâkît”, “imamet”, “iftitah”, “Cuma”, “istiskâ”, “sıyâm”, “cihâd”, “talak”, “ehbâs”, “eymân”, “İşretü'n-nisâ”, “tahdîmü'd-dem”, “duhâyâ”, “kasâmet”, “zînet”, “eşribe”, “miyâh”; Abdullah b. Rebâh'tan “mevâkît”; Mutarrif b. Abdullah'tan “sehv”, Hasan b. Ali'nin

mevlâsı Süleyman'dan “sıyâm”; Şuayb b. Abdullah'tan “sıyâm”; Abdurrahman b. Mülle'den “sıyâm”; Ali b. Dâvûd'dan “İşretü'n-nisâ” ve Abdullah b. Zübeyr'den “zînet” konularında hadis rivayet etmiştir.

Öğrencilerinin Sâbit b. Eslem'den yapmış oldukları rivayetlerin bablarına göre dağılımına gelince, Hammâd b. Seleme 3'er tane “nikâh”, “sehv”, diğerleri ise “ehbâs”, “İşretü'n-nisâ”, “tahrîmü'd-dem”, kasâmet”, “zînet”, “eşribe”, “cihâd”, “tahâret”, “imamet”, “iftitah”, “hayz”, “kıyamü'l-leyl” ve “sıyâm”; Hammâd b. Zeyd “miyâh”, “nikâh”, “zînet”, “mevâkit”; Süleymân b. Muğîre “mevâkit”, “imâmet”, “cenâiz”, “sıyâm”, “nikâh”; Şu'be b. el-Haccâc “mevâkit”, “kıyamü'l-leyl”, “cenâiz”; Ma'mer b. Râşid “cenâiz”, “tahâret”, “nikâh”; Hammâd b. Yezid “tahâret”, “zînet”; Abdurabbih b. Said “salât”; Cerîr b. Hâzim “cum'a”; Ubeydullah b. Ömer “istiskâ”; Süleymân b. Tarhan “kıyâmü'l-leyl”; Yunus b. Ubeyd “cenâiz”; Humejd b. Ebû Humejd “eymân”, “menâsik”, “duhâyâ”; Cafer b. Süleymân “menâsik”, “nikâh”, “İşretü'n-nisâ”; Merhûm b. Abdülaziz “nikâh”; Sellâm b. Süleymân “İşretü'n-nisâ” ve Abdullah b. Şevzeb “kasâmet” bablarında rivayette bulunmuşlardır.

Zikredilen bablardan anlaşılacağı üzere genel itibariyle furû'a delalet eden hususlardır. Diğer bölümlerde olduğu gibi burada da ibadet, ahkâm ve fezâil ağırlıklı bir konu tablosu ortaya çıkmaktadır.

3.6. İbn Mâce'nin Sünen'indeki Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan 43 rivayetinin tahrîci, hoca-öğrenci ilişkileri, edâ sîgaları ve rivayetlerin bablarına göre dağılımı bu başlık altında incelenecektir.

3.6.1. Hadislerin Tahrîci

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunan rivayetlerin tahrîci aşağıda çıkarıldığı şekildedir.

1- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ أُوذِيتُ فِي اللَّهِ وَمَا يُؤْذَى أَحَدٌ وَلَقَدْ أُخِفْتُ فِي اللَّهِ وَمَا يُخَافُ أَحَدٌ وَلَقَدْ أَنْتَ عَلَيَّ ثَالِثَةٌ وَمَا لِي وَلِإِلَّاهِ طَعَامٌ يَأْكُلُهُ دُو كَيْدٍ إِلَّا مَا وَارَى إِبْطُ بِلَالٍ⁶⁷³

⁶⁷³ Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyâmet*, 15; İbn Mâce, *Mukaddime*, 24

2- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْفُؤُوسِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبٍ قَالَ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ آيَةَ الَّذِينَ أَحْسَبُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةَ وَقَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ نَادَى مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا يُرِيدُ أَنْ يُجْزِكُمُوهُ فَيَقُولُونَ وَمَا هُوَ أَلَمْ يُنْقَلِ اللَّهُ مَوَازِينَنَا وَيَبْيَضُ وَجُوهَنَا وَيَدْخُلْنَا الْجَنَّةَ وَيُجِنَّا مِنَ النَّارِ قَالَ فَيَكْتَسِفُ الْحِجَابَ فَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ يَعْنِي إِلَيْهِ وَلَا أَقْرَبَ لِأَعْيُنِهِمْ⁶⁷⁴

3- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ شَعْبَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ مَتَكِّنًا قَطُّ وَلَا يَطَأُ عَقَبِيَّةَ رَجُلَانِ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ وَحَدَّثَنَا حَازِمُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَجَّاجِ السَّامِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ وَحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرِ الهمدانيُّ صاحبُ القفيزِ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ⁶⁷⁵

4- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ أَنْبَاءِ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَوَتِبَ إِلَيْهِ بَعْضُ الْقَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُزْرِمُوهُ ثُمَّ دَعَا بَدَلُوهُ مِنْ مَاءٍ فَصَبَّ عَلَيْهِ⁶⁷⁶

5- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّ الْيَهُودَ كَانُوا لَا يَجْلِسُونَ مَعَ الْحَائِضِ فِي بَيْتٍ وَلَا يَأْكُلُونَ وَلَا يَشْرَبُونَ قَالَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدْنَى فَاغْتَزَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا الْجَمَاعَ⁶⁷⁷

6- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ أَنْبَاءِ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ ذَكَرُوا تَفْرِيطَهُمْ فِي النَّوْمِ فَقَالَ نَامُوا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقْظَةِ فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا وَلَوْ قَتَلَهَا مِنَ الْعَدُوِّ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَبَاحٍ فَسَمِعَنِي عَمْرَانُ بْنُ الْحَصِينِ وَأَنَا أَحَدُ الْحَدِيثِ فَقَالَ يَا فَتَى انْظُرْ كَيْفَ تُحَدِّثُ فَإِنِّي شَاهِدٌ لِلْحَدِيثِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَمَا أَنْكَرَ مِنْ حَدِيثِهِ شَيْئًا⁶⁷⁸

7- حَدَّثَنَا مَجْرَاهُ بْنُ سُفْيَانَ بْنِ أُسَيْدٍ مَوْلَى ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الصَّانِعِيُّ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَسَّرَ الْمَسَائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ النَّامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ⁶⁷⁹

8- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ ثَابِتِ بْنِ أَبِي أُيُوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ فَرَجَعَ مَنْ رَجَعَ وَعَقَبَ مَنْ عَقَبَ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁶⁷⁴ Muslim, *Îmân*, 258; Tirmizî, *Sifatü'l-Cennet*, 22; *Tefsîr*, 11; İbn Mâce, *Mukaddime*, 34

⁶⁷⁵ Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 17; İbn Mâce, *Mukaddime* 42

⁶⁷⁶ Buhârî, *Vudû'* 57, 58; Edeb 35; Muslim, *Tahâret* 95, 96, 97; Tirmizî, *Tahâret* 112; Nesâî, *Tahâret* 45; *Miyâh* 3; İbn Mâce, *Tahâret* 78

⁶⁷⁷ Muslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 103; Tirmizî, *Tefsir* 3; Nesâî, *Tahâret* 183; *Hayz* 8; *Nikâh* 47; İbn Mâce, *Tahâret* 126

⁶⁷⁸ Buhârî, *Mevâkıt* 35; Muslim, *Hayz* 16; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 102; Tirmizî, *Tefsir* 3; Nesâî, *Tahâret* 182; *Hayz* 8; *Nikâh* 47; İbn Mâce, *Tahâret* 126

⁶⁷⁹ İbn Mâce, *Mesâcid* 14

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْرَعًا قَدْ حَفَزَهُ النَّفْسُ وَقَدْ حَسَرَ عَنِ رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ أَبْشِرُوا هَذَا رُبُّكُمْ قَدْ فَتَحَ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ السَّمَاءِ يُبَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ يَقُولُ انظُرُوا إِلَى عِبَادِي قَدْ قَضَوْا فَرِيضَتَهُ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَ أُخْرَى⁶⁸⁰

9- حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَحْزَمَ وَعَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَزَقَ فِي ثَوْبِهِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ ثُمَّ دَلَّكَهُ⁶⁸¹

10- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَارِمٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُكَلِّمُ فِي الْحَاجَةِ إِذَا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ⁶⁸²

11- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِي لَيْلَى قَالَ صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ تَطَوُّعًا فَمَرَّ بِأَيَّةِ عَذَابٍ فَقَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَوَيْلٌ لِأَهْلِ النَّارِ⁶⁸³

12- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادِ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا بِهِزُ بْنُ أُسَيْدٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَعَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَخْطُبُ إِلَى جِدْعٍ فَلَمَّا اتَّخَذَ الْمِنْبَرَ ذَهَبَ إِلَى الْمِنْبَرِ فَحَنَّ الْجِدْعُ فَأَنَاهُ فَاحْتَضَنَهُ فَسَكَنَ فَقَالَ لَوْ لَمْ أَحْتَضِنُهُ لَحَنَّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ⁶⁸⁴

13- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجَنَازَةٍ فَأَنَّى عَلَيْهَا خَيْرًا فَقَالَ وَجِبَتْ ثُمَّ مَرَّ عَلَيْهِ بِجَنَازَةٍ فَأَنَّى عَلَيْهَا شَرًّا فَقَالَ وَجِبَتْ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فُلْتِ لِهَذِهِ وَجِبَتْ وَلِهَذِهِ وَجِبَتْ فَقَالَ شَهَادَةُ الْقَوْمِ وَالْمُؤْمِنُونَ شُهِدُوا اللَّهُ فِي الْأَرْضِ⁶⁸⁵

14- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ أَنْبَأَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَهُمُّ الْمَسْجِدَ فَفَقَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَنْهَا بَعْدَ أَيَّامٍ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهَا مَاتَتْ قَالَ فَهَلَا آذَنْتُمُونِي فَأَتَى قَبْرَهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا⁶⁸⁶

15- حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا عُذْرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى قَبْرِ بَعْدَ مَا قُبِرَ⁶⁸⁷

16- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الرُّبَيْرِ أَبُو الرُّبَيْرِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَائِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا وَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ كَرْبِ الْمَوْتِ مَا وَجَدَ قَالَتْ فَاطِمَةُ وَآ كَرْبِ أَبْنَاهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا كَرْبَ عَلَى أَبِيكَ بَعْدَ الْيَوْمِ إِنَّهُ قَدْ حَضَرَ مِنْ أَبِيكَ مَا لَيْسَ بِتَارِكٍ مِنْهُ أَحَدًا الْمُؤَافَاةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ⁶⁸⁸

⁶⁸⁰ Ibn Mâce, *Mesâcid* 19

⁶⁸¹ Buhârî, *Vudû'* 70; *Salât* 33, 39; Ebû Dâvûd, *Tahâret* 44; Nesâî, *Tahâret* 131; Ibn Mâce, *Îkâmetü's-salât* 61

⁶⁸² Ebû Dâvûd, *Salât* 238; Tirmizî, *Cum'a* 21; Nesâî, *Cum'a* 36; Ibn Mâce, *Îkâmetü's-salât* 89

⁶⁸³ Ebû Dâvûd, *Salât* 153; Ibn Mâce, *Îkâmetü's-salât* 182

⁶⁸⁴ Tirmizî, *Menâkib* 5; Ibn Mâce, *Îkâmetü's-salât* 202

⁶⁸⁵ Buhârî, *Cenâiz* 84; *Şehâdet* 6; Müslim, *Cenâiz* 56; Tirmizî, *Cenâiz* 60; Nesâî, *Cenâiz* 50; Ibn Mâce, *Cenâiz* 20

⁶⁸⁶ Buhârî, *Salât* 71, 73; *Cenâiz* 65; Müslim, *Cenâiz* 66; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 61; Ibn Mâce, *Cenâiz* 32

⁶⁸⁷ Müslim, *Cenâiz* 81; Ibn Mâce, *Cenâiz* 32

- 17- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنِي حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنِي ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَتْ لِي فاطمة يَا أَنَسُ كَيْفَ سَخَتْ أَنْفُسُكُمْ أَنْ تَحْتُوا التُّرَابَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁶⁸⁹
- 18- وَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ فاطمة قَالَتْ حِينَ فُيَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَبْتَاهُ إِلَى جَبْرِائِيلَ أَنْعَاهُ وَ أَبْتَاهُ مِنْ رَبِّهِ مَا أَدْنَاهُ وَ أَبْتَاهُ جَنَّةَ الْفِرْدَوْسِ مَاوَاهُ وَ أَبْتَاهُ أَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ قَالَ حَمَادٌ قَرَأْتُ ثَابِتًا حِينَ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ بَكَى حَتَّى رَأَيْتُ أَضْلَاعَهُ تَحْتَلِفُ⁶⁹⁰
- 19- حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَيْعِيُّ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ قَالَ لَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي دَخَلَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ أَضَاءَ مِنْهَا كُلُّ شَيْءٍ فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ أَظْلَمَ مِنْهَا كُلُّ شَيْءٍ وَمَا نَفَضْنَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَيْدِيَ حَتَّى أَنْكَرْنَا قُلُوبَنَا⁶⁹¹
- 20- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُمَرَ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمَّ أَيْمَنَ نَزُورُهَا كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزُورُهَا قَالَ فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَيْهَا بَكَتْ فَقَالَا لَهَا مَا يُبْكِيكِ فَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ قَالَتْ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِرَسُولِهِ وَلَكِنْ أَبْكِي أَنَّ الْوَحْيَ قَدْ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ قَالَ فَهَيَّجْنَهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ فَجَعَلَا يَبْكِيَانِ مَعَهَا⁶⁹²
- 21- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ كَعْبِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ فَسَافِرٌ عَامًا فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ يَوْمًا⁶⁹³
- 22- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ وَ زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالُوا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ أَرَادَ أَنْ يَنْزَوِّجَ امْرَأَةً فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اذْهَبْ فَانظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤَدِمَ بَيْنَكُمَا ففَعَلَ فَتَزَوَّجَهَا فَذَكَرَ مِنْ مُوَافَقَتِهَا⁶⁹⁴
- 23- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُزَنِيِّ عَنْ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ لَهُ امْرَأَةً أَخْطَبْتُهَا فَقَالَ اذْهَبْ فَانظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ يُؤَدِمَ بَيْنَكُمَا فَأَتَيْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ فَخَطَبْتُهَا إِلَى أَبَوَيْهَا وَأَخْبَرْتُهُمَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَهُمَا كَرَاهَا ذَلِكَ قَالَ فَسَمِعَتْ ذَلِكَ الْمَرْأَةَ وَهِيَ فِي خِدْرٍهَا فَقَالَتْ إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَكَ أَنْ تَنْظُرَ فَانظُرْ وَإِلَّا فَانْشُدْكَ كَأَنَّهَا أُعْظِمَتْ ذَلِكَ قَالَ فَتَنْظُرْتُ إِلَيْهَا فَتَزَوَّجْتُهَا فَذَكَرَ مِنْ مُوَافَقَتِهَا⁶⁹⁵

⁶⁸⁸ Buhârî, *Meğâzî* 81; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

⁶⁸⁹ Buhârî, *Meğâzî* 81; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

⁶⁹⁰ Buhârî, *Meğâzî* 81; Nesâî, *Cenâiz* 13; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

⁶⁹¹ Tirmizî, *Menâkıb* 1; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

⁶⁹² Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 94; İbn Mâce, *Cenâiz* 65

⁶⁹³ Ebû Dâvûd, *Savm* 71; İbn Mâce, *Sıyâm* 58

⁶⁹⁴ Tirmizî, *Nikâh* 5; Nesâî, *Nikâh* 17; İbn Mâce, *Nikâh* 9

⁶⁹⁵ Tirmizî, *Nikâh* 5; Nesâî, *Nikâh* 17; İbn Mâce, *Nikâh* 9

24- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مَهْدِيٍّ قَالَ أَتَيْنَا عَبْدَ الرَّزَّاقِ أُنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا شِعَارَ فِي الْإِسْلَامِ⁶⁹⁶

25- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَّانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنْزَلَ صُفْرَةَ فَقَالَ مَا هَذَا أَوْ مَهْ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَزْنِ نَوَافٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ⁶⁹⁷

26- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلِمَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلِمَ عَلَى زَيْنَبَ فَإِنَّهُ ذَبَحَ شَاةً⁶⁹⁸

27- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ وَعَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسِ قَالَ صَارَتْ صَفِيَّةُ لِذِي الْحَيْضَةِ الْكَلْبِيِّ ثُمَّ صَارَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ فَنَزَوَّجَهَا وَجَعَلَ عَثْقَهَا صَدَاقَهَا قَالَ حَمَّادُ فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ لِثَابِتٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنْتَ سَأَلْتَ أَنَسًا مَا أَمَهَرَهَا قَالَ أَمَهَرَهَا نَفْسَهَا⁶⁹⁹

28- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَا حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ سُمَيَّةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتُ حَبِيبٍ فِي شَيْءٍ فَقَالَتْ صَفِيَّةُ يَا عَائِشَةُ هَلْ لَكَ أَنْ تُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِّي وَلَكِ يَوْمِي قَالَتْ نَعَمْ فَأَخَذَتْ خِمَارًا لَهَا مَصْبُوعًا بِزَعْفَرَانٍ فَرَسَتْهُ بِالْمَاءِ لِيُفَوِّحَ رِيحُهُ ثُمَّ فَعَدَتْ إِلَى جَنْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشَةُ إِلَيْكَ عَنِّي إِنَّهُ لَيْسَ يَوْمُكَ فَقَالَتْ ذَلِكَ فَضَّلُ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مِنْ يَشَاءُ فَأَخْبَرْتُهُ بِالْأَمْرِ فَرَضِي عَنْهَا⁷⁰⁰

29- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ خَلْفٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَعِدُّهُ ابْنَةٌ لَهُ فَقَالَ أَنَسٌ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَضَتْ نَفْسَهَا عَلَيْهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لَكَ فِي حَاجَةٍ فَقَالَتْ ابْنَتُهُ مَا أَقَلَّ حَيَاءَهَا قَالَ هِيَ خَيْرٌ مِنْكَ رَغِبْتُ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَضَتْ نَفْسَهَا عَلَيْهِ⁷⁰¹

30- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخُرَازِيُّ وَالْحَجَّاجُ وَالْهَيْثَمِيُّ بْنُ جَمِيلٍ قَالُوا حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ زَكَرِيَّا نَجَّارًا⁷⁰²

⁶⁹⁶ Ibn Mâce, *Nikâh* 16

⁶⁹⁷ Buhârî, *Buyû'* 1; *Menâkib* 57, 106; *Nikâh* 7, 50, 55, 56, 57; *Edeb* 74; *Daavât* 52; Müslim, *Nikâh* 72, 73, 74, 75, 85; Tirmizî, *Nikâh* 10; *Birr ve Silâ* 22; *Nesâî*, *Nikâh* 67, 75, 76, 84; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 31; Ibn Mâce, *Nikâh* 26

⁶⁹⁸ Buhârî, *Nikâh* 68, 69; Müslim, *Nikâh* 2568; Ebû Dâvûd, *Et'ime* 2; Ibn Mâce, *Nikâh* 24

⁶⁹⁹ Buhârî, *Salât* 12; *Cum'a* 45; *Buyû'* 111; *Cihâd* 67; *Meğâzî* 36; *Nikâh* 13, 14, 60, 68; *Et'ime* 8; *Daavât* 35; Müslim, *Nikâh* 77; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6; Tirmizî, *Nikâh* 10; *Nesâî*, *Nikâh* 64, 81; *Harâc* 21; Ibn Mâce, *Nikâh* 5

⁷⁰⁰ Ibn Mâce, *Nikâh* 48

⁷⁰¹ Buhârî, *Nikâh* 33; *Edeb* 79; *Nesâî*, *Nikâh* 25; Ibn Mâce, *Nikâh* 57

⁷⁰² Müslim, *Fedâil* 164; Ibn Mâce, *Ticârât* 5

31- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ قَتَادَةَ وَحَمِيدٍ وَثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ غَلَا السَّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ غَلَا السَّعْرُ فَسَعَّرْنَا لَنَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ إِيَّيَ لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ⁷⁰³

32- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عُرْوَةَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى صَفِيَّةَ بِسَبْعَةِ أَرُوسٍ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ مِنْ حِجْيَةِ الْكَلْبِيِّ⁷⁰⁴

33- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عَقَانُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَهَشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ أَصْوَاتًا فَقَالَ مَا هَذَا الصَّوْتُ قَالُوا النَّخْلُ يُؤَبَّرُ وَنَهَا فَقَالَ لَوْ لَمْ يَفْعَلُوا لَصَلَحَ فَلَمْ يُؤَبَّرُوا غَامِزٍ فَصَارَ شَيْصًا فَذَكَرُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنْ كَانَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ دُنْيَاكُمْ فَسَأَلْتُكُمْ بِهِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أُمُورِ دِينِكُمْ فَأَلِي⁷⁰⁵

34- حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْرٍ عَيْسَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ النَّحَّاسِ وَعَيْسَى بْنُ يُونُسَ وَالْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ الْعَسْقَلَانِيُّ قَالُوا حَدَّثَنَا ضَمْرَةُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنْ ابْنِ شَوَدِبٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أتَى رَجُلٌ بَقَاتِلٍ وَلِيَّهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْفُ فَأَبَى فَقَالَ خُذْ أَرْشَكَ فَأَبَى قَالَ اذْهَبْ فَاغْتُلْهُ فَإِنَّكَ مِثْلُهُ قَالَ فَلَحِقَ بِهِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قَالَ اغْتُلْهُ فَإِنَّكَ مِثْلُهُ فَخَلَى سَبِيلَهُ قَالَ فَرُبِّي يَجْرُ نِسْعَتَهُ ذَاهِبًا إِلَى أَهْلِهِ قَالَ كَأَنَّهُ قَدْ كَانَ أَوْتَقَهُ قَالَ أَبُو عُمَيْرٍ فِي حَدِيثِهِ قَالَ ابْنُ شَوَدِبٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ فَلَيْسَ لِأَحَدٍ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُولَ اغْتُلْهُ فَإِنَّكَ مِثْلُهُ قَالَ ابْنُ مَاجَةَ هَذَا حَدِيثُ الرَّمْلِيِّ لَيْسَ إِلَّا عِنْدَهُمْ⁷⁰⁶

35- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ أَنْبَأَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَكَانَ أَجْوَدَ النَّاسِ وَكَانَ أَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَرَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ لَيْلَةً فَاثْلَقُوا قِبَلَ الصَّوْتِ فَتَلَقَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ سَبَقَهُمْ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِيٍّ مَا عَلَيْهِ سَرَجٌ فِي عُنُقِهِ السَّيْفُ وَهُوَ يَقُولُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَنْ تُرَاعُوا يَرُدُّهُمْ ثُمَّ قَالَ لِلْفَرَسِ وَجَدَنَاهُ بَحْرًا أَوْ إِنَّهُ لَبَحْرٌ قَالَ حَمَّادٌ وَحَدَّثَنِي ثَابِتٌ أَوْ غَيْرُهُ قَالَ كَانَ فَرَسًا لِأَبِي طَلْحَةَ يُبْطَأُ فَمَا سَبَقَ بَعْدَ ذَلِكَ الْيَوْمِ⁷⁰⁷

36- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَقَانُ حَدَّثَنَا دَيْلَمُ بْنُ غَزْوَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ حَضَرْتُ حَرْبًا فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ يَا نَفْسَ أَلَا أَرَأَيْكَ تَكْرَهِينَ الْجَنَّةَ أَلْحَلْفَ بِاللَّهِ لَنْتَرِلَنَّهُ طَائِعَةً أَوْ لَنْتَكْرَهِنَّ⁷⁰⁸

⁷⁰³ Tirmizî, Buyû 69; Ebû Dâvûd, Buyû' 51; İbn Mâce, Ticârât 27

⁷⁰⁴ Müslim, Nikâh 80; Ebû Dâvûd, Harâc 21; İbn Mâce, Ticârât 57

⁷⁰⁵ Müslim, Fedâil 138; İbn Mâce, Ahkâm 76

⁷⁰⁶ Nesâî, Kasâmet 13; İbn Mâce, Diyât 34

⁷⁰⁷ Buhârî, Hibe 31; Cihâd 23, 46, 50, 54, 55, 81, 115, 163; Edeb 38, 116; Müslim, Fedâil 46; Ebû Dâvûd, Edeb 85; Tirmizî, Cihâd 13; İbn Mâce, Cihâd 9

⁷⁰⁸ İbn Mâce, Cihâd 15

37- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ وَعَمْرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ قَالَا حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبِيدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ إِنِّي عِنْدَ تَقَاتِ نَاقَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ الشَّجَرَةِ فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ قَائِمَةً قَالَ لَبَيْكَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ مَعًا وَذَلِكَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ⁷⁰⁹

38- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَاقِي الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شَرِبًا⁷¹⁰

39- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ أَوْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ شَكَهُ أَبُو بَكْرٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً وَفُرْقَةً وَاخْتِلَافٌ فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ فَأَتِ بِسَيِّوِكَ أَحَدًا فَاضْرِبْهُ حَتَّى يَنْقَطِعَ ثُمَّ اجْلِسْ فِي بَيْتِكَ حَتَّى تَأْتِيكَ يَدٌ خَاطِئَةٌ أَوْ مَيِّئَةٌ قَاضِيَةٌ فَقَدْ وَقَعْتَ وَفَعَلْتَ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁷¹¹

40- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ اسْتَنَكَى سَلْمَانَ فَعَادَهُ سَعْدٌ فَرَأَهُ يَبْكِي فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ مَا يُبْكِيكَ يَا أَخِي أَلَيْسَ قَدْ صَحِبْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَيْسَ أَلَيْسَ قَالَ سَلْمَانُ مَا أَبْكِي وَاحِدَةً مِنْ اثْنَتَيْنِ مَا أَبْكِي ضِينًا لِلدُّنْيَا وَلَا كَرَاهِيَةً لِلْآخِرَةِ وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَهْدَ إِلَيَّ عَهْدًا فَمَا أُرَانِي إِلَّا قَدْ تَعَدَّيْتُ قَالَ وَمَا عَهْدَ إِلَيْكَ قَالَ عَهْدَ إِلَيَّ أَنَّهُ يَكْفِي أَحَدَكُمْ مِثْلُ زَادِ الرَّكَّابِ وَلَا أُرَانِي إِلَّا قَدْ تَعَدَّيْتُ وَأَمَّا أَنْتَ يَا سَعْدُ فَاتَّقِ اللَّهَ عِنْدَ حُكْمِكَ إِذَا حَكَمْتَ وَعِنْدَ قِسْمِكَ إِذَا قَسَمْتَ وَعِنْدَ هَمِّكَ إِذَا هَمَمْتَ قَالَ ثَابِتٌ قَبْلَعَنِي اللَّهُ مَا تَرَكَ إِلَّا بَضْعَةً وَعِشْرِينَ دِرْهَمًا مِنْ نَفَقَةٍ كَانَتْ عِنْدَهُ⁷¹²

41- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا شَانَهُ وَلَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا زَانَهُ⁷¹³

42- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ أَبِي زِيَادٍ حَدَّثَنَا سَيَّارٌ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى شَابٍ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ فَقَالَ كَيْفَ تَجِدُكَ قَالَ أَرْجُو اللَّهَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَخَافُ دُنُوبِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ⁷¹⁴

43- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحَبَابِ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخُو حَزْمِ الْفُطَيْحِيِّ حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ أَوْ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ هُوَ أَهْلُ النَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ فَقَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَهْلٌ أَنْ أَتَّقَى فَلَا يُجْعَلُ مَعِيَ إِلَهٌ آخَرَ فَمَنْ اتَّقَى أَنْ يَجْعَلَ مَعِيَ إِلَهًا آخَرَ فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أَغْفَرَ لَهُ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانُ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرِ حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي حَزْمٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَسُولِ

⁷⁰⁹ İbn Mâce, *Menâsik* 13

⁷¹⁰ Müslim, *Mesâcid* 292; Tirmizî, *Eşribe* 19; İbn Mâce, *Eşribe* 25

⁷¹¹ İbn Mâce, *Fiten* 9

⁷¹² İbn Mâce, *Zühd* 1

⁷¹³ Tirmizî, *Birr ve Sıla* 46; İbn Mâce, *Zühd* 18

⁷¹⁴ Tirmizî, *Cenâiz* 9; İbn Mâce, *Zühd* 31

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ هُوَ أَهْلُ النَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَعْفُورَةِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَبُّكُمْ أَنَا أَهْلٌ أَنْ تُتَّقَى فَلَا يُشْرِكُ بِي غَيْرِي وَأَنَا أَهْلٌ لِمَنْ اتَّقَى أَنْ يُشْرِكَ بِي أَنْ أُغْفِرَ لَهُ⁷¹⁵

3.6.2. Hoca-Öğrenci İlişkisi

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin İbn Mâce'nin *Sünen*'inde 43 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 31 tanesini Enes b. Mâlik, 3 tanesini Ebû Râfî, 2'şer tanesini Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Abdullah b. Rebâh, 1'er tanesini de Şuayb b. Abdullah, Yahyâ b. Mâlik, Bekr b. Abdullah, Sümeyye ve Âmir b. Abdullah' tan rivayet etmiştir.

Kendisinden rivayette bulunan öğrencilerine gelince; 14 rivayetle Hammâd b. Seleme, 11 rivayetle Hammâd b. Zeyd, 4 rivayetle Ma'mer b. Râşid, 3 rivayetle Cafer b. Süleymân, 1'er rivayetle Süleymân b. Dâvûd, Cerîr b. Hazm, Habib b. Şehid, Abdullah b. Zübeyr, Süleymân b. Muğîre, Merhûm b. Abdülaziz, Abdullah b. Şevzeb, Deylem b. Gazvan, Abdullah b. Ubeyd, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Süheyl b. Abdullah gelmektedir.

Görüldüğü üzere İbn Mâce'nin *Sünen*'inde de Sâbit b. Eslem, en fazla rivayeti Enes b. Mâlik'ten almıştır. Kendisinden en fazla rivayette bulunan öğrencisi ise 14 rivayetle Hammâd b. Seleme'dir.

3.6.3. Eda Sîgâları

Sâbit b. Eslem el-Bünânî, hocası Enes b. Mâlik'ten yapmış olduğu 32 rivayetin 31 tanesinde “an”, 1 tanesinde ise “kale”; Ebû Râfî'den yapmış olduğu 3 rivayette “an”; Abdullah b. Rebâh ve Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan yapmış olduğu 2'şer rivayette de “an”; Yahyâ b. Mâlik, Amir b. Abdullah, Bekr b. Abdullah, Sümeyye ve Şuayb b. Abdullah'tan yapmış olduğu 1'er rivayette ise “an” eda sîgâsını kullanmıştır.

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'den rivayette bulunan öğrencilerinden Hammâd b. Seleme 13 rivayette “an”, 1 tanesinde “haddesenâ”; Hammâd b. Zeyd 11 rivayetin 5 tanesinde “haddesenâ”, 4 tanesinde “an”, 1'er tanesinde de “haddeseni”, “raeytü”; Cafer b. Süleymân 3 rivayetin 2 tanesinde “an”, 1 tanesinde “haddesenâ”; Süleymân b. Dâvûd, Cerîr b. Hazm, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Habib b. Şehid, Süleymân b. Muğîre, Abdullah b. Şevzeb ve Abdullah b. Ubeyd “an”; Abdullah b. Zübeyr, Merhûm

⁷¹⁵ Tirmizî, *Tefsîr* 70; İbn Mâce, *Zühhd* 35

b. Abdülaziz, Deylem b. Gazvân ve Süheyl b. Abdullah ise “haddesenâ” edâ sîgâlarını kullanmıştır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda görülmektedir ki Sâbit b. Eslem, rivayetlerini genel itibariyle “an” edâ sîgâsıyla yapmıştır. Bu da semâ’a delalet ettiği gibi diğer edâ yollarına da delalet ettiği anlamına gelmektedir.

3.6.4. Bablarına Göre Dağılımı

Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin İbn Mâce’nin *Sünen*’inde bulunan rivayetlerinin bablarına göre dağılımını şöyle zikredebiliriz; Hocası Enes b. Mâlik’ten yapmış olduğu rivayetlerin 7 tanesi “cenâiz”, 6 tanesi “nikâh”, 4 tanesini “zühd”, 3 tanesi “ikâmetü’s-salât”, 2’şer tanesi “tahâret”, “cihâd” ve “ticârât”, 1’er tanesi de “mukaddime”, “mesâcid”, “ahkâm”, “diyet”, “menâsik”; Ebû Râfî’den yapmış olduğu rivayetler “cenâiz”, “sıyâm”, “ticârât”; Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan yapmış olduğu rivayetler “mukaddime” ve “ikâmetü’s-salât”; Abdullah b. Rebâh’tan aldığı rivayetler ise “salât” ve “eşribe” konularındadır. Yapmış olduğu diğer rivayetlere gelince; Şuayb b. Abdullah’tan “mukaddime”, Yahyâ b. Mâlik’ten “mesâcid”, Bekr b. Abdullah’tan “nikâh”, Sümeyye’den “nikâh” ve Âmir b. Abdullah’tan “fiten” şeklindedir.

Öğrencilerinin Sâbit b. Eslem’den yapmış oldukları rivayetlerin konularına göre dağılımına gelince, Hammâd b. Seleme’nin rivayetlerinin 3’er tanesi “mukaddime” ve “ticârât”, 2 tanesi “ikâmetü’s-salât”, 1’er tanesi de “tahâret”, “mesâcid”, “sıyâm”, “nikâh”, “ahkâm” ve “fiten”; Hammâd b. Zeyd’in yapmış olduğu rivayetlerin 4 tanesi “cenâiz”, 3 tanesi “nikâh” 1’er tanesi de “tahâret”, “salât”, “cihâd”, ve “eşribe”; Ma’mer b. Râşid’in yapmış olduğu 4 rivayetin 3 tanesi “nikâh”, 1 tanesi “zühd”; Cafer b. Süleymân’ın yapmış olduğu rivayetlerin 2 tanesi “zühd”, 1 tanesi “cenâiz” konularındadır. Diğer rivayetlere gelince Süleymân b. Dâvûd “mesâcid”, Cerîr b. Hâzim, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ “ikâmetü’s-salât”; Abdullah b. Ubeyd “menâsik”; Süheyl b. Abdullah “zühd”; Habib b. Şehid, Şu’be b. el-Haccâc ve Abdullah b. Zübeyr “cenâiz”; Süleymân b. Muğîre “cenâiz”; Deylem b. Gazvan “cihâd”; Merhûm b. Abdülaziz “nikâh” ve Abdullah b. Şevzeb “diyât” konularında rivayette bulunmuşlardır.

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan rivayetlerin dağılımı da bu şekildedir. Burada da görülmektedir ki; bab dağılımı dikkate alındığında rivayetlerin genel itibariyle ibadet, ahlak, fezâil ve ahkâm ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir. Bu da, Sâbit b. Eslem'in ibadet eksenli bir hayat yaşamasının rivayetlerini de bu doğrultuda etkilediğini göstermektedir.

Aşağıda ekler bölümünde Sabit b. Eslem el-Bünânî'nin Kütüb-i Sitte'deki rivayetlerinin bablarına göre genel dağılımı tablo şeklinde verilecektir.

SONUÇ

Basra'da yerleşmiş muhaddislerin önde gelenlerinden biri olan Sabit b. Eslem el-Bünânî, Muâviye'nin hilafeti döneminde yani h. 41 yılında dünyaya gelmiştir. Yaşadığı dönem hem ilmi hem de siyasi açıdan birçok önemli olayın vukûa geldiği dönemdir. Kendisi sahâbenin ileri gelenlerinden Enes b. Mâlik'le kırk yıl beraber olduğunu zikretmiştir. Enes b. Mâlik'in, küçüklüğünden beri Hz. Peygamber'in (sallallâhü aleyhi ve selem) yanında kalması, onun hayatını daha yakından tanıma fırsatını elde etmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla böyle bir sahâbi ile kırk yıl beraber olması Sâbit b. Eslem el-Bünânî açısından son derece önemlidir.

Sahâbeden Enes b. Mâlik'le görüşen Sâbit, tâbiînden de Hasan Basrî ile görüşmüş ve ondan istifade etmiştir.

İlmî yaşantı açısından sika bir ravi olarak kabul edilen Sâbit b. Eslem el-Bünânî hakkında (kussâs, münker rivâyet ve galat) olumsuz birtakım değerlendirmeler olsa da yapılan bu değerlendirmeler irdelendiğinde onun sayılan bu olumsuzluklardan berî olduğu gözükmektedir. Onun hakkında yapılan en güzel değerlendirme Zehebî tarafından yapılmıştır; "Sâbit ismi gibi sâbittir." Bu cümle onun ilmî olarak durumunu ortaya koymaktadır.

İbadet hayatı açısından da âbid bir kimse olarak tanınan Sâbit, özellikle namaz ve oruç ibadetine verdiği önemle tanınmaktadır. Kendisi bu hususta ibadetin temelini namaz ve oruç tarafından oluşturulduğunu söylemiştir.

Sâbit b. Eslem, başta Enes b. Mâlik olmak üzere birçok hocadan hadis rivayetinde bulunmuştur. Ebû Râfi', Abdullah b. Rebâh, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Mutarrif b. Abdullah kendilerinden rivayette bulunmuş olduğu bazı hocalarıdır. Kendisinden ise, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Süleyman b. Muğîre, Humeyd b. Ebû Humeyd, Ma'mer b. Râşid, Şu'be b. Haccâc gibi birçok kimse rivayette bulunmuştur.

Sâbit b. Eslem'in rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere Hadis kaynaklarında geçmektedir. Genel olarak ifade etmek gerekirse Buhârî'nin *Sahîh*'inde 74; Müslim'in *Sahîh*'inde 142; Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde 84; Tirmizî'nin *Sünen*'inde 71; Nesâî'nin *Sünen*'inde 59 ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde 43 rivayeti bulunmaktadır. Bunlarla birlikte

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, Dârimî'nin *Sünen*'inde ve Mâlik'in *Muvattâ*'sında da rivayetleri vardır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada gördük ki Sâbit b. Eslem, rivayetlerinin çoğunu neredeyse tamamına yakını Enes b. Mâlik'ten almıştır. Kendisinden ise en fazla rivayette bulunmuş öğrencisi ise Hammâd b. Seleme'dir.

Rivâyet sîgâlarına gelince daha çok "an" edâ sîgâsıyla yapılan rivayetleri görürüz. Bu da kısmen semâ'a delalet etse de semâ dışındaki rivayet yollarının daha çok olduğunu görürüz.

Sâbit b. Eslem'in rivayetlerinin konularına göre değerlendirmesini yapacak olursak rivayetlerin ibadet ve fazilet gibi konularda yoğunlaştığını görürüz. Bu da onun dini kişiliğinin rivayetlerine etkisini ortaya koyma adına son derece önemlidir.

Araştırmanın konusunu teşkil eden Sâbit b. Eslem el-Bünânî görülmektedir ki hem ilmî yönüyle hem de dini yönüyle temayüz etmiş önemli bir muhaddistir. H. 127 yılında Basra'da vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

- AHMED B. HANBEL Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (1987), *el-İtel ve ma'rifetü'r-ricâl*, thk. Talat Koçyiğit, I-II, İsmail Cerrahoğlu, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul.
- AHMED NAİM, Babanzâde (1987), *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 9. baskı, I-XII, DİB Yayınları, Ankara.
- ALGÜL, Hüseyin (1997), *İslam Tarihi*, I-IV, Gonca yayınevi, İstanbul.
- AYDINLI, Abdullah (2006), *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Hadisevi, İstanbul.
- A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa (1981), *Dirâsât fi hadîsi'n-nebevî*, 3 baskı, I-II, Şeriketü't-Tıbaati'l-Arabiyye, Riyad
- BÂKİR, Abdülhâlık (1992), “Basra”, *DİA*, mad. İstanbul.
- BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1992) *el-Câmiü's-sahih*, 2. baskı, I-III, Çağrı yayınları, İstanbul.
- (1943), *et-Tarihü'l-kebîr*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Haydarabad.
- (1977), *et-Târihü's-sağîr*, thk. Mahmûd İbrâhim Zayed, I-II, Dârü'l-Vai, Haleb.
- (1998), *et-Târihü'l-evsat*, thk. Muhammed b. İbrâhim el-Leheyran, I-II, Dârü's-Semia, Riyad.
- BELÂZURÎ, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (1996), *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Riyaz Zirikli, Süheyl Zekkar, I-XIII, Dârü'l-Fikr, Beyrut.
- CAN, Yılmaz (1995), *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı* (H.I-III/ M.VII- IX), T.D.V yayınları, Ankara.
- DIMAŞKÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülhadi (1989), *Tabakâtu ulemâi'l-hadis*, thk. Ekrem Buşi, I-IV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.

- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani (1992), *Kitâbü's-Sünen = Sünenü Ebû Davud*, 2. baskı, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul.
- EBÛ NUAYM, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshak İsfahanî (1974), *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Matbaatü's-saade, Kahire.
- HÜSEYİN, Ebû Lübâbe (1986), *Ebû'l-Velid Süleyman b. Halef el-Bâcî ve Kitâbuhü'et-tâdil ve't-tecrîh*, I-III, Dârü'l-Liva, Riyad.
- HUÎ, Ebû'l-Kâsım el-Musevi (1989), *Mu'cemu ricli'l-hadis*, 4.baskı, I-XXIII, Ayetullahü'l-Uzma, Beyrut.
- 'İRÂKÎ, Ebû Zür'a Velîyüddin Ahmed b. Abdürrahim (1990), *el-Beyân ve't-tavzih li-men uhrice lehu fi's-Sahih* (ve müsse bi-darbin mine't-tecrîh), thk. Kemal Yusuf Hut, Dârü'l-Cinan, Beyrut.
- İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullâh b. Muhammed Kurtubî Nemerî (1995), *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmevcud, I-IV, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İBN ADİYY, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adi el-Cürcanî (1985), *el-Kâmil fî duafâi'rricâl*, 2. baskı, I-VII, Dârü'l-Fikr, Beyrut.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (1979), *Sıfatü's-safve*, thk. Mahmûd Fahuri, tahrir; Muhammed Revvas Kal'aci, 2. baskı, I-IV, Dârü'l-Maârif, Beyrut.
- (1986), *el-Kussâs ve'l-müzekkirîn*, thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İBNÜ'L-ESÎR, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (1970), *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Muhammed İbrâhim Benna, Muhammed Ahmed Aşur, Mahmûd Abdülvehhab Fayed, I-VII, Dârü's-Şaab, Kahire.
- (t.y.), *el-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*, I-III, Dâru Sadır, Beyrut.
- İBN HACER, Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed el-Askalanî (1995), *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, dirase ve thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, I-VIII, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- (1968), *Tehzîbü't-tehzîb*, I-XII, Dâru Sadır, Beyrut.
- (1997), *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Şeyh Halîl Me'mûn Şîhâ, 3. Baskı, I-II, Beyrut.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî (1973), *Kitâbü's-sikât*, I-IX, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad.
- (t.y.), *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr*, thk. Maufred Fleischammer, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İBNÜ'L-'İMÂD, Ebû'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed (1993), *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, thk. Mahmûd Arnaut, Abdülkadir Arnaut, I-X, Dâru İbn Kesir, Beyrut.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (1981), *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, Dârü'l-Maârif, Kahire.
- İBN MACE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvinî (1992), *Sünen-i İbn Mâce*, 2. baskı, I-II, Çağrı yayınları, İstanbul.
- İBN MAÎN, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ma'în b. Avn el-Bağdâdî (1979), *Kitâbü't-târîh*, thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, 1.baskı, I-IV, Merkezü'l-Bahsi'l-İlmi, Mekke.
- İBN MÂKÛLÂ, Ebû Nasr Sa'dülmelik Ali b. Hibetullah b. Ali (1962), *el-İkmal fî ref'i'l-irtiyab ani'l-mü'telif ve'l-mutelif mine'l-esmâ ve'l-künâ ve'l-ensâb*, i'tina bi-tashihi ve't-talik Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimi el-Yemanî, I-VII, (y.y.), Beyrut.
- İBN MENCÛYE, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Muhmamed el-İsfahanî (1987), *Ricâlü Sahîhi Müslim*, thk. Abdullah Leysî, I-II, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.
- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zührî (2001), *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr = et-Tabakatü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, I-XI, Mektebetü'l-Hancı, Kahire.
- İBN ŞÂHÎN, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman el-Bağdadî (1986), *Târîhu esmâi's-sikât mimmen nukile anhumü'l-ilm*, thk. Abdülmu'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

- İCLÎ, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdullah b. Salih (1984), *Tarihü's-sikât*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- (1985), *Ma'rifetü's-sikat*, thk. Abdülalim Abdülazim Bestevi, I-II, Mektebetü'd- Dâr, Medine.
- KELÂBÂZÎ, Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin el-Buhârî (1987), *Ricâlu Sahihi'l-Buhârî*, thk. Abdullah Leysi, I-II, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.
- KOÇYİĞİT, Talât (2003), *Hadis Tarihi*, 3. baskı, T.D.V yayınları, Ankara.
- MEDİNÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Abdullah Ali (1980), *İlelü'l-hadis ve ma'rifetü'r-ricâl*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-Vai, Haleb.
- MİZZÎ, Ebû'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf (1982), *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisaburî Müslim b. el-Haccâc (1992), *Sahih-i Müslim*, 2. baskı, I-III, Çağrı yayınları, İstanbul.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesaî (1992), *Sünenü'n-Nesaî*, 2. baskı, I-IIIV, Çağrı yayınları, İstanbul.
- NEŞŞÂR, Ali Sâmî (1978), “Sâbit b. Eslem el-Bünânî”, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-islâm*, III, (y.y.).
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri (t.y.), *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât*, I-II, Mektebetü'l-Esedî, Tahran.
- SEM'ÂNÎ, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur el-Mervezi, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimi el-Yemanî (1980), 2. baskı, I-VI, (y.y.), Beyrut.
- SUBHÎ, Salih (2002), *Ulûmu'l- Hadis ve Mustalahuhû*, Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, Lübnan.
- SUYÛTÎ, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (1983), *Tabakâtü'l-huffâz*, Dârü'l-Buhûsi'l-İlmiyye, Beyrut.

- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi (1992), *el-Câmiü's-sahih = Sünenü't-Tirmizi*, 2. baskı, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul.
- UĞUR, Müctebâ, (1992), *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, T.D.V yayınları, Ankara.
- YAKUT el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihabüddin Yakut b. Abdullah, *Mu'cemü'l-büldân* (t.y.), I-V, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.
- YARDIM, Ali (2000), *Hadis I-II*, 4.baskı, Damla yayınevi, İstanbul.
- ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (1985), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnaut, 3. baskı, I-XXIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut
- (1983), *el-Kaşif fî ma'rifeti men lehu rivaye fî'l-kütübi's-sitte*, I-III, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- (1963), *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed Bicavi, I-IV, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.
- (1988), *Tarihü'l-İslâm ve vefeyatü'l-meşahir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri, h. 121-140, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut.
- (1956), *Tezkiretü'l-huffâz* 3. baskı, I-IV, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.
- ZEYDAN, Corci b. Habib (1972), *İslam Medeniyeti tarihi*, trc. Zeki Megamez, I-IV, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

EKLER

Sâbit b. Eslem el-Bünânî'nin Kütüb-i Sitte'deki Rivayetlerinin Bablara Göre Dağılımı

BABLAR	BUHÂRÎ	MÜSLİM	EBÛ DÂVÛD	TİRMİZÎ	NESÂÎ	İBN MÂCE	TOPLAM
Ahkâm	1			1		1	3
Birr ve Sıla		6		3			9
Buyû'	1		1	1			3
Cenâiz	6	7	7	2	6	8	36
Cennet		6					6
Cihâd	8	13	6	2	1	2	32
Cizye	1						1
Cum'a	3			2	1		6
Daavât	1			9			10
Duhâyâ					1		1
Diyât						1	1
Edeb	7	2	18	1			28
Ehâdîsü'l-enbiyâ	1						1
Ehbâs					1		1
Emsâl				1			1
Eşribe	1	8	1	1	1	1	13

Et'ime			4	2			6
Eymân ve'n-nüzûr	1		1		2		4
Ezân	3						3
Fardu'l-humus	1						1
Fedâil		16					16
Fedâilü'l-kur'an	1			3			4
Fedâilü's-sahâbe		13					13
Fiten		1				1	2
Hacc	1	1					2
Harâc			2				2
Hayz		2			1		3
Hudûd			1				1
Hurûf			2				2
'İşretü'n-nisâ					4		4
İftitâh					1		1
İkâmetü's-salât						4	4
İlim	1						1
İmân		15					15
İmâmet					2		2
İmâret		6					6

İstiskâ		5				1	6
İsti'zân	1			2			3
İ'tisâm	1						1
Kasâmet		1			2		3
Kıraat				2			2
Kıyâmü'l-leyl					4		4
Libâs	2	2	2	2			7
Meğâzî	2						2
Menâkıb	6			6			12
Menâsik			2		3	1	6
Merdâ	2						2
Mesâcid		6				2	8
Mevâkit					4		4
Mezâlim	1						1
Miyâh					1		1
Mukaddime						3	3
Nezr		1					1
Nikâh	5	8	2	1	9	8	33
Nüzûr ve'l eymân				1			1
Radâ'		1					1

Rikâk	1						1
Rü'yâ		2					2
Salât	2	4	18	3	1	1	29
Savm/Sıyâm	2	5	5	1	3	1	17
Sehv					3		3
Selâm		3					3
Sıfatü'l-cennet				2			2
Sıfatü'l-münâfikin		1					1
Sıfatü'l-kıyâmet		1		2			3
Sünnet			3				3
Siyer				3			3
Şehâdet	1						1
Ta'bir	2						2
Tahâret		1	3	1	3	2	10
Tahrimü'd-dem					1		1
Talak					1		1
Tefsir	3			14			17
Temennî	1						1
Teraccül			3				3
Tevhid	1						1

Tevbe		1					1
Tıbb	1		1	1			3
Ticârât						4	4
Vudû'	1						1
Zekât	1	1	2	2			6
Zikir ve Duâ		5					5
Zînet					3		3
Zühd		2		2		4	8

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Amasya'nın Merzifon ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu babasının görevi sebebiyle birkaç okul değiştirdikten sonra Sincan 100.yıl ilköğretim okulunda tamamladı. Sincan'da başladığı ortaöğrenimini 1999 yılında Adapazarı İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2000 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek öğrenimine başladı ve buradan 2004 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana bilim dalı Hadis bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı ve hala bu eğitime devam etmektedir. Evli ve bir çocuk annesidir.